

IMPACT STRATEGIC

Nr. 4 [33]/2009

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro; Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, clasificată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior la categoria B+

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor Frunzeti, președinte

Prof. univ. dr. Marius Hanganu

C.S. I dr. Constantin Moștofleu

Prof. dr. Hervé Coutau-Bégarie (Institutul de Strategie Comparată, Paris, Franța)

Prof. dr. John L. Clarke (Centrul European pentru Studii de Securitate "George C. Marshall")

Prof. univ. dr. ing. Adrian Gheorghe (Old Dominion University, Norfolk, Virginia, SUA)

Dr. Libor Frank (Institute for Strategic Studies, Defence University, Brno, Cehia)

Dr. Dario Matika (Institute for Research and Development of Defence Systems, Zagreb, Croația)

C.S. I dr. Nicolae Dolghin

C.S. I dr. Gheorghe Văduva

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mihai Velea

C.S. I dr. Grigore Alexandrescu

Colegiul de redacție:

Redactor șef: C.S. I dr. Constantin Moștofleu

Redactor șef adjunct: C.S. Vasile Popa

Secretar de redacție: Corina Vladu

Redactor: dr. George Răduică

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27.05.2004 referitoare la buna conduită în cercetarea științifică.

ISSN 1842-810X (ediție online)

CUPRINS

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

<i>Noi tipuri de amenințări la adresa securității. Mecanisme instituționale și capacități de contracarare</i> Dr. Gheorghe MARIN.....	7
<i>Cooperarea regională în Zona Extinsă a Mării Negre</i> Georgeta GAVRILĂ.....	15
<i>Implicații ale modificării concepției de amplasare a scutului antirachetă american în Europa asupra securității europene și relației transatlantice</i> Dr. Teodor FRUNZETI.....	23

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

<i>Cooperarea regională în Balcani și Scandinavia. Abordări punctuale – efecte globale</i> Dr. Virgil BĂLĂCEANU, Adrian VOINEA.....	29
<i>Buna guvernare în actuala criză economico-financiară</i> Dr. Petre DUȚU.....	36

NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

<i>Aplicarea doctrinei EBAO prin NATO și consecințele ei în organizarea și funcționarea statelor majore de nivel operativ</i> Christophe MIDAN.....	41
<i>Securitatea umană și sintagma „Parteneriat pentru Securitate” pentru noul concept strategic NATO</i> Dr. Paul DUȚĂ.....	57
<i>Integrarea statelor din Balcanii de Vest și a Turciei în UE – costuri și câștiguri de securitate</i> Dr. Gheorghe IORDACHE, Cristina BOGZEANU.....	67

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

<i>Securitatea energetică - miză strategică majoră</i> Dr. Doina MUREȘAN.....	76
--	----

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

<i>Relațiile de putere între realism și neorealism în viziunile lui Hans Morgenthau și Kenneth Waltz</i> Niculae TABARCIA.....	81
<i>Caracteristicile și dinamica fluxurilor imigrației în România</i> Ionel STOICA.....	88
<i>O posibilă soluție: continuum sinergic mediterano-pontic</i> Dr. Grigore ALEXANDRESCU.....	98

PUNCTE DE VEDERE

<i>Diferențe culturale dintre armată și societate</i> Grațiana VLĂDĂIANU.....	101
<i>Necesitatea transformării NATO. Factori generatori ai transformării</i> Aurelian RAȚIU.....	111

NOTE DE LECTURĂ

Despre lovitura de stat și apărarea împotriva ei.....120

AGENDA CSSAS

Activități ale CSSAS octombrie-decembrie 2009

Irina CUCU.....121

În atenția autorilor....122

CONTENTS

THE POLITICAL-MILITARY PRESENT

New threats to security. Institutional mechanisms and counteracting capabilities, Gheorghe MARIN, PhD/p. 7

Regional cooperation in the Wider Black Sea Area, Georgeta GAVRILĂ/p.15

Implications of changing the concept of establishing the US anti-missile shield in Europe on European security and transatlantic relationship, Teodor FRUNZETI, PhD/p.23

GEOPOLITICS AND GEOSTRATEGIES ON THE FUTURE'S TRAJECTORY

Regional cooperation in the Balkans and Scandinavia. Particular approach - global effects, Virgil BALĂCEANU, PhD, Adrian VOINEA/p.29

Bonne gouvernance dans l'actuelle crise économique et financière, Petre DUȚU, PhD/p.36

NATO AND EU: POLITICS, STRATEGIES, AND ACTIONS

Implementation of NATO EBAO doctrine and its effects on operational staffs' structure and functions, Christophe MIDAN/p.41

Human security and the phrase "Partnership for security" for NATO's Strategic Concept, Paul DUȚĂ, PhD/p.57

The EU integration of the Western Balkans states and Turkey - security costs and gains, Gheorghe IORDACHE, PhD, Cristina BOGZEANU/p.67

SECURITY AND MILITARY STRATEGY

Energy security - a major strategic stake, Doina MUREȘAN, PhD/p.76

ANALYSIS. SYNTHESIS. EVALUATIONS

Power relations between realism and neorealism in Hans Morgenthau's and Kenneth Waltz's visions, Niculae TABARCIA/p.81

The characteristics and the dynamics of the immigration flows towards Romania, Ionel STOICA/p.88

A possible solution: a synergic Pontic-Mediterranean continuum, Grigore ALEXANDRESCU, PhD/p.98

POINT OF VIEWS

The cultural differences between the military and the society, Grațiela VLĂDĂIANU/p.101

The need for NATO's transformation. Generating factors, Aurelian RAȚIU/p.111

REVIEWS

About the coup d'état and the defence against it/p.120

CDSSS' AGENDA

The activities of the Centre for Defence and Security Strategic Studies, October-December 2009, Irina CUCU/p.121

Instructions for authors/p.122

NOI TIPURI DE AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII. MECANISME INSTITUȚIONALE ȘI CAPACITĂȚI DE CONTRACARARE

Dr. Gheorghe MARIN

Odată cu destructurarea lumii bipolare, amenințările directe la securitatea statelor europene s-au diminuat, fapt ce a condus la contracararea amenințărilor cât mai aproape de focarul acestora. Această stare de fapt a însemnat o creștere a numărului de misiuni în care forțele statelor europene au fost desfășurate în zone de conflict atât din Orientul Mijlociu, Asia, Africa, precum și în zona Balcanilor Occidentali. Dacă, până în ultima decadă a secolului XX, amenințările tradiționale erau reprezentate, în principal, de dispute teritoriale, diferende etnice și culturale, sau competiții pentru accesarea la resurse, în prezent, pe lângă faptul că aceste amenințări nu și-au pierdut relevanța, sunt evidențiate și alte tipuri, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, manifestarea actorilor nonstatali sau amenințările asimetrice, încălcarea drepturilor omului și statele aflate în disoluție, sau pirateria maritimă, ca formă a criminalității organizate.

Cuvinte-cheie: amenințări, provocări, organizații internaționale, securitate regională, securitate globală.

1. Context general

În următorii ani, globalizarea economiei va continua într-un ritm susținut, devenind un impuls puternic pentru societate. Aceasta va mări interdependența dintre state, creând, în același timp, diferențe economice și culturale, care pot genera reacții adverse față de globalizare. În democrațiile occidentale, reducerea pieței muncii, îmbătrânirea populației și migrația vor conduce la profunde transformări sociale. Efectele combinate ale tensiunilor culturale, excluderea socială și

riscurile potențiale ce vor afecta viața de zi cu zi pot destabiliza credibilitatea sistemului politic și autoritatea statului. În țările în curs de dezvoltare, problemele sociale, economice, demografice și de mediu pot fi agravate de incapacitatea elitei conducătoare de a le soluționa. Statele vor continua să reprezinte actorii centrali în relațiile internaționale. Totuși, actorii nonstatali vor avea un rol crescut în arena mondială, în timp ce grupările teroriste și crima organizată tind să se consolideze, reprezentând o amenințare puternică la securitatea societății și a cetățenilor. Globalizarea introduce un nou mediu strategic, fără precedent, prin complexitatea sa. Aceasta permite ca riscurile și amenințările locale să devină pericole globale.

Lumea în care trăim se confruntă cu probleme tot mai mari determinate de aspectele demografice. Echilibrul intern al statelor europene este profund afectat, ca o consecință a îmbătrânirii populației, concomitent cu presiunea migrației, cu impact asupra identității naționale. Această tendință va afecta capacitatea națiunilor europene de a acționa în afara frontierelor, ceea ce le va reduce angajamentul de a-și asuma responsabilități la nivel mondial. Cu o populație vârstnică, Europa va căuta să atragă forță de muncă tânără. Zona Europei concentrează 6% din populația globală, regiunea însă va beneficia pe ansamblu de o creștere demografică de 2% pentru următorii 20 de ani, însă, datorită tendințelor de îmbătrânire a populației (unele țări se vor confrunta cu ritmuri demografice negative – Germania, Spania și Italia), o fac și mai dificil de apărut. La acest capitol, pe termen mediu și lung, competitivitatea (combinată cu îmbătrânirea) și situația financiară, vor reprezenta adevărate provocări. Răspândirea

sentimentelor de teamă față de globalizare reprezintă un mediu propice pentru populism și protecționism economic, care poate afecta negativ integrarea (extinderea) UE. La granița Uniunii, se află regiuni cu potențial ridicat de probleme și tensiuni.

Schimbările demografice, climatice, creșterea economică și, implicit, a cererii de resurse au condus la creșterea concurenței la nivel mondial. Globalizarea a condus la profunde schimbări economice, sociale, politice și educaționale. În același timp, globalizarea a condus și la răspândirea amenințărilor, tot mai prezente într-o societate aflată în permanent schimbare. Care sunt capacitățile și strategiile de care dispunem în prezent pentru a aborda amenințările dintr-o lume din ce în ce mai nesigură? Pentru a răspunde la această întrebare este necesar să înțelegem tendințele, provocările și amenințările într-un context global.

Protejarea teritoriului european. Este foarte puțin probabilă producerea unui atac militar masiv împotriva unui stat european. Zona de est a Europei poate reprezenta o regiune de instabilitate, mai ales în contextul extinderii Uniunii Europene. Principala amenințare la adresa cetățenilor va fi reprezentată în principal de terorism, crima organizată și posibil, epidemii. Scenariul cel mai negativ este reprezentat de posibilitatea infiltrării serviciilor publice și a vieții politice de către crima organizată.

Instabilitatea din regiunile înconjurătoare va avea un efect direct sau indirect asupra intereselor europene. Majoritatea problemelor care vor apărea în vecinătate vor trebui tratate cu mijloace civile (diplomatice, economice, tehnice etc.). Pentru evitarea răspândirii conflictelor în țările înconjurătoare, UE poate utiliza și capacități militare pentru intervenție.

Asigurarea furnizării de energie. Pe termen mediu, țările OPEC, Rusia și Norvegia vor reprezenta principalii furnizori de energie pentru statele europene. Pentru depășirea impasului reprezentat de șocurile în furnizarea de energie, trebuie adoptate atât măsuri tehnologice (care vizează reducerea consumului), cât și măsuri politice (pentru proiectarea stabilității în regiune). Deși cu o probabilitate redusă, nu se exclude varianta militară (la care poate participa unul sau mai multe state membre), pentru asigurarea furnizării de energie, dintr-o regiune aflată în conflict. În prezent, există state care ar putea utiliza

resursele energetice și instrumentele financiare ca elemente de descurajare în relația cu alte state. Acest tip de descurajare prin mijloace non-militare reprezintă un fenomen nou, care nu a fost luat în considerare în gândirea militară tradițională.

Statele eșuate pot fi „paradisuri pentru terorism, crima organizată, și de alte activități ilicite”. Comunitatea internațională trebuie să fie pregătită pentru a interveni în aceste regiuni, pentru a evita pagube mai mari.

Puterea tot mai mare a *actorilor non-statali*. Fanatismul ar putea duce la „atacurile teroriste, cu arme radiologice”, sau la alte mijloace neconvenționale. Atacul cibernetic din Estonia a demonstrat că o agresiune față de o altă țară nu trebuie să implice folosirea forței militare.

Schimbările climatice. Acest lucru va avea implicații de securitate și va intensifica concurența pentru resurse, în special a celor pentru apă; aceasta va provoca dispute asupra teritoriului, accelerând fenomenul de migrație și va face ca statele fragile să devină și mai instabile. Schimbările climatice și problemele complexe legate de poluarea mediului vor avea un impact crescând asupra premiselor ce conduc la declanșarea conflictelor în viitor.

2. Noi tipuri de amenințări și provocări la adresa securității

Democrațiile occidentale se confruntă cu un complex de amenințări specifice, complexe și interdependente. Având în vedere faptul că acestea pot fi puse în aplicare prin mijloace care sunt în același timp nonmilitare (cum ar fi atacurile cibernetic), sunt frecvente situațiile în care răspunsul se bazează pe utilizarea și a altor instrumente decât cele militare.

Armele convenționale și dispozitivele explozive vor continua să fie cel mai des utilizate instrumente de distrugere în **atacurile teroriste**. Cu toate acestea, ca urmare a răspândirii cunoștințelor tehnologice relevante și a creșterii capacității de a lucra cu materiale CBRN, grupările teroriste sunt hotărâte să dezvolte și să întrebuițeze astfel de mijloace. Teroriștii vor continua să fie motivați în a efectua atacuri spectaculoase, motivați de dorința de a obține o expunere maximă a mass-media pentru cauza lor. Libertatea de mișcare, accesul facil la mijloacele de comunicații moderne permit grupurilor radicale recrutarea de noi membri, proliferarea ideologiilor extremiste,

gestionarea unor resurse financiare semnificative, precum și manipularea opiniei publice prin mass-media.

Spațiul cibernetic. Economii moderne sunt caracterizate de infrastructura critică, inclusiv rețelele de transport, de comunicare și de surse de alimentare, dar și pe Internet. Atacurile împotriva rețelelor IT private sau de stat în statele europene au dat o nouă dimensiune spectrului conflictului, mediul cibernetic devenind o armă potențială nouă atât în domeniul economic, politic și militar. Mai mult, conectivitatea tot mai mare între sistemele de informare, pe Internet, și alte infrastructuri creează oportunități pentru atacatori să perturbe sistemele de telecomunicații, de energie electrică, conducte de energie, rafinării, rețele financiare, precum și a altor infrastructuri critice.

Securitatea energetică și politica energetică sunt domenii de responsabilitate a fiecărei națiuni suverane. Uniunea Europeană este, în prezent, principalul actor care promovează dezvoltarea unei politici energetice comune, care se concentrează și pe reducerea emisiilor de carbon, pe țintele de eficiență și pe subvenționarea biocombustibililor și asigurarea diversificării surselor de energie. Cu toate acestea, nu este luată în discuție protecția surselor de energie și a mijloacelor lor de transport.

În context, securitatea energetică va necesita o cooperare și coordonare transatlantică mai profundă, NATO putând să capete un rol mai important în acest scop. **Industrializarea accelerată din ultimele decenii** a condus la o creștere a concurenței globale pentru resursele energetice, îndeosebi pentru combustibili fosili, acest fenomen permițând furnizorilor să abuzeze de poziția lor dominantă de pe arena globală. Alte surse alternative de energie, precum cea a biocombustibililor, cărbune lichefiat, tehnologii pe bază de hidrogen și energie eoliană trebuie să fie încurajate. Deși este de așteptat să crească și să fie încurajate investițiile și cercetarea în domeniul surselor de energie alternative (tehnologii pe bază de hidrogen și varietăți de biocombustibil), implementarea acestora pe scară largă este încă foarte costisitoare. **Resursele minerale rare și esențiale** nu reprezintă un avantaj pentru populațiile locale, acestea riscând să devină o sursă de instabilitate politică (Congo, Nigeria, Sierra Leone, regiunea Caucazului). Riscurile de securitate energetică sunt, prin urmare, de natură să rămână mai acute pentru Europa și Asia

decât pentru America. Dependența de petrol și gaze naturale este o vulnerabilitate pe care unele guverne vor căuta să o exploateze.

Amenințările asimetrice pot varia de la acțiuni militare directe asupra teritoriului național sau în afara acestuia. Sursele amenințărilor asimetrice - cum ar fi insurgenții - sunt legate de rețele sofisticate ale criminalității internaționale. Este important să se recunoască faptul că amenințarea ar putea fi o combinație între factorii economici, militari și teroriști. Provocările sunt toate cu atât mai mare, cu cât statele democratice respectă convențiile și dreptului internațional, în timp ce partea „cealaltă” nu are astfel de scrupule, provocând astfel o discrepanță în cadrul conflictelor în derulare.

Consumul crescut de energie va conduce în mod inevitabil la o creștere semnificativă a **întrebuirii energiei nucleare pentru aplicații non-militare**. Deși motivele economice și de mediu favorizează o astfel de abordare, această tendință va conduce la riscuri de securitate majore. Tentația de a îmbogăți uraniu dincolo de aplicațiile civile (obținerea de produse secundare - plutoniu) conduce la subminarea Tratatului de Neproliferare Nucleară (TNP). Prin urmare, impunerea unui control ferm, prin regimul de verificare de care dispun organizațiile internaționale (Agenția Internațională pentru Energie Atomică – AIEA), va rămâne esențial.

În cazul în care comunitatea internațională nu reușește să găsească o soluție pentru ambițiile nucleare ale unor state sau regimuri aflate în afara controlului democratic, proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM) ar scăpa de sub control. ADM reprezintă o amenințare strategică majoră - nu numai pentru țările vecine, dar și pentru regiune, în ansamblul său, continentul european și cel american. Este important de subliniat că îndeplinirea ambițiilor nucleare ale unui stat nu conduce la creșterea stabilității regionale (prin asigurarea unei descurajări mutuale), ci creează un nou set de riscuri și incertitudini.

Proliferarea și controlul ADM sunt strict reglementate printr-o combinație de tratate și aranjamente ad-hoc (Convenția privind interzicerea armelor biologice, chimice, Regimul de control al tehnologiilor pentru rachete etc). Cu toate acestea, proliferarea ADM este strâns legată de proliferarea tehnologiilor cu dublă utilizare, aceasta rămânând una dintre provocările cele mai acute la adresa securității în următoarele decenii.

Abordarea acestor amenințări în mod eficient va necesita o cooperare mai strânsă între state și organizațiile și organismele internaționale cu responsabilități, precum și o abordare cuprinzătoare în care să fie angajată întreaga comunitate mondială.

În prezent, comerțul mondial se bazează pe transportul pe rute maritime în proporție de peste 90% din produse. Amenințarea principală la adresa acestui factor o reprezintă **pirateria**, ca o nouă dimensiune a crimei organizate. Pirateria din Oceanul Indian și Golful Aden afectează și livrarea ajutoarelor umanitare pentru Somalia, fapt pentru care comunitatea internațională a întreprins măsuri imediate de contracarare, NATO și UE au desfășurat două operații navale în regiune, Ocean Shield, respectiv Atalanta.

Prin caracterul și domeniul său de aplicare, **criza economică și financiară** mondială este excepțională. Efectele acesteia pe termen lung sunt greu de prevăzut. Criza financiară și recesiunea globală sunt susceptibile de a produce un val de crizele economice în țările în curs de dezvoltare. Dacă unele state occidentale își văd amenințate pozițiile de lider la nivel mondial în diferite sectoare economice, se estimează și unele state beneficiare ale efectelor acesteia. Pentru China, criza reprezintă o oportunitate de a-și afirma din ce în ce mai mult influența la nivel mondial. În același timp, criza economică nu va atenua tensiunile și conflictele existente, cu atât mai mult cu cât constrângerile financiare au un impact negativ asupra desfășurării operațiilor de menținere a păcii.

Încă din 2003, au fost relevate implicațiile de securitate ale **schimbărilor climatice**. Dezastrele naturale, degradarea mediului și concurența exacerbată pentru resurse este generatoare de conflict, în special în situații de sărăcie și a populației. Schimbările climatice pot duce, de asemenea, la dispute asupra rutelor comerciale, de acces către zonele ce dispun de resurse, anterior inaccesibile.

3. Rolul organizațiilor internaționale în consolidarea securității regionale și globale

Aprecierea corectă a complexității problemelor, precum și interdependența aspectelor regionale, reprezintă un prim pas în evaluarea necesarului de capacități menite a contracara noile tipuri de amenințări.

Așa cum am prezentat, tendințele, riscurile, pericolele și amenințările specifice nu pot fi văzute în mod izolat unele de altele. Pentru că există mai puține limitări geografice la o problemă, o evaluare a riscurilor trebuie să fie viabilă la nivel mondial. Este necesar să se aprecieze complexitatea și interconectarea provocărilor actuale. Acesta este o caracteristică a lumii globalizate, în care amenințările sunt multiple și multidireționale. Aceasta impune o analiză complexă, care să permită formularea unui răspuns strategic potrivit complexității cu care ne confruntăm. În prezent asistăm la creșterea rolului mijloacelor nonmilitare în combaterea acestor amenințări.

Aceste amenințări impun o pregătire susținută pentru a dezvolta un set de răspunsuri flexibile, (prin capacități militare, nonmilitare sau combinate) pentru a face față amenințărilor neașteptate. Tot o caracteristică generală este dată și de faptul că nicio națiune nu poate rezolva aceste provocări pe cont propriu, ci numai în cadrul unor alianțe, NATO fiind cel mai bine structurat pentru răspunsul la aceste noi tipuri de provocări.

Ne propunem să discutăm dacă, în prezent, organizațiile internaționale și regionale de securitate sunt apte să răspundă la noile tipuri de amenințări și dispun de capacitățile necesare pentru aceasta.

Analizând conflictele recente, se pot desprinde câteva concluzii care reclamă o perfecționare a relațiilor de colaborare dintre organizații, precum și dezvoltarea unei culturi care să evidențieze necesitatea abordării integrate și aliate a răspunsului la aceste amenințări.

Organizația Națiunilor Unite (ONU) ar trebui să joace un rol decisiv în combaterea tuturor amenințărilor la adresa securității globale. ONU dispune de o gamă largă de capacități, dar are și limitări importante, determinate, în principal, de absența unei strategii eficace, pentru implementarea scopului său declarat: păstrarea securității globale și prevenirea genocidului. În același timp, există un număr mare de organizații regionale, declarate în conformitate cu Capitolul VIII al Cartei ONU: Uniunea Africană, Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), Organizația Statelor Americane (OSA), Organizația pentru Cooperare de la Shanghai (OCS), și altele. Acestea intenționează să joace un rol mult mai mare în viitor în prevenirea și gestionarea crizelor. Cu toate acestea, și ele dispun de limitări severe

în termeni de unitate, putere executivă și, nu în ultimul rând, de capacități.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este o organizație regională cu influență în domeniul securității. OSCE dispune de mecanisme de soluționare pașnică a litigiilor dintre membrii săi, fiind potrivită pentru avertizarea timpurie în domeniul încălcării drepturilor omului și etnice, fiind implicată frecvent în misiuni de post-stabilizare și monitorizare. Cu toate acestea, OSCE nu deține capacitățile necesare pentru a impune securitatea în situații de criză. De asemenea, îi lipsește o viziune cuprinzătoare și o strategie comună.

Uniunea Europeană (UE) este o organizație internațională unică, parțial supranațională și în parte o confederație. Recenta adoptare a Tratatului de la Lisabona va permite Uniunii o abordare coerentă în domeniul Politicii de Securitate Comună. Uniunea Europeană dispune de capacități instituționale importante, în special în termeni de resurse financiare și economice, deosebit de utile pentru implementarea Strategiei Europene de Securitate.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) este cea mai de succes alianță politică și militară din istoria recentă, care a reușit să asigure tranziția de la confruntare la cooperare în Europa. În prezent, Alianța își definește o viziune adecvată pentru viitor, inclusiv un nou concept strategic. Spre deosebire de ONU, OSCE și UE, NATO este o alianță politico-militară, fapt care-i permite să se concentrează exclusiv pe instrumente militare de combatere a noilor tipuri de amenințări.

4. Capacități de contracarare

Amenințările și provocările ce se manifestă în era globalizării nu trebuie să ne facă să eludăm și scenariile pesimiste, care trebuie să nu subestimeze durata conflictelor viitoare, precum și natura angajamentului necesar. Prin urmare, durabilitatea este o problemă-cheie, aspect care nu ține numai de voința politică a societății, dar și de capacitățile militare și nonmilitare ce pot fi angajate.

Cele mai multe state europene nu dispun de capacități militare adecvate noilor tipuri de amenințări. În context, nici la nivelul Alianței nu există capacități nonmilitare pentru aceste situații. Mai mult decât atât, studiul elaborat de către Centrul pentru Studii Internaționale și Strategice

(CSIS) reliefează că, în domeniul capacităților de comandă, control, comunicații, computere, informații, supraveghere, recunoaștere (C4ISR) există un decalaj între SUA și sistemele europene. Documentul notează că acest decalaj nu se datorează lipsei de tehnologie, ci de constrângerile bugetare ale statelor europene. Am făcut această mențiune, întrucât C4ISR rămâne un domeniu în care cooperarea transatlantică este necesară, pentru sporirea interoperabilității atât la nivel transatlantic, cât și intra-european. Pentru a depăși aceste dificultăți, documentul propune o integrare și o coordonare mai mare a eforturilor în domeniul apărării, astfel încât statele europene (prin intermediul UE și NATO) să-și creeze un set de capacități de apărare colectivă. Setul de măsuri menit a implementa acest deziderat trebuie să includă cooperarea extinsă în domeniul cercetării, punerea în comun a capacităților naționale, dar și dezvoltarea unor capacități de nișă. Natura operațiilor viitoare va scoate în evidență capacitatea forțelor multinaționale, expediționare, de a acționa în comun și în medii geografice și climatice solicitante. În context, se va menține capacitatea de a efectua întreaga gamă de operații, de la misiuni de luptă de mare intensitate de apărare colectivă, până la operații de stabilizare și reconstrucție la scară largă.

Riscurile și amenințările viitoare vor solicita abilitatea Alianței de a realiza unitatea strategică, de menținere a solidarității, în cazul unor misiuni de tip articol 5. Pentru a pregăti forțele pentru noile realități, Alianța va trebui să utilizeze metode de instruire îmbunătățite care reproduc, rapid, condițiile de luptă variate, ale viitorului câmp de luptă.

Este nevoie de a sprijini transformarea Alianței, prin transformarea armatelor statelor membre. În cazul în care amenințările majore la adresa securității noastre sunt acum în afara Europei, și dacă suntem de acord asupra necesității de a aborda aceste probleme, atunci când acestea apar, avem nevoie de capacități militare diferite de cele utilizate în timpul Războiului Rece. Avem nevoie de forțe robuste, mai flexibile, care pot reacționa rapid și care pot fi dislocate la distanțe considerabile, iar apoi să fie susținute pe o perioadă lungă de timp. Aceasta se realizează concomitent cu adaptarea structurilor de comandă și control, inclusiv capacitățile de reacție rapidă, pentru o abordare cuprinzătoare, care ar include integrarea

personalului de la alte organizații și agenții internaționale, respectiv adaptarea Alianței la procesele de planificare, pentru a răspunde și altor misiuni decât celor luptătoare (ajutor umanitar, securitatea maritimă, de protecție a infrastructurilor critice și combatere a proliferării).

În cadrul NATO s-au realizat progrese semnificative în dezvoltarea capacităților militare moderne. Printre cele mai importante evoluții în acest sens este Forța de Răspuns a NATO (NRF), care oferă Alianței o nouă capacitate de reacție rapidă. De asemenea, s-au realizat progrese în dezvoltarea capacităților de transport strategic.

Apărarea siguranței fizice a cetățenilor, teritoriului, intereselor, a culturii și libertății statelor occidentale se realizează prin participarea la misiuni în diferite teatre de operații, de cele mai multe ori în afara teritoriilor naționale. Astfel, operațiile curente au o natură expediționară, total diferită de cea din perioada *Războiului Rece*, când preponderent era adoptată o postură statică, orientată către apărarea teritorială. Principalele caracteristici ale operațiilor curente sunt: desfășurarea în teatrele de operații trebuie să aibă loc în timp scurt; obiectivele ce le sunt stabilite sunt limitate, adesea marcate de constrângeri; frecvent, operațiile de gestionare a crizelor sunt misiuni de durată; gradul mare de interoperabilitate decurge din nevoia ca forțele participante să fie în măsură să opereze împreună; necesitatea constituirii unui pachet de forțe de răspuns rapid; desfășurarea forțelor în cadrul operațiilor trebuie să fie sustenabilă pentru o perioadă îndelungată, conform angajamentelor asumate; forțele trebuie să fie instruite și dotate pentru a face față întregului spectru de misiuni. Pe cale de consecință, în ultimul deceniu, la nivelul organismelor euroatlantice și al statelor membre, s-au produs schimbări esențiale în ceea ce privește doctrinele și procedurile de instruire, structurile organizatorice ale forțelor, fiind achiziționate noi tipuri de echipamente și materiale. Totodată, au fost inițiate demersuri care vizează și chiar au condus la creșterea ponderii forțelor ce pot fi desfășurate și susținute în operații (*usability*). În plus, se poate aprecia că operațiile militare din ultimul deceniu au detronat primordialitatea factorului/componentei tehnice, demonstrând importanța unui complex de factori, dintre care cei mai semnificativi sunt *interoperabilitatea și instruirea*.

Deși statele membre NATO investesc în capacități militare noi (concepute pentru apărarea

teritoriului statelor NATO), sunt puține situațiile în care acestea răspund și noilor tipuri de amenințări. Acest lucru demonstrează reticența națiunilor europene în investiții de anvergură în domeniul apărării.

Informațiile. Dacă amenințările din timpul Războiului Rece erau concentrate la nivel regional și exista o oarecare predictibilitate asupra evoluțiilor lor, proliferarea ADM și terorismul au demonstrat insuficienta pregătire a statelor democratice de a le contracara. Evenimentele din 9/11 au reliefat nevoia creșterii cooperării și schimbului de informații dintre agențiile specializate, între națiuni, organizații internaționale, precum și parteneri, în scopul angajării oportune a amenințărilor. Dezvoltarea unor structuri avansate Informații, Supraveghere și Recunoaștere (JISR). Consolidarea capacităților facilitate de rețea, astfel încât națiunile să poate desfășura în condiții optime un schimb de informații oportun.

Durabilitatea angajării în combaterea noilor tipuri de amenințări reprezintă o problemă majoră, și se răsfrânge nu numai asupra componentei militare (personal, echipamente și logistica), ci aceasta vizează, de asemenea, voința politică și sprijinul societății. Dacă avem în vedere implicările în Bosnia, Kosovo, Irak și Afganistan, atunci este evident că acestea necesită angajamente pe termen lung.

Complexitatea operațiilor curente a condus la creșterea interacțiunii dintre NATO și alți actori internaționali, aceasta creând oportunități pentru ca Alianța să-și extindă rolul în consolidarea securității și stabilității în afara zonelor tradiționale de angajament. Din ce în ce mai frecvent, NATO va fi responsabil pentru planificarea și executarea operațiilor alături de alți actori internaționali. Datorită acestor caracteristici, operațiile viitoare vor scoate și mai mult în evidență importanța capacităților multinaționale și expediționare.

Domeniul **conceptual și doctrinar** trebuie să se adapteze noilor cerințe, determinate de ritmul rapid în care se produc schimbările în mediul operațional. În acest scop, trebuie avută în vedere consolidarea și, dacă este necesar, dezvoltarea atât a conceptelor ofensive, cât și a celor defensive, a strategiilor și a aspectelor juridice asociate pentru a descuraja, și a contracara amenințările reprezentate de statele în disoluție. Totodată, se va acorda atenție sporită zonelor sensibile, cum ar fi spațiul virtual, maritim și domeniul informațiilor. În același timp, este

necesară dezvoltarea unei culturi în care liderii, dar și capacitățile, sunt coerent adaptate pentru conflictele asimetrice sau amenințările hibrid.

5. Aspecte specifice, preocupări la nivel național

Acestor provocări trebuie să le facă față și Armata României, fapt care a presupus inițierea unui amplu proces de transformări, proces în cadrul căruia un rol determinant i-a revenit și îi revine Statului Major General.

Aderarea la NATO a impus inițial generarea unui proces de restructurare și reformă a întregului organism militar, amplu și complex, care, în mod firesc, a fost conceput, planificat și coordonat de către Statul Major General.

Procesul de transformare a Armatei României a fost și este asociat cu transformarea Alianței Nord-Atlantice, în care cerințele NATO în domeniul completării cu personal, costurile ridicate de susținere a trupelor în teatrele de operații, diferențele semnificative între nivelul tehnologic al echipamentelor militare din dotarea statelor avansate ale Alianței și echipamentele din dotarea Armatei României constituie condiționări ale procesului transformării. În acest sens, Statul Major General reprezintă motorul acestui proces, jucând un rol esențial în transformarea Armatei de la o structură masivă, greoaie, supradimensionată, cu responsabilități strict teritoriale, la o armată modernă, bine echipată și instruită, care să participe la asigurarea securității și integrității teritoriului național, care să-i permită să desfășoare operații pe teritoriul național, în aria de responsabilitate a NATO, precum și într-un mediu strategic mai extins, influențat permanent de factori care impun schimbarea.

De asemenea, am pus un mai mare accent pe planificarea și dezvoltarea capacităților militare care să asigure efectul operațional cerut de standarde specifice într-un mediu nominalizat, într-un timp specificat, și să susțină acel efect pentru o perioadă indicată de timp, eficiența lor fiind direct legată de sinergia ce rezultă din modul în care sunt combinate și aplicate într-un mediu definit (interoperabilitate).

Astfel, în procesul de dezvoltare al capacităților și pentru îndeplinirea angajamentelor asumate față de NATO și UE, avem în vedere următoarele domenii:

- *Implementarea noii Concepții de comandă, control, comunicații, calculatoare, informații, informatică, supraveghere și recunoaștere.*

- *Capacități pentru asigurarea informațiilor și cercetare la nivel operativ și strategic.*

- *Capacități de manevră prin creșterea dislocabilității forțelor; asigurarea nevoilor de transport aerian strategic.*

- *Capacități de angajare eficiente prin derularea unor programe majore de înzestrare care să asigure participarea la operații multinaționale în mediu urban a unor sisteme individuale avansate de luptă.*

Planificarea dezvoltării capacităților militare în context național reprezintă o funcție centrală a planificării strategice, realizată pe baza unui algoritm care cuprinde: identificarea tendințelor din mediul de securitate; determinarea trendurilor în evoluția tehnologiilor militare; formularea unui nivel de ambiție militar general; determinarea necesarului de capacități militare; evaluarea capacităților existente și determinarea eventualelor deficite; identificarea modalităților de acoperire a acestora, implicând posibila creare a unor noi capacități militare. De asemenea, va trebui să identificăm care element nu este suficient dezvoltat în fiecare capacitate și să aplicăm măsuri corective. Nu numai crearea unei anumite capacități este dificilă, ci și menținerea acesteia la standardele stabilite, mai ales în condițiile reducerii continue a resurselor alocate.

Menținerea unităților operaționalizate, certificate și afirmate la NATO la nivelul standardelor acceptate, va trebui să devină o preocupare prioritară a tuturor factorilor implicați în acest proces, în care cercetarea și dezvoltarea joacă un rol esențial în canalizarea eforturilor, în principal, pe realizarea minimumului de capacități necesare îndeplinirii angajamentelor internaționale asumate. De aceea, în etapa actuală și în cea următoare, trebuie intensificată această activitate, în special prin participarea la inițiative de dezvoltare a unor capacități încă din faza de proiect, atât pe plan național, cât și în cadrul NATO și al UE sau cu alți parteneri, pe baze bilaterale.

Din această perspectivă, derularea activităților specifice procesului de dezvoltare a capacităților se va focaliza pe următoarele elemente: pregătire, doctrină, organizare/structură, personal, echipament, nivel de operativitate și capacitate de dis-

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

locare; planificarea resurselor financiare necesare derulării programelor de dezvoltare a capacităților și concentrarea eforturilor pe domenii cheie la nivel național (distribuirea eforturilor financiare, utilizarea experienței comune și realizarea interoperabilității; prioritizarea domeniilor de implicare la proiectele comune care se derulează la nivelul NATO și al UE).

Adaptarea Armatei României la schimbările continue ale mediului de securitate este un proces continuu, care ne va permite să răspundem eficient și eficace noilor amenințări la adresa securității pe plan regional și global.

Amiralul prof.univ. dr. Gheorghe Marin (sefsmg@mapn.ro) este Șeful Statului Major General. A publicat cărți, manuale și tratate de specialitate, axate în special pe domeniul managementului militar și al programării calculatoarelor, și articole în reviste de specialitate din România și din străinătate.

COOPERAREA REGIONALĂ ÎN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Georgeta GAVRILĂ

Destructurarea ordinii mondiale bipolare a generat intense procese de căutare a soluțiilor pentru noile realități geopolitice. Situate într-o zonă cu generoase perspective, statele din Zona Extinsă a Mării Negre s-au implicat, după 1991, în realizarea unor structuri de cooperare menite a îmbunătăți relațiile bilaterale dintre acestea, precum și crearea unor cadre de cooperare regională. Aceste structuri au vizat cu preponderență domeniul militar și economic și au condus la apariția unei multitudini de organizații având ca scop dezvoltarea economică a statelor din zona Mării Negre, dar și a climatului general de securitate din această regiune.

Cuvinte-cheie: cooperare regională, inițiative de cooperare, Zona Extinsă a Mării Negre.

1. Inițiative de cooperare ale statelor din Zona Extinsă a Mării Negre

Treptat, realizarea securității și stabilității în Zona Extinsă a Mării Negre a trecut în rândul intereselor prioritare ale fiecărei țări din această regiune. Instituțiile statale și organizațiile neguvernamentale au fost nevoite să caute și să propună soluții proprii pentru realizarea acestor interese, valorificând specificul și similitudinile regionale, cultivând cooperarea și solidaritatea reciprocă. Desigur, nu la toate au fost finalizate negocierile, nu s-a găsit încă formula unanim acceptată de punere în operă a altora, dar marea lor majoritate își etalează valorile¹.

În ultimul deceniu și jumătate, au fost semnate în jur de 36 de tratate bilaterale între statele din zonă. Dincolo de cadrul reglementărilor formale ale NATO, UE și OSCE s-au lansat o serie de inițiative regionale multilaterale care pot contribui la dezvoltarea unei rețele de securitate

eficiente pentru avertizarea timpurie și prevenirea conflictelor: Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), BLACKSEAFOR, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Inițiativa Sud-Est Europeană, SEEBRIG, întâlnirile Miniștrilor Apărării din Sud-Estul Europei, GUAM, Black Sea Harmony, Forumul Mării Negre.

1.1. Cooperarea militară maritimă a statelor din zona Mării Negre

Provocările mediului de securitate în regiunea Mării Negre sunt alimentate, în principal, de conflictele etnice și secesionismul teritorial, cu toate interesele din jurul lor. La acestea se adaugă efectele globalizării asupra regiunii Mării Negre, manifestate printr-o creștere constantă a traficului și a volumului de transport maritim în culoarul ei de comunicație, ceea ce afectează în bună măsură securitatea domeniului maritim din regiune.

Schimbul de date din cadrul BBCIC (Centrul de Informare și Coordonare al frontierei Mării Negre) din Burgas (Bulgaria), înființat în 2003 de paza de coastă a celor șase țări riverane, oferă informații importante asupra activităților ilegale din spațiul Mării Negre².

Cooperarea navală între statele riverane este subiectul Documentului privind creșterea încrederii și securității, în vigoare din 2003. Acest document conține referințe explicite la cooperarea în domeniul prevenirii terorismului, precum și prevederi pentru acordarea asistenței în combaterea crimei organizate și a traficului ilegal de droguri și armament. Documentul privind măsurile de creștere a încrederii și securității în domeniul naval în Marea Neagră, semnat la 25 aprilie 2002, este un instrument robust, care creează o bază solidă pentru eforturile regionale în această direcție. Acest document stipulează atât cooperarea în domeniul

naval, cât și contacte la diferite niveluri, invitații în bazele navale, schimb de informații și exerciții anuale pentru creșterea încrederii reciproce³.

Cooperarea militară navală în regiunea Mării Negre este reprezentată de inițiativele BLACKSEAFOR și Black Sea Harmony.

Grupul de Cooperare Navală din Marea Neagră (BLACKSEAFOR), cuprinzând cele șase state riverane la Marea Neagră, a fost înființat în aprilie 2001, înainte de atentatele de la 11 septembrie din SUA, și a pornit de la ideea unei cooperări a forțelor navale din zonă într-un cadru legal agreat prin consens, având un pronunțat caracter diplomatic. Misiunile îndeplinite în cadrul acestei inițiative aveau ca scop întărirea încrederii, înțelegerii și dialogului între statele partenere. Din august 2001 s-a convenit să se deruleze anual exerciții maritime, timp de 30 de zile, sub comanda prin rotație a membrilor. După Grupul de planificare din noiembrie 2005 s-a luat hotărârea ca navele BLACKSEAFOR să staționeze în bazele lor permanente și să fie activate pentru instrucție în comun, de două ori pe an, între două și patru săptămâni.

Principalele misiuni ale BLACKSEAFOR includ: operații de căutare și salvare pe mare, operații de asistență umanitară, acțiuni împotriva minelor marine, protecția mediului, vizite de curtoazie și altele, stabilite în comun de către toate părțile.⁴

Obiectivele generale ale activităților BLACKSEAFOR sunt: promovarea cooperării și interoperabilității între Marinele Militare ale națiunilor participante, evaluarea și experimentarea procedurilor navale în operații de sprijinire a păcii (PSO).

Dorind o intensificare a cooperării, Turcia înființează, în martie 2004, o nouă structură de cooperare navală, Black Sea Harmony, care urmărește obiective similare cu operațiunea Active Endeavor a NATO în Marea Mediterană: să stabilească o prezență maritimă de-a lungul liniilor navale de comunicații și să urmărească vasele suspecte. Un puternic factor motivator al autorităților de la Ankara de a iniția această nouă structură a fost și contracararea intențiilor României și Bulgariei, în calitate de state membre ale NATO, de extindere a operațiunii Active Endeavor din Marea Mediterană în Marea Neagră. Autoritățile turce sunt foarte interesate în păstrarea statu-quoului Mării Negre stabilit prin prevederile

Convenției de la Montreux, de spațiu maritim cu acces restrictiv – or, extinderea operațiunii NATO ar fi putut pune în discuție tocmai acest statut. Turcia a adresat, însă, țărilor riverane invitația de a se alătura operațiunii Black Sea Harmony⁵.

Ucraina și Rusia s-au alăturat inițiativei în anul 2007. În vara anului următor, la Istanbul, președintele Traian Băsescu declara, la rândul său, că „România a intrat deja în procedura de adoptare a legislației care să îi permită ralierea la proiectul Black Sea Harmony inițiat de Turcia”⁶. În privința aderării celorlalte două state riverane Mării Negre, Bulgaria și Georgia, ne putem aștepta la dificultăți în cazul acestora din urmă, din cauza unei posibile opoziții a Rusiei pe fondul conflictului din august 2008, dar și a nerecunoașterii de către Georgia a noilor realități politice pe seama teritoriului său.

Misiunea Black Sea Harmony constă în:

- desfășurarea periodică a unor operații maritime de supraveghere în ariile de jurisdicție navală și aeriană, conform legislației internaționale;
- desfășurarea operațiilor de recunoaștere pentru identificarea navelor suspecte;
- urmărirea / supravegherea navelor suspecte;
- prezența forțelor navale pe rutele de trafic ale navelor comerciale⁷.

Această operație este desfășurată potrivit principiilor conținute în Carta Națiunilor Unite și obiectivelor stabilite prin rezoluțiile 1373, 1540 și 1566 ale Consiliului de Securitate al ONU.

1.2. Cooperarea economică în regiunea Mării Negre

Pe lângă inițiativa de cooperare a Uniunii Europene pentru regiunea Mării Negre, inițiativă denumită Sinergia Mării Negre și care se înscrie în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, au fost realizate și o serie de inițiative regionale. Scopul acestora este asigurarea dezvoltării economice a statelor din regiune ca o condiție obligatorie pentru îmbunătățirea securității zonei.

Cele mai importante inițiative de cooperare economică sunt: Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră, Forumul Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat, Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei.

Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN) a fost creată în 1992 pentru a promova în regiune cooperarea în domeniul economic, al transportului, al energiei și al mediului înconjurător. OCEMN include membrii

celor șase țări riverane – Rusia, Ucraina, Turcia, Georgia, România, Bulgaria –, dar și Albania, Armenia, Moldova, Azerbaidjan, Grecia, Serbia și Muntenegru. În 1998 s-a stabilit un grup de lucru care să combată infracțiunile și să gestioneze dezastrelor naturale. În 2002, OCEMN a înființat grupuri de lucru care să se ocupe de controlul granițelor, managementul crizelor și antiterorism, iar la începutul lunii decembrie 2004 miniștrii de interne ai țărilor membre au hotărât să creeze o rețea de birouri de legătură. OCEMN asigură, de asemenea, un forum pentru cei 13 miniștri de externe ai statelor membre pentru a discuta probleme de securitate. În 2005, Statele Unite au cerut și au obținut statutul de observator la OCEMN⁸.

OCEMN este structurată pe mai multe dimensiuni de cooperare: guvernamentală, parlamentară, de afaceri, financiar-bancară, științifică. Din anul 1999 funcționează Banca pentru Comerț și Dezvoltare a Mării Negre, iar din 2004, Fondul pentru Dezvoltarea Proiectelor, ca instrumente specifice de susținere a unor proiecte de cooperare în domenii prioritare pentru statele membre.⁹

Planul inițial, care prevedea în Agenda economică a OCEMN crearea unei zone de liber schimb, s-a dovedit a fi nerealist și a obținut un suport politic limitat. Diversitatea angajamentelor internaționale și aderarea mai multor state membre OCEMN la legislația și regulile UE au făcut ca stabilirea unui regim economic regional unitar să devină o sarcină aproape imposibilă. Cel de-al doilea scop inițial, de a crea un proces de cooperare bazat pe interesele de afaceri, nu a putut fi realizat, în principal din cauza faptului că sectorul privat a rămas în mare parte în afara procesului de decizie a organizației.

De-a lungul timpului, activitățile organizației au cuprins domenii care nu erau prevăzute în conceptul original. De exemplu, Agenda economică pentru viitor include referiri la guvernare, reformă instituțională și reînnoire.

Un alt subiect se referă la contribuția adusă consolidării securității și stabilității în regiune, în principal realizată printr-o implicare constructivă în alte probleme de securitate „soft” (de exemplu, crima organizată, terorismul, traficul de droguri și persoane, imigrația ilegală etc.). Unele regiuni din zona Mării Negre încă mai au probleme serioase în domeniul securității, în special „conflictele

înghețate” și amenințările non-convenționale. Înainte ca regionalismul constructiv să devină o realitate, va trebui ca aceste dileme ale securității să fie abordate într-o manieră eficientă și pe termen lung. Cooperarea în situații de urgență a devenit un alt domeniu de dezbateră în relație cu preocuparea pentru securitatea „soft”, dar statele membre nu au manifestat încă o atitudine proactivă față de această problemă.¹⁰

Pentru regionalismul Mării Negre este vital ca OCEMN să dezvolte o relație constructivă și structurată cu alți actori regionali și internaționali – în special cu UE, care deține atât resursele, cât și expertiza de a se implica în proiecte regionale. Transformând OCEMN într-un partener credibil, cu o strategie clară, se va da un nou înțeles conceptului de regionalism al Mării Negre într-o Europă unită și democratică. De fapt, relațiile cu UE și alte organizații europene au devenit un element central al agendei OCEMN, alături de un instrument financiar consolidat separat, ce a fost inclus în noul proiect financiar pentru 2007-2013. În acest context, se așteaptă formularea unei noi „Platforme pentru Cooperare între UE și OCEMN” și definirea propriului rol ca partener regional¹¹.

Forumul Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat este o inițiativă românească menită să ofere cadrul de întâlnire și dialog transparent, favorabil pentru lansarea unui proces de reflecție asupra viitorului și identității regiunii, care să crească încrederea reciprocă, să faciliteze identificarea de proiecte pragmatice capabile să vină în întâmpinarea adevăratelor nevoi de dezvoltare regională.¹² Prima reuniune sub egida Forumului Mării Negre pentru Dialog a fost realizată în 2006 la București.

Forumul va înlesni identificarea punctelor de convergență dintre proiectele de investiții, cercetarea științifică, inițiativele regionale și procesele politice, printr-o serie de activități regulate sau inițiate ad-hoc, în diferite formate. Aceasta va ajuta țările de la Marea Neagră să anticipeze și să rezolve rapid și eficient potențialele probleme, înainte ca acestea să devină surse de instabilitate și amenințări la adresa securității regionale¹³.

Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (Southeast European Cooperative Initiative – SECI) a fost lansată în decembrie 1996, după semnarea acordurilor de pace de la Dayton, la propunerea comună a Uniunii Europene și Statelor Unite ale Americii, cu scopul dezvoltării unei strategii economice și de mediu viabile în regiune.¹⁴

Potrivit Declarației de intenție privind cooperarea în cadrul SECI, aceasta este o structură regională care încurajează cooperarea între statele participante și facilitează integrarea lor în structurile europene. SECI urmărește coordonarea planurilor de dezvoltare regională, asigură o mai bună prezență a sectorului privat în economia zonei și stimulează transferul de know-how, precum și realizarea de investiții în sectorul privat.¹⁵

Statele participante la SECI sunt: Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, FRI a Macedoniei, R. Moldova, România, Slovenia, Turcia și Ungaria. Statele susținătoare sunt: Austria, Italia, Elveția, SUA, Republica Cehă și Federația Rusă.

SECI s-a concentrat în principal pe proiectele legate de trecerea frontierei și de cele ce țin de dezvoltarea infrastructurii de transport, securitate, energie și dezvoltarea sectorului privat:

- facilitarea trecerii frontierei – îmbunătățirea infrastructurii fizice, realizarea unor activități vizând facilitarea comerțului, realizarea unor sisteme de management al informațiilor vamale, revizuirea regimului vizelor, facilitarea eliberării vizelor pentru comunitatea de afaceri în regiunea SECI;

- facilitarea transporturilor (mărfuri/pasageri) – reducerea timpului de staționare la frontieră a trenurilor expres, transferarea transportului rutier pe calea fluvială oferită de Dunăre;

- eficiența energetică – realizarea unei rețele regionale pentru utilizarea eficientă a resurselor energetice și de apă;

- interconectarea sistemelor electrice – reabilitarea subcentralelor și liniilor de electricitate din Bosnia și Herțegovina și Croația, crearea unui sistem tele-informatic pentru conectarea centralelor-dispecerat ale sistemelor energetice;

- interconectarea rețelelor de gaz natural – realizarea de investiții în extinderea rețelelor existente și interconexiunea cu conductele internaționale;

- combaterea criminalității transfrontaliere;
- combaterea terorismului global;
- cooperarea între piețele de capital – creșterea cotei pe care o primesc țările SECI din fluxurile internaționale de capital;

- arbitrajul comercial și medierea – crearea Grupului de Experti SECI și a Centrului SECI pentru Arbitraj Comercial, Training și Promovare a Medierii;

- alte proiecte – realizarea unor noi tehnologii de comunicație, precum și managementul apei și tratării apelor reziduale.¹⁶

Centrul Regional SECI de la București este operațional din ianuarie 2001.

2. Propuneri privind coeziunea inițiativelor de cooperare în Zona Extinsă a Mării Negre

Continuitatea maritimă spre Marea Mediterană și Oceanul Atlantic, precum și către bazinul hidrografic al Dunării și al altor fluvii include Marea Neagră pe unele dintre cele mai importante rute de comerț și turism. În actualul context al globalizării și amplificării nevoii de resurse de energie, bazinul Mării Negre este important nu doar ca traseu de transport energetic, ci și ca potențial furnizor de material energetic (petrol și gaze naturale). Acest spațiu, care concentrează în prezent atenția unor importanți actori globali, poate fi stabilizat și securizat numai prin voința și cu contribuția tuturor statelor și organizațiilor internaționale interesate, în cadre instituționale pragmatice și eficiente, menite să promoveze și să protejeze interesele comune ale țărilor decise să participe la acțiunile ce vizează asigurarea unui mediu stabil de securitate.¹⁷

2.1. Realizarea unui cadru unitar al cooperării militare maritime a statelor din zona Mării Negre

Pentru a realiza un cadru unitar al cooperării maritime militare a statelor din zona Mării Negre trebuie analizate motivațiile care au determinat apariția celor două inițiative, BLACKSEAFOR și Black Sea Harmony.

Inițiativa BLACKSEAFOR a pornit de la ideea unei cooperări a marinelor din zonă într-un cadru legal agreeat prin consens, având un pronunțat caracter diplomatic. Misiunile îndeplinite în cadrul acestei inițiative aveau ca scop întărirea încrederii, înțelegerii și dialogului între statele partenere.

S-a observat, totuși – mai ales după momentul 11 septembrie 2001 – că structura BLACKSEAFOR, modul de luare a deciziilor, caracterul bianual al desfășurării exercițiilor, precum și gradul și modul de implicare a statelor participante nu păreau să corespundă întru totul necesităților de securitate maritimă la Marea Neagră. În aceste condiții, Turcia a dorit o intensificare a cooperării, înființând în martie 2004 noua structură de cooperare navală, Black Sea Harmony.¹⁸

În viziunea noastră, un cadru unitar al cooperării militare maritime a statelor din zona Mării Negre va trebui să aibă ca pilon central inițiativa BLACKSEAFOR. Aceasta reprezintă deja un instrument eficient de cooperare în domeniul interoperabilității între marinele militare ale statelor riverane Mării Negre, fiind singura inițiativă regională de acest fel care reunește toate aceste state.

O variantă a acestui cadru unitar de cooperare se va putea realiza prin adăugarea la componentele deja existente ale inițiativei BLACKSEAFOR a unora noi, legate de aprofundarea cunoașterii situației maritime (colectarea de date și informații relaționate cu domeniul maritim) și de integrarea informațiilor (realizarea unui management al datelor și informațiilor colectate, analiza și diseminarea acestora), după modelul inițiativei naționale a SUA de cunoaștere a domeniului maritim la nivel global – „Maritime Domain Awareness”.

Succesul acestei posibile direcții de dezvoltare a cooperării militare maritime depinde în mare măsură de asigurarea transparenței maxime în executarea schimbului de informații la nivelul inițiativei BLACKSEAFOR, folosindu-se principiul „need to share”. Acesta a fost definit în Raportul Comisiei 9/11 a Congresului SUA ca reprezentând necesitatea punerii în comun a informațiilor clasificate deținute de toate autoritățile informative cu privire la diverse subiecte de interes, pentru a putea fi accesate pe orizontală de celelalte structuri cu atribuții în domeniu și pe verticală de substructurile abilitate.¹⁹

Pentru punerea în practică a acestor mecanisme de cooperare bazate pe schimb de informații și procesare la nivelul statelor membre ale BLACKSEAFOR trebuie realizate sisteme de strângere și analiză a datelor, menite să asigure colectarea și diseminarea datelor și informațiilor către structurile guvernamentale proprii și cele ale statelor membre, pe baza principiului amintit anterior. Spre exemplu, structurile guvernamentale ale unui stat vor fi alertate de către cele cu atribuții similare ale altui stat dacă acestea, în cursul supravegherii apelor teritoriale, zonei contigue, zonei economice exclusive sau din alte surse, vor obține informații despre activități suspecte ale navelor maritime având ca destinație porturi ale primului stat. Astfel de activități pot include: nerespectarea traseului declarat, existența unor persoane suspecte în componența echipajului

navelor, lipsa de trasabilitate a încărcăturii transportate, transferul de bunuri sau personal între două nave pe mare, executarea unor manevre sau transportul unor mărfuri cu posibile consecințe negative asupra mediului marin sau al zonei de litoral.

2.2. Coagularea inițiativelor de cooperare economică în regiunea Mării Negre

Analiza principalelor inițiative de cooperare economică din Zona Extinsă a Mării Negre relevă faptul că legăturile economice dintre statele regiunii s-au extins și diversificat, dar nu s-au consolidat. Aceste inițiative au funcționat mai mult ca instrumente de politică externă decât ca forumuri de cooperare și integrare economică, impunându-se o regândire și o fuziune a formatelor de cooperare economică (care în marea lor majoritate au aceleași obiective).

În opinia noastră, coagularea inițiativelor de cooperare economică în Zona Extinsă a Mării Negre trebuie să ia în considerare interesele economice și politice ale statelor din această zonă – și în special pe cele ale Rusiei, care constituie un formator de opinie în regiune. Implicarea Uniunii Europene într-un astfel de proces de coagulare nu se poate realiza decât în condițiile atribuirii unui rol decizional și onorific sensibil egal și reprezentanților Rusiei. Considerăm că, în aceste condiții, sarcina de a realiza această coagulare revine statelor din Zona Extinsă a Mării Negre, un eventual ajutor extern (atât financiar, cât și cu expertiză) putând veni de la un stat terț doar indirect.

Cea mai eficientă metodă de realizare a acestui proces de coagulare este concentrarea eforturilor statelor din regiune în cadrul unei singure inițiative, urmând ca celelalte să treacă într-un plan secund (majoritatea încetându-și activitățile într-un anumit interval de timp hotărât de membrii acestora sau specializându-se pe anumite sectoare economice bine determinate).

Dintre inițiativele de cooperare economică prezente în Zona Extinsă a Mării Negre, în opinia noastră, cea mai relevantă este Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), atât în privința statelor care sunt membre ale acesteia, cât și a structurii organizatorice. OCEMN este, în același timp, inițiativa cu activitatea cea mai îndelungată și cu cea mai mare vizibilitate la nivel regional. Un alt mare avantaj al inițiativei este prezența SUA în cadrul acesteia, în calitate

de observator, ce va conferi un sentiment de securitate în special țărilor mici, care nu agreează, în general, participarea în formate de colaborare cu Rusia sau cu Turcia (țări cu un important potențial economic).

Principalele obstacole în realizarea unei astfel de inițiative pot proveni din diferențele între statele membre (Rusia-Georgia, Rusia-Ucraina, Armenia-Azerbaidjan, Armenia-Turcia, Grecia-Turcia), din restricțiile de natură economică datorită apartenenței unora dintre aceste state la diverse structuri de cooperare politico-economice (Uniunea Europeană, Comunitatea Statelor Independente) și, nu în ultimul rând, din posibilele încercări ale unor state de a deține, direct sau indirect, controlul unei astfel de structuri de cooperare interstatală.

3. Concluzii

În cadrul Zonei Extinse a Mării Negre au apărut, după 1991, un număr mare de inițiative de cooperare regională, cu impact mai relevant fiind cele din domeniul militar maritim și cel economic.

O primă concluzie vizează domeniul cooperării maritime militare. Apariția în Marea Neagră a celor două inițiative, BLACKSEAFOR și Black Sea Harmony, a determinat atât îmbunătățirea relațiilor dintre conducerile militare ale statelor riverane, cât și creșterea nivelului de securitate a rutelor pontice de transport maritim.

Planificată și desfășurată ca operațiune de cooperare a marinelor din zonă, într-un cadru legal agreeat prin consens și având un pronunțat caracter diplomatic, inițiativa BLACKSEAFOR poate constitui pilonul principal în realizarea unui cadru unitar al cooperării maritime a statelor din zona Mării Negre, prin înglobarea în cadrul acesteia a unor componente legate de aprofundarea situației maritime și a integrării informațiilor, după modelul inițiativei naționale a SUA „Maritime Domain Awareness”.

O altă concluzie subliniază rolul inițiativelor de cooperare economică, care s-au dezvoltat primordial pe criterii politice și nu de eficiență economică. Cele mai importante inițiative ca impact și vizibilitate regională în Zona Extinsă a Mării Negre sunt: Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră, Forumul Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat și Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei. Toate aceste inițiative au obiective similare, diferența fiind

dată de modul de constituire, membrii acestora și legăturile stabilite cu Uniunea Europeană și SUA.

Cea mai eficientă metodă de realizare a coagulării inițiativelor de cooperare economică în Zona Extinsă a Mării Negre o reprezintă concentrarea eforturilor statelor din regiune în cadrul Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră, celelalte structuri cu atribuții similare urmând a fi specializate sau desființate.

BIBLIOGRAFIE:

ALEXANDRESCU, G., *Dinamica modificărilor de paradigmă a securității Zonei Mării Negre*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2005

ASMUS, R. D., DIMITROV, K., FORBRIG, J., *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, Editura IRSI „Nicolae Titulescu”, 2004

BĂDESCU, I., *Tratat de geopolitică*, Ed. Mica Valahie, 2004

BALABAN, C. GH., *Securitatea în zona extinsă a Mării Negre, o construcție cu un palier euro-atlantic și un palier local, prin acțiunea integrată a tuturor statelor care o compun*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2005

BUGAJSKI, J., *Medvedev's wider Europe*, în „The Washington Times”, 17 iulie 2008

COCHINO, A., *Rusia jubilează după deciziile NATO*, în „Evenimentul zilei”, 4 decembrie 2008, nr. 5372

COȘCODARU, I., NEAGOE, V., *Un vis în devenire: Europa Unită*, Editura Axioma Edit, București, 2002

DEGERATU, C., *Există Regiunea Mării Negre. Probleme de securitate ale unui spațiu geopolitic strategic cu o dinamică accelerată*, în „Monitor strategic – revistă de studii de securitate și apărare”, anul VI, nr. 3-4/2005

DOLGHIN, N., DINU, M., POPA, V., *NATO, între certitudini și așteptări*, Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004

GAVRILĂ, G., *Implicațiile conflictului din Georgia asupra Securității în regiunea Mării Negre*, „Politici și strategii în gestionarea conflictualității”, Sesiunea anuală internațională de comunicări științifice, ediția a VIII-a, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008

IONESCU, C., *Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută?*, în „Revista Geopolitică”, anul IV nr. 1(5), 2005

ISPAS, TEOFIL, *Extinderea N.A.T.O. și securitate europeană*, în „Revista Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu”, nr.2, 2001

KIR, S., *Securitatea maritimă în Marea Neagră, BLACKSEAFOR și operația “Black Sea Harmony”*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2005

MARIN, GH., *Parteneriatele multilaterale și dialogul politic intensificat – soluții posibile în edificarea stabilității și securității în zona extinsă a Mării Negre*, „Politici și strategii în gestionarea conflictualității”, Sesiunea anuală internațională de comunicări științifice, ediția a-VIII-a, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008

MARIN, M., *Turcia, membră UE în 15-20 de ani*, Standard.ro, 22 aprilie 2008

MENON, R.; WIMBUSH, S. E., *Is the United States Losing Turkey?*, Hudson Institute, Washington, DC, March 2007

MICLEA, M. S., *Caracteristici de securitate ale regiunii extinse a Mării Negre. Paradigma „securității înghețate”*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și de Securitate, în „Impact Strategic”, Nr. 2 [27]/2008

MÎRȘU, A., *Gruparea de cooperare navală BLACKSEAFOR în contextul securității bazinului Mării Negre*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2005

MUREȘAN, L., *Noua axă geopolitică Marea Caspică-Marea Neagră-Marea Mediterană. Energie și securitate – oportunități și sfidări pentru*

România, în volumul *Integrarea euroatlantică. Priorități post-Praga*, Editura AISM, București, 2002

RETTMAN, A., *EU's new Black Sea policy faces Russian misgivings*, <http://euobserver.com/9/23494>, 16 februarie 2007

RUMER, E.; SIMON, J., *Contribuții la o strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre*, în „Caiete euroatlantice”, Colegiul Național de Apărare, nr.2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006

STANCU, M. E., *Caracterizarea noilor riscuri, amenințări și acțiuni posibile în regiunea Mării Negre*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare ‘CAROL I’”, nr. 4/2007

STOICA, E., *Procesul de extindere spre est*, Asociația pentru Inițiative Civice, 16 februarie 2007, www.aic.org.ro

USCOI, N., *Uniunea Europeană și drumul său către o strategie comună de securitate și apărare*, în „Revista Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu”, anul IX / nr.3 (35) trimestrul III – 2004

Studiu referitor la extinderea N.A.T.O. – septembrie 1995, IRSI, Centrul de Informare și Documentare, București, 1996

Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, US Congress, July 22, 2004

Sinergia Mării Negre – O nouă inițiativă de cooperare regională, Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European, Bruxelles, 2007

Summit-ul NATO de la București – sfârșitul unipolarismului?, Institutul Ovidiu Șincai, București, 10 aprilie 2008

Moscova: Extinderea NATO este incompatibilă cu realitățile lumii contemporane, Mediafax, 27 martie 2008

Geopolitical Diary: Lessons Learned from Georgia, Stratfor, 11 august 2008

Raport conferință internațională Regiunea Mării Negre – către un parteneriat al secolului al XXI-lea, Institutul „Ovidiu Șincai”, http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20Conferinta%20Marea%20Neagra.pdf Accesat 15.12.2008

Conferința comună de presă a președintelui României, Traian Băsescu, și a președintelui Republicii Turcia, Abdullah Gül (Istanbul, 22 august 2008), http://www.presidency.ro/pdf/date/10147_ro.pdf

Promovarea în UE a regiunii Mării Negre – șansa afirmării României, <http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStorz>, accesat la 4.08.2008.

Black Sea Forum for Dialogue and Partnership, http://www.blackseaforum.org/joint_declaration.html, Accesat 16.12.2008

PESC/PESA, <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=4951&idlnk=1&cat=3>, accesat la 4.01.2009.

Politica europeană de vecinătate, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, <http://www.snspa.ro/Noutăți/Ces/Politica%20europeana%20de%20vecinatate.pdf>, accesat la 8.01.2009.

Sinergia Mării Negre – aducerea regiunii mai aproape de UE, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/format=PDF&aged=1&language=RO&guiLanguage=fr>, accesat la 10.01.2009.

BLACKSEAFOR, Operational Aspects, http://www.blackseafor.org/English/Operational_Home.asp, accesat la 10.01.2009.

Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), Ministerul Afacerilor Externe, <http://www.mae.ro/index>, accesat la 11.01.2009.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 ALEXANDRESCU, G., *Dinamica modificărilor de paradigmă a securității Zonei Mării Negre*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 46.

2 KIR, S., *Securitatea maritimă în Marea Neagră, BLACKSEAFOR și operația “Black Sea Harmony”*, Sesiunea internațională de comunicări științifice „Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 149.

3 MÎRȘU, A., *Gruparea de cooperare navală BLACKSEAFOR în contextul securității bazinului Mării Negre*, Sesiunea internațională de comunicări științifice

„Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre”, a V-a ediție, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, pp. 197-198.

4 Idem, p. 198, *BLACKSEAFOR, Operational Aspects*, http://www.blackseafor.org/English/Operational_Home.asp, accesat la 10.01.2009.

5 RUMER, E., SIMON, J., *Contribuții la o strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre*, în „Caiete euroatlantice”, Colegiul Național de Apărare, nr.2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.

6 *Conferința comună de presă a președintelui României, Traian Băsescu, și a președintelui Republicii Turcia, Abdullah Gül* (Istanbul, 22 august 2008), http://www.presidency.ro/pdf/date/10147_ro.pdf

7 KIR, S., op. cit., p. 151.

8 RUMER, E., SIMON, J., op. cit.

9 *Promovarea în UE a regiunii Mării Negre – șansa afirmării României*, <http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStorz>, accesat la 04.08.2008.

10 *Raport conferință internațională Regiunea Mării Negre – către un parteneriat al secolului al XXI-lea*, Institutul „Ovidiu Șincai”, http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20Conferinta%20Marea%20Neagra.pdf, accesat la 15.12.2008.

11 Idem.

12 *Black Sea Forum for Dialogue and Partnership*, http://www.blackseaforum.org/joint_declaration.html, accesat la 16.12.2008.

13 *Promovarea în UE a regiunii Mării Negre – șansa afirmării României*, <http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStorz>, accesat la 4.08.2008.

14 *Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)*, Ministerul Afacerilor Externe, <http://www.mae.ro/index>, accesat la 11.01.2009.

15 Idem.

16 Idem.

17 STANCU, M. E., *Caracterizarea noilor riscuri, amenințări și acțiuni posibile în regiunea Mării Negre*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare ‘Carol I’”, nr. 4/2007, p. 142.

18 MENON, R.; WIMBUSH, S. E., *Is the United States Losing Turkey?*, Hudson Institute, Washington, DC, March 2007.

19 *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*, US Congress, July 22, 2004.

Georgeta GAVRILĂ (ggavrila@mapn.ro) este Secretarul General al Ministerului Apărării Naționale. A absolvit Colegiul de Apărare NATO de la Roma, programul „Funcționari Superioari în domeniul securității naționale și internaționale” al Universității Harvard și alte programe de formare și perfecționare profesională organizate de Institutul Național de Administrație și este doctorand în științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

IMPLICAȚII ALE MODIFICĂRII CONCEPȚIEI DE AMPLASARE A SCUTULUI ANTIRACHETĂ AMERICAN ÎN EUROPA ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE ȘI RELAȚIEI TRANSATLANTICE

Dr. Teodor FRUNZETI

Astăzi, provocările în materie de securitate s-au înmulțit și diversificat. De aceea statele lumii adoptă măsuri de prevenire și limitare a efectelor riscurilor și amenințărilor de securitate. Amplasarea scutului antirachetă american în Europa reprezintă o astfel de măsură. Punerea ei în practică a declanșat reacții pro și contra din partea unor actori statali și nonstatali având în vedere implicațiile militare, politice, economice și sociale pe care această măsură le generează.

Cuvinte-cheie: scut antirachetă, securitate energetică, relație transatlantică.

1. Concepția administrației Bush privind „amplasarea scutului antirachetă american în Europa”

În general, prin „scut antirachetă” este desemnat un ansamblu format din instalații de lansare și dirijare a rachetelor sol-aer și radare de mare putere destinate să descopere și să distrugă rachetele balistice inamice dirijate spre teritoriul statului sau statelor „țintă”. Controversatul scut american antirachetă este un proiect menit să apere teritoriul SUA și al aliaților săi de eventuale atacuri balistice venite din Coreea de Nord sau din Iran. Astfel, Washingtonul, prin intermediul acestui sistem, intenționează să depisteze și să distrugă o rachetă inamică, înainte ca aceasta să-și atingă ținta aflată pe teritoriul său și/sau al unuia dintre statele europene.

La baza proiectului scutului antirachetă american în Europa a stat noua strategie a SUA privind

răspunsul la noile amenințări internaționale în materie de securitate. Astfel, în 2002, administrația Bush a procedat la o revizuire a dispozitivului nuclear american. Noua strategie viza, în principal, să se îndepărteze de descurajarea nucleară clasică prin creșterea capacităților de descurajare la atacurile nonconvenționale și de contracarare a proliferației armelor de distrugere în masă. În acest scop, SUA prevedeau, între altele, creșterea capacităților lor defensive de o asemenea manieră încât să nu mai depindă în întregime de descurajarea nucleară ofensivă. Scutul antirachetă se înscrie în această nouă viziune ce permite conducătorilor americani să-și orienteze strategia spre mijloace de descurajare mai convenționale.

În esență, concepția privind „amplasarea scutului antirachetă american în Europa” inițiat de administrația Bush s-a tradus în practică prin **prevederea de a amplasa**, în Polonia și Republica Cehă, instalația de lansare a rachetelor sol-aer și a unui radar puternic. Astfel, potrivit proiectului american, radarul din Republica Cehă urma să fie instalat în anul 2010. Washingtonul și Praga au ajuns la o înțelegere finală pe această temă, în cadrul summit-ului NATO de la București, din 2-4 aprilie 2008. Cele două părți au semnat un acord în noiembrie 2008. Elementele din Polonia urmau să fie instalate în perioada 2012-2013, iar SUA au încheiat un acord de principiu cu Varșovia, la începutul lui 2008. Potrivit înțelegerii, Polonia trebuia să găzduiască părți ale scutului american, iar, în schimb, SUA se angajau să o ajute să-și îmbunătățească apărarea aeriană. Practic, în Polonia urmau

să fie instalați zece interceptori de rachete balistice cu rază lungă de acțiune. Printr-un astfel de sistem, Washingtonul dorea să pareze orice atac al statelor ostile (Iranul fiind în fruntea listei), spre Europa, dar și împotriva SUA. Acest proiect, care a entuziasmat țările din fostul bloc comunist, a scos în evidență tensiunile mai mult sau mai puțin latente dintre Moscova și Washington. Rusia a apreciat că acest proiect aduce atingere securității sale naționale. Problema scutului antirachetă se alătură altor dezacorduri dintre Rusia și SUA în domeniul politico-militar apărute după destrămarea URSS și modificarea configurației geostrategice pe care aceasta a susținut-o în Europa și în lume. Practic, Rusia și-a declarat opoziția la toate măsurile de natură strategică susținute de SUA în Europa, începând cu lărgirea NATO și terminând cu reglementările privind controlul armamentului convențional. Dacă în perioada primilor ani, dezacordurile au fost doar declarative, pe măsură ce a depășit criza generalizată de sistem ce a urmat evenimentelor din 1991, Rusia a început să acționeze pornind din spațiul ex-sovietic: și-a reglementat până aproape de parteneriat strategic relațiile cu China și India, a transformat problema hidrocarburilor într-una din problemele majore ale securității continentale. Mai mult, pentru prima dată după 20 de ani, statul rus și-a folosit puterea militară împotriva Georgiei, adresând un mesaj clar dincolo de regiunea Caucazului.

De fapt, Moscova nu este neliniștită din cauza celor zece interceptori ce vor fi instalați în Polonia, ci, mai degrabă, de **importanța simbolică** reprezentată de aceste arme: *o prezență militară americană în inima Europei*. Sistemele antirachete pe care Bush dorea să le implanteze în Republica Cehă și în Polonia erau aceleași pe care aceștia le puseseră în practică la Fort Greely, în Alaska, în cadrul programului global de protecție a teritoriului american. Aceste arme, care aparțin categoriei GBI (Ground-Based Interceptors - interceptori bazați pe sol), sunt constituite din enorme rachete cu numeroase trepte de mărimea rachetei balistice intercontinentale Minuteman. Un asemenea tip de rachete se află în silozuri concepute pentru a rezista la bombardamente. Complexul GBI situat în Alaska acoperă o suprafață de 250 de ha, este cuplat la un enorm radar și folosește 200 de militari ca și o forță de securitate destinată să supravegheze rutele din împrejurimi¹. De fapt, planul lui Bush nu era conceput pentru a proteja Europa. Atunci când

acest proiect, la început, a fost evocat în 2003-2004, era vorba de a abate rachetele iraniene care ar fi survolat Europa în direcția SUA². În realitate, interceptorii ar fi putut proteja unele regiuni din Europa, dar aceasta nu era prima lor funcție.

Concepția administrației Obama privind „amplasarea scutului antirachetă american în Europa”

În septembrie 2009, președintele Barack Obama a anunțat că SUA renunță la proiectul administrației Bush privind instalarea scutului antirachetă în Europa. După ce au revăzut amenințarea iraniană, SUA au decis să-și ajusteze proiectul de scut antirachetă în Europa. Practic, se renunță la vechiul proiect lansat de către administrația Bush și se implementează o nouă concepție a proiectului de apărare antirachetă american în Europa. Administrația Obama a ajuns la această concluzie după ce a efectuat o reevaluare a amenințării balistice iraniene. Rezultatul acestei analize a fost că SUA au hotărât să-și revadă programul de apărare antirachetă în Europa Centrală, în acest scop, elaborând o nouă concepție. Aceasta din urmă prevedea trecerea de la un ansamblu fix (vechiul proiect) la un sistem mai suplu și mai polivalent (actualul proiect). Vechiul program se baza pe estimarea că Iranul era hotărât să dezvolte un program de rachete cu rază mare de acțiune, dar, după ultimele informații, se pare că iranienii sunt mult mai concentrați pe dezvoltarea capacităților cu rază scurtă și medie de acțiune. Noul program antirachetă a fost conceput pentru a răspunde amenințărilor existente în Europa. Practic, noul sistem este destinat să combată rachetele cu rază scurtă și medie de acțiune care ar veni cel mai probabil din Iran.

Proiectul actual propus de către SUA se referă atât la Polonia, cât și la Republica Cehă ca destinații de amplasare a scutului antirachetă. În acest scop, Polonia și SUA pregătesc un acord de protecție a forțelor (SOFA) ce va permite instalarea unui nou scut antirachetă american. Astfel, administrația Obama respectă o promisiune a predecesorului său privind amplasarea de rachete „Patriot” în Polonia. O primă baterie ar trebui instalată în primăvara lui 2010, aproape de Varșovia la Wesola. Din 2014, Polonia ar trebui să primească 30 de baterii de SM-3³. Centrul european de comandament al acestor SM-3 ar fi instalat în Republica Cehă. Acest dispozitiv este mai puțin costisitor decât vechiul sistem (10 milioane în loc de 70 milioane dolari) și mai ales necesită mai puțin personal (100 în loc de 400). Instalarea ar trebui să înceapă din 2014,

pentru a fi operațională un an mai târziu, potrivit sursei citate.

Modificarea concepției inițiale privind scutul antirachetă american în Europa poate fi astfel motivată:

- În negocierile asupra cursei nucleare iraniene, SUA nu pot să treacă de influența rusă. Ele speră, deci, cu acest gest, deja explicit salutat de Moscova, să destindă relațiile dintre SUA și Rusia, relații oarecum tensionate în timpul administrației Bush. În acest context, nu trebuie omisă dorința Moscovei de a juca rolul de mediator în spinosul dosar iranian.

- Președintele Barack Obama vrea să calmeze jocul. Administrația actuală nu vrea să răspundă prin reluarea erorilor din trecut. Se pune punct deci declarațiilor de război prin simple suspiciuni de amenințare națională. Și în cazul Iranului, experții americani sunt categorici, Teheranul nu are deocamdată capacitatea de a trimite ogive cu rază mare de acțiune (mai mult de 5000 km).

- Un alt motiv mai pragmatic este acesta: alegerea unui proiect mai puțin costisitor decât cel inițial. Pe de altă parte, instalațiile noului scut antirachetă au fost testate și s-au dovedit mai eficace în combaterea țintelor decât cele din programul propus de către administrația Bush.

Referindu-se la noul proiect de scut antirachetă, președintele SUA sublinia: „Cel mai bun mijloc de ameliorare a securității noastre și a securității aliaților noștri, de o manieră responsabilă, este de a desfășura un sistem de apărare antirachetă care răspunde cel mai bine amenințărilor cărora trebuie să le facem față și care folosesc tehnologii verificate pe care le vom plăti la un preț just⁴.”

Decizia președintelui Barack Obama de a adopta un nou program al amplasării scutului antirachetă american în Europa trebuie privită astfel:

1) *SUA nu renunță la apărarea antirachetă în Europa*, ci continuă, pe baza unui nou program. De fapt, prin actualul proiect de scut antirachetă, s-a abandonat doar o parte din vastul program National Missile Defense. Practic, Washingtonul renunță la desfășurarea unui radar cu rază mare de acțiune în Cehia și o baterie de zece rachete antirachetă în Polonia, care ar trebui să protejeze SUA împotriva tirului balistic iranian. Pentru a compensa acest abandon, SUA au promis desfășurarea de crucișătoare tip Aegis, ce dispun de capacități antirachetă⁵. De asemenea, rachete „Patriot” vor fi instalate în Polonia.

2) *Un gest de complezență față de Moscova*. De la început, Rusia a fost împotriva programului de amplasare a unui scut antirachetă american în Europa, în care vedea o amenințare împotriva sa. De fapt, amenințarea de securitate era percepută atât pe dimensiunea militară (un radar foarte puternic instalat la porțile sale), cât și pe cea geopolitică (componenta strategică din Polonia și Cehia a sistemului de apărare american). Pentru Moscova, amplasarea scutului antirachetă american pe vechiul continent constituie un pas în plus pe calea provocărilor de securitate după extinderea Organizației Atlanticului de Nord spre Est. Or, destinderea cu Rusia face parte din prioritățile politice ale președintelui Obama. Chestiunile strategice sunt o temă bună a discuției între cele două țări, unul dintre singurele cadre în care se vorbește aproape de la egal la egal. Calendarul diplomatic facilitează, de asemenea, lucrurile: două tratate importante ajung la scadență rapid, START (limitarea armelor strategice) în decembrie 2009 și TNP (Tratatul de neproliferare nucleară) în 2010. Cele două țări au interesul să-și reducă arsenalele nucleare, care reprezintă 95% din armele mondiale⁶. Și Washingtonul are nevoie de Moscova, în Afghanistan și în discuțiile asupra Iranului.

3) *Un alt gest față de Teheran*. Renunțarea la un sistem, desigur, defensiv, dar orientat în principal împotriva Iranului, este o schimbare pozitivă de atitudine a SUA față de această țară percepută ca un stat ostil de către America și Occident.

4) *O confirmare a preocupării SUA față de securitatea Europei, în general, și a Europei de Est, în special*. Totuși, guvernele polonez și ceh, foarte proamericane, ca toate fostele țări comuniste, se simt oarecum trădate de Washington în favoarea marelui vecin rus, prin modificarea concepției amplasării scutului antirachetă american în Europa.

5) *Un cadru adecvat al ameliorării calitative a relațiilor între Rusia și SUA*. Dacă se va realiza acest lucru, atunci este posibil să se asiste la o îmbunătățire a relațiilor dintre NATO, UE și Rusia, ceea ce ar crea condițiile necesare pentru construcția unei noi arhitecturi a securității europene.

6) *Optimizarea apărării Israelului și semnalul politic dat, că acest stat rămâne o prioritate strategică pentru SUA*. În Orientul Mijlociu, prezența SUA este necesară pentru a contracara acțiunile și activitățile a ceea ce americanii numesc „state ostile” și a posesiei de către acestea din urmă a armelor de distrugere în masă (ADM). Pentru

a susține Israelul, Washingtonul a decis să creeze un scut antirachetă de apărare aeriană în acest stat. Este vorba de sistemul de rachete Arrow, scut ce se poate aprecia drept o continuare a parteneriatului dintre SUA și Israel, încheiat în noiembrie 2008, împotriva proliferării ADM, a programelor nucleare a unor regimuri extremiste din regiune și a dezvoltării terorismului internațional. În plus, amplasarea noului scut antirachetă american în Europa, cu scopul de a lovi rachetele cu rază mică și mare de acțiune iraniene, completează măsurile amintite și se vrea un semnal politic viguros în ceea ce privește atitudinea SUA profund favorabilă statului Israel.

3. Securitatea europeană în contextul modificării concepției privind amplasarea scutului antirachetă american în Europa

Modificarea concepției privind amplasarea scutului antirachetă american în Europa se materializează într-un nou program de asigurare a securității SUA și a statelor europene, proiect ce ține seama, într-o oarecare măsură, totodată, și de opțiunile Rusiei și UE privind noua arhitectură de securitate europeană. Această modificare de concepție trebuie privită ca un proces ale cărui componente constituie un ansamblu de acțiuni și activități interdependente de concepere, organizare, desfășurare și funcționare optimă a proiectului de amplasare a scutului antirachetă american în Europa. De aceea, această modificare de concepție va genera implicații puternice și diverse ca natură (politice, militare, sociale și economice) care, la rândul lor, vor influența, într-un sens sau altul, securitatea europeană și relațiile transatlantice.

Influența pozitivă asupra securității europene se va exercita asupra următoarelor dimensiuni ale acesteia:

- **Dimensiunea militară a securității europene.** Influența se va datora atât calității superioare a noilor instalații de lansare și dirijare a rachetelor antirachete de tipul sol-aer și a radarului de mare putere pentru descoperirea oportună a viitoarelor ținte (rachetele inamice cu rază mică și medie de acțiune), cât și poziției de amplasare a scutului antirachetă. În același timp, personalul care încadrează dispozitivul tehnic al scutului posedă o înaltă calificare profesională, iar instalații de lansare și rachetele antirachetă au fost testate și s-au dovedit eficiente în combaterea țintelor.

- **Dimensiunea socială a securității europene.** Amplasarea scutului antirachetă american în Europa este perceput de către cetățenii europeni ca o garanție în plus pentru siguranța vieții și activității lor. De aici, o augmentare a încrederii populației atât în guvernele naționale, și în structurile UE, cât și în SUA. Pe de altă parte, această încredere a populației se întemeiază pe eficacitatea relativă înaltă a scutului ale cărui piese componente au fost testate cu succes.

- **Dimensiunea economică a securității europene.** Instalarea scutului, respectiv a rampelor de lansare și a stației de dirijare a rachetelor sol-aer, precum și a radarului de mare putere implică investiții importante și crearea de locuri de muncă, inclusiv pentru populația din zonă. Ambele măsuri vor avea efecte pozitive asupra condițiilor de viață ale oamenilor și localității respective. Astfel, economia țării-gazdă primește o susținere financiară, și nu numai, putând să-și sporească contribuția specifică la securitatea națională.

- **Dimensiunea politică a securității europene.** Amplasarea scutului antirachetă american în Europa întărește alianța dintre UE și SUA, exprimând, totodată, o relație politică caracterizată de continuitate și înțelegere mutuală, pe toate planurile, inclusiv în materie de apărare și securitate.

Desigur, este de domeniul evidenței că amplasarea scutului antirachetă american în Europa va avea și unele **consecințe mai puțin dorite** pentru securitatea europeană. Printre acestea menționăm:

- Posibilitatea perceperii de către celelalte mari puteri ale lumii și de către statele care au dus la adoptarea unei asemenea măsuri (instalarea scutului antirachetă) ca debutul unei noi curse a înarmărilor. De aici, o posibilă „întrecere” între competitori pentru dotarea cu mijloace de luptă de ultimă generație și de găsire a celor mai propice locuri de amplasare a lor.

- Statele pe teritoriul cărora se amplasează instalațiile noului scut antirachetă pot deveni o „țintă” aproape certă a atacurilor cu rachete, având rază mică și medie de acțiune. Cei vizați de armamentul scutului, fără îndoială, vor reacționa concret împotriva noului obiectiv militar.

- Tensionarea relațiilor dintre SUA și Rusia care, prin măsura instalării noului scut antirachetă american își vede amenințate eforturile de redobândire a statutului internațional de mare putere. Practic, Moscova nu se teme de rachetele antirachete americane ce vor fi instalate în Polonia, în următorii ani, inferioare cantitativ față de posibilitățile Rusiei

de lansare a unor rachete balistice ce depășesc cu mult puterea de distrugere a acestui scut, ci de **valoarea simbolică a amplasării scutului antirachetă în apropierea teritoriului său, într-un spațiu care acum 20 de ani îi „aparținea”**.

- Creșterea și mai mare a dependenței UE în materie de apărare și securitate de SUA și de NATO. Desigur, UE dispune de Politica Europeană de Securitate Comună și de componenta acesteia, Politica Europeană de Securitate și Apărare, dar dependența de SUA și de NATO rămâne. De fapt, UE își întemeiază apărarea și securitatea sa pe capacitățile fiecărui stat membru în acest domeniu și pe logistica oferită de NATO.

- Manifestarea unor piedici serioase în calea realizării noii arhitecturi de securitate europene dorită atât de UE, cât și de Rusia. În ultimul timp, Moscova și-a exprimat dorința de a participa mult mai activ și mai concret la edificarea unei noi arhitecturi de securitate în Europa.

- Amplasarea efectivă a dispozitivului militar va dura câțiva ani până acesta va deveni efectiv operațional. Acest fapt poate fi perceput de populația statelor pe teritoriul cărora se amplasează scutul ca generator de riscuri de securitate. Mai întâi, prin durata de realizarea concretă a scutului și, apoi, prin „valoarea” ca țintă a noului obiectiv militar reprezentat de instalațiile scutului antirachetă.

4. Relațiile transatlantice în condițiile modificării concepției amplasării scutului antirachetă american în Europa

În opinia noastră, punerea în operă a concepției administrației Obama privind scutul antirachetă american în Europa va avea implicații favorabile, dar și negative, asupra relațiilor transatlantice dintre SUA și Uniunea Europeană. Astfel, din perspectiva apărării și securității colective, amplasarea scutului antirachetă american în Europa va avea următoarele **implicații favorabile:**

- a. Amplifică flexibilitatea sistemului de apărare și securitate europeană, sporindu-i capacitatea de ripostă împotriva rachetelor cu rază mică și medie de acțiune.

- b. Demonstrează interesul real și constant al SUA pentru apărarea și securitatea Europei.

- c. Probează fermitatea cu care SUA își respectă angajamentele luate față de UE, chiar în condițiile schimbării administrației aflate la conducerea statului american.

- d. Amplasarea scutului american antirachetă în Europa poate fi apreciat și ca o nouă măsură de întărire a încrederii reciproce dintre SUA și UE în materie de securitate și, deci, de dezvoltare a relațiilor transatlantice.

În același timp, modificarea concepției privind amplasarea scutului antirachetă american în Europa poate avea și unele implicații nedorite asupra calității, conținutului, naturii și formelor de manifestare a relațiilor transatlantice. Printre aceste posibile **efecte nedorite** menționăm:

- Menținerea dependenței UE de SUA în materie de securitate și apărare, fapt ce poate genera, în timp, un anumit sentiment de frustrare la cetățenii europeni care aspiră, pe bună dreptate, la creșterea rolului internațional al Uniunii Europene în domeniul gestionării crizelor și conflictelor de pe Vechiul continent și din lume.

- Perceperea de către europeni, desigur, a sporirii prezenței militare americane în Europa ca un obstacol în calea creării noii arhitecturi de securitate europene prin forțe proprii și cu participarea consistentă a Rusiei.

- Afectarea negativă a relațiilor transatlantice, când se va constata că, de fapt, amplasarea scutului antirachetă american în Europa servește mai întâi intereselor strategice ale SUA și abia în al doilea rând pe cele ale europenilor.

- Maniera în care s-a decis de către SUA instalarea scutului antirachetă în Europa poate afecta negativ relațiile transatlantice. Practic, SUA au tratat direct cu statele europene pe teritoriul cărora doreau să instaleze scutul, și nu cu UE, ca entitate ce reprezintă 27 de state europene, inclusiv în materie de apărare și securitate⁷.

- Amplasarea scutului antirachetă american în Europa menține UE în postura de subordonat a SUA și nu de partener cu drepturi egale, fapt care, în timp, poate influența negativ derularea relațiilor transatlantice. Există, deja, state membre ale UE care doresc creșterea rolului acesteia în materie de apărare și securitate. În acest sens, este edificatoare poziția Franței care vede în Politica Europeană de Securitate și Apărare „o viitoare apărare europeană, o pârgie a unui nou pol de putere într-o lume multipolară”⁸.

Concluzii

Modificarea concepției amplasării scutului antirachetă american în Europa reprezintă un proces continuu de adaptare flexibilă a măsurilor generate

de gravitatea și iminența pericolelor, riscurilor și amenințărilor de securitate ce vizează Europa și SUA. Totodată, acest proces complex probează capacitatea SUA de a-și respecta angajamentele luate în materie de securitate și apărare față de Vechiul continent, față de aliații și partenerii săi.

În același timp, modificarea concepției amplasării scutului antirachetă american în Europa generează un ansamblu de implicații directe, profunde și diferite ca sens și forme de manifestare, cu naturi diverse (militare, sociale, politice, economice). La rândul lor, aceste implicații se răsfrâng pozitiv și negativ, atât asupra securității europene, cât și a calității, naturii și formelor de realizare a relațiilor transatlantice dintre SUA și Uniunea Europeană. De aceea, este posibil, ca în timp, UE să opteze pentru augmentarea eforturilor proprii în materie de apărare și securitate în vederea diminuării considerabile și semnificative a dependenței sale, în acest domeniu, de SUA. Astăzi, Uniunea Europeană este un gigant economic care dispune de resursele umane, materiale și financiare necesare și suficiente pentru a deveni un actor politic de talie mondială. Cu alte cuvinte, un actor ce își asumă un rol sporit în materie de securitate și apărare, precum și în gestionarea crizelor și conflictelor din Europa și din lume.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Analyse: quatre remarques sur l'abandon du bouclier antimissile*, <http://secretdefense.blogs.liberation.fr/defense/2009/09/analyse-labandon-du-bouclier-antimissile.html>

2. BOUHOURS Damien, *BOUCLIER ANTIMISSILE – Obama revoit sa trajectoire*, <http://www.lepetitjournal.com/content/view/46958/204/>

3. KAPLAN Fred, *Missiles: Obama renonce à un bouclier inutile*, <http://www.slate.fr/story/10533/en-renoncant-au-bouclier-obama-bien-fait>.

4. GROS-VERHEYDE Nicolas, *Bouclier antimissile*, <http://bruxelles2.over-blog.com/categorie-10503113.html>

5. MATES Michel, *179 STC 07 F bis - Debat*

sur la defense antimissile, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?CAT2=1159&CAT1=16&CAT0=2&COM=1289&MOD=0&SMD=0&SSMD=0&STA=&ID=0&PAR=0&LNG=1>

6. MONGRENIER Jean-Sylvestre, *L'improbable défense européenne*, <http://www.cairn.info/revue-herodote-2008-1-p-9.htm>.

7. PICARD Michel, *De la composante navale de la Missile Défense*, http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/pv/defenseAntimissile/pv_20070524.pdf

8. De PRIMIS Roberto, *Vers une indifférence transatlantique?*, http://www.dandurand.uqam.ca/uploads/files/publications/etudes_raoul_dandurand/rd_intetude18web_091005.pdf

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Vezi Fred KAPLAN, *Missiles: Obama renonce à un bouclier inutile*, <http://www.slate.fr/story/10533/en-renoncant-au-bouclier-obama-bien-fait>, p.1.

2 Vezi Michel MATES, *179 STC 07 F bis - Debat sur la defense antimissile*, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?CAT2=1159&CAT1=16&CAT0=2&COM=1289&MOD=0&SMD=0&SSMD=0&STA=&ID=0&PAR=0&LNG=1>.

3 Cf. Nicolas GROS-VERHEYDE, *Bouclier antimissile*, <http://bruxelles2.over-blog.com/categorie-10503113.html>, p.1.

4 Cf. Damien BOUHOURS, *Bouclier antimissile, Obama revoit sa trajectoire*, <http://www.lepetitjournal.com/content/view/46958/204/>

5 Vezi: Michel PICARD, *De la composante navale de la Missile Défense*, http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/pv/defenseAntimissile/pv_20070524.pdf, pp.2-4.

6 *Analyse: quatre remarques sur l'abandon du bouclier antimissile*, <http://secretdefense.blogs.liberation.fr/defense/2009/09/analyse-labandon-du-bouclier-antimissile.html>

7 Roberto De PRIMIS, *Vers une indifférence transatlantique?*, http://www.dandurand.uqam.ca/uploads/files/publications/etudes_raoul_dandurand/rd_intetude18web_091005.pdf

8 Cf. Jean-Sylvestre MONGRENIER, *L'improbable défense européenne*, <http://www.cairn.info/revue-herodote-2008-1-p-9.htm>

Generalul-locotenent prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI (tfrunzeti@unap.ro) este rectorul (comandantul) Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Cu doctorate în științe militare și științe politice, remarcabil om de știință, este autor și coautor a mai multor cărți cu tematică militară, de securitate și apărare, a peste 100 articole de specialitate și comunicări științifice.

COOPERAREA REGIONALĂ ÎN BALCANI ȘI SCANDINAVIA. ABORDĂRI PUNCTUALE – EFECTE GLOBALE

Dr. Virgil BĂLĂCEANU

Adrian VOINEA

Prezenta lucrare abordează într-o manieră comparativă două zone diferite ca potențial generator de cooperare – Balcani și Scandinavia – analizând rolul inițiativelor regionale în identificarea unor soluții viabile de asigurare a stabilității și prosperității în actualul mediu de securitate europeană și euro-atlantică, analizând evoluția acestor inițiative regionale, pornind de la constituirea lor, rolul activ asumat și perspectivele de dezvoltare, în contextul noilor tipuri de provocări la adresa securității”.

Cuvinte-cheie: Balcani, Scandinavia, cooperare regională, regiunea Mării Negre, geostrategie, „balanța Nordică”, securitate globală.

Noțiunea de cooperare internațională, conform definiției sale clasice, are conotații pozitive, ea reprezentând ajustarea deliberată a politicilor de către statele care încearcă să rezolve o problemă comună sau să obțină câștiguri reciproce. În acest context, inițiativele de cooperare militară internațională reprezintă surse optime de întărire a securității și de manifestare a încrederii reciproce; acestea trebuie să includă toate elementele și formele colaborării și să se adreseze domeniilor în care există riscuri, pericole și amenințări la adresa securității, la oricare dintre nivelurile sale de manifestare, în vederea asigurării dezvoltării durabile și a stabilității oricărei regiuni. Aceste deziderate impun și o sporire a rolului organismelor de cooperare și securitate regionale care, în colaborare cu cele internaționale, să asigure realizarea unei arhitecturi regionale de securitate reale și eficiente, cu participarea activă a tuturor

factorilor politici implicați, ca parte a arhitecturii de securitate europene și globale¹.

Astfel, **inițiativele de cooperare regională** au apărut ca o etapă necesară în asigurarea acestora de către chiar beneficiarii săi. Sintagma „*nu doar consumatori, ci și exportatori de securitate*” capătă consistență. Putem afirma, astfel, că, pentru majoritatea țărilor participante la **inițiativele regionale**, între care și România, ele au reprezentat o **etapă premergătoare aderării la organisme de securitate europene și euroatlantice**, în sensul realizării unor obiective de **interoperabilitate**, demonstrarea relațiilor de bună vecinătate și chiar reformare a propriilor forțe armate prin ridicarea standardului de profesionalizare și adaptarea la cerințele impuse de noul tip de relaționare, interacționare și sprijin reciproc.

O analiză riguroasă a problematicii inițiativelor regionale de cooperare militară nu se poate face fără o radiografie a contextului în care acestea au apărut, context generat inevitabil de particularitățile geopolitice ale celor două zone. Am căutat să evidențiem eventualele similarități și puncte convergente sau diferențe specifice, așa cum au fost ele identificate pe parcursul succintei noastre analize.

Zona Balcanilor

În termeni generali, după căderea Cortinei de Fier, zona Balcanilor s-a confruntat simultan atât cu problemele specifice perioadei de tranziție spre o societate democratică, cât și cu problemele de securitate generate de motive preponderent

interetnice. Deși fiecare țară și-a ales în mod democratic propria conducere politică, alte elemente componente caracteristice democrației autentice, precum libertatea presei, independența justiției și existența unei societăți civile robuste, sunt destul de departe de valorile general acceptate, care să asigure un climat de stabilitate, conferind astfel credibilitate la nivel regional și chiar european.

O imagine de ansamblu asupra zonei balcanice evidențiază existența unui conglomerat de state aflate în stadii diferite de consolidare a procesului democratic. De exemplu, dacă ne raportăm la relația acestora cu Uniunea Europeană și NATO, trebuie să remarcăm diferențele majore existente între țări precum Grecia, membră cu tradiție a celor două organisme de securitate, și Bosnia-Herțegovina, recunoscută de către comunitatea internațională în urma războiului civil din anii '90.

Uniunea Europeană este privită de către mulți ca un „imperiu liber consimțit” care ar putea reda Balcanilor acea stare de normalitate caracterizată de o coexistență productivă. Varianta optimistă este susținută în unele țări de ideea că, doar încredințând anumite prerogative ale suveranității instituțiilor de la Bruxelles, se poate nutri speranța de a scăpa de corupție și sărăcie, tare pentru care majoritatea populației își acuză liderii naționali. Parte din aceste speranțe par a fi acum spulberate, deoarece extinderile din 2004 și ulterior 2007 i-au suprasolicitat instituțiile, bugetul și, în consecință, voința politică privind o eventuală nouă extindere într-un viitor apropiat.

Obiectiv vorbind, democrația este vizibilă în întreaga zonă balcanică, dar într-o formă nu întotdeauna recunoscută de către comunitățile cu îndelungată experiență democratică. Indubitabil, există progres, dar acesta este în mod constant amenințat de naționalism, corupție și crimă organizată.

Spațiul scandinav

În timpul Războiului Rece, politicile de securitate ale statelor nordice erau cunoscute drept „*Balanța nordică*” - adică un ansamblu de politici orientate spre menținerea unui echilibru între cele două superputeri. Este o realitate faptul că încheierea Războiului Rece a deschis drumul spre o abordare diferită și mai complexă a conceptului de securitate; în acest nou context, țărilor nordice le-a trebuit un oarecare timp pentru a răspunde adecvat și a-și adapta propriile politici noului mediu de

securitate. În literatura de specialitate sunt voci care susțin că statele nordice s-au concentrat primordial pe găsirea unor răspunsuri adecvate procesului de extindere al Uniunii Europene, în detrimentul adaptării la condițiile noului mediu de securitate creat prin încheierea Războiului Rece.

Cu toate acestea, experiența tradițională a țărilor nordice în operații de menținere a păcii se manifestă și în participarea la inițiativele regionale al căror scop primordial îl reprezintă menținerea sau crearea unui mediu stabil de securitate în zonele de interes. În actualul context, definirea zonelor de interes necesită o abordare complementară care nu face obiectul prezentului studiu, dar, se poate observa că procesele de extindere succesive ale organismelor internaționale de securitate au adus modificări de substanță în evaluarea tipurilor și a zonelor considerate de interes la nivel național.

Intensificarea cooperării în domeniul apărării între țările nordice se datorează necesității disponibilizării resurselor economice și schimbărilor suferite de politica de securitate a acestora. Această formă de cooperare nu este un substitut pentru NATO și UE, ea având ca obiectiv dezvoltarea potențialului defensiv comun, pentru a putea constitui baza unui aport național sporit la structurile militare ale NATO și UE.

Inițiativele de cooperare regională în Balcani

Pentru a răspunde cerințelor privind întărirea securității regionale, în baza memorandumurilor și a acordurilor încheiate cu țările partenere, România participă, începând cu mijlocul anilor '90.

O inițiativă regională cu grad mare de vizibilitate este **Forța multinațională de pace din sud-estul Europei (MPFSEE)**, cu componenta sa militară **Brigada multinațională de pace din sud-estul Europei (SEEBRIG)**.

Propunerea de înființare a Forței Multinaționale de Pace din Sud-Estul Europei a fost lansată cu ocazia Reuniunii miniștrilor apărării din Sud-Estul Europei desfășurată la Sofia, 03.10.1997. Proiectul se desfășoară sub auspiciile Procesului Reuniunii Miniștrilor Apărării din Țările din Europa de Sud-Est (**SEDM**), reunind țări membre NATO, din cadrul Parteneriatului pentru Pace, Statele Unite ale Americii fiind, de asemenea, un partener de cooperare activ și cu pondere importantă.

În contextul mai larg oferit de SEDM se derulează o serie de proiecte (*Rețeaua de simulare în*

Sud-Estul Europei - South-Eastern Europe Simulation Network/SEESIMNET, Rețeaua de telemedicină pentru interconectarea spitalelor militare din statele membre SEDM –IMIHO, sprijinul ministerelor apărării pentru neproliferarea armelor de nimicire în masă, securitatea frontierelor și lupta împotriva terorismului – CBSC, cooperarea în domeniul industriei de apărare, cercetării și tehnologiei – SEEDIRET, Grupul de Lucru pentru cooperarea în domeniul învățământului militar – South-Eastern Europe Military Education and Cooperation - SEMEC) care au ca scop dezvoltarea cooperării regionale în plan militar, sprijinirea procesului de reformă a armatelor din Balcani și integrării în structurile Nord-Atlantice. România participă la aceste proiecte cu specialiști pe domeniile respective, urmând ca, probabil în anul 2010, să preia președinția SEEDIRET.

Apreciam că inițiativa SEDM/MPFSEE/SEEBRIG constituie un element important în creșterea credibilității mai multor state aflate în procesul de integrare europeană și euro-atlantică.

SEEBRIG este concepută ca forță „în așteptare”, având un nucleu permanent de stat major (SEEBRIG HQ), încadrat multinațional, care, în prezent, își desfășoară activitatea la Istanbul.

România a găzduit Comandamentul SEEBRIG pentru o perioadă de patru ani, 2003-2007, la Constanța. În această perioadă s-a executat prima participare a Comandamentului SEEBRIG într-un teatru de operații, la misiunea ISAF din Afganistan, în perioada februarie – martie 2007, demonstrând astfel viabilitatea inițiativei și capacitatea sa operațională de a conduce și desfășura acțiuni reale într-un teatru de operații dintr-o zonă deosebit de sensibilă. Pentru România, țară-gazdă a Comandamentului SEEBRIG la acea dată, pregătirea participării la misiune a însemnat o adevărată provocare, în sensul necesității de a asigura o contribuție substanțială pentru susținerea în teatru a Comandamentului, prin punerea la dispoziție a două companii de sprijin - transmisiuni și stat major – cu un efectiv total de aproximativ 230 de militari.

Facem mențiunea că participarea efectivă a unităților alocate SEEBRIG la o misiune în sprijinul păcii constituie opțiune națională a fiecăruia din cele șapte state membre (Albania, Bulgaria, Grecia, Italia, Macedonia, România și Turcia), în funcție de decizia politică și disponibilitățile

naționale în planul resurselor materiale și umane avute la dispoziție în momentul primirii solicitării de activare. Deviza brigăzii - „*One Team One Mission*” - a devenit astfel o realitate.

Cronologic, unul dintre primele proiecte de cooperare în formatul inițiativelor regionale l-a reprezentat Batalionul mixt de menținere a păcii româno-ungar. Proiectul a fost inițiat în 1997 și devenit operațional la 01.01.2000.

Inițiativa reprezintă un proiect comun româno-ungar, supervizat de Franța și Germania, menit să conducă la sporirea încrederii și apropierii dintre cele două armate, concomitent cu asigurarea compatibilității și interoperabilității la nivelul subunităților din compunerea acestei unități mixte. Batalionul Mixt Româno - Ungar de Menținere a Păcii a reprezentat o etapă necesară și deosebit de utilă pentru pregătirea modulelor naționale, cu avantaje multiple de ambele părți, între care creșterea gradului de interoperabilitate fiind un câștig major și cu valabilitate pe termen lung.

Rămânând în spațiul din imediata vecinătate a României, **Batalionul multinațional de geniu româno-ungaro-slovaco-ucrainean „TISA”** reprezintă o inițiativă care răspunde unui deziderat de cooperare într-un alt domeniu al securității, de permanentă actualitate, cel al urgențelor civile. Scopul inițiativei îl reprezintă supravegherea și intervenția în regim de urgență în zonele afectate de inundații din bazinul râului Tisa sau în situația altor dezastre naturale, în zona de responsabilitate stabilită prin Acordul de constituire, pe teritoriul oricăreia dintre cele patru părți parte la inițiativă. Batalionul este conceput ca o forță de tip „on call”, operaționalizat la data de 01.02.2003. În prezent, se are în vedere o altă modalitate, mai suplă, mai eficientă și cu un grad sporit de aplicabilitate, care să permită intervenția la calamități doar cu elemente specifice din compunerea batalionului, în funcție de tipul misiunii și de amplitudinea calamității sau dezastrului pentru care se solicită intervenția.

Din perspectiva promovării unui climat general de securitate prin contribuția activă la menținerea păcii și stabilității în plan regional, amintim o inițiativă de dată relativ recentă, dar de interes major în spațiul balcanic, „**Conferința șefilor apărării din țările din Balcani**”, constituită într-un forum ce asigură cadrul optim pentru coordonarea cooperării militare și întărirea securității la nivel regional. Scopul general al acestei inițiative se înscrie pe

coordonatele întăririi, dinamizării și coordonării cooperării și securității în plan regional.

Prima reuniune s-a desfășurat în aprilie 2007, la Salonic, cu participarea șefilor statelor majore generale din Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Muntenegru, România, Serbia, Macedonia, Turcia. După cum se poate observa, toate țările participante la acest forum de cooperare sunt fie membre ale Alianței Nord-Atlantice, fie ale Consiliului de parteneriat euro-atlantic (EAPC).

În luna iunie 2010, România va găzdui cea de-a patra Conferință. Prin participarea constantă, în calitate de invitați, a președintelui Comitetului Militar (CM) al UE și a comandantului JFC Napoli, se poate considera că această inițiativă prezintă interes pentru cele două organisme internaționale de securitate, iar actualul format de cooperare, precum și principalele domenii abordate, între care amenințările asimetrice și diverse teme privind sistemele de educație, instruire și exerciții, se înscriu în politica globală de securitate promovată de NATO și UE. Activitățile desfășurate până în prezent demonstrează faptul că reuniunile anuale ale șefilor apărării din Balcani reprezintă un mecanism eficient de creștere a încrederii și intensificare a cooperării armatelor țărilor din zonă.

Alte inițiative în spațiul balcanic cu implicații în zona de securitate vizează cooperarea în plan economic sau pe probleme de mediu ori criminalitate transfrontalieră și au fie o arie de cuprindere mai mare, reunind parteneri și din alte zone ale Europei și beneficiind de susținerea unor mari actori ai mediului internațional de securitate, ca Statele Unite ale Americii, fie sunt realizate sub forma unor înțelegeri bi sau trilaterale.

Din prima categorie, se cere menționată Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (Southeast European Cooperative Initiative - SECI), lansată în decembrie 1996, după semnarea acordurilor de pace de la Dayton, la propunerea comună a Uniunii Europene și Statelor Unite ale Americii, cu scopul dezvoltării unei strategii economice și de mediu viabile în regiune.

Pentru a face trecerea spre spațiul scandinav, menționată o altă inițiativă regională care, în perioada 1997 – iunie 2009, a reunit într-un cadru de cooperare considerat fructuos un număr de 14 țări, de la Argentina și Canada, până la țări nordice precum Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia și

Irlanda. România a aderat la inițiativă din primul an de existență al acesteia.

Brigada multinațională cu capacitate de luptă ridicată a forțelor ONU în așteptare (UN Stand-By High Readiness Brigade - SHIRBRIG) s-a realizat în baza cadrului mai larg oferit de „Sistemul Aranjamentelor Stand-by ale ONU” (*UN Stand-By Arrangements System - UNSAS*).

Deși statele participante la inițiativă au realizat o implicare activă în soluționarea problemelor de securitate din unele zone de criză, prin participarea Comandamentului SHIRBRIG la misiunile ONU din Etiopia și Eritreea (2000), Liberia și Coasta de Fildeș (2003) și Sudan (2005 și 2007), pe perioade de câte șase luni, începând cu anul 2004 au început să apară și anumite disfuncționalități datorate, în principal indisponibilității sau inconsistenței pachetului de forțe pus la dispoziția brigăzii de către țările membre la inițiativă.

O serie de state membre (Suedia, Norvegia și, parțial, Danemarca) și-au exprimat îngrijorarea privind posibilitatea angajării SHIRBRIG la o misiune în sprijinul păcii, în conformitate cu nivelul de ambiție actual și au înaintat o serie de propuneri privind viitorul inițiativei, inclusiv desființarea acesteia. Prin voința unanim exprimată a statelor membre, inițiativa SHIRBRIG s-a dizolvat la data de 30 iunie a acestui an.

Inițiative de cooperare în domeniul apărării în Scandinavia

Referindu-ne la statele nordice, se remarcă preocuparea acestora de a forma un pol de putere regional, care să includă și o componentă militară comună și eficientă. Statele din regiune sunt interesate într-o bună poziționare în competiția care se prefigurează pentru gestionarea exploataării resurselor naturale din zona Arctică și pentru controlul noilor coridoare de transport maritim din această zonă. O platformă comună și coerentă are menirea să le consolideze statutul în raport cu ceilalți actori majori implicați în problematica Arctică (SUA, F. Rusă și Canada), în condițiile în care divergențele naționale existente ar putea paraliza tentativele de asumare a unor responsabilități speciale de către NATO și UE, în această regiune.

În prezent, cooperarea nordică în domeniul apărării se realizează în cadrul a **trei formate**:

1. Cooperarea nordică în domeniul

armamentelor (*Nordic Armaments Cooperation - NORDAC*).

Acordul-cadru privind NORDAC a fost semnat la 2 decembrie 1994, ulterior fiind amendat la 7 noiembrie 2000. Obiectivul principal îl constituie asigurarea unei bune cooperări între statele semnatare (Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia), în vederea obținerii unor avantaje financiare, tehnice și industriale. Acest acord a fost urmat de semnarea Acordului privind securitatea (1 septembrie 1995) și a Acordului privind cooperarea (15 februarie 2001).

2. Aranjamentul Nordic Coordonat în Sprijinul Păcii (*Nordic Coordinated Arrangement for Peace Support - NORDCAPS*)

NORDCAPS reprezintă un forum de cooperare militară între țările nordice (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia), înființat în 1997, în baza acordului miniștrilor apărării. Obiectivul său principal l-a reprezentat întărirea cooperării deja existente în cadrul Grupului de Cooperare Nordică privind misiunile militare desfășurate sub egida ONU (*Nordic Cooperation Group for Military UN matters - NORDSAMFN*). Prin NORDCAPS se urmărește adaptarea și dezvoltarea viitoare a cooperării țărilor nordice în domeniul operațiilor militare în sprijinul păcii, pe baza abilității de interacțiune militară deja demonstrate, în scopul consolidării „profilului nordic” în astfel de operații, în vederea eficientizării eforturilor de susținere a păcii și securității internaționale. Până în prezent nu s-a convenit asupra creării unor forțe permanente, aceasta făcând obiectul unor decizii independente, în funcție de situație.

3. Nordic Supportive Defence Structures (*NORDSUP*)

În noiembrie 2008, a fost înființată o nouă structură de cooperare în domeniul apărării (participă Finlanda, Suedia, Norvegia, Danemarca și Islanda), denumită *Nordic Supportive Defence Structures (NORDSUP)*. Memorandumul de înțelegere prevede dezvoltarea oportunităților naționale în scopul menținerii și dezvoltării capacității operaționale, cu respectarea principiului „eficienței costurilor”.

Pentru anul 2009, președinția finlandeză a propus 48 de domenii de cooperare, cele mai importante vizând: planificarea efectivelor forțelor terestre, forțelor navale, forțelor aeriene; cercetarea și dezvoltarea în domeniul militar; conceptul Batalionului Nordic Mecanizat (anul

2020); situația tactică maritimă comună a țărilor nordice; forța amfibie comună (Suedia și Finlanda); cooperarea între flotilele de submarine (Suedia și Norvegia); situația aeriană tactică a țărilor nordice; schimbul zilnic de informații privind traficul aerian de frontieră; înființarea Universității Nordice de Apărare; înființarea Comandamentului logistic al țărilor nordice și coordonarea activităților între țările nordice privind apărarea antiaeriană.

În ultima perioadă, se înregistrează o tendință de extindere și intensificare a cooperării țărilor scandinave, fapt demonstrat de crearea NORDEFECO – *Nordic Defence Cooperation*, la care participă Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia și Islanda. Obiectivul strategic urmărit prin crearea acestei structuri îl reprezintă asumarea de către aceste state a unei responsabilități sporite pentru gestionarea problemelor de securitate regională, complementar rolului care revine NATO și UE. Odată cu semnarea acestui memorandum, NORDEFECO (*Nordic Defence Cooperation*) va substitui cele trei formate de cooperare existente în prezent (*NORDSUP*, *NORDAC*, *NORDCAPS*). Președinția NORDEFECO va fi asigurată, prin rotație, pentru câte un an, de fiecare stat semnatar.

Procesul de realizare a noului format de cooperare militară, în vederea creșterii interoperabilității ar putea fi afectat, în anumite domenii, de factorul de incompatibilitate generat de faptul că Suedia și Finlanda nu sunt membre ale NATO.

Punerea în aplicare a cooperării militare nordice va necesita sincronizarea planificării apărării, astfel încât să fie utilizate aceleași tipuri de echipamente pe o scară cât mai extinsă, în special în ceea ce privește sistemele de armament care necesită mari investiții pentru operare și întreținere. Aceasta va avea consecințe și în planul industriei de apărare din statele nordice, al distribuției de responsabilități în acest domeniu între statele care dispun de capacități în acest sens.

Concluzii

O primă analiză comparativă a inițiativelor regionale de cooperare în domeniul securității evidențiază un scop comun – pacea, stabilitatea, dezvoltarea democratică și prosperitatea zonei, realizat prin mijloace diferite determinate de particularitățile politice, economice și chiar religioase. Statele scandinave cu îndelungate tradiții în exercițiul democratic și cu economii dezvoltate realizează

între ele un tip de cooperare pe principiul asumării de responsabilități echitabile, inclusiv financiare, în timp ce în zona Balcanilor, inițiativele de cooperare regională sunt orientate preponderent spre integrarea statelor nou create și sprijinirea procesului complex de evoluție a acestora spre regimuri autentic democratice bazate pe valorile statului de drept și respectarea drepturilor omului. Fragilitatea dezvoltării economice crește riscul apariției unor noi confruntări, aparent înghețate sau soluționate, pe criterii interetnice sau religioase. Prevenirea eventualelor conflicte în spațiul balcanic poate fi realizată, cu rezultate notabile, așa cum s-a dovedit deja, prin intermediul cooperării militare, știut fiind că militarii, pretutindeni, găsesc cu ușurință un limbaj comun, ei fiind cei care cunosc cel mai bine valoarea și puterea de susținere a întregii dezvoltări sociale de către o pace autentică, stabilă și de durată.

Concluzionând, putem să ne punem întrebarea legitimă de ce aceste spații geopolitice ale lumii contemporane au fost abordate în cadrul unei analize comune.

Un răspuns succint ar fi acela că dimensiunea de securitate a unei societăți cu tendințe de globalizare constituie o preocupare constantă a tuturor actorilor implicați atât ca beneficiari cât și ca furnizori ai acesteia și, indiferent de gradul de dezvoltare economică, socială sau militară, rolul fiecărui stat se cere asumat cu maximă responsabilitate, conform principiului că o situație de criză oricând și oriunde apare, în oricare din formele sale de manifestare, nu poate și nu trebuie să ne lase indiferenți, progresul general spre democrații autentice și stabile necesitând un efort conjugat pe termen lung.

Și totul poate să determine ca sensuri în dezvoltarea unei regiuni să se regăsească în celălalt „colț”, fără a fi neapărat nevoie de o politică a mimetismului, ci doar de o politică a bunei înțelegeri, încrederii și „avantajului reciproc”.

Un element care face dificilă implementarea unei astfel de sperată viziune în Balcani îl reprezintă existența încă puternică a unui spirit naționalist, specific țărilor din zona balcanică, întemeiat pe ceea ce în mod deosebit secolul al XIX-lea creează prin apariția acelor state din zonă.

Dacă naționalismul în extremis reprezintă „impedimentul” Balcanilor, „conationalismul” este povestea de succes a zonei scandinave. Este extrem de interesant de analizat modul benefic

de cooperare între statele scandinave în domeniul industriei de apărare și al realizării de proiecte comune privind înzestrarea cu armament și echipamente.

Domeniul ar putea fi de interes și în zona Balcanilor, dar maturizarea „încrederii” și „ponderarea” naționalismului necesită încă cel puțin o decadă.

Pe de altă parte, Nordul își proiectează inițiativele pornind de la un proces intern, influențele externe fiind nesemnificative, caracterizându-le ca având un rol de observator. Nu același lucru îl putem constata în Sud-Est, unde influențele externe regiunii sunt esențiale, ele fiind promotoarele și supervizând inițiativele regionale. Este de presupus că Balcanii, păstrându-și trendul actual, n-ar valorifica „comunalitatea” istorică și culturală, progresele politice, în domeniul securității, al dezvoltării economice și sociale, înțelegând mai profund și în consens cu principiile „realpolitik” rolul și locul securității regionale și al aplicării unor proiecte comune de apărare.

De exemplu, proiectul american pe care îl denumim FOS (Forward Operation Sitex) reunește în cadrul JTFE (Joint Force Task East) facilități din ROU și BULG.

Nu trebuie omise dezvoltările ulterioare în context regional a „politicii de apărare anti-rachetă”(MD policy) și inițiativele în derulare, atât la nivel NATO, cât și SUA.

În acest sens, evaluările derulate la nivel național și în cadrul NATO indică faptul că amenințările cu rachete, în special cu rachete balistice purtătoare de arme de nimicire în masă, constituie amenințări reale, aflate în dezvoltare, și care trebuie contracarate eficient. Dezvoltarea unui sistem integrat de apărare antirachetă, bazat pe capacități de detecție și interceptare, reprezintă o componentă esențială a răspunsului la acest tip de amenințări. România este în favoarea susținerii inițiativei MD NATO, în sensul dezvoltării unui sistem aliat care să ofere acoperire întregului teritoriul național și care să fie finanțat într-un procent cât mai mare din fonduri comune:

- susținerea soluțiilor arhitecturale care au potențialul de a acoperi integral teritoriul național împotriva atacurilor cu rachete provenind din scenariile analizate la nivel aliat;

- evitarea blocării inițiativei și adoptarea unei poziții flexibile și pragmatice, focalizată pe promovarea proiectului, urmărind maximizarea bene-

ficiilor pentru România în oricare din soluțiile arhitecturale posibil a fi adoptate la nivelul NATO;

- promovarea de o manieră realistă a obiectivului stabilit la București, prin susținerea propunerilor de adoptare a unui proces etapizat, plecând de la evaluarea gradului de iminență al amenințărilor și necesitatea asigurării securității împotriva celor mai probabile;

- susținerea demersurilor pentru adaptarea mecanismelor de finanțare din fonduri comune în sensul extinderii eligibilității la sistemele de senzori și arme.

Procese ulterioare, cum ar fi cel de afiliere la Comandamentele NATO de tip Corp, precum și cel de înlocuire a inventarului de armament și echipamente specifice Tratatului de la Varșovia, vor canaliza, volens-nolens, eforturile țărilor contribuatoare într-o direcție relativ comună. Ceea ce avem pare un deziderat, cooperarea pe linie de înzestrare și al pregătirii operațiilor de apărare tip Articolul 5, va deveni pe termen mediu și lung o posibilă realizare remarcabilă.

În felul acesta, individualitatea deja recunoscută a spațiului scandinav va avea o replică în spațiul balcanic. Și mai mult decât atât putem întrevedea pe termen lung o „translație” a inițiativelor regionale sud-est europene către spațiul caucazian. Caucazul poate fi provocarea pentru Balcani pentru pace și prosperitate.

REFERINȚE:

1. Gheorghe MARIN, Corneliu BALTĂ, **Marea Neagră, între necesitate și realitate**,

Editura CTEA, 2005.

2. Ronald D. ASMUS, Konstantin DIMITROV, Joerg FORBRIG, **O nouă strategie euroatlantică pentru regiunea Mării Negre**, Editura IRIS, București, 2004.

3. Prof.univ.dr. Adrian POP, prof.univ.dr. Dan MANOLELI, **Spre o strategie europeană în bazinul Mării Negre**.

4. Bruce Pitcairn JACKSON, **Declarația** în fața Comitetului de Relații Externe al Senatului SUA, sub titlul *Viitorul democrației în regiunea Mării Negre*, 9 martie 2005.

5. Dimitrios TRIANTAPHYLLOU, The Security Paradoxes of the Black Sea Region, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 9, no.3 (September 2009).

6. Tedo JAPARIDZE și Bruce LAWLOR, The Black Sea: A Special Geography - An Explosive region, *American Foreign Policy Interests* 31, no.5 (September 2009).

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Am. dr. Gheorghe MARIN, *Parteneriatele multilaterale și dialogul politic intensificat*, 2008.

General-maior dr. Virgil BĂLĂCEANU este Șeful Direcției planificare strategică din Statul Major General

Locotenent-comandorul Adrian VOINEA (voinea.adrian@mapn.ro) activează în cadrul Direcției planificare strategică din Statul Major General.

BUNA GUVERNARE ÎN ACTUALA CRIZĂ ECONOMICO-FINANCIARĂ

Dr. Petre DUȚU

Astăzi, lumea traversează o profundă criză economică și financiară, ce a afectat toate țările, adică, reprezintă un fenomen global, dar, mai ales, statele în curs de dezvoltare. De aceea, și răspunsurile la criză trebuie să fie globale.

România cunoaște, la rândul său, efectele crizei, iar guvernul său a adoptat măsuri pentru depășirea acesteia.

O soluție pentru ieșirea din criza actuală poate fi buna guvernare a treburilor interne și externe ale țării însoțită de o bună guvernare mondială.

Cuvinte-cheie: buna guvernare, criza economică și financiară, impactul crizei economice și financiare, măsuri adecvate.

1. Caracteristici ale bunei guvernări

Guvernarea este maniera în care se exercită autoritatea politică, economică și administrativă în gestionarea treburilor unui stat, procesul prin care o societate se conduce în realizarea obiectivelor și a intereselor naționale. Se vorbește frecvent de buna guvernare, ce presupune existența cumulată a următoarelor elemente¹:

- **Participarea.** Cetățenii țării, bărbați și femei, participă directă sau indirect (prin instituțiile intermediare sau reprezentative legitime) la afacerile publice. Trebuie subliniat că democrația reprezentativă nu semnifică în mod necesar că preocupările celor mai vulnerabili vor fi luate în numele lor atunci când se adoptă decizia. Participarea pretinde informație și organizare, adică libertatea de asociere și de exprimare, pe de o parte, și o societate civilă organizată, pe de altă parte

- **Primordialitatea dreptului.** Buna guvernare cere ca aplicarea cadrelor juridice să fie echitabile

și imparțiale. Ea cere, de asemenea, asigurarea deplină a drepturilor omului, în special cele ale minorităților. Aplicarea echitabilă a legilor pretinde o putere judiciară independentă și imparțială, ca și o poliție incoruptibilă;

- **Transparența.** Aceasta arată că deciziile sunt luate și aplicate potrivit reglementărilor în vigoare. Ea semnifică, în plus, că informația este liberă și direct accesibilă celor vizați de aceste decizii și de aplicarea lor. De asemenea, ea înseamnă că informația dată este suficientă și sub o formă ușor accesibilă și comprehensibilă;

- **Reactivitatea.** Buna guvernare pretinde ca instituțiile statului să răspundă nevoilor și solicitărilor tuturor cetățenilor, într-un timp rezonabil.

- **Consensul.** Buna guvernare impune concilierea intereselor divergente în cadrul societății pentru a ajunge la un larg consens asupra a ceea ce reprezintă interesul general și cum se poate ajunge la aceasta. El pretinde, totodată, o viziune largă și pe termen lung a ceea ce este necesar pentru a ajunge la o dezvoltare umană durabilă. Aceasta nu poate rezulta decât din înțelegerea și considerarea contextului istoric, cultural și social al unei societăți date.

- **Echitate și incluziune.** Bunăstarea societății depinde dacă toți membrii săi se simt părți implicate și nu excluși din curentul principal al societății. Pentru aceasta, toate grupurile sociale, dar, mai ales, cele mai vulnerabile, trebuie să aibă oportunitatea de a-și ameliora sau păstra bunăstarea.

- **Eficacitate și eficiență.** Buna guvernare semnifică faptul că procesele și instituțiile produc rezultate ce răspund nevoilor societății, făcând apel la cele mai bune resurse disponibile. Conceptul de eficacitate în contextul bunei guvernări, de asemenea, acoperă folosirea durabilă a resurselor naturale și protecția mediului.

• **Responsabilitate.** Responsabilitatea este o exigență esențială a bunei guvernări. Nu doar instituțiile guvernamentale ci și sectorul privat și organizațiile societății civile, trebuie să fie responsabile în fața publicului și a acționarilor instituționalizați.

Se cuvine subliniat că elementele componente ale bunei guvernări se află într-o strânsă interdependență și interacțiune permanentă. Prezența sau absența relativă a unui element, forța sau slăbiciunea sa, poate influența modul de acțiune al celorlalte componente, fie permițând guvernării să fie una bună, fie, în caz contrar, să fie o guvernare ineficace, neeficace sau antieficace.

De exemplu, întărirea competențelor în sectorul public ameliorează eficacitatea funcției publice prin instituirea reformelor organizaționale, administrative și strategice. Astfel, descentralizarea guvernării, atât internă cât și externă (în profitul diverselor instituții supranaționale), crește eficacitatea și obligația de a da seamă, făcând în așa fel încât guvernul să fie prezent la toate nivelurile de administrare. Pe de altă parte, lupta împotriva corupției existente sau posibile permite să se exercite toate atribuțiile bunei guvernări menționate anterior. De asemenea, un sistem juridic și judiciar independent, accesibil și imparțial este fundamentul unei gestionări oneste și echitabile. În același timp, o democrație participativă eficace satisface cele mai multe nevoi fundamentale ale populației, ceea ce permite celorlalte paliere ale guvernării să se ocupe de celelalte sarcini.

Totodată, buna guvernare garantează că opiniile minorităților sunt luate în seamă și că grupurile sociale cele mai vulnerabile din cadrul societății au un cuvânt de spus în luarea deciziei. Prin toate acestea, buna guvernare este atentă și răspunde nevoilor prezente și viitoare ale societății, de fapt, ale cetățenilor țării.

În fine, buna guvernare, exprimată prin noțiuni cum sunt fiabilitate, perspectivă și responsabilitate, este percepută din ce în ce mai mult ca un factor-cheie al prosperității națiunilor. Totuși, numeroase aspecte ale relației dintre buna guvernare și prosperitate sunt întotdeauna rău înțelese și pot cu certitudine varia de la o țară la alta. Evoluțiile economice și sociale recente suscită o atenție crescândă a importanței rolului bunei guvernări în dezvoltarea economică și socială. Reformele administrației publice au fost un factor semnificativ în ameliorarea capacităților țării de a face față

problemelor legate de deficitul bugetar, presiunilor externe privind competitivitatea datorată mai ales unei globalizări crescute, pierderii încrederii publicului în guvernanți, cererii din ce în ce mai puternice de servicii performante și adecvate.

Buna guvernare în România, în calitatea sa de stat al UE, trebuie să răspundă și exigențelor acestora din urmă. Astfel, UE caută să pună în practică noțiunea de guvernare democratică în țările membre. Potrivit concepției și practicii din UE, guvernarea democratică este un concept care trebuie să se aplice sferelor socială, politică, de mediu și economică dintr-o țară². În sens larg, guvernarea democratică cuprinde problematici precum: respectul drepturilor omului și libertăților fundamentale, accesul liber la justiție, accesul la serviciile sociale de bază, promovarea creșterii economice și a coeziunii sociale într-un climat ce favorizează investiția privată.

În concluzie, buna guvernare, prin caracteristicile sale majore - participare, primordialitatea dreptului, consens, responsabilitate, transparență, reactivitate, eficacitate și eficiență, echitate și incluziune - își îndeplinește misiunea esențială de gestionare a resurselor și treburilor țării în beneficiul cetățenilor. Desigur, eficacitatea sa este sporită în condițiile în care eforturile sale sunt concertate cu cele ale societății civile și ale sectorului privat.

2. Impactul și dinamica actualei crize economico-financiare

Criza internațională care s-a manifestat în SUA din anul 2007 s-a propagat progresiv în ansamblul celor mai dezvoltate state ale planetei. Ea a câștigat sectorul real al economiilor industrializate punând în dificultate anumite activități (de exemplu, industria de automobile și tranzacțiile imobiliare) ce au susținut creșterea economică în aceste țări de-a lungul anilor. Efectele indirecte ale crizei s-au manifestat imediat în țările mai puțin dezvoltate și, apoi, cele directe au fost destul de severe pentru aceste țări.

Este evident că actuala criză economico-financiară nu a apărut din neant. De fapt, încă de prin anii '70, **economia mondială a fost marcată** de puternice fluctuații ale ratei de schimb și ale prețurilor produselor de bază. De asemenea, în aceeași perioadă, frecvența crizelor financiare (izolate și/sau sistematice) a crescut considerabil.

Izbucnirea crizei prețurilor imobiliare (subprime) în 2007 a fost, de altfel, precedată de cea a datoriei țărilor din Sud (1982), de crahul bursier (SUA și Europa de Nord) din 1987, criza de schimb în Europa care a antrenat ieșirea lirei sterline din sistemul monetar european (1992-1993), criza financiară a țărilor asiatice (1997) și spargerea bulei bursiere Internet (2000)³.

Practic, apariția ei a fost „anunțată” de diverse fenomene economice produse cu precădere în intervalele de timp 2000-2005, 2005-2008, 2008-2009.

În acest sens, dinamica crizei o demonstrează pe deplin⁴. Astfel, în intervalul 2000-2005 se produc fenomene cum ar fi:

- îndatorările statelor lumii, îndeosebi a celor mai puțin avansate economic;
- criza valorilor tehnologice în primăvara anului 2000;
- măsuri de relansare a creșterii economice (creșterea cheltuielilor publice, scăderea impozitelor și taxelor, facilități de creditare, noi produse bancare ce facilitează consumul);
- îndatorare generalizată a sectorului public, a întreprinderilor, a familiilor;
- creșterea cererii pe piața imobiliară și piața financiară (creșterea prețurilor în imobiliare, amplificarea îndatorării populației și nu numai).

Perioada 2005-2008 se definește prin:

- înalt interes pentru a lupta împotriva inflației și limitarea speculației financiare;
- rarefierea lichidităților și a creditului;
- căderea cererii, mai ales a celei imobiliare și a prețurilor lor;
- insolvabilitate crescută a populației cu venituri mici și disfuncționalități majore în plata datoriilor către bănci;
- căderea prețurilor produselor financiare derivate în creditele imobiliare;
- debutul crizelor instituțiilor financiare.

Intervalul 2008-2009 se face cunoscut prin următoarele fenomene:

- extensia crizei în ansamblul sferei financiare (piețe financiare, bănci de investiții, companii de asigurare);
- scăderea lichidităților, a creditului și a cererii;
- extinderea crizei în sectoarele economice;
- extensia crizei în ansamblul piețelor mondiale (financiare, de materii prime);
- volatilitate pe piața de schimb.

La apariția și manifestarea actualei crize economico-financiare au contribuit și alți factori. Printre aceștia menționăm⁵:

- accelerarea procesului globalizării economice și financiare de la finele secolului XX, ce s-a evidențiat atât printr-o dezvoltare rapidă a schimburilor de bunuri, servicii și capitaluri, cât și o integrare crescută a economiilor;

- dificultățile de punere în practică a noilor reguli acceptate și impuse de ansamblul actorilor. Acest deficit de guvernare mondială s-a constituit într-o importantă sursă de vulnerabilitate și de instabilitate a economiei mondiale;

- apariția unor noi actori pe scena mondială. Avem în vedere țările emergente (China, India, Brazilia și Rusia) care aspiră la un rol din ce în ce mai important în economia mondială, pe de o parte, și contestă supremația țărilor industrializate din Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), pe de altă parte. Acest fenomen este ilustrat cu claritate de eșecul negocierilor de la Doha;

- incapacitatea instituțiilor internaționale de a asigura supravegherea politicilor economice (Fondul Monetar Internațional), controlul activității băncilor internaționale (Banca de Reglementări Internaționale), de punere în practică a respectului regulilor ce acționează comerțul internațional (Organizația Mondială a Comerțului) a predispus economia mondială la dezechilibre și situații de criză. Aceste probleme de regularizare a economiei mondiale au condus astfel la o volatilitate a diferitelor piețe internaționale (energie, schimb, capitaluri, produse agricole), fenomene de polarizare (coexistența țărilor ce degajă puternice excedente comerciale cum sunt țările emergente și țările petroliere și țările deficitare ca SUA);

- insuficiența coordonării acțiunii băncilor centrale nu a permis neutralizarea lichidităților internaționale care au alimentat specula mondială și au dopat succesiv cursul imobiliar, acțiunile și prețurile materiilor prime, conducând astfel la formarea de bule speculative;

- explozia bulei imobiliare în SUA și deficiențele de gestionare a riscului au născut criza de subprime. Efectele propagării au internaționalizat rapid criza financiară care a acționat negativ asupra sectorului real al economiilor dezvoltate. Acestea din urmă cunoșteau deja multe dificultăți pentru a se adapta noului mediu internațional.

Prin urmare, actuala criză financiară și

economică a dus la apariția și manifestarea unor disfuncționalități în economia națională și în cea mondială, precum și la criza sistemului financiar internațional. În acest sens, un rol semnificativ l-a jucat dezvoltarea tehnologiilor informației și comunicației, prin favorizarea accelerării procesului globalizării financiare. La rândul său, acest proces se caracterizează prin numeroși factori de fragilitate și vulnerabilitate. Este vorba în special de inovațiile financiare, de creditul speculativ, de modelul întreprinderii, de normele contabile, de comportamentul fondurilor speculative, de rolul agențiilor de notare și a băncilor centrale.

Transmiterea slăbiciunilor crizei economice și financiare actuale (nașterea crizei numită de „sub-prime”, a prețurilor imobiliare) sistemului financiar american la sistemul financiar mondial în favoarea integrării și a globalizării piețelor financiare și bancare, a indus un ciclu de depreciere a principalelor valori mobiliare, și cele ale sectorului financiar, o scădere a lichidității bancare și, din anul 2008, o bulversare a peisajului bancar internațional, perceptibil prin intermediul episoadelor de faliment, de naționalizări și de fuziune-absorbție. Totuși, efectele crizei sunt diferențiate în funcție de țări și regiuni ale lumii. Se pare că cele mai afectate sunt și vor fi țările în dezvoltare.

Pe de altă parte, consecințele crizei actuale financiare și economice mondiale sunt resimțite în toate domeniile de activitate umană. Astfel, criza are un impact negativ asupra: creșterii și dezvoltării economice; dezvoltării sociale; comerțului exterior al tuturor țărilor; situației macroeconomice (finanțelor publice, fluxurilor financiare private, creșterii economice).

În concluzie, actuala criză este, fără îndoială, prima din lumea post-industrială și are un caracter global. De aceea, soluțiile propuse trebuie să fie la nivel mondial. Prin urmare, răspunsurile la criza actuală presupun o reglementare supranațională, nu numai națională.

3. Demersuri ale României pentru a ieși din actuala criză economico-financiară

În prezent, România cunoaște din plin efectele crizei financiare și economice mondiale. Printre efectele principale ale acestei crize se numără:

- Reducerea lichidităților în sectorul financiar bancar, în paralel cu majorarea costului finanțării interne și externe;

- Înăsprirea condițiilor de obținere a creditelor pentru populație, agenții economici și sectorul public;

- Creșterea numărului persoanelor aflate în dificultatea de a rambursa plățile lunare la creditele luate;

- Diminuarea producției interne, cu urmări negative asupra veniturilor salariale, a menținerii locurilor de muncă și a profitabilității companiilor;

- Scăderea ritmului creșterii veniturilor publice, din cauza diminuării activității economice;

- Reducerea puterii de cumpărare și a diminuării calității vieții;

- Încetinirea ritmului de creștere a produsului intern brut⁶.

Aceste efecte negative și altele (deficit bugetar mare, reducerea capacității administrative de absorbție a fondurilor structurale, creșterea datoriei externe) au un impact profund nefavorabil asupra îndeplinirii de către guvernanți a promisiunilor electorale, dar și a programului de guvernare asumat la preluarea puterii politice în stat.

Ieșirea din această situație dificilă, în opinia noastră, presupune exercitarea unei bune guvernări de către coaliția aflată la putere, pe de o parte, și concertarea eforturilor acesteia cu cele ale sectorului privat și al societății civile, pe de altă parte. În acest sens, actualul guvern și-a propus o serie de obiective pe termen scurt. Printre acestea menționăm: atenuarea efectelor negative ale crizei financiare și menținerea stabilității financiare (reducerea deficitului bugetului general consolidat; reducerea deficitului de cont curent al balanței de plăți externe; garantarea condițiilor pentru ameliorarea rating-ului de țară); prevenirea transformării crizei financiare într-o criză economică prelungită; protejarea intereselor economice ale populației; menținerea atractivității României pentru investitori străini; asigurarea condițiilor favorabile pentru continuarea procesului de convergență economică și a calendarului de trecere la moneda euro; coordonarea măsurilor de ajustare la nivel național cu strategia anticriză a Comisiei Europene⁷.

Punerea în practică a tuturor măsurilor propuse de către Guvernul României pentru depășirea cu cât mai puține pierderi economice, financiare și sociale a actualei crize economico-financiare presupune o guvernare mai mult decât bună. În opinia noastră, este necesară atât o conducere coerentă a treburilor interne și externe ale țării, cât și de o concertare a eforturilor tuturor factorilor

de decizie și răspundere, a sectorului privat (ce trebuie susținut prin măsuri concrete, pentru a avea o evoluție ascendentă și benefică tuturor), a societății civile și a cetățenilor (ce trebuie implicați activ și responsabil în acest demers guvernamental). Guvernul, de fapt, persoanele care îl compun au această sarcină de depășire și ieșire din actuala criză economico-financiară, cu pierderi economice, financiare și sociale cât mai reduse și într-o perioadă relativ scurtă. În acest context, măsurile de tip pompieristic, populist și fără acoperire în resurse umane, materiale și financiare sunt deosebit de păguboase și neeficace pentru depășirea crizei actuale. Atragerea de investitori străini semnificativi ca forță financiară, accesarea rapidă a fondurilor structurale, investiția resurselor financiare existente în pregătirea forței de muncă (reconversie, recalificare, formarea prin diferite cursuri de calificare a mâinii de lucru de care economia are nevoie) sunt, în opinia noastră, doar câteva direcții de depășire a actualei crize economico-financiare. În plan psihosocial, se impun a fi create, dezvoltate și consolidate, prin măsuri guvernamentale adecvate, consensul național, climatul psihosocial, coeziunea socială, implicarea tuturor cetățenilor în demersul de depășire a crizei actuale.

Concluzii

Buna guvernare trebuie să devină o realitate în orice țară dacă se dorește evoluția ascendentă a acesteia, în toate planurile – social, economic, cultural, politic, psihosocial.

Buna guvernare semnifică, în esență, conducerea coerentă, eficientă și flexibilă a treburilor interne și externe ale țării. Aceasta se traduce prin atingerea integrală a obiectivelor stabilite prin programul de guvernare, servirea întotdeauna a intereselor naționale și garantarea securității cetățenilor – pe toate dimensiunile acesteia (socială, economică, alimentară, politică, militară, individuală și colectivă).

Actuala criză economico-financiară are un impact puternic asupra înfăptuirii bunei guvernări

într-o țară sau alta. Practic, se poate afirma că actuala criză economico-financiară este atât o provocare reală, concretă și consistentă pentru buna guvernare, cât și o evaluare a măsurii în care există sau nu o asemenea conducere a treburilor unei țări.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Contexte économique et financier interne et international*, http://www.gov.ro/chapitre-3-engagement-pour-la-bonne-gouvernance-de-la-roumanie_13a105142.html
2. *Encourager la bonne gouvernance*, http://ec.europa.eu/development/body/press-forum/monthly-topics/monthly_topic_10_2006_fr.pdf
3. GEMAYEL Joseph, *La crise économique et financière mondiale: enjeux et perspectives*, <http://www.slideshare.net/unte/la-crise-conomique-et-financiere-mondiale-enjeux-et-perspectives>;
4. MABURUKI Tembo Rachid, *L'impact de la crise financière et économique sur les économies africaines, le cas du Sénégal*, www.undp.org.sn/index.php?

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Les principaux éléments de la bonne gouvernance, <http://bonnegouvernance.monsite.wanadoo.fr/page7.html>
- 2 *Encourager la bonne gouvernance*, <http://ec.europa.eu/development>
- 3 Tembo Rachid MABURUKI, *L'impact de la crise financière et économique sur les économies africaines, le cas du Sénégal*, www.undp.org.sn/index.php?, p.4.
- 4 Joseph GEMAYEL, *La crise économique et financière mondiale: enjeux et perspectives*, <http://www.slideshare.net/unte/la-crise-conomique-et-financiere-mondiale-enjeux-et-perspectives>, pp.1-5.
- 5 Tembo Rachid MABURUKI, *art. cit.*, p.5.
- 6 *Contexte économique et financier interne et international*, http://www.gov.ro/chapitre-3-engagement-pour-la-bonne-gouvernance-de-la-roumanie_13a105142.html
- 7 Ibidem.

Dr. Petre DUȚU (dutupetre@yahoo.com) este cercetător științific gradul II la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, sociolog militar, autor a diverse cărți și numeroase articole privind securitatea națională, regională și globală.

APLICAREA DOCTRINEI EBAO¹ PRIN NATO ȘI CONSECINȚELE EI ÎN ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA STATELOR MAJORE DE NIVEL OPERATIV

Christophe MIDAN

În procesul său de transformare, NATO a încercat incorporarea celor mai recente și eficiente reflecții în domeniul operativ și al strategiei generale. În acest scop, când s-au reformat structurile permanente de comandă după Războiul Rece, începând cu 1994, a fost înființat Comandamentul Aliat pentru Transformare (ACT²) situat în Norfolk, (Statele Unite). Printre obiectivele acestuia se află și dezvoltarea și experimentarea noii doctrine NATO³.

Doctrina EBAO este una dintre cele mai importante reflecții ale ACT, o adaptare a doctrinei americane EBO, folosită prin USJFCOM⁴ pentru prima dată la începutul anilor 1990, dar modernizată și îmbogățită constant în anii următori⁵. Pe baza acestei doctrine, cele trei comandamente de nivel operativ⁶ au primit misiunea de a dezvolta o organizare internă și un set de proceduri de funcționare unificate, procesul fiind încă în dezvoltare. Viitoarea etapă va fi implementarea structurii și folosirea EBAO în gestionarea operațiilor. Din acest punct de vedere, JFC Brunssum, de exemplu, și-a încheiat transformarea la începutul lui septembrie 2009. Celelalte două state majore operative, Napoli și Lisabona, conduc o asemenea transformare, tot în anul 2009.

Articolul de față nu are pretenția să descrie cu precizie doctrina NATO EBAO sau evoluția EBO de la început, dar încearcă să rezume datele esențiale pentru înțelegerea unei doctrine a cărei aplicare va avea implicații extrem de importante nu numai în conducerea operațiilor Alianței, ci și în termeni de structură și de funcționare. Va avea

efecte radicale, determinând statele majore să părăsească structura pe birouri, inițiată de statul major prusian în anii 1860, pentru o structură cu două niveluri (trei directorate subdivizate în mai multe birouri), ceea ce constituie o veritabilă revoluție. Voința autorului este de a explica în mod cât se poate de clar o doctrină prea des rezervată inițiaților; pentru a permite cititorului neavizat să îi înțeleagă mai ușor fundamentele și consecințele în materie de organizare și de funcționare, dar și riscurile.

Cuvinte-cheie: NATO, EBAO, EBO.

1. Filiație și istorie

1.1. Geneza conceptului

Conceptul operații bazate pe efecte (EBAO) este derivat din studiile realizate la sfârșitul Războiului Rece și, înainte de toate, destinate targetingului⁷. Ideea de bază este de a considera inamicul un sistem și de a ținti numai punctele nevralgice ale acestuia, pentru a obține un efect, ceea ce este o modificare în capacități sau în comportamentul sistemului. De exemplu, pentru a neutraliza o rețea de telecomunicații sau un sistem de distribuire a electricității, obiectivul este de a identifica și de a distruge numai ținte cu un rol esențial în operativitatea lui (puncte de conectare sau de orientare ale traficului sau ale electricității), definite în funcție de timpul de neutralizare dorit, atunci când, în optica tradițională, s-ar fi acționat prin diminuare treptată, țintind mai multe puncte ale rețelei.

De fapt, acest demers nu este cu totul nou. Fără a îndepărta poziția discipolilor EBAO, care aduc doctrina la Napoleon⁸ sau chiar la Sun Tzu⁹ sau faraonul Thoutmosis III¹⁰, este clar că ideea de a ținti unele puncte nevralgice nu este nouă și a fost folosită aproape în toată istoria războiului¹¹. Totuși, nouă este voința de a determina rezultatele acțiunilor asupra capacității și/sau comportamentului într-un mod științific și, prin acest proces, de a maximiza matematic efectul dorit asupra forțelor sau voinței inamicului. Acest demers s-a născut printre teoreticienii războiului aerian în perioada interbelică în același timp în Europa (Giulio Douhet) și în America (*Army Air Corps Tactical School*¹²).

Din rațiuni materiale evidente, conceptul a fost dezvoltat de Aliați și în special de americani în perioada celui de-al Doilea Război Mondial și a condus la bombardamente „strategice” împotriva Germaniei și Japoniei. Ideea, susținută în particular de generalul american William Mitchell, a fost identificarea punctelor slabe și de neînlocuit ale complexului militaro-industrial german (respectiv japonez) și nimicirea voinței de luptă a inamicului distrugând locuințele muncitorilor și zonele industriale.

Această strategie ar fi trebuit să inducă efecte în cascadă până la paralizarea industriei de război a inamicului și a voinței de luptă a populației, conducând la sfârșitul războiului. Chiar dacă au fost obținute câteva efecte¹³, este clar că economia germană și, într-o anumită măsură, japoneză a dovedit o capacitate de adaptare neașteptată, și mașina de război germană a încetat să funcționeze numai atunci când armatele aliate au invadat teritoriul Reich-ului. De asemenea, Japonia a fost supusă numai prin distrugerea sistematică a mijloacelor ei de producție și mai ales de aprovizionare (binecunoscutul proces de diminuare cu totul opus conceptului efectelor) și prin folosirea armei atomice (procesul de teroare, și el cu totul opus conceptului efectelor). Primul experiment în dimensiune reală nu a dat produs efectul propus, dar problema a fost analizată ca fiind legată de lipsă de informație și de precizie a armamentelor¹⁴.

După al Doilea Război Mondial, războiul (în parte) bazat pe efecte a fost folosit de mai multe ori, tot timpul prin puterea dominantă pe planul tehnologic (Statele Unite, Israel) cu rezultate mai mult¹⁵ sau mai puțin convingătoare.

1.2. Efectul revoluției în afacerile militare asupra dezvoltării doctrinei EBAO

Totuși, revoluția în afacerile militare anunțată de apariția calculatoarelor în anii 1980 a deschis o nouă fereastră de oportunitate. Întărirea nu a fost numai tehnologică. Unii au dezvoltat o bogată reflecție despre războiul în rețea și analiza inamicului. Printre ei, colonelul american Warden a avut un rol deosebit, dezvoltând prima teorie de analiză sistemică a inamicului¹⁶. Alții au dezvoltat analiza de sisteme de sisteme, definind cum sunt organizate conexiunile între sisteme și, deci, care sunt punctele-cheie cu efecte sistemice. Pe de altă parte, o mare reflecție teoretică a condus la dezvoltarea schemelor despre cascada de efecte, dând un *aparent* caracter de previziune efectelor. În această viziune, este posibil *în teorie* să identifice vulnerabilitățile inamicului într-un mod științific, și, deci, de a maximiza eficacitatea propriilor acțiuni¹⁷.

Acest context a pus baza doctrinei EBO, dezvoltată după al doilea război din Golf (1990-1991) și experimentat în Kosovo, în al treilea război din Golf (2003) și în Afganistan. Rezultatul aparent impresionant în partea dinamică a războaielor Irakului și Afganistanului a fost folosit pentru a justifica continuarea experimentului. Conduc de USJFCOM cu suportul sporit al forțele aeriene americane, studiul a fost maturizat și integrat treptat în doctrina americană (dar și israeliană, printre altele). Între timp, doctrina, concepută înainte pentru operații de mare intensitate, a fost lărgită și adaptată la luptele de stabilizare, și s-a apropiat considerabil de conceptul DIME¹⁸, pentru a îngloba aspectele nemilitare ale unei operații. Evident, cum șeful USJFCOM este în același timp comandantul ACT, și cum forțele americane au hotărât de a pune efortul lor de dezvoltare doctrinală la dispoziția aliaților lor, conceptul a fost luat treptat în considerare de către forumurile de decizie NATO.

1.3. Dezvoltarea conceptului NATO EBAO

La NATO, procesul a fost mai încet, și prima mențiune oficială a unei reflecții despre o nouă cercetare doctrinară a fost făcută în 2004, la summit-ul de la Istanbul. De fapt, acronimul EBAO/EBO nu a fost folosit, în declarația finală afirmându-se că „Mediul strategic complex de astăzi reclamă o *manieră de abordare* a securității mai largă, care cuprinde elemente politice,

economice și militare”. Deci, nu a fost o chestiune de EBAO în sine, ci o tentativă de a lărgi doctrina NATO către dimensiunile politică, diplomatică, economică și civilă. Atunci, ACT a dezvoltat o reflecție care a integrat studii americane anterioare despre conceptul DIME, războiul bazat pe rețea, evoluția operațiilor și targetingul.

Al doilea pas a fost făcut în 2006, la Conferința de la Riga, unde cei 26 de Aliați au hotărât dezvoltarea conceptului de *Comprehensive Approach*¹⁹, o reflecție apropiată de conceptul american DIME. Cum acesta poate fi considerat complementar cu doctrina EBO, ACT a combinat studiile americane legate de DIME și de EBO pentru a adapta o nouă doctrină cumulând cele două aspecte. În acest proces, numele doctrinei s-a schimbat de la EBO la EBAO, pentru a reflecta un mod de gândire mai larg decât primul concept american²⁰.

Primul *Pre-doctrinal Handbook*²¹ a fost publicat în decembrie 2007 și, fiind cel mai recent document aprobat oficial de NATO, rămâne principala bază pentru dezvoltarea doctrinei în prezent. Mai compact decât versiunile anterioare, se concentrează pe nivelul operativ și tactic, neluând în calcul nivelul politico-strategic prezent în documentele anterioare. Pentru a completa acest prim document, mai multe studii sunt încă în fază de dezvoltare²².

2. Principii, obiective și ciclul de decizie

2.1. Principii și obiective

Principiile EBAO au evoluat și nu sunt unice peste tot în lume. Din fericire, cum NATO s-a implicat destul de târziu în doctrină, a fost capabil până acum să definească un corp de doctrină unitar, chiar dacă embrionar. Pentru NATO, doctrina EBAO este destul de diferită de doctrina americană EBO, predecesora ei. Principalele baze teoretice sunt următoarele:

Înainte de toate, este important de notat că doctrina EBAO este concepută ca un proces ținând nu numai mijloacele (forțe, tehnici de luptă, logistică, infrastructuri economice numite *capacități* în doctrina EBAO), ci și *comportamentul* inamicului. Ca și în *Arta războiului* lui Sun Tsu, obiectivul suprem este de a nimici voința de luptă a inamicului și de a-l convinge să părăsească lupta. De aceea, planificarea este concepută pentru a crea acțiuni asupra inamicului care au fie un *efect asupra capacităților* lui, fie un *efect asupra*

comportamentului său, fie, dacă se poate, asupra celor două.

Inamicul și alți actori sunt considerați drept sisteme de sisteme interdependente. De exemplu, în urma reflecției lui Warden, inamicul poate fi modelat ca un sistem constituit din mai multe sub-sisteme. Acest sistem interacționează cu alte sisteme (actori, inclusiv NATO) și acțiunile aplicate de toți actorii pot avea un efect asupra altor sub-sisteme²³ sau sisteme²⁴ decât cel țintit. Scopul analizei EBAO este mai întâi de a estima care este acțiunea adecvată pentru a crea efectul dorit, unde trebuie aplicată această acțiune (analiza punctelor nevralgice ale sistemelor) și care vor fi efectele secundare pe alte sisteme, pentru a limita efectele nedorite și pentru a maximiza impactul asupra țintei prin efecte în cascadă.

Aceste efecte sunt precizate folosind conceptul de analiză de sisteme de sisteme (SoSA²⁵), pentru a evalua nu numai punctul potrivit de aplicație pentru a folosi cât mai puține acțiuni proprii pentru un rezultat maxim, dar și impactul lor asupra altor actori și efecte secundare, terțiare (...) induse de primul efect. În consecință, SoSA este susceptibilă (cel puțin în teorie) de a ajuta comandantul pentru a aplica cel mai limitat nivel de violență în obținerea unui rezultat (efect) dorit, opunându-se viziunii tradiționale de diminuare treptată a mijloacelor inamicului, limitând, în același timp, cheltuielile și pierderile proprii, dar și distrugerile inutile la inamic.

Fiind o doctrină dezvoltată pentru operații NATO într-un context internațional, conceptul EBAO este bazat pe *Manieră de abordare globală* și toată planificarea este făcută ținând cont de mediu nu numai în termen de mijloace proprii (asocierea mijloacelor politice, diplomatice, economice, culturale la cele militare), cât și de actori strategici (comunitatea internațională, ONG-uri, alți actori) și conceptual (efectele secundare unei acțiuni, interacțiunile între efecte și luarea în considerare a impactului interdomenii (politic, militar) al efectelor. De aceea, acțiunile pot să fie utilizarea forței sau influența și comunicația, fără niciun efect negativ asupra țintei. Ele sunt aplicate asupra inamicului, dar și altor actori în particular, pentru a le modifica comportamentul în sensul dorit, pentru a crea un efect favorabil Alianței²⁶.

2.2. Consecințe asupra planificării la nivel strategic și operativ

Potrivit definiției, EBAO este aplicația coerentă

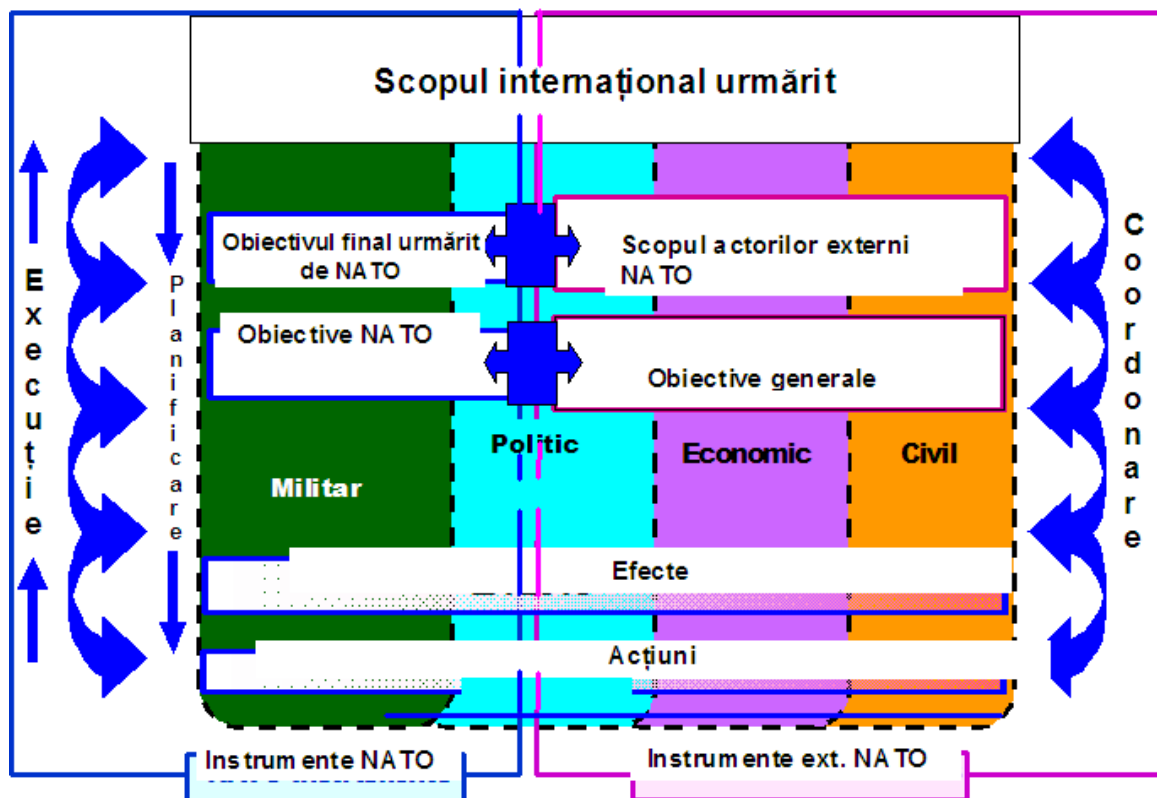

Figura nr. 1.

și globală a variatelor instrumente ale Alianței, combinată cu cooperarea practică cu actorii externi NATO implicați într-o criză, pentru a crea efectele necesare pentru a săvârși obiectivele planificate și în sfârșit obiectivul final urmărit definit de NATO²⁷.

Această definiție presupune că NATO a definit un cadru de planificare în acord cu *Maniera de abordare globală*. În acest cadru, Consiliul Atlanticului de Nord a integrat obiectivul său final urmărit în scopul internațional urmărit, care constituie baza comună între NATO și alți parteneri (Națiunile Unite, ONG, țări partenere).

Acest obiectiv final urmărit, definit de comun acord între cele 28 țări, este articulat în câteva obiective intermediare, care sunt niște scopuri necesare la realizarea obiectivului final urmărit, și sunt definite în mod clar și explicit.

La nivelul inferior, obiectivele sunt declinate în efecte, care sunt rezultate pe capacități sau comportamentul inamicului și al altor actori.

În sfârșit, efectele sunt declinate în acțiuni pentru forțe sau alte mijloace la dispoziția Alianței sau altor actori. Planificarea consideră consecințele pozitive și negative ale acțiunilor pentru a le selecționa pe cele mai potrivite și pentru a elabora

combinații de acțiuni capabile de a avea un efect sistemic asupra inamicului și altor actori, efect care va fi favorabil pentru forțele proprii.

O reprezentare grafică poate fi folositoare pentru a înțelege mai bine raporturile între diferenții actori și procesul de planificare (Figura nr. 1).

Ca toate celelalte moduri de planificare, EBAO este o metodă care se vrea suplă. Chiar dacă o mare parte din studiu analizează sistemele de sisteme și definește efectele potrivite, planificarea se bazează pe un întreg ciclu de procese și de evaluări.

Efectele sunt definite pentru a fi măsurabile de către Statul Major. O serie de măsuri de eficacitate (MoE)²⁸ este dezvoltată pentru fiecare efect. Aceste măsuri sunt concepute pentru a evalua cât se poate de precis la ce punct comportamentul sau capacitățile sistemului sunt afectate de acțiunile noastre.

Ele indică comandamentului dacă efectul dorit este atins, apropiat, sau dacă nu sunt schimbări vizibile în starea țintei.

Acțiunile sunt și ele definite pentru a fi măsurabile în mod regulat printr-o serie de măsuri de performanță (MoP)²⁹. Contrar MoE, care sunt aplicate stării inamicului, MoP sunt aplicate forțelor proprii, obiectivul lor fiind acela de a

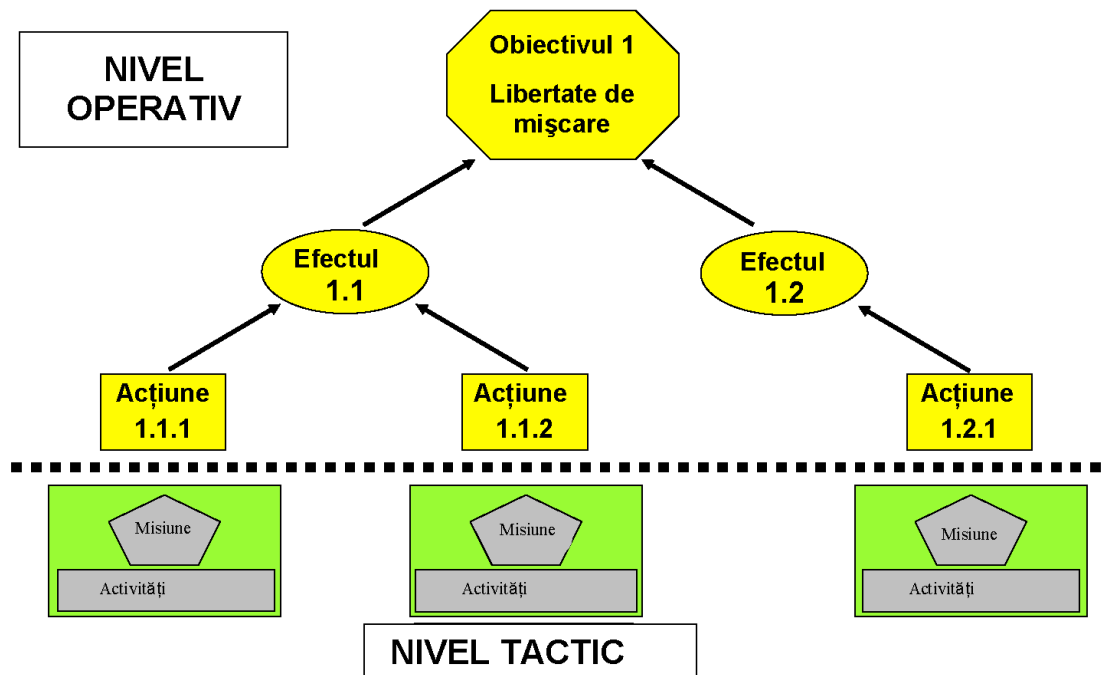

Figura nr. 2.

măsura dacă acțiunile noastre sunt eficace sau nu, pentru a ameliora sau a schimba modul propriu de acțiune, dacă este necesar.

2.3. Consecințe asupra planificării la nivel tactic

La nivelul tactic, doctrina este mult mai simplă: acțiunilor le corespund misiuni care sunt declinate în activități direct folosite de forțele proprii.

Figura nr. 2 ilustrează parcursul unui obiectiv de la nivel operativ la nivel tactic³⁰.

Următorul exemplu, extras din **Manualul EBAO**, este util pentru a identifica relațiile dintre cele două niveluri³¹ (vezi Figura nr. 3).

2.4. Ciclul de planificare – evaluare – conducere

Pentru a evalua în permanență efectele și acțiunile la nivel operativ și misiunile și activitățile la nivel tactic, a fost definit un ciclu de decizie. Principiul este același la cele două niveluri: o planificare generează acțiuni/misiuni/activități ce au rezultate care sunt evaluate. Rezultatul evaluării este folosit pentru a da noi ordine și ciclul continuă până la realizarea completă a acțiunilor, și apoi a efectului.

Sistemul de planificare – evaluare – conducere poate fi schematizat după cum se poate vedea din Figura nr. 4.

Acest proces este ușor de descris, dar este foarte important, pentru că el stă la baza reorganizării statelor majore, subiect ce va fi dezvoltat în partea următoare.

3. Reorganizarea unui stat-major de nivel operativ pentru aplicarea doctrinei EBAO

Așa cum s-a arătat anterior, doctrina EBAO a fost dezvoltată inițial la nivel operativ. Ca fiecare nouă doctrină, are consecințe pe planul organizațional. În cazul EBAO, consecințele sunt mult mai profunde decât alte mutații doctrinale, pentru că EBAO induce nu numai modificări în procesul de planificare, ci și în filosofia operațiilor. Au fost identificate noi nevoi, dar și elemente aparent de prisos ce pot fi eliminate. Pentru a releva această nouă provocare, NATO a hotărât să schimbe toată structura tradițională a statelor majore de nivel operativ, părăsim structura în „J” pentru o nouă structură în trei directorate organizate în mai multe birouri. Cu excepția celor trei directorate, structura anterioară de grup de comandă³², consilieri³³ și

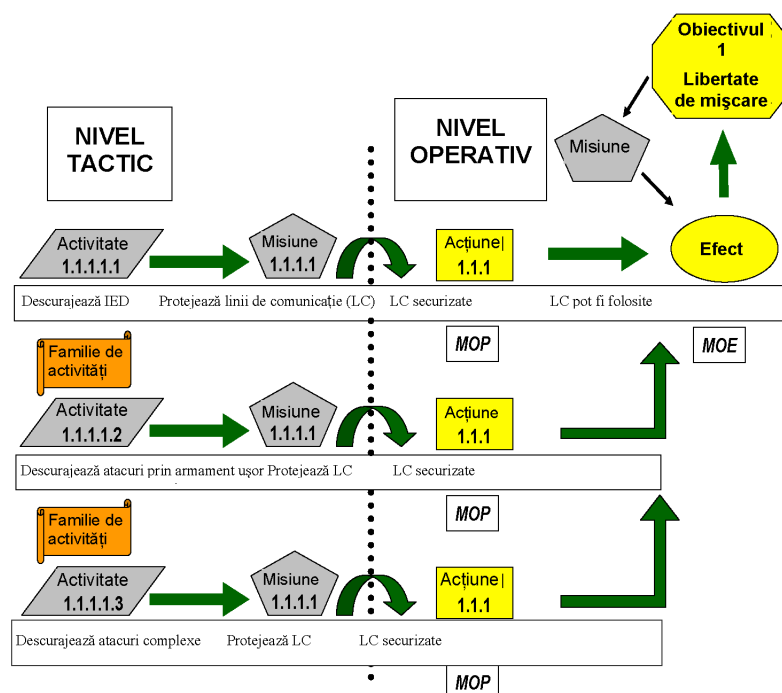

Figura nr. 3.

suport administrativ³⁴ este în cea mai mare parte neschimbată, chiar dacă au fost modificate unele denumiri și create câteva funcții³⁵.

3.1. Directoratul cunoașterii

Cum doctrina EBAO este bazată pe analiza sistemelor de sisteme, presupunând o cunoaștere cât se poate de completă a inamicului, dar și a mediului, s-a înființat un Directorat al cunoașterii (*Knowledge Management Directorate*). Sarcina lui este de a conduce dezvoltarea cunoașterii

(*Knowledge development*), adică, de a defini o imagine holistică și sistemică a întregului mediu numit „spațiu de angajare”³⁶, pentru a susține planificarea, executarea și evaluarea pentru întregul stat major. În acest scop, Directoratul cunoașterii este, în primul rând, responsabil de culegerea și valorificarea informațiilor din toate sursele (informații clasice de interes militar, dar și date deschise despre spațiul de angajare) și de a pune informațiile prelucrate la dispoziția altor directorate.

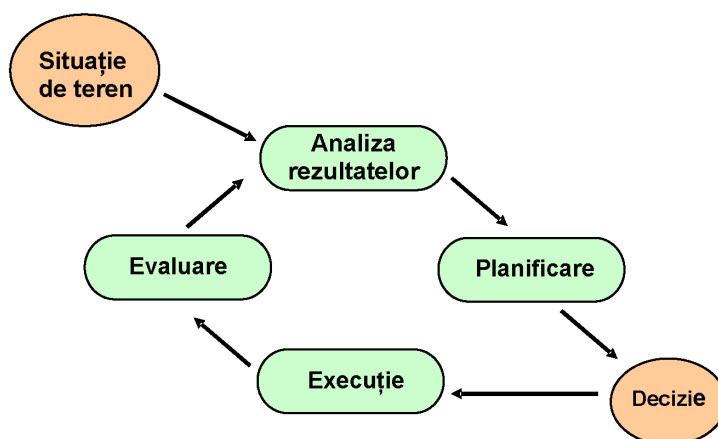

Figura nr. 4.

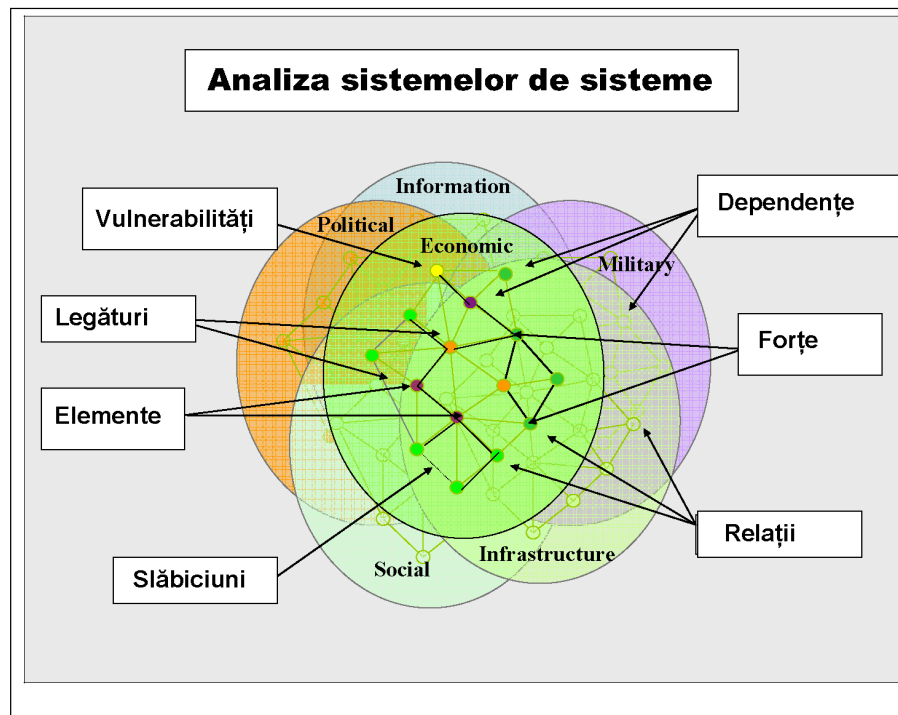

Figura nr. 5.

Apoi, acest Directorat aplică metoda analizei de sisteme de sisteme pentru a identifica legăturile, interacțiunile, relațiile, dependențele, forțele, slăbiciunile și vulnerabilitățile elementelor lor, pentru a putea extrapola puncte nevralgice susceptibile de a maximiza efectele proprii.

Prin rolul său în culegerea, punerea în valoare și prelucrarea informației, Directoratul cunoașterii are un rol-cheie în ciclul decizional, așa cum este evidențiat în diagrama de la Figura nr. 6³⁷.

Pentru a desfășura acest proces, Directoratul

cunoașterii este organizat în trei părți: inima Directoratului, numită Centrul cunoașterii³⁸, responsabil de culegerea și prelucrarea informațiilor, un Birou de pregătire și de antrenament³⁹ și un Birou de aplicare a doctrinei NATO și de identificare a lecțiilor învățate⁴⁰ pentru a răspândi noutățile și pentru a îmbunătăți eficacitatea proceselor.

3.2. Directoratele operațiilor și resurselor

A doua structură este numită Directoratul operațiilor⁴¹, al cărui obiectiv este acela de a

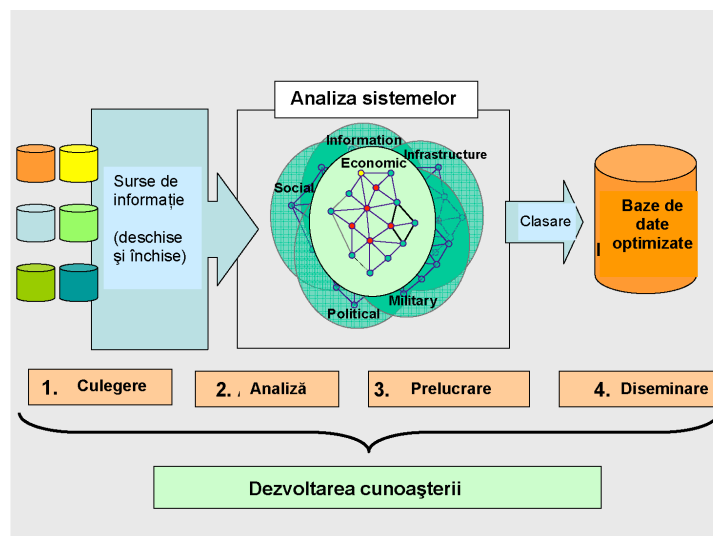

Figura nr. 6.

JFC HQ Brunssum Future Structure

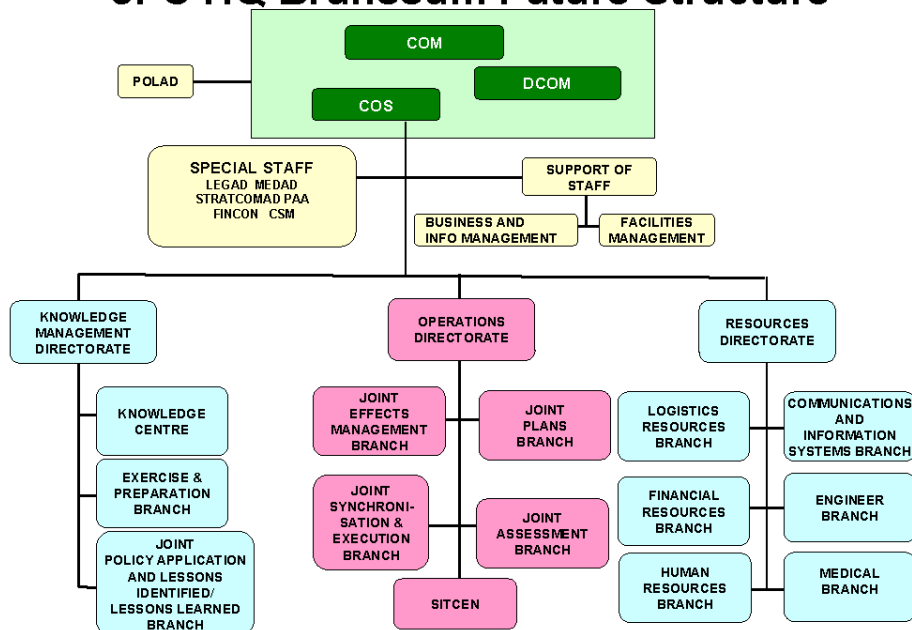

Figura nr. 7.

concepe, dezvolta, conduce și pune în mișcare planificarea. De fapt, spre deosebire de conceptul de cunoaștere, aproape cu totul nou, planificarea nu este modificată în mod fundamental, chiar dacă aplicarea și evaluarea efectelor modifică într-o anumită măsură fosta structură. În consecință, nu este necesar să se dezvolte procesul de lucru, ca în cazul precedentului Directorat, el este numai adaptarea funcțională a sistemului de evaluare/conducere descriș mai sus. Numai organizația internă merită o anumită atenție: pentru a folosi ciclul de planificare – decizie – execuție – evaluare – analiza rezultatelor descrisă la sfârșitul părții precedente, Directoratul este divizat în cinci birouri (Biroul intercategoriai de forțe de management al efectelor, Biroul intercategoriai de forțe de planificare, Biroul intercategoriai de forțe de sincronizare și execuție, Biroul intercategoriai de forțe de evaluare și Centrul de situație) ce intervin de la începutul la sfârșitul ciclului, folosind informațiile puse la dispoziție de către Directoratul cunoașterii.

Biroul intercategoriai de forțe de management al efectelor⁴² va verifica dacă efectele realizate prin forțe sunt coerente cu obiectivele politice, economice și civile. El va acționa în strânsă colaborare cu actori militari și nemilitari pentru a facilita desfășurarea operației. De asemenea, el va asigura coerența la nivelul comunicației strategice

și va dirija funcția de reconstrucție și dezvoltare a economiei pe teatru⁴³.

Biroul intercategoriai de forțe de planificare⁴⁴ va conduce procesul de planificare operațională și va dezvolta și adapta planurile de campanie, planurile operative și altele⁴⁵. Va fi constituit din ofițeri de stat major specializați în planificare (fost J3/J5), dar și din experți din alte domenii (informații, logistică, guvernare, construcție, sisteme de comunicații), pentru a îmbunătăți planificarea.

Biroul intercategoriai de forțe de sincronizare și execuție⁴⁶ va coordona și sincroniza execuția și adaptarea planului între forțe și alți actori. De asemenea, va emite și va coordona ordinele de conducere și va pregăti anumite documente pentru comandament.

Biroul intercategoriai de forțe de evaluare⁴⁷ va pregăti, coordona și conduce procesul de evaluare a efectelor, pentru a măsura progresele spre obiectivul final urmărit. El va propune modificări și ameliorări, dacă este necesar.

Centrul de situație⁴⁸ va asigura un flux permanent de informații asupra situației din întregul spațiu de angajare.

El va fi punctul principal de schimb de informații între JFC și teatrul și primul nivel de evaluare, alegând informațiile potrivite pentru pregătirea procesului de evaluare.

A treia structură este numită Directoratul resurselor⁴⁹. El regroupează toate serviciile și birourile necesare pentru a suporta activitățile operaționale: J1 (resurse umane), J4 (logistică), J6 (sisteme de informații și calculatoare), J8 (finanțe), J ENG (infrastructură) și biroul medical.

Cum birourile și serviciile subordonate au o funcție similară fostelor birouri „J”, nu este necesar să dezvoltăm explicațiile. Singura (aparentă) noutate în legătură cu structura tradițională în „J” este regrouparea lor sub un comandament intermediar (Directoratul resurselor), dar în JFCB și diviziile americane, cel puțin, a fost creată o structură de Adjunct de Șef de stat major responsabil cu logistica⁵⁰, și noua organizație nu își va modifica funcționarea curentă.

3.3. Structura generală

Diagrama de la Figura nr. 7 descrie viitoarea organizație EBAO a unui stat major de nivel operativ, în speță JFCB. Am lăsat în mod intenționat termenii în limba engleză, pentru ca cititorul să se familiarizeze cu ei. Pe de altă parte, toate denumirile importante au fost traduse mai sus.

Evident, noul mod de organizare a modificat în mod fundamental funcționarea statului major și a necesitat dezvoltarea unui întreg set de procese⁵¹ acum în fază de experimentare, care vor fi în permanență (cel puțin în teorie) ajustate cu realitatea și cu nevoile operaționale.

4. Riscul doctrinar EBAO și consecințele sale operaționale

Așa cum a fost arătat mai sus, aplicarea doctrinei EBAO în funcționarea statelor majore NATO de nivel operativ are consecințe organizaționale majore. Are ca izvor o cantitate de interogații ce merită tranșate în viitor. După ce a investit zeci de miliarde de dolari în dezvoltarea doctrinei EBO și a cerințelor sale, USJFCOM a revenit și propune „o întoarcere la principiile și termenii consacrați în timp, ce au fost validați de încercările luptei prin forțele noastre și sunt ancorați solid în teoria (tradițională) și în natura războiului⁵² ». Sigur, EBAO NATO nu este EBO american și pare să fi corectat principalele defecte⁵³, dar avertismentul nu este mai puțin pregnant.

Ca în orice doctrină, există un risc atunci când este confruntată cu faptele. În cazul familiilor doctrinelor EBAO/EBO, acest risc este majorat

de patru factori: mai întâi, este vorba de doctrine extrem de teoretice, a căror transcriere în termeni simpli, în efecte și acțiuni inteligibile de către oamenii din teren este foarte dificilă⁵⁴. Apoi, așa cum s-a arătat în prima parte, este vorba de doctrine derivate din gândirea strategică americană a US Air Force⁵⁵, și, deci, de o utilizare care poate nu este optimă în operațiunile de management al crizei, pentru cea mai mare parte terestre, în fața unui inamic neconvențional, acționând într-un mediu complex și aplicând moduri de acțiune asimetrice.

În plus, această doctrină se sprijină pe presupunerea că o cunoaștere perfectă a inamicului și a altor actori este posibilă, ceea ce rămâne de dovedit. În sfârșit, prin natura sa foarte analitică și prin profesiunea de credință după care este posibil să prevadă și să măsoare efectele acțiunilor noastre nu numai în termen de diminuare, dar și de modificare a comportamentului, doctrinele EBAO/EBO fac un pariu care nu este, cel puțin, câștigat dinainte.

4.1. Doctrină prea complicată pentru a fi ușor aplicabilă

O primă slăbiciune EBAO, chiar și în versiunea sa simplificată NATO, o reprezintă abstractizarea și complexitatea sa. Bineînțeles, este vorba de o doctrină cu o vocație operativă și strategică înainte de a se extinde la sfera tactică⁵⁶ și finalitatea sa nu este de a fi simplă, dar ea trebuie să fie inteligibilă pentru cei care o aplică până la nivelul tactic. Or, viziunea prea teoretică EBAO a condus la introducerea unei întregi serii de concepte ce nu sunt ușor de utilizat⁵⁷.

Primul concept dificil de prins este cel de efect. Nu este vorba despre a aplica, ci despre a obține un efect, adică, de fapt, „o parcelă” din obiectiv, manifestându-se prin schimbările în capacitățile sau comportamentul țintei⁵⁸. Continuitatea nivelului politic, obiectivul final urmărit, obiectivele și acțiunile/misiunile reprezintă o grijă legitimă, moștenită din lecțiile trecutului⁵⁹, introducerea unui nivel intermediar nu face decât să complice inutil procesul de planificare și conduce la o planificare „confuză”, determinând ordine „imprecise și obscure⁶⁰”, puțin capabile să conducă la succes.

Aplicarea doctrinei EBAO la nivel tactic (și chiar exploatarea sa optimă de către Statele Majore la cel mai înalt nivel) rămâne deci foarte improbabilă⁶¹, făcând să apară riscul unui nou vid doctrinar, de această dată, între Aliți⁶².

La fel, recurgerea la o serie de termeni prea abstracti și deseori de origine civilă nu face decât să întârzie (în cel mai bun caz) sau să greșească (în cel mai rău) luarea deciziei, ceea ce nu poate avea decât efecte vătămătoare asupra bunei derulări a misiunii. O analiză a ultimului conflict dintre Israel și Hezbollah stabilește că „terminologia era prea complicată, inutilă și nu putea fi înțeleasă de către miile de ofițeri însărcinați să o pună în practică⁶³”. Ar însemna să jignim Tsahal dacă am crede că ofițerii națiunilor din NATO s-ar descurca mai bine, cu atât mai mult cu cât israelienii combăteau cel puțin în limba lor... chiar dacă toate cadrele vorbesc engleza la NATO, vorbitorii native sunt doar o minoritate: utilizarea conceptelor complicate și deseori departe de doctrinele naționale nu poate decât să dăuneze la înțelegerea și eficacitatea Statelor Majore.

Utilizarea conceptelor complicate și deseori diferite de doctrinele naționale nu poate decât să dăuneze la înțelegerea și eficacitatea Statelor Majore.

Complexitatea depășește de departe termenii pentru a se apropia de toată faza de definire a sistemelor spațiului de angajare. În interpretarea clasică, lucrurile sunt relativ simple: plecând de la o listă de verificare, se evaluează factorii care au influență asupra operațiunilor, cei care pot să intervină și se integrează dacă este necesar, ceilalți actori care arată că joacă un rol în succesul operațiunii. În interpretarea EBAO, prima dificultate este de a evalua *a priori* multiplii actori din spațiul de angajare, apoi de a-i modela în calitate de sisteme. Toată complexitatea stă în a găsi un bun nivel al descrierii: trebuie, de exemplu, să considerăm națiunile care contribuie cu trupe drept un ansamblu, ca tot atâția actori diferențiați, trebuie să distingem opiniile publice. În final, lista sistemelor cărora le trebuie analizate acțiunile și interacțiunile este ori prea generală, pentru a fi optimizată, ori atât de lungă încât efortul de analiză este dacă nu imposibil, cel puțin prea lung de pus în practică, în afară de cazul în care dispunem de preavize lungi sau dacă situația rămâne foarte stabilă, ceea ce se opune la orice planificare eficace, cel puțin la nivel tactic sau chiar superior în cazul unei situații care evoluează rapid. Rămâne de găsit o metodă pentru a optimiza nivelul de descriere, metodă care va fi în mod sigur dificil de pus la punct, deoarece conflictele actuale sunt din ce în ce mai diferite unele față de altele.

4.2. Un domeniu limitat de aplicare

Mai grav decât terminologia și greutatea conceptuală, care ar putea, la rigoare, să fie compensate de o creștere a formării personalului, originea și chiar natura înseși a doctrinei pun probleme. Rezultată din reflecții moștenite din Războiul Rece, în sânul unei culturi strategice foarte marcate de tehnologie, și dezvoltată de armata aeriană și bazată pe *targeting*, doctrina EBAO, chiar umanizată și adaptată de NATO, rămâne, după mine, cu o utilizare limitată. Oponându-se reflecțiilor șefului USJFCOM, care cerea încetarea experimentului, William F. Andrews și colonelul Paul M. Carpenter, ambii din US Air Force, au dreptate atunci când subliniază un lucru, și anume, contribuțiile operațiunilor bazate pe efecte au fost confirmate prin fapte⁶⁴, dar evită să precizeze că este vorba de o utilizare particulară: faza inițială⁶⁵ a operațiunilor *Desert Storm* (Irak, 1990-1991) este, după ei⁶⁶, *Allied Force* (Kosovo, 1999).

Chiar în cazul operațiunilor aeriene, succesul nu este asigurat. Astfel, în războiul din Vietnam, în particular, strategiile americane au aplicat principiile războaielor pe efecte la Nord de Vietnam, sperând în destrămarea voinței de luptă a adversarului, în anii 1965-1966 (operația *Rolling Thunder*), cu efecte cunoscute: la începutul lui 1967, adversarul a fost în stare să conducă ofensiva de la Tet, cu nu mai puțin de 70000 de luptători. Același lucru s-a întâmplat în Kosovo, unde studiile efectuate după război au arătat că NATO nu ar fi lovit atât de multe ținte reale⁶⁷. La fel, Președintele Milosevici a capitulat în final datorită amenințărilor cu o operațiune terestră și nu ca urmare a loviturilor aeriene. La fel, în Irak, operațiunile aeriene au avut un efect esențial asupra forțelor lui Saddam Hussein, dar este dificil de măsurat partea doctrinei EBO față de cea a superiorității tehnologice occidentale⁶⁸. În sfârșit, în Liban, ofensiva aeriană din 2006 a fost un fiasco recunoscut de către autoritățile militare israeliene⁶⁹.

Această metodă s-a dovedit a fi cu atât mai dificil de adaptat operațiunilor terestre, cu cât complexitatea mediului și adaptabilitatea se opun, prin natura lor, analizei sistemului de sisteme lăudat de către doctrina EBAO⁷⁰. Astfel, nimic nu dovedește că operațiunea *Desert Storm* a fost un succes deoarece a fost tratată sub prisma (încă confuză) a efectelor, dar este adevărat că

operațiunea terestră a fost concepută în manieră clasică și că superioritatea tehnologică a coaliției a condus la debandada forțelor irakiene care erau inferioare. Din contra, este clar că efectul final urmărit de distrugerea Gărzii Republicane nu a fost atins, deoarece tancurile irakiene au putut apoi să strivească cu ușurință mișcările de rebeliune ale minorităților etnice.

Este clar mai ales că utilizarea acestor metode în războaiele asimetrice, care sunt partea obișnuită a armatelor occidentale contemporane, este mai puțin indicată, pentru a nu spune contraproductivă⁷¹, fie că sunt de origine statală⁷² sau nu. Experiența israeliană împotriva Hezbollah arată bine limitele doctrinelor EBAO aplicate unui inamic organizat în rețea și acționând de manieră asimetrică. Experiențele din Irak și din Afganistan arată dificultățile de aplicare împotriva insurecției, care este o artă care se adaptează puțin sistematizării precizate de EBAO⁷³. Pe de altă parte, tentația de a aplica scheme de analiză rațională combatanților asimetrici conduce foarte des la subevaluarea lor – și la supraevaluarea efectelor noastre – ceea ce produce o viziune de-a curmezișul asupra situației operaționale.

4.3. *Visul inaccesibil al cunoașterii perfecte a spațiului de angajare*

Un alt obstacol important este pretenția de a deține o cunoaștere aproape perfectă a inamicului și într-o măsură mai mică a altor actori și a mediului. Sigur, cel puțin de la Sun Tzu încoace, informația asupra inamicului și a altor factori care influențează bătălia este constantă, dar vocația unei cunoașteri perfecte, sau mai degrabă „iluzia unei cunoașteri perfecte (...) pare în sine foarte periculoasă”⁷⁴. Într-adevăr, dacă este posibil de a cunoaște aproape convenabil un sistem simplu în cadrul operațiunilor convenționale și mai ales pentru loviturile aeriene⁷⁵, sau de a deduce punctele slabe ale unei rețele de transport de energie sau de comunicații, este imposibil de a modela sisteme complexe și adaptate ca o gherilă descentralizată și proteiformă și, deci, de a determina punctele de aplicare ale efectelor.

În plus, credința într-o analiză perfectă a vulnerabilităților inamicului conduce la iluzia că se poate duce un război selectiv, ținând doar punctele-cheie ale adversarului. Or, principiul fundamental al utilizării a mai puțină forță și violență în folosul ținuturii punctelor sau a personajelor considerate

decisive, chiar dacă este seducător pe plan mediatic și umanitar, este și o frână a rezultatelor și conduce la uitarea importanței opririi fizice a adversarului⁷⁶. Aceasta permite inamicului nu numai să-și mențină efectivele și mijloacele, dar contribuie și la scăderea moralului forțelor prietene. Dacă doctrina EBAO poate constitui o alternativă seducătoare la diminuare atunci când este vorba de a paraliza un sistem rigid, ea se arată inoperantă în fața rețelilor informale sau redundante.

În sfârșit, inevitabila lipsă de informare poate conduce ori la analize greșite, deseori generatoare de decizii proaste, și uneori pierderi civile, fie la o paralizie a acțiunii, ceea ce duce la renunțarea avantajului tactico-operațional al NATO și la pierderea inițiativei în folosul inamicului⁷⁷.

Rezultă că „ceața războiului”, pentru a prelua celebra formulă a lui Clausewitz, este departe de a se ridica. În ciuda captorilor și a tehnicilor de analiză din ce în ce mai sofisticate, rezultatul unei acțiuni de luptă rămâne determinat de factori prea numeroși, prea trecători și care lasă o parte prea mare hazardului, pentru a se preta la rece la o punere în ecuație.

4.4. *Determinism versus liber arbitru: lecția istoriei*

În sfârșit, cel mai mare reproș pe care îl putem face doctrinei EBAO este extrapolarea efectelor de acțiuni asupra comportamentului inamicului. De fapt, eroarea este dublă: prima este de a postula doar pe sisteme complexe - aceleași acțiuni vor avea aceleași efecte⁷⁸; a doua este de a gândi că o acțiune poate produce un efect previzibil asupra comportamentului actorilor. Sigur, există cazuri simple în care efectul nu provoacă decât puțină îndoială: orice bombardament accidental al populațiilor civile cauzând pierderi semnificative, de exemplu, nu poate avea decât un efect negativ asupra opiniei publice locale și internaționale. Dar, chiar și în acest caz tragic, dar caricatural, simplu, efectele pot fi diversificate⁷⁹.

Pe plan teoretic, această diversitate de efecte pentru aceeași acțiune, și, deci, această imprevizibilitate corolară a efectelor, este foarte ușor de ilustrat: este suficient să se observe o parte a jocului de șah. Numărul de piese este limitat (20 per jucător), la fel și mutarea lor, în timp ce acest lucru nu se aplică sistemelor umane. Totuși, este suficient pentru a oferi 40 de posibilități pentru prima mișcare, 400 după primul răspuns al adversarului,

71852 la a doua lovitură și 315 miliarde după cea de a patra⁸⁰! Așa-zisa previzibilitate oferită de teoriile EBAO este, deci, o simplă aberație intelectuală, destul de apropiată, prin natura sa, de *comunismul științific* de altădată.

În afară de imposibilitatea pur matematică de a prevedea totul, această dublă eroare apare din reducerea inamicului și a altor actori în sisteme susceptibile să reacționeze de manieră rațională. În acest sens, suntem lipsiți de o viziune umană adaptată la realitatea situației. Mai întâi, în cazul jocului de șah citat mai sus, fiecare piesă dispune de o capacitate de deplasare perfect normată și limitată, ceea ce nu este evident cazul persoanelor care decid și încă și mai puțin pentru rețelele caracteristice de gherilă moderne. Apoi, efectele care ar trebui să modifice comportamentele sunt clădite pe supoziția – sau pariul – că actorii/sistemele vor reacționa logic la aceste efecte, ceea ce este, din păcate, departe de a fi întotdeauna cazul și este din ce în ce mai puțin în cadrul conflictelor asimetrice⁸¹ sau chiar doar disimetrice⁸².

În plus, renunțând la rezultate fizice masive pentru a privilegia efectele comportamentale, se crește de fapt libertatea de acțiune strategică a inamicului: în ultimă instanță, în absența distrugerii fizice a tuturor mijloacelor sale, adversarului îi revine să decidă după raportul cost/rezultat, dacă merită să continue lupta sau este mai bine pentru el să renunțe. Și dacă decide să se declare învins, el dispune, de asemenea, de alegerea momentului pentru a lua decizia. Astfel, el poate să suplimenteze stăpânirea calendarului cu cea a deciziei și poate să facă să dureze operațiunile. Întâietatea comportamentală lăudată de doctrina EBAO conduce la posibilitatea de a lăsa la dispoziția inamicului stabilirea calendarului și realizarea efectului major, ceea ce prezintă un risc cu atât mai mare cu cât opinia publică occidentală se plictisește repede și că inamicul, prin disprețul pe care-l afișează deseori în fața suferințelor umane, poate, el, să accepte un nivel de pierderi de neimaginat pentru armatele occidentale⁸³.

Este incert dacă doctrina EBAO produce efectele comportamentale pe care pretinde să le creeze. Bineînțeles, adepții EBAO au asimilat repede rezultatele fizice ale operațiunilor ca dovadă a efectului asupra comportamentului adversarului. Așa s-a întâmplat în timpul celui de-al doilea și al treilea război din Golf. Totuși, în 1990-1991 ca și în 2003, victoria occidentală nu a fost rezultatul

unei modificări comportamentale legate de „sentimentul de victorie” a forțelor noastre și de „sentimentul de înfrângere” insuflat inamicului prin intermediul efectelor⁸⁴, dar, cum dovedesc declarațiile responsabililor militari irakieni, a fost extraordinara superioritate materială și tehnică efectivă a agresorului, care făcea zadarnică orice tentativă de rezistență simetrică. Mai ales, rezistența durabilă a gherilei palestinienilor, irakienilor și afganilor arată clar că voința de combatere a insurgenților rămâne intactă, la fel cum a rămas cea a britanicilor în fața *blitzkrieg*-ului german în 1940 sau a germanilor în fața bombardamentelor strategice de la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial.

Concluzie: În căutarea unui echilibru optimal

Ceea ce s-a afirmat anterior este suficient pentru a condamna metoda EBAO? În niciun caz, dar aceasta permite să se facă o imagine mai nuanțată despre EBAO și să se păstreze în memorie defectele de care trebuie să ne ferim. Ca orice doctrină, doctrina EBAO are puncte pozitive și negative. Nu este, deci, vorba, pentru NATO, de a cântări ceea ce este pentru și contra: doctrina a fost deja validată, ci este vorba despre a o adapta și de a o face să trăiască pentru a maximiza aspectele pozitive și a minimiza, sau, dacă este posibil, a elimina punctele negative. Maleabilitatea conceptului, deoarece el nu este încă stopat decât la nivelul pre-doctrinar, permite să se considere o aplicare inteligentă ce ar lăsa să se extragă chintesența, fără să se încurce în meandrele doctrinare sau să cadă în defectele EBO mai clasice.

Printre punctele pozitive ce ar trebui favorizate, cea mai interesantă este luarea în calcul a unui vast spațiu de angajare, provenit din *Comprehensive Approach*, ce permite să se proiecteze o serie de aspecte conexe în planificare prea des neglijate sau uitate până în prezent (nivel politic, economic, civil, alți actori). În mod similar, dacă noțiunea de efect poate fi simplificată, ea poate fi utilizată în mod util pentru a evalua cel puțin în mod pragmatic rezultatele și efectele induse de acțiunile realizate și pentru a preveni erori grave de aplicare. Luarea în considerare a acțiunii comportamentale a efectelor prezintă de asemenea un interes, cu condiția de a nu ne amăgi asupra caracterului lor așa-zis programatic, ci replasând factorul uman și liberul său arbitru în centrul chestiunii. În sfârșit,

analiza sistemului prezintă un anume aport în neutralizarea rețelilor fizice, distrugerea țințelor de infrastructuri, loviturile aeriene, luptele clasice de înaltă intensitate și ar putea fi mai bine ajustat conflictelor asimetrice cu condiția de a-l adapta la asemenea realități.

Punctele negative au fost deja luate în considerare și nu este deci util să mai revenim asupra acestora. Cu toate acestea, este important de notat că, deși doctrina nu este realmente îmbunătățită, o utilizare inteligentă a acesteia este încă posibilă, ceea ce ar putea să compenseze cu bine lipsurile puse în evidență mai sus. Cu riscul de a displace anumitor analiști, războiul rămâne o artă și, cum spunea generalul Sherman, „orice tentativă de a face războiul ușor și sigur va conduce la umilire și dezastru”. Oricare ar fi progresele tehnice și procedeele de analiză dezvoltate, ceața războiului nu va putea fi niciodată total ridicată. Va rămâne întotdeauna o fricțiune pe care sigur o vom putea reduce mai mult sau mai puțin, în funcție de context, dar pe care nu va fi niciodată posibil să o eliminăm în totalitate. Este de preferat, deci, să utilizăm aspectele pozitive ale EBAO, cum ar fi integrarea *Comprehensive approach* și analiza rațională a diverșilor actori din spațiul de angajare, fără a ne amăgi asupra contribuției doctrinei: EBAO nu este în niciun caz o martingală care permite să se înlocuiască arta războiului printr-o știință a luptei, nu este decât un mijloc printre altele de a reduce fricțiunea, o metodă de utilizat atunci când este indicat, păstrând în minte axioma următoare: războiul este, prin natura și brutalitatea sa, o activitate pur umană; omului îi revine deci, de la comandant până la ultimul luptător, mai mult sau mai puțin asistat de tehnologie, de experiență și îndemnare, să decidă soarta armelor... și omul nu se va reduce niciodată la o punere în ecuație.

BIBLIOGRAFIE:

- BUMBĂCEA, Liviu, (colonel), *NATO Transformation and Enlargement*, pe situl Internet NATO, 2005.
- CARPENTER, Paul M., (colonel USAF) și ANDREWS, William F., (USAF), “Effects-based operations combat proven”, în *Issue*, nr. 52, primul trimestru 2009, pp. 78-81.
- COQUET, Philippe, (căpitan), „Opérations basées sur les effets: rationalité et réalité”, în *Focus Stratégique*, nr. 1, Paris, Institut Français de Relations Internationales (IFRI), octombrie 2007.
- COUTEAU-BÉGARIE, Hervé, **Traité de stratégie**, Economica, Paris, 2003.
- CURTENAZ, Sylvain, “Effects-based... what?”, în *Military Power Revue der Schweizer Armee*, nr. 2/2008, pp. 21-28.
- ENE, Vasile, (locotenent-colonel dr.), „Resursele succesului, Operațiunile bazate pe Efecte, o provocare pentru arta militară contemporană”, în *Curierul armatei*, nr. 18, 30 martie 2009.
- FRUNZETI, Teodor, (general de brigadă dr.), „De la asimetrie la idiosincrazie în acțiunile militare”, în *Monitor strategic*, nr. 1/2003, pp. 11-26.
- HUNERWADEL, J. P., (locotenent-colonel USAF), “The Effects-Based Approach to Operations, Questions and Answers”, în *Air and Space Power Journal*, martie 2006.
- Joint Warfighting Center, “An Effects-Based Approach”, în *Issue* nr. 44, primul trimestru 2007.
- Kari PIETILÄINEN, Jukka NURMI, “The Effects Based Approach to Operations (EBAO)”, în *Tiede Ja Ase*, Volumul 66, 2008.
- KEEGAN, John, **L’art du commandement**, Perrin, Paris, 1991.
- Lucrare colectivă, **Effects Based Approach to Operations, Bi-Strategic Command Pre-Doctrinal Handbook**, SHAPE/ACT, 4 decembrie 2007.
- MATTIS, N. James, (general), *USJFCOM Commander’s Guidance for Effects-Based Operations*, pe situl Internet Government Industry, octombrie 2008.
- MIDAN, Christophe, **Roumanie 1944-1975, de l’armée royale à l’armée du peuple tout entier**, L’Harmattan, Paris, 2005.
- SMITH-WINDSOR, Brooke, “Hasten slowly, NATO’s Effects Based and Comprehensive Approach to Operations”, studiu, *NATO Defence College*, Roma, nr. 38, iulie 2008.
- SUN Tsu, **L’art de la guerre**, Flammarion, Paris, 1963.
- TOFFLER, Alvin și Heidi, **Guerre et contre-guerre**, Fayard, New-York / Paris, 1993 / 1994.
- VACCINO, G., (general-maior), “The Age of EBAO”, în *Northern Star*, aprilie 2009.
- VEGO, Milan, (dr.), “Effect-Based Operations: a Critique”, în *Issue*, nr. 41, al doilea trimestru 2006, pp. 51-57.
- Idem, *Effects-Based Warfare: A Critical View*, Baltic Warfare College, septembrie 2008.

VON CLAUSEWITZ, **De la guerre**, Paris, 1955.

WILLIAMS, Tim, "The Road to Riga & the Path Ahead", în *Royal United Service Institute for European Security Programme Papers*, Londra.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 EBAO - *Effects Based Approach to Operations*, denumirea NATO a doctrinei americane *Effects-Based Operations* (EBO, Operații Bazate pe Efecte). Vom folosi această traducere ce poate fi utilizată atât pentru EBAO, cât și pentru EBO.

2 ACT- *Allied Command Transformation*. Acest comandament este condus de către generalul francez Stéphane Abrial de la începutul lunii septembrie.

3 ACT se ocupă de cercetare și experimentare, elaborarea doctrinelor, dezvoltarea conceptelor și regândirea corespunzătoare a pregătirii. După expresia primului său comandant, generalul american Giambastiani, trebuie să fie „centrul intelectual pentru transformarea Alianței”.

4 US Joint Force Command este responsabil cu dezvoltarea doctrinei intercategoriai de forțe pentru forțele americane.

5 Doctrina EBO/EBAO a fost ulterior utilizată în particular în operațiile din Kosovo (1999), Irak și Afganistan (după 2001) și de către israelieni în operații împotriva mișcărilor Hamas și Hezbollah.

6 Joint Force Command Brunssum (JFCB), Napoli (JFCN) și Lisabona (JFL).

7 Kari PIETILÄINEN, Jukka Nurmi, The Effects Based Approach to Operations (EBAO), în *Tiede Ja Ase*, volumul 66, 2008, pp. 1-2.

8 VEGO, Milan, (dr.), *Effects-Based Warfare: A Critical View*, Baltic Warfare College, septembrie 2008, p. 12.

9 HUNERWADEL, J. P., (locotenent-colonel USAF), "The Effects-Based Approach to Operations, Questions and Answers", în *Air and Space Power Journal*, martie 2006, p. 2.

10 COQUET, Philippe, (căpitan), „Opérations basées sur les effets: rationalité et réalité”, în *Focus Stratégique*, nr. 1, Paris, Institut Français de Relations Internationales (IFRI), octombrie 2007, pp. 11-13.

11 A vedea, de exemplu, despre Alexandru Cel Mare, KEEGAN, John, **L'art du commandement**, Paris, Perrin, 1991, sau, despre Caius Cezar, G. VACCINO (general-maior), "The Age of EBAO", în *Northern Star*, aprilie 2009, pp. 3-4.

12 Școala tactică a Corpului Aerian.

13 Perturbarea industriei de război germane, pe termen scurt, prin distrugerea anumitor sectoare, precum uzinele de carburant sintetic sau rulmenți și limitarea puterii ofensive a inamicului prin lipsa benzinei și

reducerea mobilității strategice prin atacurile pe rețea de căi ferate.

14 COQUET, Philippe, op. cit., pp. 11-13 și VEGO, Milan, op. cit., pp. 12-13 și 21-26.

15 Acțiunile din 1973 și 1982, integrând operațiile cu efecte și operațiile clasice, s-au sfârșit cu strălucite victorii israeliene.

16 Pentru colonelul Warden, inamicul poate fi descris ca un sistem de sisteme constituit din cinci părți sau cercuri: frunțașii, resursele strategice, infrastructurile, populația și forțele armate. VEGO, Milan, op. cit., p. 13.

17 HUNERWADEL, op. cit., p. 2 și următoarele.

18 DIME: *Diplomatic, information, military and economic assets* sau „mijloace diplomatice, de informații, militare și economice”.

19 Sau „Manieră de abordare globală”, adică, având în vedere nu numai instrumentele militare, ci și diplomatice, economice, politice (...), pentru a obține efectul dorit.

20 Chiar dacă diferența dintre cele două nume nu apare la prima vedere, a vorbi despre "Effect Based Approach to Operations (EBAO)" și nu de "Effects-Based Operations (EBO)" indică faptul că NATO preferă o „abordare a operațiilor prin prisma efectelor” la o doctrină mai exclusivă de „operații bazate pe efecte”. ENE, Vasile, (locotenent-colonel dr.), „Resursele succesului, Operațiile bazate pe Efecte, o provocare pentru arta militară contemporană”, în *Curierul armatei*, nr. 18, 30 martie 2009.

21 Lucrare colectivă, **Effects Based Approach to Operations, Bi-Strategic Command Pre-Doctrinal Handbook**, SHAPE/ACT, 4 decembrie 2007, desemnat în continuare *EBAO Handbook*.

22 **Knowledge Development Handbook, Assessment Handbook, EBAO Handbook și Guideline for Operations Planning**. Toate aceste documente sunt așteptate pentru începutul lui 2010.

23 De exemplu, dacă considerăm inamicul drept un sistem, faptul de a lovi mijloacele lui de apărare antiaeriană (sub-sistem „forțe” sub-sub-sistem „mijloace antiaeriene”) poate avea un efect pe sub-sistemul total de „forțe” (incapacitatea de a mai conduce operații în condiții de siguranță suficientă), sau/și pe moralul armatei (tot sub-sistem „forțe”) sau pe un alt sub-sistem (sub-sistem „frunțașii”), temându-se pentru siguranța lui.

24 De exemplu, un atac aerian împotriva unei poziții inamice (sistem „inamic”, sub-sistem „forțe” care rezultă în victime civile poate avea un efect (negativ) asupra sistemului „Națiunilor Unite” sau „comunității internaționale”.

25 System of Systems Analysis.

26 Aceste date de bază au fost sintetizate de NATO în șase principii: EBAO este o filosofie care se adaugă altor filosofii, precum „maniera de abordare indirectă”;

este concentrată pe obiectivul final urmărit și pe precizarea efectelor ce trebuie create pentru a influența comportamentul sau capacitățile actorilor-cheie, în sensul săvârșirii acestui obiectiv final urmărit; consideră mediul un sistem, în care toți actorii și elementele interacționează pentru a crea efecte; folosește analiza de sisteme de sisteme pentru a înțelege raporturile dintre acțiuni și efecte; necesită armonizarea contribuțiilor variatelor instrumente ale Alianței; implică o evaluare continuă a eficacității acțiunilor și adaptarea lor, dacă este necesar.

27 **EBAO Handbook**, op. cit., pp. 1-2.

28 Measures of Effectiveness sau MoE.

29 Measures of Performance sau MoP.

30 Sursă: **EBAO Handbook**, op. cit., p. F2, traducere personală

31 Ibidem.

32 Command group. Include Comandantul (COM), Adjunctul comandantului (DCOM), Șeful de stat major (COS) și este direct subordonat consilierului politic (POLAD).

33 Special Staff: Consilier pe probleme juridice (LEGAD), pe probleme medicale (MEDAD), responsabil cu relațiile cu presa (PAA).

34 Suport of Staff.

35 Un consilier pentru comunicații strategice (STRATCOMAD), un consilier financiar (FINCON) și un consilier pentru operații speciale (SOFAD).

36 Pe de o parte, acest „spațiu de angajare” este nu numai mediul fizic și uman în sine (topografie, puncte-cheie ale terenului, populație), ci el include toți actorii pe teren (inamicul, aliații, ONG-urile, societățile private de securitate, milițiile, administrațiile locale, preoții, triburile) și actorii guvernamentali/ne-guvernamentali din afara teatrului, dar având un efect (cel puțin potențial) asupra crizei. Pe de altă parte, acest „spațiu de angajare” nu se limitează la analiza militară a mediului/actorilor: el consideră dimensiunea politică, economică și civilă a crizei, ca și scopul internațional urmărit, dar și elemente sociale, infrastructurile, și domeniul informației și al comunicației.

37 Sursă: **EBAO Handbook**, op. cit., pp. 3-2 și 3-4, traducere personală

38 Knowledge Centre Branch (KCB).

39 Exercise and Preparation Branch (EPB).

40 Joint Policy Application & Lessons Identified / Learned Branch (JPALLB).

41 Operations Directorate (OD).

42 Joint Effect Management Branch (JEMB).

43 CIMIC (Civil-Military Cooperation) și R&D (Reconstruction and Development).

44 Joint Plans Branch (JPB).

45 Campaign Plan, CONOPS, OPLAN, SUPLAN, Contingency Plans și Branch Plans.

46 Joint Synchronisation and Execution Branch (JSEB).

47 Joint Assessment Branch (JAB).

48 Situation Centre (SITCEN).

49 Resources Directorate (RD).

50 Deputy Chief of Staff Support (DCOS SUP).

51 SOP (Standard Operating Procedures) și SOI (Standard Operating Instructions).

52 MATTIS, N. James, (general), *USJFCOM Commander's Guidance for Effects-Based Operations*, pe situl *Internet Government Industry*, octombrie 2008.

53 Aspect prea matematic și mai ales determinist, dar și insistența plasată asupra pluralității actorilor și a mijloacelor de acțiune.

54 SMITH-WINDSOR, Brooke, “Hasten slowly, NATO's Effects Based and Comprehensive Approach to Operations”, Research Paper, *NATO Defence College*, Roma, nr. 38, iulie 2008, p. 3.

55 HUNERWADEL, op. cit., pp. 2-3.

56 COQUET, Philippe, op. cit., p. 19.

57 Brooke SMITH-WINDSOR, op. cit., pp. 3-4.

58 Idem.

59 HUNERWADEL, op. cit., p. 2.

60 MATTIS, N. James, op. cit.

61 COQUET, Philippe, op. cit., pp. 8-10 și 19.

62 Brooke SMITH-WINDSOR, op. cit., pp. 3 și următoarele.

63 MATTIS, N. James, op. cit.

64 CARPENTER, Paul M., (colonel USAF) și ANDREWS, William F., (USAF), “Effects-based operations combat proven”, în *Issue*, nr. 52, Trimestrul I, 2009, pp. 78-81.

65 Adică, faza clasică, *simetrică*, a operațiunilor militare și nu faza *asimetrică*, de stabilizare și de luptă împotriva insurecției.

66 A se vedea nota următoare.

67 În 58574 zboruri eşalonate pe 78 de zile, doar 14 tancuri, 18 transporturi de trupe, 20 piese de artilerie și în jur de 20 de avioane de luptă ar fi fost distruse. Cifrele inițiale, rezultate din evaluările imediate ale pierderilor, erau totuși mult mai importante (20 tancuri, 220 VTC și 450 piese de artilerie), ceea ce arată dificultatea de a obține o evaluare de calitate, hiar într-o operațiune simetrică pe un teatru de operațiuni cu dimensiuni limitate.

68 La aceasta au fost adăugate erorile strategice ale lui Saddam Hussein și tactica de război de poziție pasivă utilizată de către irakieni, total inadaptate în situația lor evidentă de inferioritate.

69 MATTIS, N. James, op. cit.

70 VEGO, Milan, (dr.), “Effect-Based Operations: a Critique”, în *Issue*, nr. 41, Trimestrul II, 2006, pp. 51-57.

71 A se vedea paragraful următor.

72 MIDAN, Christophe, (maior dr.), **Roumanie 1944-1975, de l'armée royale à l'armée du peuple tout entier**, Paris, L'Harmattan, 2005, pp. 164-169.

73 COQUET, Philippe, op. cit., pp. 20-22 și VEGO,

Milan, *op. cit.*, p. 26 și următoarele.

74 COQUET, Philippe, *op. cit.*, p. 20.

75 Poziția și performanța bateriilor antiaeriene inamice, detectarea de PC și de materiale grele.

76 Effects-Based Warfare, A Critical View, *op. cit.*, p. 12 și următoarele și MATTIS, N. James, *op. cit.*

77 Din fericire, șefii de la nivel tactic sesizează prompt toate oportunitățile. Această paralizie va rămâne mai mult potențială decât reală atâta timp cât cadrele națiunilor NATO vor fi educate într-un spirit de inițiativă.

78 Această concluzie derivată din SOSA este totuși adevărată pentru sisteme simple, dar devine aleatorie de îndată ce factorul uman este introdus.

79 O asemenea tragedie nu ar suscita decât puține reacții, deoarece ea ar fi eclipsată de alte fapte de o gravitate comparabilă intervenind în același moment,

o alta ar suscita o reacție oficială a unor actori, atunci când aceleași fapte, cu câteva săptămâni înainte, n-ar fi antrenat nimic. O asemenea acțiune ar determina populația să se solidarizeze cu gherila sau, din contra, să refuze să se risipească, de teama unei reeditări a evenimentelor.

80 Effects-Based Warfare, A Critical View, *op. cit.*, p. 18.

81 Ibidem, p. 18 și următoarele.

82 A se vedea reacția *a priori* aberantă a lui Saddam Hussein, de a ataca Israelul, în timpul celui de al doilea război din Golf.

83 Effects-Based Warfare, A Critical View, *op. cit.*, pp. 14 și 17 și următoarele.

84 COQUET, *op. cit.*, pp. 20-22, MATTIS, N. JAMES, *op. cit.*, și Effects-Based Warfare, A Critical View, *op. cit.*, pp. 18-19.

Locotenent-colonelul Christophe MIDAN (christophe.midan@fcbs.nato.int) este consilier pe probleme politice la Comandamentul NATO de la Brunssum, Olanda.

SECURITATEA UMANĂ ȘI SINTAGMA „PARTENERIAT PENTRU SECURITATE” PENTRU NOUL CONCEPT STRATEGIC NATO

Dr. Paul DUȚĂ

În 2010, NATO va avea un nou concept strategic.

După căderea „Zidului Berlinului”, Conceptul Strategic NATO se diluează conceptual și factual, pe dimensiunea de apărare – în favoarea dezvoltării paradigmei „securității prin cooperare”.

Provocările începutului de secol 21 obligă NATO să-și reordoneze opțiunile politico-militare și de securitate într-un Nou Concept Strategic, a cărui esență este simbolizată de propunerea românească a sintagmei „Parteneriat pentru Securitate”, ca răspuns prospectiv aliniat evoluției holistice a sintagmei „securitate prin cooperare”.

Propunerea românească pentru conceptul strategic NATO, intitulat „Parteneriat pentru securitate”, trebuie să aibă în vedere conceptul de securitate umană.

Paradigma emergentă a securității umane este destinată explicării vulnerabilităților globale ale cărei exprimări se reiterează în provocările la adresa conceptelor tradiționale de securitate națională, regională și globală. Principalul argument este că raportarea din perspectiva securității este mai potrivită să se facă la individ decât la state sau alianțe.

Cel mai credibil și convenabil scenariu este cel în care NATO acționează în Africa drept o forță mobilă de intervenție într-o situație de urgență (de exemplu, forță de extracție) venită în sprijinul unei misiuni Uniunii Africane sau ONU.

Cuvinte-cheie: NATO, concept strategic, securitate umană.

Conceptul Strategic al NATO este proiectat pentru a furniza fundalul politic și militar pentru strategia Alianței. Se prevede, de asemenea, o orientare a autorităților militare aliate cu privire

la modul de punere în aplicare a acestei strategii. Inițial clasificat, conceptul a devenit un document public, atunci când a fost actualizat ultima oară în anul 1991¹.

Nou Concept Strategic NATO este receptiv la schimbările din mediu de securitate euro-atlantic, cu accent pe următoarele elemente-cheie²:

- Apărarea colectivă: Conceptul Strategic subliniază misiunea de bază a NATO de apărare colectivă a membrilor săi în conformitate cu articolul 5 din Tratatul Atlanticului de Nord.

- Capacitățile militare: Conceptul reafirmă hotărârea aliaților de a consolida capacitățile de apărare a Alianței prin asigurarea forțelor, care sunt mai mobile, sustenabile, durabile și capabile de a angaja în mod eficient întregul spectrul de misiuni NATO³.

- Misiuni noi: Conceptul face apel pentru îmbunătățiri în capacitatea NATO de a întreprinde noi misiuni, pentru a răspunde la un spectru larg de posibile amenințări la adresa intereselor comune ale Alianței, inclusiv: conflictele regionale, cum ar fi în Kosovo și Bosnia, proliferarea armelor de distrugere în masă și de mijloacele lor de livrare, precum și amenințări transnaționale ca terorismul⁴.

- Noi membri: Conceptul precizează deschiderea NATO pentru noi membri și angajamentul aliaților privind extinderea, ca parte a unui efort mai larg de a consolida pacea și stabilitatea în întreaga comunitate euro-atlantică.

- Consolidarea parteneriatelor: Conceptul consolidează eforturile Alianței de a construi parteneriate de mare anvergură, cu scopul de a crește transparența și încrederea reciprocă în probleme de securitate și consolidarea capacității aliaților și partenerilor de a acționa împreună.

- Capabilitățile europene: Conceptul subliniază dezvoltarea unei Securități Europene și Identitatea Apărării în cadrul NATO ca un element esențial al adaptării NATO, permițând aliaților europeni să facă o contribuție mult mai eficientă pentru securitatea euro-atlantică.

Viziunile asupra rolului politic al NATO nu orbitează în jurul unei poziții unitare în cadrul Alianței - cei mai mulți experți și politicieni susțin că NATO ar trebui să adopte o amplă abordare. Unii spun că ar trebui să se concentreze exclusiv pe problemele militare și să le lase pe cele politice altor organizații, cum ar fi Uniunea Europeană (UE). Ca urmare, nu există o reală dezbatere în cadrul NATO pe probleme strategice de actualitate, cum ar fi Iran sau crizele din Orientul Mijlociu. Locul NATO, în relațiile transatlantice, nu este sigur⁵.

Cei mai mulți cercetători susțin că NATO are nevoie de un nou concept strategic, dar nu au fost discuții, chiar și informale, cu privire la aceasta în cadrul Alianței. Unele state membre percep posibila dezbatere cu privire la o nouă strategie ca o deschidere a Cutiei Pandorei. Ei cred că ar duce la noi divizări și tensiuni în loc de claritate a NATO asupra obiectivelor pe termen lung.⁶

Una din provocările majore ce stau în fața noului concept strategic este legată de rolul global al organizației. Poate deveni NATO cu adevărat o organizație globală? Există voință politică? Există sprijin public pentru asta? Răspunsul, mi se pare, este că NATO poate, și este, într-adevăr, angajată în operațiuni în întreaga lume, dar ar trebui să o facă foarte selectiv, doar în acele cazuri în care putem aduce valoare adăugată. Misiunea din Afganistan este o astfel de operație și, desigur, este esențială pentru credibilitatea Alianței. Eșecul în Afganistan ar deteriora nu numai NATO, ci și, în plus, ar lovi și multilateralismul. Ar arăta că singura alegere într-o situație de adevărată criză în afara spațiului euro-atlantic ar fi între o acțiune unilaterală a statelor-națiuni sau nicio acțiune.⁷

Noțiunea de Noul Concept Strategic (NSC) a stârnit unele neliniști, din cauza preferinței coplesitoare pentru menținerea rolului tradițional al Alianței – „apărarea colectivă”, așa cum este definit în articolul 5 din Tratatul de la Washington. În schimb, alții au susținut că este o greșeală pentru a vedea NSC ca subminând rolul defensiv al NATO. În timp ce discuțiile actuale indică faptul că NSC ar fi în măsură să accentueze sarcinile

expediționare și să extindă domeniul teritorial de aplicare a operațiunilor NATO (o opțiune susținută de către SUA), o astfel de evoluție este necesară în cazul în care Alianța dorește să rămână relevantă pentru mediul instabil contemporan⁸.

Un capitol care stârnește divergențe transatlantice este cel al securității mondiale. Primul deceniu al secolului 21 este dominat de încercările anumitor state de a obține controlul asupra agendei globale prin provocări variate și evazive: terorismul grupurilor *jihadiste* radicale, proliferarea armelor de distrugere în masă (nucleare). Pe fondul politicii iraniene în domeniu, este greu de prezis câte țări vor deveni puteri nucleare până în 2025, disoluția statelor⁹.

Aproape un sfert din cele 200 de țări ale lumii nu au capacitate de guvernare proprie, majoritatea popoarelor acestor țări fiind obligate să trăiască în condiții de viață precare, accesarea diferențiată și inechitabilă a resurselor. Din acest punct de vedere, analiștii plasează China pe primul loc în topul stocurilor de resurse viitoare, fiind deja înregistrate acorduri pe termen lung cu Iranul și Sudanul pentru petrol și cu alte țări din Africa pentru materii prime. Rusia, prin resursele uriașe de petrol și gaze pe care le posedă, se reafirmă ca putere mondială, folosindu-se de acest avantaj pentru a-și atinge propriile interese. Rusia și China, alături de statele din Asia Centrală, au format recent o organizație regională (Organizația pentru cooperare de la Shanghai), neprecizând dacă la bază sunt motive militare și/sau economice.¹⁰

Stabilirea NATO ca actor global ar trebui să fie un element crucial al noului concept strategic. Interesele de securitate transatlantice ajung dincolo de granițele Europei și NATO trebuie să joace un rol mai dinamic de pe scena internațională. Cu toate acestea, misiunea din Afganistan a arătat lipsa de voință politică din partea unor membri NATO, pentru a-și asuma o parte echitabilă din sarcini. NATO înregistrează deja semne care indică un pericol prin transformarea sa într-o alianță pe două niveluri. NATO ar trebui să fie o alianță de apărare împotriva tuturor amenințărilor, indiferent de origine, și să acționeze în cazul în care este necesar pentru a le învinge¹¹.

NATO a lansat campanii în afara ariei sale tradiționale. Inițial, Alianța a fost concepută să blocheze expansiunea influenței comuniste și să apere Europa Occidentală.¹² Limitele ariei geografice a misiunii NATO au fost clar stabilite

de fondatorii Alianței. Dar în epoca post-Război Rece, NATO s-a implicat nemijlocit în războaiele din Bosnia-Herțegovina, Kosovo și Afganistan și a furnizat asistență Uniunii Africane pentru extinderea misiunii acesteia de menținere a păcii în Darfur. În același timp, Alianța continuă să joace un rol în tranziția Irakului.

NATO și-a construit o rețea mondială, prin intermediul variatelor sale programe de parteneriat. Pentru a-și extinde influența sa globală, Alianța a modelat diferite programe de parteneriat pentru diferite țări ale lumii, cum ar fi Parteneriatul pentru Pace, Dialogul Mediteranean, Inițiativa de Cooperare de la Istanbul etc. Aceste programe ajută „antenele” NATO să ajungă într-un mare număr de țări de pe toate continentele.

Alianța caută să se transforme într-un gigant atotputernic. „La bază, NATO reprezintă o organizație militară defensivă. Dar, în realitate, cred că aceasta s-a comportat exact invers, dacă ne uităm la activitățile sale din timpul Războiului din Kosovo din 1999 și al actualului război împotriva terorismului din Afganistan. Pe de altă parte, NATO își extinde interesele în multe domenii în care rareori se implică doar organizațiile defensive obișnuite. De exemplu, Alianța a început să se implice în domenii ca schimbările climatice, securitatea energetică, programele de instruire și educație, precum și în alte domenii asemănătoare.”¹³

În Războiul Rece, China se opunea SUA folosindu-se de NATO ca de un mijloc pentru controlul Europei și pentru intensificarea competiției cu URSS pentru supremația globală. Pe de altă parte, China a fost întotdeauna de partea aliaților (vestici) din Europa, exprimându-și înțelegerea față de strategia defensivă a NATO în fața presiunii militare sovietice. Odată cu sfârșitul Războiului Rece, China și-a făcut auzită opoziția față de acțiunile militare ale NATO atinse de o puternică tentă ideologică, acțiuni îndreptate către intervenția în problemele interne ale altor state, fără autorizația Consiliului de Securitate al ONU. Totuși, situația mondială se schimbă rapid. Atât China cât și NATO sunt într-un stadiu de dezvoltare și tranziție. În contradicție cu acest fundal, China pare acum să accepte rolul pozitiv al NATO în eforturile internaționale pentru pace și stabilitate mondială și regională. Acest lucru lasă loc liber pentru intensificarea cooperării în viitor între Beijing și NATO.¹⁴

De partea NATO – creșterea economică a Chinei și influența ei crescută în afacerile mondiale

servesc și ca un imperativ puternic pentru ca Bruxellesul să caute un nou tip de relații cu Beijingul¹⁵. Necesitatea devine astfel generatoarea cooperării. „Se poate deci argumenta că cele două părți ar căuta să dezvolte cooperarea în domeniile în care interesele lor se suprapun, să armonizeze diferențele acolo unde interesele lor sunt diferite și să evite confruntarea acolo unde interesele lor sunt în conflict”¹⁶.

Alianța trebuie să joace un *rol global*, însă nu va fi o organizație globală în sensul de a se extinde și a accepta noi membri din afara zonei tradiționale transatlantice.

În primul rând, o confirmă Concepția strategică din 1999: amenințările la adresa securității NATO nu mai sunt locale, regionale și unidirecționale, ci globale - chiar virtual globale.

În al doilea rând, datorită caracterului universal al valorilor promovate, Alianța are și o datorie morală să meargă dincolo de frontierele tradiționale și să adopte astfel o perspectivă globală.¹⁷ NATO nu va fi nicio alianță pur civilă, dar va trebui să-și combine eforturile cu alte organizații de factură civilă, abordând global securitatea, în complexitatea dată de rețeaua de participanți la menținerea acesteia.

Abordarea globală a securității sau *holistică*, cum mai este denumită, urmărește angajarea unei game complete de misiuni potențiale, care cuprinde întregul spectru al tensiunii, de la prevenirea crizelor și operațiilor umanitare și până la operațiile care implică lupta armată de mare intensitate.

Odată ce umanitatea începe să se organizeze în diverse grupuri sociale de colaborare, noțiunea de securitate începe să fie din ce în ce mai folosită pe diferite paliere – de la cel mai scăzut, cel individual la nivelul superior la structurării organizaționale – respectiv de securitate globală. Cea mai mare parte a istoriei moderne orbitează în jurul disputelor dintre state și alianțe, corelativ cunoscând o dezvoltare rapidă și stufoasă conceptele de național, regional și global. În afară de această dezvoltare, noțiunea mai sus menționată este transpusă la nivel național, regional și global – organizații politice globale – ca mijloc și obiectiv.

Până la începutul anilor 90, conceptul de securitate umană a fost tratat din perspectivă națională, ceea ce s-a arătat a fi cea mai proastă opțiune pentru situația cetățenilor din emisfera sudică, precum și pentru cei care locuiau în țările din estul Europei, ca două scurte exemplificări.

Depășirea problematicii a ceea ce se consideră a fi conceptul de securitate umană de către cele mai multe state se realizează prin împărtășirea aceleiași viziuni asupra securității regionale și globale, urmărind respectarea obiectivului fundamental propriu turnat în conceptul de securitate națională. Dar, ceea ce era frumos pictat în interior era ceva bine cunoscut însă ignorat de către comunitatea internațională. Și asta doar proba că „aspectele morale nu sunt acelea care ghidează comportamentul statelor.”¹⁸

A trebuit să fie înregistrate aproape un milion de victime în circa o sută de zile, începând cu aprilie 1994, pentru a se acționa în fața atrocităților comise împotriva civililor nevinovați. Genocidul ruandez (sanționat de către Organizația Națiunilor Unite după câteva luni de dezbateri, ce a permis ca respectivul conflict între populațiile Hutu și Tutsi să atingă proporții uriașe și monstruoase) este unul dintre cele mai elocvente exemple de abuz în domeniul drepturilor omului și securității, ce a condus la instabilitate națională și regională, așa cum se constată la ora actuală situația din zona marilor lacuri din Republica Democratică Congo. Dar, ceea ce indus această situație a fost doar elaborarea unor principii ale doctrinei securității umane în loc de implementarea unor măsuri concrete.

În primul rând, trebuie să admitem că definiția securității umane are rădăcini vechi de mai mulți ani. „Conceptul de securitate umană este liantul care animă și reunește într-o coalitie de „state mijlocii”, agenții de dezvoltare și organizații neguvernamentale, toți acești actori acordând o importanță sporită și resurse substanțiale problematicii clasice a securității, precum și obiectivelor care sunt încadrate, în mod uzual, în domeniul dezvoltarea internațională.”¹⁹

Căderea Uniunii Sovietice a deschis cutia Pandorei pentru mai multe state, obligate să intre pe scena politicii internaționale ele însele, urmând agende lor și fără restricții morale legate de modalitățile de control și conducere a propriilor cetățeni. Și această realitate, normal, a atras atenția mediei internaționale, avidă de a face vizibile realitățile celor mai multe state conduse cu mână de fier.

Începând cu 1994, organizațiile internaționale dezvoltă conceptul de securitate umană, fiind în atenția din ce în ce mai sporită a mai multor agenții multilaterale. Conceptul devine un termen de referință pentru trendurile principale ale securității

globale ale secolului 21. Raportul din 1994 al Dezvoltării umane al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UNDP) prezintă analizele sale asupra noii dimensiuni a securității umane și definește coordonatele pe baza a două componente principale – eliberarea de frică și libertatea de a dori.

UNDP sublinia că aceste două componente sunt legate de originea și fondarea Națiunilor Unite. În acest sens, se exprima că „Lumea nu poate avea pace atâta timp cât poporul nu are siguranța zilnică asigurată”. Conceptul de securitate umană prezentat de UNDP identifica șapte categorii de amenințări care afectează diferite sfere de acțiune: securitatea economică, securitatea hranei, securitatea sănătății, securitatea mediului, securitatea populației, securitatea comunității și securitatea politică.²⁰

Securitatea economică solicită asigurarea nevoilor de bază pentru indivizi, în mod uzual din munca productivă remunerată, ori, ca ultim resort, din fondurile publice de asigurări sociale. În acest sens, numai un sfert din populație are asigurată securitatea economică. În timp ce problematica securității economice este mai serioasă în statele în curs de dezvoltare, preocupări serioase există și în statele dezvoltate. Problematika șomajului constituie un important factor care stimulează tensiunile politice și violențele etnice.

Securitatea hranei necesită ca toată populația permanent să aibă acces atât fizic cât și economic la alimentele de bază. Potrivit Națiunilor Unite, existența hranei necesare populației planetei nu este o problemă; problema există cel mai adesea în ceea ce privește distribuția alimentelor și a puterii de cumpărare. În trecut, problemele securității alimentației au avut impact atât la nivel național cât și global. Cu toate acestea, impacturile au fost limitate. Potrivit Națiunilor Unite, cheia problemei este accesul la bunuri, munca și asigurarea veniturilor (aflate în legătură strânsă cu securitatea economică).

Securitatea medicală își propune garantarea unui minim de protecție împotriva bolilor și mediilor nesănătoase. În statele în curs de dezvoltare, cauzele principale de deces sunt infecțiile și bolile generate de paraziți, careucid anual peste 17 milioane de persoane. În statele industrializate, bolile sistemului circulator sunt principalele cauze de deces, înregistrându-se anual peste 5,5 milioane de decese. Potrivit Națiunilor Unite, atât în statele

În curs de dezvoltare, cât și în statele dezvoltate, amenințările la adresa securității medicale sunt, de regulă, mai mari pentru populația săracă din mediul rural, în special pentru copiii. Aceasta datorită malnutriției, insuficienței medicamentelor, a apei curate sau a altor necesități de protecție medicală.

Securitatea mediului urmărește protecția populației de dezastrele pe termen scurt și lung provocate de către natură, amenințările produse de activitățile umane asupra naturii, prevenirea deteriorării mediului natural. În statele dezvoltate, dificultățile legate de accesul la resursele de apă curată este una dintre cele mai mari amenințări legate de mediu. În statele industriale, una dintre amenințările majore este poluarea aerului. Încălzirea globală cauzată de emisiile de gaze este o altă problemă de securitate a mediului.

Securitatea persoanelor este destinată protecției populației de violențele fizice, provenite din interiorul, dar și din exteriorul statelor, din partea indivizilor sau a actorilor non-statali, din abuzul domestic ori din partea adulților. Pentru multe persoane, cea mai mare sursă de anxietate este crima, în special crima violentă.

Securitatea comunității urmărește protecția populației împotriva pierderii valorilor și relațiilor tradiționale, precum și împotriva sectarismului și violenței etnice. Comunitățile tradiționale, în special minoritățile etnice, sunt cel mai adesea expuse amenințărilor. Mai mult de jumătate din statele lumii au cunoscut tensiuni și conflicte interetnice. În 1993, Națiunile Unite au declarat acest an anul populației indigene pentru a sublinia vulnerabilitatea a 300 milioane de aborigeni din peste 70 de state obligați să facă față largirii spiralei violenței.

Securitatea politică privește realitatea societății în care populația trăiește, respectiv dacă aceasta respectă drepturile fundamentale ale omului. Violarea drepturilor omului are loc în perioadele de instabilitate politică. Alături de represiunea indivizilor, a grupurilor, guvernele pot exercita controlul asupra ideilor și informației.

Raportul mai sus menționat subliniază că securitatea umană este definită prin două elemente: „siguranța față de amenințările cronice cum sunt foametea, boala și represiunea [și] ... protecția față de întreruperea dintr-o dată și dureros a stilului de viață zilnic”.²¹

Definiția anterioară este concentrată în egală măsură atât pe eliberarea de frică, precum și

libertatea de a dori, însă, ca urmare a dezvoltărilor ulterioare și priorităților aduse de anumiți adepți ai securității umane, are loc o distanțare graduală între acestea, în sensul sporirii protecției (spre pildă, de care amenințări la adresa individului trebuie să ne protejăm) și pentru realizarea coordonatelor mecanismului de răspuns la aceste amenințări.

Școală „eliberării de frică” se limitează la securitatea umană practică pentru protecția indivizilor de conflictele violente, recunoscând că amenințările violente sunt asociate cu sărăcia, lipsa capacității statelor de a înlătura formele de inechitate. Această perspectivă argumentează că limitarea la violență este o abordare realistă și o modalitate propice de înțelegere a securității umane. Asistența de urgență, prevenirea și stingerea conflictelor, construcția păcii sunt principalele preocupări ale acestei perspective. În orice caz, dacă o astfel de perspectivă „îngustă” poate servi cu adevărat în sensul garantării unor rezultate fructuoase, este o chestiune care rămâne de văzut. De exemplu, conflictul din Darfur este adesea folosit în analiza eficienței „responsabilității de a proteja”, o componentă-cheie a agendei „eliberării de frică”.

Școală „libertății de dorință” este avocatul unei perspective holistice în realizarea securității umane și argumentează că agenda amenințărilor trebuie lărgită prin includerea foametei, bolilor, dezastrelor naturale, deoarece acestea sunt concepte inseparabile atunci când analizăm rădăcinile securității umane, iar ele ucid mai mulți oameni decât războaiele, genocidele și terorismul la un loc.

Față de „eliberarea de frică”, se extinde domeniul de exprimare a violenței cu includerea dezvoltării și a obiectivelor de securitate. În ciuda diferențelor dintre aceste școli, aceste două perspective asupra securității umane pot fi considerate mai degrabă complementare decât contradictorii. Deși „eliberarea de frică” și „libertatea de a dori” se raportează la valori comune derivate din practica umanitară, creșterea numărului de idei alternative continuă să lărgască diferențele între cele două școli, mai ales în desenarea celei mai bune rețete de implicare în derularea de activități de securitate umană.

Mult mai important decât definirea securității umane este dezvăluirea mecanismului relației dintre dimensiunea conceptuală definite coordonata umană ori de securitate. Deoarece este o zonă

foarte largă de analizat, vom atinge doar legătura dintre drepturile omului, dezvoltare și conceptul tradițional de securitate.

Existența unei legături între drepturile omului și demnitatea umană este demonstrată de multă vreme. Spre pildă, în 1994, Raportul dezvoltării umane sublinia ca securitatea umană este „concentrarea pe viață oamenilor și demnitatea”²² iar Comisia pentru drepturile omului declara că securitatea umană și drepturile omului, departe de a fi noțiuni concurente sunt, în fapt, complementare.²³

Potrivit raportului „Securitatea umană acum”, relația dintre cele două concepte poate fi înțeleasă foarte bine ca o relație mutuală, în care „securitatea umană ajută la identificarea drepturilor afectate într-o situație concretă” și „drepturile omului ajută la formularea răspunsului Cum trebuie să fie promovată securitatea umană?”²⁴ Securitatea umană este, fără îndoială, în tradiția drepturilor omului.

Dezvoltarea modelului de securitate umană poate fi înțeles pe baza ideilor și conceptelor fundamentale tradiționale ale drepturilor omului. Ambele abordări utilizează individul ca principal cadru de referință și se raportează la un evantai larg de probleme (de exemplu, drepturile civile, identitatea culturală, accesul la educație și asistență medicală) ca fundamente ale demnității umane.

O diferență majoră între cele două școli se constată în abordările lor asupra amenințărilor la adresa demnității umane și evaluarea acestora. În timp ce cadrul drepturilor omului în abordarea fenomenului se situează pe perspectiva legală, abordarea de securitate umană este mai flexibilă prin utilizarea mai multor actori, prin adoptarea unor perspective variate și specifice nivelurilor local, național sau internațional.

Forța etică și legală a drepturilor omului reclamă putere, iar această putere a forței se reiterează în „bogăția descriptivă a considerațiilor care demonstrează că securitatea este foarte importantă pentru viața de zi cu zi.”²⁵

Mai mult, conceptul de drepturi ale omului solicită existența corelativă a responsabilităților care implică utilizarea securității umane în determinarea și evaluarea acestor obligații. Este clar că securitatea umană nu este doar un argument în favoarea garantării drepturilor omului. Perspectiva securității umane depășește rolul de explicitare, prin analiza surselor de amenințare (sau de privare) a acestor drepturi, precum și a condițiilor și a calității instituțiilor și a calității guvernării

(interne, dar și a celor internaționale), necesare pentru exprimarea drepturilor omului. În timp ce drepturile omului nu pot fi absolut identificate cu securitatea umană, demnitatea umană este centrul în jurul căreia orbitează drepturile omului, dar și securitatea umană, fiind cea mai puternică legătură dintre cele două concepte.

În plus, pe scurt, relația dintre securitatea umană și dezvoltare poate fi înțeleasă prin interdependența neechivocă: unde există dezvoltare, există și securitate umană. Totuși, existența situațiilor conflictuale și a abuzurilor constante asupra drepturile omului, în perioada de după război rece, precum și faptul că două treimi din populația lumii a câștigat prea puțin ca urmarea a globalizării, conduc la întrebarea fundamentală asupra dezvoltării care a fost promovată. Se pare că dezvoltarea economică este insuficientă pentru extinderea capacităților de opțiune ale populației, în special în domeniile sănătății, educației, tehnologiei, mediului și locurilor de muncă.

Ceea ce este clar este că securitatea și dezvoltarea sunt interdependente, iar caracteristicile acestei relații sunt evidente. În primul rând, securitatea umană constituie o componentă importantă a bunăstării populației, iar obiectivele dezvoltării includ și lărgirea opțiunilor umane. În sens contrar, insecuritatea taie calitatea vieții și limitează exprimarea potențialului uman, afectând atingerea obiectivelor. În al doilea rând, lipsa securității umane afectează, pe cale de consecință, creșterea economică, observându-se prețul plătit de către toate statele afectate de război, în care dezvoltarea economică a fost stopată complet. În al treilea rând, o dezvoltare neechilibrată, ce implică inechități orizontale devine o sursă serioasă de conflict. De aceea, cercul vicios al lipsei dezvoltării conduce la conflict, care, ulterior, induce blocarea dezvoltării. Un circuit sănătos este posibil doar cu un înalt grad de securitate umană ce permite o dezvoltare robustă care, la rândul său, va genera securitate.

Astfel, conceptul de securitate la începutul acestui secol poate fi articulat pe baza raportării la conceptele securității internaționale, securității statelor și securității umane. Extinderea vulnerabilităților și amenințărilor la adresa securității internaționale, presiunea exercitată de către acestea va forța statele să acționeze în contextul definit mai sus, în care statul are mai puține resurse de putere reală. De asemenea, crizele inter-state și conflictele care afectează securitatea

umană și stabilitatea internațională. Așadar, este esențială obținerea stabilității în relațiile inter-state prin demilitarizarea legăturilor.

Mai mult, solicitările securității umane sunt clamate atât de state, dar și de sistemul internațional. În realizarea securității internaționale, vorbim de aspecte de factură globală, interdependența piețelor și greutatea statelor actori, organizațiile internaționale și actorilor non-statali. Securitatea statelor este securitatea clasică și implică aspectele legate, în primul rând, de suveranitate și problemele granițelor. Greutatea forțelor militare și balanța de putere, precum și conceptele asociate cu disuasiunea și apărarea sunt luate în considerare în acest sens.

La nivelul cel mai scăzut se află securitatea umană, care se adresează mai mult dimensiunilor locale, deși populația implicată reprezintă o proporție foarte însemnată pe plan planetar.

Securitatea umană se adresează, de asemenea, unor probleme globale precum mediul și pandemiile. Aceste tipuri de probleme nu sunt tradițional abordate din perspectivele a două niveluri de securitate. Este clar că existența cooperării este benefică, nivelul de securitate al unui nivel afectând celelalte niveluri. Analizând detaliile acestui aspect, securitatea umană poate induce o mai mare coeziune interacțiunii dintre securitatea internațională și securitatea statelor. Cu toate acestea, există diferențe care individualizează și fac delimitări între securitatea tradițională și securitatea umană, în funcție de vector (*statul versus populație*), scop (*apărare versus protecție*), actor (*statul versus o largă gamă de grupuri de populație*), mijloace (*putere națională versus populație*). Ceea ce face diferența în final este ceea ce este luat în considerare: interesul comun, beneficiul comun, obținerea diferenței, separarea statului de populația sa.

În concluzie, ceea ce este cel mai important la securitatea umană este implementarea acesteia dependentă de stabilirea jucătorilor și a categoriilor de acțiuni care să le desfășoare.

Vectorii securității umane trebuie să constituie o rețea cu actori multipli, incluzând Națiunile Unite, organizațiile internaționale – printre care și NATO -, statele, organizațiile non-guvernamentale și indivizii participanți pe cont propriu.

Chiar dacă prerogativele statelor impun asigurarea securității pentru populația proprie, suveranitatea nu este întotdeauna (ori în cele

mai multe cazuri) un generator de securitate. Statele democratice rămân singurul actor veridic al scenei internaționale, deoarece fără reprezentanți ai societății civile, organizațiilor non-guvernamentale sau altor grupuri, reprezentând majoritatea populației pe teritoriul dat, iar aceasta asigură în ultimă instanță legitimitatea. Statul nu poate fi singurul generator de securitate umană, deoarece un anumit număr de state continuă să fie nedemocratice, iar statele pot constitui principala amenințare la adresa securității populației, iar anumite amenințări depășesc nivelul național.

Mai mulți actori de la diferite niveluri sunt solicitați să rezolve amenințările care le stau în față în același fel, chiar dacă acestea se exprimă la nivel local, național, regional și global. Calitatea securității umane, care, de altfel, poate fi de o factură slabă, are o natură integrată și interdisciplinară, realitate ce induce un cadrul de coordonare și complementaritate.²⁶

Absența coeziunii în cadrul rețelei se poate datora concepțiilor divergente asupra securității umane ale diferiților actori ce reflectă parțial, dacă nu chiar exclusiv, propriile interese în dauna interesului umanității.

Întotdeauna, ceea ce este foarte important în analiza actorilor este intervenția. Nevoia de intervenție, nu neapărat militară, derivă din „responsabilitatea de a folosi mijloacele diplomatice, umanitare și alte mijloace pașnice, în baza prevederilor Capitolele VI și VII ale Cartei Națiunilor Unite, pentru a contribui la protecția populației împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice și crimelor împotriva umanității. În acest context, se impune pregătirea măsurilor colective, la momentul oportun și într-o manieră decisivă, prin rezoluțiile Consiliului de Securitate, potrivit prevederilor Cartei Națiunilor Unite, inclusiv cele găzduite de capitolul VII, de la caz la caz și în cooperare cu organizațiile regionale semnificative corespunzător, atunci când mijloacele pașnice sunt inadecvate sau autoritățile naționale sunt depășite în responsabilitatea de a proteja populația împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice și crimelor împotriva umanității.”²⁷

Cum este bine cunoscut, intervenția militară este una din modalitățile de intervenție sub steagul securității umanitare, care favorizează diverse soluții non-militare față de respectivele amenințări, ideal concentrate asupra rădăcinilor tensiunilor

și conflictelor înaintea de izbucnirea războiului sau masacrului, care poate solicita o intervenție militară riguroasă.

Dacă prevenția ar fi în mod real concentrată pe „responsabilitatea de a proteja”, nu ar fi nevoie niciodată să fie folosită forță. Soluțiile non-militare se pot adresa tuturor domeniilor în care statul nu este capabil să își îndeplinească obligațiile de asigurare a bunăstării populației.

În final, securitatea umană nu este ceea ce comunitatea internațională ar dori să fie, deoarece încă există neînțelegeri, începând chiar de la definiția conceptului, continuarea dezbatelor asupra relației securitate umană-securitate tradițională și problematica obiectivelor, precum și inexistența unei coeziuni între actorii implicați sau asupra unității efortului dedicat acțiunilor destinate asigurării securității în cele mai urgente nevoi umane.

Există o speranță, pentru subiectele supuse dezbaterii, ca să provoace NCS să analizeze ceea ce este pertinent și necesar pentru viitorul NATO.

În zilele noastre, trendul general al lumii se îndreaptă spre o globalizare a securității, astfel că orice decizie sau acțiune în domeniul politic sau militar generează reacții nu numai în acest domeniu sau pe o arie limitată, dar chiar pe alt continent. Africa nu este exceptată, tendința de regionalizare fiind un catalizator al trendului general. NATO este în acest moment cea mai puternică organizație de securitate regională, dar nu un polițist mondial, fiind interesată în garantarea securității euro-atlantice prin reducerea și eradicarea provocărilor și riscurilor, care uneori se întind pe mai multe continente.

Prin cooperare cu organizațiile regionale, care asigură sprijin misiunilor de menținere sau impunere a păcii (în afara art. 5), NATO poate contribui la o lume mai bună, unde principiile democrației să se suprapună dorinței de cooperare multilaterală. Vorbind despre Africa, Secretarul general NATO a afirmat: „Noi nu ne considerăm un polițist mondial sau, cum ar spune francezul, ‘jandarmul lumii’. Nu vrem să ne impunem și nici nu pretindem că avem răspunsul la toate problemele de securitate ale Africii. De aceea, susținem cu putere principiul autodeterminării. Și de aceea ne coordonăm strâns cu alte organizații internaționale - în special cu Națiunile Unite. Avem nevoie de soluții africane la probleme Africane.”²⁸

Situația instabilă din țările africane a generat și continuă să genereze insecuritate în interiorul și exteriorul granițelor naționale; teritoriile neguvermate și statele eșuate lipsesc populația de majoritatea nevoilor primare, creând condițiile favorabile pentru dezvoltarea terorismului și extremismului. Atacul Al-Qaeda din Mombasa, Kenya, în noiembrie 2002, care a curmat viața a 13 persoane și cel din Alger în aprilie 2007 cu 33 de persoane ucise confirmă vulnerabilitatea spațiului african; grupurile și fracțiunile extremiste sunt libere să-și creze și extindă rețelele, să se organizeze în celule teroriste în statele cu probleme, fără o guvernanta competentă, forțe de securitate și servicii de informații adecvate. În această situație, trecând peste divergențele între statele membre NATO, referitor la cât de globală ar trebui să fie securitatea generată de NATO, cât de extensive sau preventive ar trebui să fie măsurile sau acțiunile pe care Organizația Nord-Atlantică le desfășoară, SUA și o parte dintre țările europene nu au rămas inactive, ci au răspuns nevoii urgente de ajutor internațional pentru a opri grupurile teroriste să exploateze situațiile critice prin lărgindu-și activitățile lor.

În calitate de cel mai credibil și convenabil scenariu este cel în care NATO acționează în Africa ca forță mobilă de intervenție într-o situație de urgență (de exemplu, forță de extracție) venită în sprijinul unei misiuni Uniunii Africane sau ONU. Acțiune desfășurată în timp scurt și urmată de predarea responsabilităților unei misiuni ONU, Uniunii Africane sau unei alte organizații regionale. Operația Artemis din Bunia/ Republica Democratică Congo, desfășurată, în principal, de forțele franceze, a fost una tipică și de succes, după îndeplinirea misiunii forțele Uniunii Europene predând zona trupelor ONU. O angajare pe termen lung nu este potrivită forțelor NATO din punct de vedere al resurselor consumate cu forțele proprii (mult mai multe ca cele ONU), atitudinii divergente a diferitelor facțiuni locale și în cele din urmă rutina și imaginea în timp a organizației. ONU are experiența și competența necesare să continue și definitiveze procesul de democratizare.

BIBLIOGRAFIE:

1. AMITAV, Acharya and RYERSON, Christie. *Conference Report: Human Security Research: Progress, Limitations and New Directions*, Human Security Journal, Volume 7, Summer 2008.

2. AMOUYEL, Alexandra. *What is Human Security?* Human Security Journal - Issue 1 - April 2006.

3. ARAVENA, Francisco ROJAS. *Human security: emerging concept of security in the twenty-first century.*

4. ASMUS, Ronald D., *Great Expectations.* NATO Review No.2 :28-33 Summer 2003.

5. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue2/english/analysis.html>

6. BENNETT, Christopher. *Building Effective Partnerships.* NATO Review No.3:2-5 Autumn 2003, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art1.html>

7. Constantin ONIȘOR, Adrian Marius DOBRE, Paul Dănuț DUȚĂ (editori), *Parteneriatul pentru securitate..., concept strategic NATO*, Editura Tehnomedia, Colecția Studii europene nr.4, Sibiu, 2009.

8. DAHL-ERIKSEN, Tor. *Human Security: A New Concept which Adds New Dimensions to Human Rights Discussions?* Human Security Journal, Volume 5, Winter 2007.

9. Edward RHODES, *Transforming the Alliance: the Bush Administration's vision of NATO.* Connections, The Quarterly Journal. Vol. II, No.3, September 2003.

10. International Commission on Intervention and State Sovereignty. *The Responsibility to Protect. Report of the Commission.* International Development Research Centre. Canada. 2001, disponibil la www.dfait-maeci.gc.ca/iciss-ciise/pdf/Commission-Report.pdf

11. GOLDSTEIN, Lyle J. *Beyond the Steppe: Projecting Power into the New Central Asia.* Journal of Slavic Military Studies 17:183-213 April-June 2004.

12. HAMPSON, Fen Osler. *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder.* Oxford: Oxford University Press. 2001.

13. KERMANI, Parinaz. *The Human Security Paradigm Shift: From an "Expansion of Security" to an "Extension of Human Rights".* Human Security Journal, April 2006.

14. PARIS, Roland. "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?", *International Security*, Vol. 26, No. 2 (Fall 2001).

15. Radosław SIKORSKI, *What Future for NATO?*, conferință ținută la Helenów/Varșovia, Polonia, 22 September 2006.

16. MURRAY, Williamson. *National Security*

Challenges for the 21st Century. Carlisle, PA, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2003. <http://www.carlisle.army.mil/ssi/pdf/00003.pdf>

17. SERFATY, Simon. *Europe Enlarged, America Detached?* Current History 102:99-105 March 2003. „What the West needs, and must seek in and beyond the EU and NATO--the two central institutions that comprise it--is more, not less, integration.”

18. The New Strategic Concept Fact Sheet, this Fact Sheet was released by NATO at the Washington Summit on April 24, 1999, The White House, Office of the Press Secretary.

19. United Nations Development Programme, 1994, *Human Development Report 1994*, New York, Oxford University Press. Chapter II, 'New Dimensions of Human Security'.

20. Veronica CIORTEA, Adrian Marius DOBRE, Paul Dănuț DUȚĂ (editori), *NATO la 60 de ani de la înființare. Perspective românești*, Editura Tehnomedia, Colecția Politică și apărare națională nr.35, Sibiu, 2009.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Vezi, Veronica CIORTEA, Adrian Marius DOBRE, Paul Dănuț DUȚĂ (eds.), *NATO la 60 de ani de la înființare. Perspective românești*, Editura Tehnomedia, Colecția Politică și apărare națională nr.35, Sibiu, 2009.

2 Proiectul Noului Concept Strategic a fost dat publicității de către NATO la Summit-ul de la Washington în Aprilie 24, 1999, Secretariatul Oficiului de Presă, Casa Albă.

3 *Gestionarea situației maritime (Maritime domain awareness)*. Acest domeniu, în care Alianța are nevoie de vizibilitate este, în același timp, o capabilitate și o misiune și se manifestă, în mod similar, cunoașterii situației aeriene. Produsul va permite Alianței să controleze activitatea desfășurată în apele internaționale, fapt ce se va dovedi de mare utilitate în soluționarea crizelor.

4 *Securitatea energetică* este o provocare cu care se va confrunta Alianța în secolul XXI. Desigur că NATO nu este un actor principal în acest context, însă poate aduce un plus de valoare în anumite sectoare care rămân a fi identificate. Mai bine de 90% din comerțul mondial este desfășurat pe mare, reprezentat, în principal, de petroliere și de terminalele de la țărm de preluare a hidrocarburilor, iar 65% din consumul Europei occidentale de gaze naturale și țiței transitează anual căile de comunicație maritime din Marea Mediterană,

incluzând și conductele care leagă Libia de Italia, Marocul de Spania. În acest context, este evident că securitatea maritimă, realizată cu forțele navale aliate, se constituie în precondiție a securității energetice (de exemplu, Operația *Active Endeavour*).

5 Discursul Ministrului Apărării Naționale a Poloniei, Radosław Sikorski, *Care este viitorul pentru NATO?*, Conferință ținută la Helenów/Varșovia, Polonia, 22 Septembrie 2006.

6 Bennett, Christopher. *Building Effective Partnerships*. NATO Review No.3:2-5 Autumn 2003. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art1.html>

7 Serfaty, Simon. *Europe Enlarged, America Detached?* Current History 102:99-105 March 2003, <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=302556511&sid=7&Fmt=4&clientId=417&RQT=309&VName=PQD>

8 Vezi, Iulian Sărățeanu, Daniel Pisică, „Noul concept strategic și transformarea”, în Constantin Onișor, Adrian Marius Dobre, Paul Dănuț Duță, *Parteneriatul pentru Securitate..., concept strategic NATO, Colecția Studii europene nr.4, Editura Tehnomedia, Sibiu, 2009, pp.212-233*.

9 Vezi, Mircea Jean Stoian, Ilaș Silvester, „Relațiile transatlantice – o competiție pentru securitate”, în Constantin Onișor, Adrian Marius Dobre, Paul Dănuț Duță, *Parteneriatul pentru Securitate..., concept strategic NATO, Colecția Studii europene nr.4, Editura Tehnomedia, Sibiu, 2009, pp.212-255*.

10 Murray, Williamson. *National Security Challenges for the 21st Century*. Carlisle, PA, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2003. <http://www.carlisle.army.mil/ssi/pdffiles/00003.pdf>

11 Romeo Anghel, Marius Ralea, „Revitalizarea NATO, ”, în Constantin Onișor, Adrian Marius Dobre, Paul Dănuț Duță, *op. cit.*, pp.203-212.

12 Asmus, Ronald D. *Great Expectations*. NATO Review No.2:28-33 Summer 2003. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue2/english/analysis.html>

13 NATO review 2008 – interviu cu Xinghui

Zhang, seful biroului di Bruxelles al “China Youth Daily”

14 North Atlantic Treaty Organization. Office of Information and Press. *Partnership in Action*. Brussels, Belgium, NATO Office of Information and Press, 2003. 23 p. <http://www.nato.int/docu/part-act/part-act-eng.pdf>

15 Goldstein, Lyle J. *Beyond the Steppe: Projecting Power into the New Central Asia*. Journal of Slavic Military Studies 17:183-213 April-June 2004. <http://taylorandfrancis.metapress.com/openurl.asp?genre=article&id=doi:10.1080/13518040490450501>

16 www.IRChina.Org Academia de Studii Internaționale și Departamentul de Relații Internaționale, Universitatea Nankay. Jurnalul nr.75 al departamentului de afaceri externe.

17 Edward Rhodes, *Transforming the Alliance: the Bush Administration's vision of NATO*. Connections, The Quarterly Journal. Vol.II, No.3.Septembrie 2003, p.22.

18 Tor Dahl-Eriksen. *Human Security: A New Concept which Adds New Dimensions to Human Rights Discussions?* Human Security Journal, Volume 5, Winter 2007

19 Roland Paris. “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”, *International Security*, Vol. 26, No. 2 (Fall 2001), pp. 87-102

20 1994 Human Development Report

21 Ibidem, p.23.

22 Ibidem, p.22.

23 Ibidem, p.10.

24 Ibidem, p.10.

25 Ibidem, p.9

26 Alexandra Amouyel. *What is Human Security?* Human Security Journal, p.16.

27 International Commission on Intervention and State Sovereignty. *The Responsibility to Protect*

28 Discursul Secretarului general NATO, Jaap de Hoop Scheffer, ținut la Centrul de instruire pentru Menținerea Păcii Kofi Annan, Gana, <http://www.nato.int/docu/speech/2008/s081120a.html>, 26-Nov-2008

Dr. Paul Duță (ppduta@yahoo.com) este cercetător științific gr.2 la Institutul Diplomatic Român.

INTEGRAREA STATELOR DIN BALCANII DE VEST ȘI A TURCIEI ÎN UE – COSTURI ȘI CÂȘTIGURI DE SECURITATE

Dr. Gheorghe IORDACHE
Cristina BOGZEANU

Articolul de față își propune să ilustreze o imagine asupra stadiului la care au ajuns statele din Balcanii de Vest și Turcia, în drumul lor spre integrarea europeană. Pornind de la stabilirea legăturii dintre politica de extindere, ca element constitutiv al construcției europene, și asigurarea unui mediu de securitate stabil în spațiul comunitar, ne propunem, prin acest demers, să reliefăm câștigurile de securitate pe care Uniunea le va dobândi prin primirea acestor state în clubul european, dar și costurile pe care o eventuală tergiversare sau oprire a aderării le-ar implica.

Proiectul extinderii în Balcanii de Vest și cel al extinderii în Turcia au fost luate spre analiză separat, deși Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Turcia sunt încadrate în categoria statelor candidate, iar restul țărilor din „butoiul cu pulbere” al Europei, în cea a statelor potențial candidate. Aceasta deoarece fiecare zonă este caracterizată de anumite trăsături specifice, ce pot determina costuri și câștiguri de securitate diferite pentru UE.

Cuvinte-cheie: extindere, integrare, Balcanii de Vest, Turcia, UE, securitate.

1. Scurtă abordare teoretică a politicii de extindere a UE

Una dintre principalele caracteristici ale construcției europene constă în variabilitatea granițelor. Uniunea Europeană a ajuns la dimensiunile actuale în urma unor extinderi succesive. Oficial, extinderea este considerată a fi unul dintre principalele instrumente pe care

organizația le are la dispoziție pentru a-și atinge obiectivele în ce privește stabilitatea, securitatea și prevenirea conflictelor. Teoretic, orice țară care respectă principiile democrației, libertății, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și statului de drept poate candida la statutul de stat membru al UE. În plus, statul respectiv trebuie să îndeplinească și un set de criterii fundamentale, cunoscute sub numele de „Criteriile Copenhaga” (stabilite la reuniunea Consiliului European de la Copenhaga, din 1993). Acestea cer ca statul candidat să îndeplinească trei condiții fundamentale:

- a) să aibă instituții stabile, care să garanteze un sistem democratic matur, statul de drept, respectul pentru drepturile omului și protecția minorităților;
- b) să dețină o economie de piață funcțională, capabilă să facă față presiunilor și competiției existente pe piața internă a UE;
- c) să fie capabil să își asume obligațiile ca stat membru UE, în special, adoptarea obiectivelor politice, economice și ale uniunii monetare.

Procesul de extindere este unul complicat, aderarea unui nou stat la UE fiind precedată de o serie de etape menite să pregătească statele pentru asumarea rolului de membre ale Uniunii. Pentru aceasta, sunt încheiate Acorduri de Asociere, Parteneriate, le este acordată asistență financiară și tehnică, le sunt monitorizate progresele și sunt purtate dialoguri politice, toate cu scopul de a păstra o uniune cât mai strânsă în cadrul organizației. Per ansamblu, toate aceste stadii sunt cunoscute sub denumirea de aprofundare, definită adesea ca proces ce se derulează paralel cu extinderea sau chiar ca etapă necesară înaintea extinderii.

Extinderea se conturează, astfel, ca un proces politic fundamental atât pentru organizație în sine, cât și pentru relațiile internaționale ale Europei, în general. Este inclusă chiar în filozofia construcției europene, făcând parte din esența proiectului european. UE a luat naștere ca urmare a eforturilor de a face conflictul de neconceput între statele europene, deziderat care a fost deja atins. Crearea Uniunii Europene a adus o perioadă de pace și stabilitate fără precedent între popoarele europene. Posibilitatea apariției unui conflict violent între acestea este aproape nulă, amenințările de ordin teritorial pe care țările Europei le constituiau una pentru cealaltă fiind acum de domeniul istoriei.

Pacea, stabilitatea, cooperarea au fost, prin urmare, obținute în acest spațiu prin înglobarea treptată a statelor în cadrul organizațional al UE, care a constituit un cadru de dialog politic, economic, instituțional ce a dus la crearea unei comunități de interese și valori. Extinderea este considerată, astfel, un instrument eficient de edificare a solidarității între statele membre și de eludare a posibilității de conflict. Din acest punct de vedere, UE ar putea fi încadrată cu succes în rândul comunităților de securitate pluraliste¹, entități definite drept regiuni transnaționale, alcătuite din state suverane, ale căror popoare mențin așteptări întemeiate asupra schimbărilor pașnice. Totuși, trebuie să luăm în calcul un alt aspect intrinsec al politicii de extindere – după înfăptuire, ea implică renunțarea la o parte din suveranitate din partea noului stat membru. Este un principiu care se aplică pentru toate statele membre ale Uniunii și care nu trebuie privit ca un aspect negativ al aderării, ca o pierdere pentru statul nou venit. Dimpotrivă, el determină o mutualizare a responsabilităților și dă statelor membre posibilitatea de asumare a unei responsabilități superioare, o responsabilitate colectivă, care are la bază însușirea răspunderii nu doar pentru stabilitatea, securitatea și prosperitatea statului, ci și pentru cea a comunității, în general. De fapt, prin extindere se lărgeste aria de pace și securitate, constituită de UE, de facto. Fiecare stat care câștigă statutul de membru al Uniunii este un stat care prezintă garanția guvernării democratice, a statului de drept, a interdependenței.

Extinderea nu este doar un proiect subsumat geografiei fizice, ci unul geopolitic. Construcția europeană generează o dinamică integratoare în jurul granițelor sale, prin stabilitatea și prosperitatea de care beneficiază statele membre,

proiectul european este menit să atragă spre aderare toate statele dornice să aleagă acest tip de relații internaționale și de vecinătate, bazându-se pe solidaritate și pe refuzul soluționării eventualelor diferende prin conflict violent. Extinderea este, așadar, unul dintre catalizatorii UE, în ceea ce privește securitatea pe continent, contribuind la stabilizarea statelor, la crearea unui comportament predictibil al acestora și la includerea lor într-un mediu de dialog și cooperare.

Totuși, fiecare etapă de extindere are propriul specific și are un aport la schimbarea instituțională a UE. În plus, extinderea este precedată și continuată de un mai amplu proces de aprofundare/integrare, care constă într-un șir de măsuri pentru crearea unei baze instituționale, politice, economice comune pentru statele europene, crearea unui fundament al cooperării, al unui limbaj comun pentru toate statele membre, astfel încât extinderea să nu aducă un stat diferit, din punctul de vedere al valorilor fundamentale, împărtășite de celelalte state deja existente în cadrul Uniunii, care ar face cooperarea dificilă.

Cu alte cuvinte, statutul de stat membru al Uniunii reprezintă o garanție pentru stabilitatea și predictibilitatea mediului de securitate pe continentul european, o garanție pentru pacea între statele acestuia. Includerea statelor din Balcanii de Vest și a Turciei în comunitatea europeană nu ar avea decât rezultate pozitive, iar tergiversarea nefondată a momentului aderării lor s-ar putea constitui în costuri de securitate pentru UE. Practic, fiecare avantaj câștigat prin integrarea lor se poate transforma, în condițiile neaderării, într-un preț pe care Uniunea va trebui să-l plătească.

2. Statutul statelor din Balcanii de Vest

Lucrările Consiliului de la Tesalonic, din 2003, s-au finalizat cu adoptarea deciziei ca statele din Balcanii de Vest – Albania, Bosnia-Herțegovina, Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Serbia, Muntenegru și Kosovo (așa cum este el definit prin Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate al ONU din 1999) – să beneficieze de parteneriate europene, în vederea unei integrări mai extinse în UE. Se deschidea, astfel, calea europeană pentru statele din regiunea cunoscută timp de secole întregi drept „butoiul cu pulbere” al Europei. De la acel moment și până astăzi, statele din Balcanii Occidentali au evoluat pe calea

europeană în ritmuri diferite, *Slovenia* fiind singura țară vest-balcanică membră a Uniunii Europene, încă din 2004.

După aceasta, statul care a făcut cele mai mari progrese și care se află pe pragul aderării la UE este *Croația*. La ultima întâlnire Interguvernamentală de la Bruxelles² cu aceasta, au fost deschise șase noi dosare de negociere și alte cinci au fost închise (Libera Circulație a Lucrătorilor, Uniunea Vamală, Rețele Transeuropene, Statistică, Dreptul de Stabilire și Libertatea de Furnizare a Serviciilor), statul în cauză intrând într-o fază decisivă a procesului de aderare. Deși, inițial, *Croația* urmărea să devină membră a comunității în 2007, în ciuda progreselor înregistrate, Parlamentul European a considerat necesar ca aceasta să continue eforturile de cooperare cu Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie (TPII) și reformele în domeniul juridic și în cel al tranziției către economia de piață. În plus, în 2008, *Slovenia* a blocat deschiderea unor noi capitole de negociere, din cauza unui diferend legat de frontieră. Actualmente, se consideră că *Croația* va adera în 2010.

Un alt stat balcanic, care merge clar către includerea în UE, este *Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (FRIM)*, care dobândește statutul de stat candidat în 2005. Anterior, în 2001, FRIM semnase Acordul de Stabilizare și Asociere (ASA), iar, în prezent, statul implementează prima parte din dosarele de negociere – Libera circulație a lucrătorilor, dreptul de stabilire, furnizare de servicii și capital. Totodată, *Macedonia* trebuie să își continue eforturile către îndeplinirea criteriilor politice stabilite la Copenhaga – stabilitatea instituțiilor democratice, statul de drept, drepturile omului și respectarea drepturilor minorităților. Cooperarea internațională, relațiile cu vecinii și cooperarea cu TPII sunt alte aspecte monitorizate de Comisie, în vederea stabilirii aderării. Dintre acestea, problema minorităților și cea a relațiilor cu vecinii ocupă un loc important. Aspectele referitoare la minorități sunt relevante în ce privește capacitatea perspectivei integrării euro-atlantice de a contribui la stabilitatea statelor vizate. Spre exemplu, confruntările violente dintre majoritatea slavă și etnicii albanezi, din 2001, au fost atenuate odată cu oferirea acestei posibilități, *Macedonia* cunoscând, de atunci, o relativă stabilitate, înregistrând progrese democratice și economice. Relația cu vecinii, în schimb, este, în acest caz,

un exemplu al modului în care vechile dispute pot tergiversa drumul unui stat către UE. Ne referim, de această dată, la disputa dintre FRIM și *Grecia* asupra numelui statului.

Celelalte state vest-balcanice – *Albania*, *Bosnia-Herțegovina*, *Kosovo*, *Muntenegru* și *Serbia* – sunt încadrate în categoria statelor potențial candidate, perspectiva lor de aderare fiind ceva mai îndepărtată decât cea a statelor mai sus menționate. *Albania* și-a început procesul de aderare în 2003, fiind primul dintre statele potențial candidate care a pornit negocierile sub Acordul de Stabilizare și Asociere. Acordul a fost semnat în 2006 și a fost complet ratificat, după ce a fost semnat și de *Grecia*, la începutul anului 2009, acesta fiind ultimul pas oficial către aplicarea *Albaniei* la statutul de stat membru UE. Totuși, în ciuda progreselor înregistrate în alinierea legislației și politicilor la standardele europene, lupta împotriva corupției și a crimei organizate rămâne una dintre principalele probleme cu care acest stat se confruntă.

În cazul *Bosniei-Herțegovinei*, Acordul de Stabilitate și Asociere, primul pas către UE, a fost semnat încă din 2005, dar statul rămâne în continuare puternic divizat etnic, instabil din punct de vedere economic și politic și fără a-și fi dezvoltat, încă, capacitatea de a se autoguverna. Elementele constituționale stabilite prin Acordul de pace de la Dayton și reformele cerute de UE nu au cunoscut o implementare optimă din cauza dezacordurilor dintre liderii politici din cele două entități care alcătuiesc statul federal – entitatea croato-bosnică și cea sârbă. *Bosnia-Herțegovina* mai are, prin urmare, un drum lung de parcurs până la primirea ei în comunitatea europeană. Pe de altă parte, în ceea ce privește *Kosovo*, deși se află în curs de construire a bazelor unui stat democratic, UE susține că acesta are perspective clare de integrare europeană. În plus, UE rămâne principalul garant al securității și stabilității în această zonă prin misiunile derulate sub Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) și prin Reprezentantul Special.

Muntenegru a semnat Acordul de Stabilizare și Asociere în 2007 și a depus cererea de aderare în decembrie 2008, iar Consiliul a invitat Comisia să elaboreze o opinie asupra candidaturii, opinie care este așteptată în 2010. Totuși, *Muntenegru* a înregistrat progrese în atingerea criteriilor politice de aderare, dar trebuie să-și îmbunătățească capacitatea administrativă. *Serbia*, în schimb,

<p style="text-align: center;">S (Strengths - Puncte tari)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Disponibilitatea statelor vest-balkanice de a coopera cu NATO și UE în ce privește democratizarea instituțiilor, statul de drept, respectul pentru drepturile omului și ale minorităților; - Evidenta orientare a autorităților naționale către integrarea în UE. Este vorba despre intenție, despre inițiativă, care constituie primul pas efectuat către integrare; - Prin localizarea lor geografică, în proximitatea imediată a UE și a Mării Mediterane, devin atractive pentru UE. De climatul de stabilitate și pace din această regiune depinde stabilitatea și securitatea întregii construcții europene. 	<p style="text-align: center;">W (Weaknesses - Puncte slabe)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Impactul negativ al războaielor și conflictelor armate locale asupra economiilor naționale; - Continuarea manifestării naționalismului, fapt care impune menținerea forțelor internaționale în Kosovo, Bosnia-Herțegovina și Macedonia; - Incapacitatea autorităților de a gestiona conflictele interetnice; - Deficiențe economice amplificate de actuala criză economico-financiară; - Deficiențe în dezvoltarea unor instituții democratice mature, în respectarea drepturilor omului și a minorităților (menținerea unui nivel crescut de intoleranță etnică și religioasă); - Corupția și crima organizată internă și internațională; - Politizare etnică și religioasă.
<p style="text-align: center;">O (Opportunities - Oportunități)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Intervenția NATO și UE în zonă a reușit să reducă posibilitatea declanșării unui nou conflict în regiune; - Statele par a fi dobândit cultura rezolvării diferendelor în cadrul de dialog reprezentat de UE; - Perspectiva europeană a oferit statelor vest-balkanice un impuls de cooperare, una dintre condițiile aderării fiind stabilirea de relații de bună vecinătate. 	<p style="text-align: center;">T (Threats - Amenințări)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Posibila extindere a rețelelor și acțiunilor teroriste în zonă; - Eventualul eșec al statelor de a se încadra în cerințele specifice de aderare la NATO și UE; - Oboseala extinderii; - Posibilitatea ca această zonă să devină un spațiu de manifestare a actorilor internaționali cu vocație de mari puteri; - Lipsa susținerii din partea cetățenilor statelor membre ale UE.

Figura nr. 1 – Analiza SWOT a proiectului extinderii UE în zona Balcanilor de Vest

nucleul dur al fostei Iugoslavii, a făcut progrese greoaie pe calea europeană, semnând ASA abia în anul 2008, dar intrarea acestuia în vigoare este condiționată de decizia Consiliului, aceea ca acest stat să coopereze complet cu TPIL. Cu toate acestea, noul guvern de la Belgrad, ales în 2008, își stabilește ca obiectiv-cheie integrarea europeană.

Prin urmare, principalul instrument al Uniunii de abordare a zonei Balcanilor de Vest este Acordul de Stabilizare și Asociere, considerat un prim pas dintr-o abordare pe termen lung a statelor vizate. ASA este un mijloc de a aduce statele din Balcanii Occidentali mai aproape de Europa, de a introduce valorile, principiile și standardele europene în regiune³. Totuși, dacă inițierea acestor acorduri a emers din convingerea statelor membre UE că securitatea lor este strâns legată de securitatea Balcanilor de Vest și că stabilitatea acestei zone

reprezintă un interes vital pentru ele, ulterior, în urma extinderilor repetate, la nivelul UE, s-a înregistrat o scădere a sprijinului dat acestei politici. Deși nu suntem de părere că procesul de extindere al UE ar putea fi oprit, credem că o analiză a repercusiunilor unei asemenea eventualități este utilă, mai ales din punctul de vedere al aspectelor legate de securitate și apărare. Pentru aceasta, am ales să facem o analiză SWOT⁴ a proiectului extinderii Uniunii în zona Balcanilor de Vest.

Analiza de mai sus reflectă clar că șansa de stabilizare pe termen lung a Balcanilor de Vest o reprezintă aderarea la UE a acestora. Observăm că punctele slabe ale proiectului, vulnerabilitățile interne ale statelor în cauză sunt, în marea lor parte, produse ale istoriei lor, consecințe ale conflictelor și relațiilor deficitare dezvoltate între ele, ceea ce le face un teren propice pentru manifestarea

<p>S (Strengths - Puncte tari)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poziția geostrategică deosebit de importantă, între continentul european și Orientul Mijlociu, între Marea Neagră și Marea Mediterană (zone de importanță strategică pentru UE); - Puterea militară; - Fundalul cultural diferit, care ar putea ajuta UE să demonstreze compatibilitatea dintre cele două culturi; - Relevanța pentru aprovizionarea Europei cu energie, datorită controlului asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele, punct de trecere pentru petrolul rus și caspic, dar și pentru gazul și petrolul care provin din Irak, Iran sau Marea Caspică. 	<p>W (Weaknesses - Puncte slabe)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Apropierea de Orientul Mijlociu, considerat spațiu de manifestare a rețelilor teroriste; - Problema Ciprului; - Probleme în respectarea drepturilor fundamentale ale omului; - Fundalul cultural diferit, considerat incompatibil cu cel al Uniunii; - Populația numeroasă care, în condițiile aderării, ar determina schimbarea modului de luare a deciziilor în Consiliul UE și în Parlamentul European.
<p>O (Opportunities - Oportunități)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stat membru al NATO din 1952; - A luat parte la operațiuni PESA; - Membru al Uniunii Vamale cu UE din 1995; - Este unul dintre principalii parteneri economici ai UE; - A întreținut relații bune cu statele din Orientul Mijlociu; - S-a implicat în stabilizarea Balcanilor de Vest și menține relații bune cu acestea; - Rol de mediator în conflictele din Orientul Mijlociu (în conflictul dintre Israel și Siria); - Participă la misiuni de stabilizare în Liban, Afganistan și Pakistan, regiuni în care specificul cultural al persoanelor implicate constituie o plus-valoare pentru eficiența acțiunilor. 	<p>T (Threats - Amenințări)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poziția defavorabilă a Franței și Germaniei față de proiectul aderării Turciei la UE; - Oboseala extinderii; - Lipsa de susținere publică din partea cetățenilor UE față de aderarea Turciei; - Lipsa de susținere publică a cetățenilor turci față de aderarea statului lor; - Concentrarea excesivă a Ankarei asupra dezvoltării relațiilor cu Lumea Arabă, în condițiile în care europenii se dovedesc din ce în ce mai reticenți față de proiectul aderării Turciei.

Figura nr. 2 – Analiza SWOT a proiectului extinderii UE în Turcia

amenințărilor externe. În schimb, coloana din stânga, dedicată aspectelor pozitive ale integrării lor, este construită, practic, în jurul ideii de aderare, perspectivă care a generat atât progrese pe plan intern, cât și reconsiderări ale relațiilor externe pe care aceste state le au. Cu alte cuvinte, ideea de integrare europeană pare a fi singurul lucru care unește statele din Balcanii de Vest și care poate face posibilă evoluția lor pe calea democrației și a dezvoltării principiilor acesteia.

3. Statutul Turciei

Turcia și-a început colaborarea cu Comunitatea Europeană încă din 1959, când și-a depus candidatura pentru a fi stat asociat al comunității Economice Europene. În 1963, semnează un acord de asociere care urmărește primirea Turciei în Uniunea Vamală (fapt realizat în 1995) și o eventuală aderare a Turciei, însă, abia în 2005, situația internă a Turciei permite pornirea negocierilor de aderare.

Din acel moment, UE a închis doar un dosar de negociere, cel referitor la știință și cercetare, în 2006. În schimb, șapte alte dosare au fost deschise. Este vorba despre afaceri și industrie, control financiar și statistică, rețele transeuropene, protecția consumatorilor și a sănătății, proprietatea intelectuală și dreptul societăților comerciale. În plus, ultimul raport al Comisiei Europene critică nerespectarea drepturilor fundamentale, în special libertatea presei și a egalității între sexe, care continuă să reprezinte provocări majore pentru Ankara.

Dintre toate statele candidate, Turcia se confruntă cu cele mai multe probleme, în ceea ce privește susținerea aderării, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, dezbaterile la nivel european concentrându-se asupra implicațiilor integrării unui stat de mari dimensiuni, care, din punct de vedere geografic, se află doar parțial pe teritoriul Europei, cu o populație mare, majoritar musulmană și cu o economie în curs de dezvoltare. În ciuda faptului

că Turcia este un stat bine dezvoltat, membru al Alianței Nord-Atlantice, cu o poziție geostrategică importantă, există state membre ale UE care continuă să fie reticente față de aceasta. Exemplul cel mai elocvent este Franța. În octombrie 2009, după o întâlnire dintre președintele francez și cel turc, partea franceză și-a afirmat convingerea că „Europa trebuie să înceteze să se dilueze într-o lărgire la nesfârșit” și că Turcia, țară laică de 71 de milioane de locuitori, aproape exclusiv musulmani, nu are vocația de a-i deveni membru⁵. Totuși, aceeași sursă ilustrează și poziția președintelui turc, Abdullah Gul, care susține că Turcia își va continua eforturile pentru a se conforma normelor europene și că, doar la finalul acestui proces, se poate face o evaluare corectă a țării sale. Mai mult, Franța este susținută în poziția sa față de Turcia și de Germania, care urmărește să pună în aplicare un parteneriat privilegiat cu acest stat candidat, care să înlocuiască tratatul de aderare. Însă, la o lună distanță, presa internațională anunță încheierea unui acord tacit privind aderarea Ankarei la UE, între Turcia și Franța. Prin acesta, cele două state își recunosc dezacordul privind relația dintre Turcia și UE și subliniază interesele comune ale celor două state – continuarea negocierilor (interesul Turciei fiind acela de a obține un nivel de dezvoltare democratică comparabil cu cel al statelor din UE, iar cel al Franței de a susține o Europă democratică, prosperă și puternică), și de a dezvolta interesele politice, economice și strategice comune⁶.

Pentru a stabili șansele Turciei de aderare, impactul pe care aceasta l-ar avea asupra securității Uniunii și costurile de securitate pe care le-ar antrena refuzul primirii Turciei în clubul statelor europene, vom supune proiectul candidaturii Turciei aceluiași tip de analiză, pe care l-am efectuat și în cazul statelor vest-balcănice.

Figura nr. 2 ilustrează clar faptul că primirea Turciei în clubul european ar constitui un aport la sporirea puterii UE pe scena internațională, aducând o serie clară de avantaje de ordin strategic, militar și economic. Spre deosebire de statele din Balcanii Occidentali, unde șansa obținerii unei situații stabile și sigure în zonă este strâns legată de perspectiva aderării, în cazul Turciei este evident că aderarea ar putea reprezenta un avantaj în eforturile Uniunii de a se afirma ca actor relevant pe scena internațională. Problemele interne, cu care Turcia se confruntă, în special cele de natură politică, vor putea fi rezolvate prin eforturile

acesteia de a îndeplini criteriile Copenhaga, fapt ce se va realiza în perioada de pre-aderare. Însă, specificul acestei candidaturi constă în aceea că Turcia deține caracteristici care pot fi interpretate atât ca profitabile din punctul de vedere al securității pentru Uniunea Europeană, cât și ca eventuale surse de instabilitate, cum ar fi specificul cultural diferit sau situarea în proximitatea imediată a Orientului Mijlociu.

4. Costuri și câștiguri de securitate determinate de extindere

După cum am demonstrat în prima parte a lucrării, extinderea face parte din substanța proiectului european, contribuind decisiv la eforturile de a face confruntarea violentă de neconceput între statele europene, de a determina aceste țări să-și rezolve diferendele pe cale pașnică, prin oferirea unui cadru oficial de dialog. În cazul statelor din Balcanii de Vest, unde criza și conflictul fac parte constant, de secole întregi, din realitate, perspectiva europeană contribuie la stabilizarea și dezvoltarea acestora și la stăvilirea extensiei riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa păcii, stabilității, securității și prosperității întregii Europe. În lipsa dezvoltării stabile a tuturor regiunilor Europei, UE nu ar putea garanta menținerea mediului de securitate pe întregul continent.

În ciuda faptului că integrarea Balcanilor de Vest poate fi văzută ca acceptarea unor state instabile în clubul european și, deci, integrarea unor posibile surse de insecuritate chiar în sânul construcției europene, extinderea în această regiune echivalează cu asigurarea unui mediu stabil pe continent. Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est a fost, practic, prima încercare a comunității internaționale de a înlocui politica reactivă de intervenție post-criză cu o abordare comprehensivă, pe termen lung și bazată pe o politică a prevenirii conflictelor în această zonă. Am văzut deja, prin analiza SWOT, că principalele aspecte pozitive ale evoluției statelor din Balcanii Occidentali sunt strâns legate de politica UE față de aceste state, indiferent că vorbim despre investiții financiare care au contribuit la reconstrucția economiilor grav afectate de războaie sau despre impulsionearea dezvoltării democratice prin Acordurile de Asociere și Stabilizare. În plus, oferirea perspectivei europene contribuie la stabilizarea acestora și prin faptul

că statele candidate trebuie să depună eforturi pentru îndeplinirea criteriilor Copenhaga, criterii care rezumă, de fapt, principiile democrației și ale economiei de piață, după care se ghidează toate statele europene.

În plus, după atacurile de la 11 septembrie, comunitatea internațională a conștientizat emergența unui nou tip de risc la adresa securității, un risc de natură non-statală, transfrontalieră – terorismul. Existența în spațiul euro-atlantic a unor state instabile, vulnerabile, ale căror componente nu au capacitatea de a controla crizele și conflictele interne și care se pot constitui în zone de extindere a rețelelor teroriste și în porți de acces ale lor către acest spațiu de interes nu face decât să sporească nivelul de insecuritate al entităților cuprinse în acest spațiu. Asigurarea unui mediu stabil în această arie nu reprezintă, deci, doar o problemă de principiu, de protejare a standardelor umanitare și etice, ci și o problemă de securitate pentru întreg spațiul euro-atlantic. Aceasta cu atât mai mult cu cât există experți⁷ care se tem de dezvoltarea unui focar de extremism musulman în această regiune, dată fiind încercarea unor grupări teroriste, printre care și Al-Qaeda, de a-și spori influența în regiune. Balcanii instabili, nedezvoltați, nesușinuți de către UE și comunitatea internațională, ar constitui, practic, un teren propice pentru recrutarea de noi membri ai rețelelor teroriste, care se pot amesteca cu ușurință în populația din orașele europene sau americane, pentru a comite atentate. Când vorbim despre securitatea spațiului vest-balcanic, nu avem în vedere, așadar, doar securitatea zonei din proximitatea imediată a Uniunii Europene ci și securitatea întregului spațiu euro-atlantic. Astfel, parafrazându-l pe Volker Ruhe⁸, dacă Europa va înceta să exporte securitate, va trebui să se pregătească să importe insecuritate. Indiferent de cât de mult vor dura negocierile de aderare, perioada pre-aderare de stabilizare a regiunii, considerăm că ea este absolut necesară pentru garantarea securității pe termen lung a UE.

Mai mult, este, de asemenea, necesar ca Peninsula Balcanică să fie integrată complet în UE, fără a lăsa niciun stat în afara construcției. Dacă extinderea, integrarea generează stabilitate prin eliminarea posibilității utilizării forței pentru rezolvarea neînțelegerilor dintre state, este important ca această cultură a dialogului constructiv să fie dezvoltată, în primul rând, între statele balcanice. Aceasta deoarece nu considerăm plauzibilă vari-

anta emergenței unui conflict violent între statele balcanice și statele membre ale UE, deși există diferențe în cazul relațiilor dintre Slovenia și Croația sau al celor dintre Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Grecia. Statele vest-balcanice trebuie să-și conștientizeze destinul comun, necesitatea de a colabora constant, în cadrul unor instituții politice comune.

Dacă integrarea Balcanilor de Vest este necesară pentru a asigura securitatea mediului proxemic al UE, integrarea Turciei are alte conotații. Turcia este deja un stat stabil, care nu reprezintă un risc de securitate pentru UE sau pentru spațiul euro-atlantic. Dimpotrivă, este un stat care a acționat, în istoria recentă a continentului, ca furnizor de securitate și stabilitate în regiune, prin participarea la misiuni în cadrul NATO sau conduse de UE, sub PESA. Turcia, stat cu un teritoriu mare, cu instituții democratice relativ bine consolidate, nu este probabil să se transforme într-un stat instabil și posibilă sursă de risc pentru securitatea europeană, dacă procesul aderării ar stagna sau eșua. Costurile ne-aderării Turciei au o altă natură decât cele implicate în cazul Balcanilor Occidentali și sunt, de asemenea, substanțiale.

Primul dintre ele este generat de poziția sa geo-strategică, în vecinătatea unei zone de instabilitate. În cazul aderării, UE ar avea o frontieră directă cu o regiune impredictibilă din punctul de vedere al securității și stabilității – statele din Asia Centrală, Caucaz și Orientul Mijlociu, ceea ce va determina UE să adopte o poziție comună față de aceasta și, poate, va duce la o reconsiderare a politicii externe. Este vorba despre un cost de securitate – UE va trebui să sporească securizarea frontierei externe a Turciei, pentru că va deveni foarte ușor pentru rețelele teroriste din Orientul Mijlociu să atace UE, prin Turcia, dar poate fi vorba și despre un imens câștig de securitate. Paradoxal, apropierea fizică dintre UE și mediul instabil al Orientului Mijlociu, Caucazului și Asiei Centrale poate contribui la creșterea rolului asumat de Uniune pe scena internațională și a importanței sale, ca actor relevant în ordinea globală. Turcia, ca stat predominant musulman, poate fi valorificată în lupta UE cu terorismul. Astfel, ea poate funcționa ca punte de legătură între cele două spații distincte, mai ales dacă avem în vedere relațiile de bună vecinătate, pe care le-a dezvoltat cu statele din Orientul Mijlociu, implicarea în mediarea conflictelor sau în misiuni de stabilizare. În acest caz, statul în discuție

ar putea constitui un aport important la întărirea puterii soft a Uniunii. Într-un articol asupra misiunilor naționale din Afganistan, un expert turc⁹ afirmă că „Turcia are capacitatea de a genera soft power în această regiune. Spre deosebire de occidentali, turcii au o imagine foarte bună. Trebuie ținut seama și de chestiunea islamului. Legitimătatea și cooperarea localnicilor cu trupele turcești sunt susținute mai ales prin coridoarele simbolice ale islamului. Turcii nu sunt străini pentru afgani”. Totodată, Turcia ar putea permite Uniunii să acționeze ca legătură între culturi și să contrazică teoria huntingtoniană a conflictului dintre civilizații. Atunci când ministrul de Externe al Turciei a fost întrebat ce anume poate oferi Turcia lumii musulmane, prin apartenența la Europa, acesta s-a referit la interacțiunea dintre cele două civilizații, care va înlocui „Războiul Rece” dintre Islam și Occident, dintre Europa și Asia¹⁰.

Prin refuzul primirii Turciei în comunitatea europeană, UE va trebui să-și asume riscul de a fi considerată o construcție egocentrică, introvertită, intolerantă față de orice altă religie în afară de creștinism, un spațiu exclusiv al creștinismului, ceea ce va trebui acceptat ca fiind un important cost de securitate pentru UE. Aderarea unui stat majoritar musulman la spațiul păcii și prosperității, reprezentat de comunitatea europeană, va trimite un mesaj puternic și important lumii arabe, și anume, acela că este posibil ca două culturi diferite să coexiste, dar va contribui și la prevenirea situației în care extremismul etnic sau religios să câștige teren în Turcia. Practic, este o situație de tip *win-win*, în care UE câștigă putere soft, dar și putere hard (Turcia reprezintă și o putere militară considerabilă), iar Turcia câștigă un loc sub umbrela de securitate, prosperitate și stabilitate, oferită de UE.

În plus, în cazul în care Turcia ar rămâne în afara construcției europene, este posibil ca Ankara să se concentreze mai mult asupra relațiilor cu lumea islamică, cu statele din Caucaz și Asia Centrală, ceea ce face Turcia un stat mai valoros ca parte UE¹¹. Astfel se justifică afirmația vicepreședintelui Comisiei Europene, Günter Verheugen, „Noi avem mai multă nevoie de Turcia decât are ea nevoie de noi (...). Are o importanță strategică primordială (...). Vorbesc de securitatea din toată regiunea. Nu trebuie decât să ne imaginăm ce s-ar întâmpla dacă Turcia ar urma o altă cale decât cea a unei ancorări solide în comunitatea statelor occidentale. Ar fi un

risc foarte mare pentru noi, pe care, este mai bine, să nu ni-l asumăm”¹².

O altă discuție legată de costurile și câștigurile aderării Turciei la UE este legată de problema energetică a Uniunii. Turcia este o veritabilă interfață pentru aprovizionarea energetică a Uniunii Europene, este un punct de trecere a petrolului și gazelor naturale dinspre Rusia, Marea Caspică și Orientul Mijlociu către statele membre ale comunității.

Practic, Turcia, ca și statele vest-balkanice, ar aduce mai multe câștiguri Uniunii ca state membre, iar costurile ne-aderării ar fi foarte mari. Cea mai mare opoziție, pe care proiectul aderării Turciei îl întâmpină, vine din partea cetățenilor UE, iar motivele se referă la dimensiunile sale, la dezbaterea dacă Turcia face sau nu parte din continentul european, la veniturile relativ mici ale populației, la predominanța populației musulmane și la presupusa incompatibilitate cu cea de rit creștin.

Concluzii

Analizând stadiul actual de evoluție către aderarea la UE a statelor candidate și potențial candidate, evaluând punctele slabe, punctele tari, oportunitățile și amenințările realizării acestor proiecte de extindere, observăm importanța pe care depășirea oboselii extinderii o are pentru viitorul UE, în ce privește securitatea sa, dar și statutul său pe scena internațională. Practic, Uniunea Europeană nu va putea deveni o entitate remarcabilă pe scena internațională în absența acestor state. Argumentul cultural, civilizațional emis de Samuel P. Huntington trebuie depășit, Uniunea Europeană trebuind să dea curs șanselor de relaționare cu statele asiatice pentru a putea fi considerată o putere globală cu o economie dinamică, fără a risca să se transforme într-un bloc civilizațional închis, orientat spre sine, cu o economie statică, o putere continentală, izolată. UE are nevoie de integrarea Balcanilor pentru a-și asigura securitatea și de Turcia pentru a-și continua afirmarea ca mare putere pe scena internațională.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Emanuel ADLER and Michael BARNETT, **Security Communities**, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, p. 30.

2 Council of the European Union, *Eighth meeting of the Accession Conference at ministerial level with Croatia*, Brussels, 2 October 2009, disponibil on-line la http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/110398.pdf

3 CALIC, Marie-Janine (2005), *"The Western Balkans on the Road towards European Integration" Internationale*

Politikanalyse – Frieden und Sicherheit, Friedrich Ebert Stiftung, p. 2.

4 SWOT, acronimul de la Strengths (puncte tari), Weaknesses (puncte slabe), Opportunities (Oportunități), Threats (Amenințări), este un model de analiză care evaluează șansele de realizare a unui proiect, prin identificarea punctelor tari, a punctelor slabe (specifice naturii obiectului proiectului, cu caracter intern) și a oportunităților și amenințărilor (specifice mediului extern obiectului proiectului, factori externi care pot ajuta realizarea acestuia sau care pot constitui obstacole).

5 Viorela Precupaș, *Franța se opune aderării Turciei la UE*, în *Adevărul*, 10 octombrie 2009, disponibil on-line la <http://www.adevarul.ro/rss/articol/franta-se-opune-aderarii-turciei-la-ue.html>

6 Turcia și Franța au încheiat un acord tacit privind aderarea Ankarei la UE, 10 noiembrie 2009, disponibil on-line la http://www.realitatea.net/turcia-si-franta-au-incheiat-un-acord-tacit-privind-aderarea-ankarei-la-ue_661492.html

7 Novi Pazar, *Les expert redoutent une montée de l'islamisme radical dans le Sud de la Serbie*, 4 aprilie

2007, disponibil on-line la <http://web.ifrance.com/actu/monde/90311>

8 Jane M. O. Sharp, *Spreading the Security Blanket*, în *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. Nr. 54, nr. 1, Ianuarie/Februarie 1998, p. 23.

9 Gokhan BACIK în Carmen GAVRILĂ, *Misiuni Naționale*, în *Foreign Policy România*, nr. 13, noiembrie/decembrie 2009, p. 79.

10 Ion M. IONIȚĂ și Ovidiu NAHOI, *Europa va fi o putere globală dacă va deschide ușa Turciei*, în *Adevărul*, 6 iulie 2009, disponibil on-line la <http://www.adevarul.ro/articole/2009/ahmet-davutoglu-europa-va-fi-o-putere-globala-daca-va-deschide-usa-turciei.html>.

11 Mihai V. Zodian și Ioana Ionescu descriu tentația neo-otomanismului în Turcia, care o poate îndepărta de proiectul european și apropia de relații cu statele din Orientul Mijlociu, în articolul *Europa de Sud-Est* din volumul **Lumea în 2009. Enciclopedie politică și militară. Studii strategice și de securitate.**, coordonat de dr. Teodor FRUNZETI și dr. Vladimir ZODIAN, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 487-488.

12 *UE are mai multă nevoie de Turcia, decât are Turcia nevoie de UE, consideră Verheugen*, 18 octombrie 2009, articol disponibil on-line la http://www.realitatea.net/ue-are-mai-multa-nevoie-de-turcia-decat-are-turcia-de-ue--considera-verheugen_643417.html

Locotenent-colonelul dr. Gheorghe IORDACHE (iordache65@yahoo.com) este șeful Structurii de Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Cristina BOGZEANU (cristina_bogzeanu@yahoo.com) este asistent de cercetare științifică în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, licențiată în relații internaționale și studii europene.

SECURITATEA ENERGETICĂ - MIZĂ STRATEGICĂ MAJORĂ

Dr. Doina MUREȘAN

Capacitatea unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze rezultatele relațiilor internaționale spre propriul beneficiu ilustrează actualitatea faptului că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv de cele energetice, pentru a-și impune voința și a influența comportamentul celorlalți actori în scopul atingerii propriilor interese.

Cuvinte-cheie: securitate, energie, resurse.

„Omenirea se află la o răspântie a dezvoltării sale istorice: a continua calea creșterii canceroase sau a trece pe calea creșterii organice.” (Siebker Manfred, Kaya Yoichi¹)

În ultimul secol, industrializarea, progresul tehnologic și perfecționarea rapidă a mijloacelor de transport au permis crearea unor bogății imense, au ridicat nivelul de trai al oamenilor și au animat omenirea. Dar, atât continuarea progresului și menținerea prosperității în țările avansate, cât și extinderea efectelor dezvoltării în toate zonele Terrei necesită acces neîntrerupt la sursele de energie. Economia mondială depinde atât de mult de sursele energetice încât o creștere rapidă a consumului, o scumpire a prețului petrolului sau un declin imprevizibil al producției de țiței pot avea efecte nebănuite. În ultimii ani, în contextul în care, la începutul noului mileniu, la nivel global, lumea continuă să rămână puternic conflictuală, producția de țiței a fost afectată politic de trei circumstanțe politice - embargoul arabilor din 1974, revoluția iraniană din 1979, precum și războiul din Golf, din 1991. Se poate adăuga aici criza dintre Rusia și Ucraina care a lăsat Uniunea Europeană fără gaze în plină iarnă. Într-un fel sau altul, gradul de securitate energetică se conectează și variază la unison cu politica externă, cu economia, cu

sfera militară, cu protejarea mediului înconjurător și, desigur, cu securitatea socială. Iar crizele energetice au prins pe picior greșit state tradițional puternice care nu posedă zăcăminte de petrol, gaze naturale și cărbune pe teritoriul lor, care să le asigure necesarul actual și viitor transformând țările posesoare ale acestor zăcăminte în teritorii cu miză geopolitică sau în actori cu credibilitate pe marea tablă de șah a lumii.

Rivalitatea marilor consumatori în accesul la resurse este acerbă. Astfel, Japonia și China supralicitează cu îndârjire pentru accesul la zăcămintele de petrol din Siberia. Dacă diplomații și companiile energetice japoneze au făcut oferte tentante rușilor, pentru a construi un oleoduct cu lungimea de 3600 km din Siberia până la Marea Japoniei, China, în creștere economică vertiginoasă, concurând puternic cu Japonia și SUA pentru acces la petrolul siberian, presează pentru renunțarea la ofertele japoneze și construirea unei conducte mai scurte (de aproximativ 1300 de km) prin care să fie conectate câmpurile producătoare din Siberia cu centrul petrolier chinez de la Daking. Este de remarcat succesul rapid înregistrat de China în Africa. Serge Michel² apreciază că nu petrolul african pe care China îl cumpără la prețul pieței, adică 20% din importuri, este important, ci petrolul pe care îl produce în Africa. China a investit masiv în Sudan construind puțuri petroliere, o rafinărie și o conductă uriașă de petrol către Port Sudan, atunci când alte companii internaționale au părăsit țara din varii motive în anii 1980. Amintim aici că în perioada 2000-2007 schimburile comerciale dintre China și Africa au crescut de la 10 miliarde dolari la 70 miliarde dolari, devenind astfel al doilea mare partener al Africii, după Statele Unite.

De remarcat însă faptul că Rusia deține 26,2% din rezervele dovedite de gaze naturale ale lumii, iar în anul 2005 a contribuit la producția mondială

de gaze cu 21,6% și la producția mondială de țiței cu 12,1%.³ În ritmul actual, până în 2035, se va folosi în economia mondială o cantitate de energie de peste două ori mai mare decât în prezent, iar cererea de petrol va ajunge la circa 140 milioane de barili pe zi. Consumul de gaze naturale va crește, de asemenea, cu peste 120%, iar, pentru a face față acestei cereri uriașe, companiile petroliere și statele producătoare de petrol vor trebui să descopere și să pună pe piață 140 milioane de barili de petrol zilnic.

Ponderea Rusiei pe piața mondială de gaze naturale lichefiate este de câteva procente. Este de reamintit însă că prima uzină din Sahalin a fost inaugurată în acest an iar cele două linii de producție ale uzinei sunt capabile să producă astăzi 9,6 milioane tone de gaze naturale lichefiate anual. Uzina din Sahalin va începe să lucreze la capacitate maximă în anul 2011. Se plănuiește construirea unei uzine pe malul Mării Baltice din Primorsk, precum și în Peninsula Yamal din Marea Kara, care este numită pe bună dreptate „depozitul de gaz” al Rusiei (au fost descoperite aici aproximativ 220 de zăcămintele cu rezerve de zeci de trilioane de metri cubi. La construirea uzinei de gaz lichefiat în Yamal și-au exprimat deja dorința de a participa mari companii străine, care acționează pe piața rusească sau sunt parteneri într-un șir de alte proiecte.

„În lume crește permanent cererea de gaz lichefiat. Acest lucru este explicat prin faptul că el este comod de transportat și păstrat. De aceea Rusia, ca cel mai mare producător și exportator de gaz, va dezvolta această direcție prioritară”, este convins Alexei Belogoriev, expert la Institutul problemelor monopolurilor naturale.

„În primul rând, acest interes reiese din faptul că piața de gaz lichefiat se dezvoltă cel mai rapid în rândul piețelor de hidrocarburi. La ora actuală, cota gazului lichefiat a atins deja 28% din întregul comerț mondial cu gaz, ținând cont de faptul, că, nu cu mult timp în urmă, ea era de 15-20%. A doua cauză este legată de unul din țelurile Rusiei în ramura gazului, și anume, diversificarea livrărilor la export, pentru a nu depinde de un singur consumator, în primul rând din Europa, unde gazul este livrat prin conducte. Iar livrările de gaz lichefiat, mult mai operative și mobile, oferă o asemenea posibilitate de diversificare”. Conform strategiei energetice elaborate până în anul 2030, cota gazului lichefiat în exportul rusesc de gaz va atinge 14-15%, ceea ce reprezintă aproximativ

o jumătate din totalul actualului export de gaz rusesc.

Al doilea consumator mondial după Statele Unite – Uniunea Europeană - cu 20% din consumul mondial de petrol, importă cea mai mare parte din aceste resurse (80%), iar cele patru mari economii consumă mai mult de jumătate din hidrocarburi (este vorba de Germania, Regatul Unit, Franța și Italia). De surse proprii dispun doar Regatul Unit, Danemarca, Italia și România, dar acestea se diminuează rapid, cum ar fi petrolul din Marea Nordului. Procentual, 25% din petrolul UE este importat din Rusia, 24% din Orientul Mijlociu, 21% din Africa și 22% din Norvegia cu tendința netă de creștere a rolului Rusiei în detrimentul Orientului Mijlociu. În mod practic, Putin și-a exprimat întreaga viziune privind resursele energetice și viitorul Rusiei, în anii 1990 înainte de a fi ales, printr-o disertație în cadrul perioadei de doctorand, intitulată „Materiile prime minerale în cadrul strategiei de dezvoltare a economiei rusești”, prin care reliefa importanța resurselor naturale deținute de Rusia și garantarea securității economice a țării, plus influența ca actor al scenei internaționale. Din punct de vedere strategic, cu referire la managementul și normarea legală a resurselor naturale energetice, Putin a impus nouă principii⁴: schimbări legislative pentru asigurarea controlului statului; crearea unui sistem de management eficient al statului; crearea bazei legale pentru stimularea creativității și a investițiilor; optimizarea volumelor și diversificarea surselor de investiții; dezvoltarea procedurilor de import-export; asigurarea drepturilor și obligațiilor organelor de stat federale și locale, prin acte normative armonizate; sancțiuni clare, administrative și penale pentru nerespectarea reglementărilor; menținerea infrastructurii energetice sub proprietatea și controlul statului; sprijinirea de către stat a cercetării științifice. Ca urmare a redefinirii strategiei globale a Rusiei, prin accentuarea dimensiunii energetice, se poate observa o scădere a dislocărilor și menținerii puterii militare pentru asigurarea pozițiilor geopolitice și o insistență pentru folosirea resurselor economice în susținerea politicilor regionale. Lărgirea spre est a UE crește interdependența și apropierea celor două: Rusia are 2200 de km de frontieră comună cu UE, este cel mai mare vecin al său cu care a semnat un Acord de Parteneriat și de Cooperare în 1997, susținut și edificat de legături contractuale economice și comerciale. Din această perspectivă,

parteneriatul cu Uniunea Europeană poate să se exprime prin eforturi comune vizând stabilirea unui sistem eficient de securitate colectivă în Europa, pe baza egalității de drepturi și fără linie de divizare, în special pe calea indirectă a elaborării și punerii în practică a Cartei de securitate europeană.

Așadar, Uniunea Europeană se regăsește în fața unor aspecte problematice: creșterea consumului de energie concomitent cu scăderea producției proprii, ceea ce duce inevitabil la creșterea importurilor de energie iar pentru a face față acestor provocări sunt necesare acțiuni imediate, atât interne, cât și externe. Pe plan intern se impune găsirea de noi tehnologii energetice care să joace un rol-cheie pentru un viitor sustenabil al Uniunii. Concomitent, pe plan extern, coridoarele energetice între Uniunea Europeană și țările vecine sunt de o importanță covârșitoare pentru securitatea energetică. Aceste țări nu sunt doar cele furnizoare de energie, ci și cele de tranzit energetic.

Țările din nord, est și sud vor juca un rol crescând în viitorul furnizării de energie a Uniunii Europene. În acest sens este necesară o integrare a piețelor energetice ale țărilor vecine cu cea a Uniunii Europene focusându-se pe legături compatibile, pe o rețea de piețe compatibile, dar și pe politici de mediu compatibile. Având în vedere realitatea dependenței de importuri, coridoarele energetice sunt cheia asigurării siguranței energetice a Uniunii Europene.

În Europa, puțini sunt cei care au văzut importanța axei geopolitice Marea Caspică - Marea Neagră - Marea Mediterană și viitorul culoar energetic care este astăzi subiect de dezbateră în principalele cancelarii de la Washington la Beijing și de la Moscova până la Teheran. Acum, însă, a devenit evident că Rusia are nevoie de Turcia și, în același timp, Turcia are nevoie de Rusia, Europa are nevoie de Rusia, și Rusia de Europa, Rusia are nevoie de Statele Unite și, la rândul lor, acestea au nevoie de Rusia și putem continua așa într-un „domino” de dependențe în domeniul energiei, care s-au format în timp.⁵ Iar Uniunea Europeană, în calitate de actor strategic pe piața economică mondială, nu mai poate amâna momentul în care va trebui să aibă o politică energetică coerentă, de impact, cu conștiința că în jurul subiectului securitate energetică se joacă chiar soarta Uniunii Europene.

Vicepreședintele american Joe Biden a declarat în cadrul vizitei sale în România în octombrie 2009 că „O lecție de care avem nevoie pentru a conlucra

este o securizare a energiei în viitor. Avem nevoie de o securitate energetică, care include diversificarea surselor și a coridoarelor de transport, investiții inteligente, care fac față cu succes schimbărilor climatice. Legăturile dintre țările europene trebuie să existe nu numai între ele, ci și prin ele. În această zonă, istoria, geografia și tradițiile au dat ocazia tuturor țărilor să-și asume un rol de conducător”. Putem spune că proiectul Nabucco este un „pion pe o tablă de șah” care are dimensiuni ce depășesc teritoriul țării noastre.

Comisia Europeană a propus, în setul de documente care reprezintă *Noua Politică Energetică a Uniunii Europene*, obiective majore până în anul 2020: reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu 20%, în comparație cu cele din 1990; creșterea ponderii energiei regenerabile în totalul mixului energetic de la mai puțin de 7% în anul 2006, la 20% din totalul de energie; creșterea ponderii biocombustibililor la cel puțin 10% din totalul combustibililor utilizați; reducerea consumului global de energie primară cu 20%.

În acest sens, în conformitate cu obiectivele stipulate în *Carta Albă a Uniunii Europene*⁶, se estimează că, în anul 2010, la nivel european, energia electrică obținută din surse energetice regenerabile (SRE) va fi: energia eoliană-80 TWh/an; hidro de mare putere-300 TWh/an; hidro de mică putere-55 TWh/an; fotovoltaică-3 TWh/an; biomasă-230 TWh/an; geotermală-7 TWh/an.

În aceste condiții, pentru atingerea unui standard energetic adecvat, ar fi nevoie de mai multă energie decât ar putea produce sistemul nostru actual sau un alt sistem ușor de construit. Până unde se va merge în cursa pentru accesul la petrol este greu de spus, dar este foarte probabil că securitatea energetică va deveni cel mai nou pretext pentru generarea conflictelor geopolitice. Legătura dintre deținerea, cererea, aprovizionarea și utilizarea resurselor energetice, răspândirea geografică și accesul la ele, pe de o parte, și problemele de securitate, pe de altă parte, este evidentă. Controlul resurselor energetice – petrol, gaze naturale și lichefiate, combustibili fosili – a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru actorii majori ai scenei mondiale (SUA, UE, Federația Rusă), ci și pentru noile puteri în ascensiune (China și India). Un rol deosebit de însemnat pe scena energetică îl au și diferitele organizații regionale sau internaționale.

Strategia energetică stabilește ca obiectiv principal al României pentru perioada 2007-

2020 „satisfacerea necesarului de energie atât în prezent, cât și pe termen mediu și lung, la un preț cât mai scăzut, adecvat unei economii moderne de piață și unui standard de viață civilizat, în condiții de calitate, siguranță în alimentare, cu respectarea principiilor dezvoltării durabile”, iar ca obiective strategice siguranța energetică, dezvoltarea durabilă și competitivitatea. În spiritul ducerii la bun sfârșit al acestor obiective interconectările la conductele de gaz (România-Ungaria, România-Bulgaria, România-Serbia) reprezintă pași importanți. Desigur în cadrul pachetului de proiecte legislative al UE „Schimbări climatice - energii regenerabile”, România are ca obiectiv ca până în 2010 energia electrică verde să reprezinte 33%, până în 2015-35%, iar până în 2020 să se ajungă la procentul de 38%. Principalele direcții strategice în domeniul politicii energetice a României, în conformitate cu obiectivele și politicile convenite la nivelul Uniunii Europene, sunt: în cadrul securității energetice - menținerea suveranității naționale asupra resurselor primare de energie și respectarea opțiunilor naționale în domeniul energiei; creșterea siguranței ofertei de energie și menținerea unui grad acceptabil de dependență față de importuri prin diversificarea surselor de import, a resurselor energetice proprii, a rutelor și rețelelor de transport naționale și regionale; protecția infrastructurii critice. În dezvoltarea durabilă: îmbunătățirea eficienței energetice pe întregul lanț resurse – producție – transport – distribuție - consum final prin reducerea consumului total de energie primară raportat la valoarea produselor sau serviciilor; creșterea ponderii energiei produse pe baza resurselor regenerabile în consumul total și în producția de electricitate; utilizarea rațională și eficientă a resurselor primare neregenerabile și scăderea progresivă a ponderii acestora în consumul final; promovarea producerii de energie electrică și termică în centrale de co-generare, în special în cele de înaltă eficiență. În valorificarea resurselor secundare de energie: susținerea activităților de cercetare - dezvoltare-inovare în sectorul energetic, cu accent pe sporirea gradului de eco-eficiență; reducerea impactului negativ al sectorului energetic asupra mediului și respectarea obligațiilor asumate în privința reducerii emisiilor de gaze cu efect de seră și altor poluanți.

Pentru limitarea impactului sectorului energetic asupra schimbărilor climatice se are în vedere reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu circa

10% în 2013, în comparație cu anul de referință 1989. România va participa activ la convenirea obiectivelor pentru cea de-a doua perioadă de implementare, post-2012, a Protocolului de la Kyoto la Convenția Cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice și la negocierea unor acorduri internaționale cuprinzătoare în materie.

Vom face o trecere în revistă a evenimentelor privind problematica energetică din ultimul an, pentru a avea un punct de vedere asupra intensității cu care ea este studiată și analizată. Astfel, *Conferința internațională de investiții UE-Ucraina pentru reabilitarea rețelelor de tranzit de gaz ale Ucrainei*, desfășurată la Bruxelles (23 martie 2009) care a avut ca obiectiv identificarea măsurilor necesare pentru reformarea sectorului energetic din Ucraina și atragerea investițiilor necesare pentru reabilitarea rețelelor de tranzit; *Reuniunea Parteneriatului Permanent în domeniul energiei UE-Rusia* (30 martie 2009); *Summit-ul de la Sofia* (24-25 aprilie 2009) al cărei obiectiv principal a fost orientat în asigurarea securității energetice a Europei și încurajarea dialogului dintre statele consumatoare, producătoare și de tranzit; Conferința internațională „*Tranzitul sigur și stabil al resurselor energetice și rolul său în asigurarea dezvoltării durabile și cooperării internaționale*” (Ashgabat, 23-24 aprilie 2009), care a reprezentat inițiativa turkmenă de realizare a unui cadru legal internațional pentru garantarea securității tranzitului purtătorilor de energie; *Summit-ul Coridorului Sudic de la Praga* (7 mai 2009), al cărui obiectiv a fost discutarea modalităților concrete de continuare a dezvoltării coridorului sudic pentru energie și transport, în special despre aprovizionarea UE cu gaze naturale prin intermediul coridorului și inițierea unui proces de consolidare a relațiilor de colaborare ale UE cu statele aflate de-a lungul acestui coridor; *Summit-ul UE-Rusia* (29 mai Khabarovsk), la care principalele subiecte abordate au fost securitate, comerț, energie; *Ceremonia de semnare a Acordului Nabucco* (13 iulie 2009, Ankara), unde a fost semnată o Declarație Comună a statelor partenere la proiect care prevede asumarea angajamentului politic că vor respecta prevederile Acordului și vor depune toate eforturile necesare pentru accelerarea procedurii de ratificare și pentru negocierea și încheierea Acordului de Sprijin al Proiectului.

Securitatea energetică a devenit o temă de intense dezbateri, din care rezultă că folosirea resur-

selor energetice, în special a petrolului și a gazelor naturale, ca instrument de putere, poate avea efecte la fel de devastatoare ca și folosirea forțelor militare.⁷ Pe aceeași linie, senatorul SUA Richard Lugar a insistat încă de la summit-ul de la Riga asupra faptului că „nu este nicio diferență între corecția la care este supus un stat membru prin întreruperea aprovizionării sale cu resurse energetice și cea cauzată de o blocadă militară ori o demonstrație de forță la granițele sale.” În aceste condiții, securitatea energetică nu mai constituie doar un obiectiv oarecare de politică economică, ci a devenit o preocupare constantă pentru comunitatea internațională. Securitatea energetică se află la întretăierea tuturor dimensiunilor securității, întrucât realizarea ei depinde de atingerea unui anumit grad de consens politic și militar, are un impact direct asupra economiei, societății și mediului, și, nu în ultimul rând, vizează protejarea fiecărui individ uman.

Definiția conceptului de putere a lui Walter S. Jones – capacitatea unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze rezultatele relațiilor internaționale spre propriul beneficiu⁸ – ilustrează actualitatea faptului că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv de cele energetice, pentru a-și impune voința și a influența comportamentul celorlalți actori în scopul atingerii propriilor interese. Sintetizând, putem spune că puterea înseamnă *resurse, strategii și rezultate*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

DUNN R.J., *The Food Crises*, American Thinker, 29.04.2008.

Eduard LUCAS, *The New Cold War*, Bloomsbury Publishing, 2008.

EPOSITA John, *Foreign Policy*, aprilie /mai 2008.

Michel SERGE, *When China meets Africa*, *Foreign Policy*, June-July 2008

MUREȘAN, Liviu, *Securitatea energetică în acțiune*, Adevărul, 4 octombrie 2009.

NIES Susanne, *Gas and Oil towards Europe*, RCR Print, IFRI, Paris, 2008.

Walter S. Jones, *The Logics of International Relations*, Seventh Edition, Harper Collins Publisher.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 SIEBKER Manfred, KAYA Yoichi, *Comite executif du Club de Roma: Rapport de Tokyo*, Editions du Seul, Paris, 1974.

2 Michel SERGE, *Când China întâlnește Africa*, *Foreign Policy*, iunie-iulie 2008, p. 70.

3 xxx, *Statistical Review of World Energy*, British Petroleum, 2006.

4 KOTOV Vladimir, *Russia's Mineral Resources - Reconfiguration of Institutional Framework*, prezentare la conferința din Filipine pe tema Natural Assets, ianuarie 2003.

5 MUREȘAN, Liviu, *Securitatea energetică în acțiune*, Adevărul, 4 octombrie 2009.

6 Commission of the European Communities, *Communication from the Commission Energy for the Future: Renewable Sources Of Energy - White Paper for a Community Strategy and Action Plan*.

7 NATO School, Germania, 19-20.07.2007, workshop Energy Security.

8 Walter S. JONES, *The Logic of International Relations*, Seventh Edition, Harper Collins Publishers, 1991, p. 241.

Locotenent-colonelul dr. Doina MUREȘAN (dmuresan_cnap@yahoo.com) este directorul adjunct al Colegiului Național de Apărare și profesor asociat la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

RELAȚIILE DE PUTERE ÎNTRE REALISM ȘI NEOREALISM ÎN VIZIUNILE LUI HANS MORGENTHAU ȘI KENNETH WALTZ

Niculae TABARCIA

Relațiile internaționale, ca domeniu de studiu academic, au la bază două curente fundamentale – realist și liberal – care încearcă să teoretizeze natura sistemului internațional de state și modul său de funcționare. Deși rădăcinile intelectuale ale realismului sunt adeseori identificate în relatările lui Tucidide cu privire la Războaiele Peloponesiace, primii autori deveniți clasici ai realismului (Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes) apar secole mai târziu, iar primele teorii realiste extensive ale relațiilor internaționale – abia în secolul al XX-lea.

Acest eseu își propune să compare modul în care conceptul puterii a fost abordat de către Hans Morgenthau și Kenneth Waltz în lucrările lor considerate reprezentative Politică între națiuni, respectiv Omul, statul și războiul și Teoria politicii internaționale. În Politică între națiuni, Morgenthau a expus o viziune a relațiilor dintre state pe scena internațională care a dominat studiul politicii internaționale pentru aproape două generații, în timp ce Kenneth Waltz, prin Teoria politicii internaționale a divizat tabăra realistă în două blocuri – realist clasic și neorealist. Totuși, o separare a modalității în care este abordat conceptul de putere, realizată în mod simplificat pe curente, neorealist sau realist, s-ar putea dovedi neinspirată, pentru că ar încerca să omogenizeze două grupuri de gânditori care au manifestat variații considerabile pe mai multe nivele de abordare - de la perspectiva adoptată - la nivelul sistemului sau la nivelul actorului-stat, până la elementele concrete ale politicii externe. Astfel, Hans Morgenthau (realismul clasic) și Kenneth Waltz (neorealism) au fost selectați ca reprezentanți ai celor două curente de gândire pe

baza influenței pe care fiecare dintre ei a avut-o în cadrul curentului din care face parte.

Cuvinte-cheie: realism, neorealism.

Realism și neorealism. Natura și scopul puterii

Paradigmele realiste sunt mai degrabă de natură empirică decât normativă, ele având ca obiect de studiu sistemul internațional, așa cum este el construit de relațiile dintre state, nu cum ar trebui să fie. Școlile realiste consideră că lumea reprezintă rezultatul naturii umane însăși, fiind ”o lume a intereselor opuse și a conflictelor între ele”.¹

Realistii evidențiază permanența și inevitabilitatea conflictului, manifestat ca rivalitate sau chiar război, în relațiile internaționale, rezultat al intereselor adeseori divergente ale actorilor principali din sistem – statele. Interesele naționale sunt motorul comportamentului statelor, care sunt actori raționali, egoiști, ghidați de mecanismele rațiunii de stat.

Realismul acordă o atenție deosebită marilor puteri, acestea având cele mai multe avantaje/resurse utilizabile în cursa pentru îndeplinirea intereselor². Din acest motiv, pentru teoreticienii de formație realistă, distribuția puterii și a capacităților este un punct focal, ea determinând evoluțiile pe scena politică internațională.

Aspectele descrise mai sus sunt comune tuturor realismilor, fie ei urmași ai lui Hans Morgenthau sau ai lui Kenneth Waltz. Există, totuși, câteva diferențe fundamentale între curente de gândire reprezentate de cei doi autori.

În primul rând, realismii clasici consideră că sursele conflictului internațional și ale războaielor se găsesc în însăși natura umană, în timp ce pentru

neorealiști acestea derivă din natura anarhică a sistemului internațional.

O a doua diferență este aceea că, din punct de vedere ontologic, pentru adepții realismului politic expus de Hans Morgenthau, statul este superior sistemului, spre deosebire de viziunea neorealistă, lăsând astfel mai mult spațiu de acțiune, de manifestare a puterii, în sfera politicii internaționale.³

În al treilea rând, realiștii se limitează în principal la a sublinia diferențele dintre puteri, fie de tip *status quo*, fie revizioniste, în timp ce neorealiștii încearcă să aducă în ecuație toate statele ca actori unitari.⁴

O a patra diferență este cea de natură metodologică. În timp ce neorealiștii sunt partizanii unei abordări științifice obiective și riguroase, realismul clasic explorează influența naturii umane subiective asupra politicii externe a statelor și, implicit, asupra relațiilor de putere dintre state în sistemul internațional.⁵

Morgenthau și Waltz prezintă sistemul internațional ca un mediu ostil și competitiv, în care puterea constituie motorul relațiilor dintre actori, motiv pentru care acest concept stă la baza analizei politicii internaționale. Atitudinea realiștilor față de putere este una complexă și aparent paradoxală. Astfel, în timp ce capacitatea distructivă a puterii face necesar ca aceasta să fie controlată, puterea trebuie totuși utilizată, deoarece este un fenomen real și natural, a cărui existență nu poate fi ignorată.⁶

Pentru Morgenthau, puterea poate fi utilizată diferit, în funcție de mediul politic și cultural și este constituită de „orice stabilește și menține controlul omului asupra omului”. Astfel, puterea se extinde ca element component al oricăror relații sociale ce servesc scopului de a controla, „de la violența fizică până la cele mai subtile legături psihologice prin care o minte o controlează pe cealaltă”.⁷ Se poate remarca astfel faptul că, în abordarea lui Morgenthau, puterea nu este limitată la aspectul său material – ca forță materială, mai exact forță militară, ci este constituită de orice mijloc de controlare a altor entități, fie el forță utilizată disciplinat, sau forță necontrolată și barbară.⁸

Complexitatea definiției puterii expusă de Morgenthau vine și din faptul că acesta vede puterea atât ca scop, cât și ca mijloc. Politica internațională, ca și alte tipuri de politică, este o luptă pentru putere și, indiferent de scopurile sale,

obiectivul primordial este obținerea, păstrarea sau creșterea puterii. Totodată, prin faptul de a fi un scop în sine, puterea este și una dintre principalele surse de conflict la toate cele trei nivele – individual, în interiorul statului și în cadrul sistemului internațional.

Puterea politică este o relație psihologică între cei care o exercită și cei asupra cărora este exercitată, iar efectele puterii au trei surse: anticiparea beneficiilor, teama de dezavantaje și respectul / atașamentul față de oameni sau instituții.⁹ Totodată, Morgenthau face patru distincții, între putere și influență, între putere și forță, între putere utilizabilă și putere inutilizabilă și între putere legitimă și putere ilegală.¹⁰

În ceea ce privește nivelul analizei, Morgenthau pleacă de la nivelul individual (prima imagine), care se bazează pe caracterul permanent și universal al naturii umane, lupta pentru putere la nivel internațional fiind, în mare parte, rezultatul dorinței omului politic de a domina. Totuși, teoreticianul nu se rezumă la acest nivel, subliniind faptul că statul este o reflecție colectivă a acestei dorințe umane de a domina și principalul mijloc prin care dorința de putere a individului este reprezentată pe arena politicii internaționale. Analiza lui Morgenthau se extinde și la nivelul sistemului internațional. Deși nu vede în anarhie o cauză a luptei pentru putere, această condiție a sistemului relațiilor internaționale nu este ignorată, ci, mai degrabă, privită ca o forță permisivă. În lipsa unui actor dominant, a unei guvernări mondiale și a unei ierarhii clar stabilite, statul este liber să manifeste în plan internațional setea de putere.¹¹ Din perspectiva lui Morgenthau, „esența politicii internaționale este similară cu cea a politicii interne. Ambele sunt lupte pentru putere, modificate doar de diferitele condiții în care se desfășoară în sferele internă și internațională”.¹² Astfel, între politica internă și cea internațională nu există o diferență de esență, ci doar una de grad.¹³

Deși Hans Morgenthau îmbină toate cele trei niveluri de analiză, el este criticat de Waltz în **Omul, statul și puterea** ca fiind un teoretician al primei imagini (accentul pe natura umană face dificilă probarea teoriei).¹⁴ Cea mai serioasă acuzație adusă de Waltz este că Morgenthau a apelat la reducționism, încercând să explice întregul sistem internațional prin suma părților sale.¹⁵

Definiția puterii dată de Kenneth Waltz este considerabil mai limitată decât a lui Morgenthau, în sensul definirii prin prisma unor elemente obiec-

tive, științific riguroase. În opinia lui Waltz „un agent este puternic, în măsura în care îi afectează pe alții mai mult decât aceștia îl afectează pe el”.¹⁶ Definiția lui este centrată pe capacitățile unui actor și distribuția acestora. O estimare a puterii unui agent/actor pe scena internațională se poate face prin măsurarea dimensiunii populației și teritoriului, resurselor naturale, capacității economice, forței militare, stabilității politice și nivelului de competență existent în structura statului/agentului respectiv. Deși acordă o importanță deosebită factorului material, teoria sa prezintă și dimensiuni non-materiale, precum stabilitatea politică și competența. Motivul pentru care Waltz pune accentul pe elementele materiale și cuantificabile îl constituie angajamentul său pentru realismul „științific”. Prin urmare, accepțiunea waltziană a puterii este limitată la variabile tangibile.

În viziunea lui Waltz, puterea este un mijloc, nu un scop. El argumentează acest lucru subliniind că „dacă statele și-ar dori maximizarea puterii, ele s-ar alătura părții mai puternice, iar noi nu am mai fi martori la formarea balanțelor, ci la crearea unei hegemonii mondiale. [...] Preocuparea de căpătâi a statelor nu este să-și maximizeze puterea, ci să-și mențină pozițiile în cadrul sistemului”.¹⁷

Din punct de vedere conceptual, asemenea lui Hans Morgenthau, Kenneth Waltz consideră că puterea nu este o noțiune cu caracter absolut, deoarece oamenii, și, implicit, statele, se raportează în permanență la semenii lor.¹⁸

Definirea puterii în termeni de distribuție a capacităților și ca mijloc de atingere a obiectivelor conduce la o oarecare „ierarhizare”, dedusă logic, a statelor în sistemul internațional. Chiar dacă statele se confruntă cu sarcini similare, capacitatea lor de îndeplinire a acestor sarcini este diferită și dependentă de capacitățile de care dispun, în comparație cu alte state. Prin urmare, Waltz consideră numărul marilor puteri (capabilități net superioare celor ale majorității statelor) deosebit de important pentru analiza relațiilor internaționale, ajungând să distingă între trei tipuri de sisteme – unipolar, bipolar și multipolar¹⁹, cu înțelegerea că sistemul bipolar s-a dovedit a fi cel mai stabil dintre cele trei opțiuni.

Totuși, deținerea capacităților nu constituie garanția permanenței succesului pe plan internațional, nivelul capacităților unui actor fiind relativ la capacitățile rivalilor, care pot influența echilibrul de putere la nivelul sistemului.²⁰

Pentru a evita deficiențele teoriei lui Morgenthau, Waltz a încercat să găsească motivul luptei pentru putere la nivelul sistemului. Astfel, natura anarhică a sistemului este cea care conduce la politica auto-ajutorării și la politica de putere. Permanent amenințate din punct de vedere al statutului și al securității, statele sunt mai degrabă angajate într-o luptă pentru supraviețuire în sistemul internațional anarhic lipsit de un guvern global care să le ofere protecție și aflat în competiție acerbă pentru resurse. În scopul supraviețuirii, statul va căuta să-și sporească puterea (definită în termeni de capabilități), ceea ce nu înseamnă neapărat maximizarea ei. Puterea nu este un scop în sine, ci un mijloc pentru atingerea și maximizarea securității.²¹

Relațiile de putere, implicații asupra sistemului internațional

Politica internațională este, ca și alte tipuri de politică, o luptă pentru putere în abordarea lui Hans Morgenthau. Pe baza interpretării faptelor istorice, el evidențiază faptul că politica externă a statelor din sistemul internațional anarhic tind să se conformeze unuia dintre cele trei tipare de comportament: menținerea echilibrului de putere, politica de prestigiu sau imperialismul și evidențiază condițiile care determină ce politică vor urma statele și scopurile acestor tipuri de politică.²²

Astfel, politica statu-quoului își propune menținerea balanței de putere care există într-un anumit moment istoric. Momentele de referință pentru acest tip de politică sunt de regulă constituite de încheierea războaielor, când distribuția de putere rezultată în urma conflictului este codificată într-un tratat de pace, al cărui rol este să asigure stabilitatea noii distribuții de putere prin intermediul prevederilor normative. În acest context, statele care adoptă politica de menținere a echilibrului puterii devin apărătoare ale tratatelor de pace.²³ Totuși, politica echilibrului de putere nu se opune în mod necesar oricărui tip de schimbare, ci doar aceleia care ar produce răsturnarea relațiilor de putere între doi sau mai mulți actori.²⁴

Imperialismul, pe de altă parte, este menit să răstoarne echilibrul de putere. Hans Morgenthau afirmă că imperialismul este stimulat de trei factori – victoria în război (statul care anticipează victoria va încerca inițierea unei politici imperialiste), înfrângerea în război (relația de subordonare

rezultată în urma înfrângerii poate determina părții învinse dorința de a răsturna balanța de putere în favoarea sa) și slăbiciunea (statele slabe, sau zonele cu vid de putere, sunt atractive pentru un stat puternic).²⁵ Scopul imperialismului poate fi acela de a crea un imperiu mondial, unul continental sau de a obține preponderența locală, aplicând metode precum imperialismul militar, economic sau cultural, în ponderi ce variază în funcție de natura concretă a situației.²⁶

Spre deosebire de menținerea puterii (politica statu-quoului) sau sporirea ei (imperialismul), prestigiul este rareori un scop în sine, constituindu-se în instrumentul prin care celelalte două tipuri de politică își realizează obiectivele. Scopul politicii de prestigiu este de a impresiona ceilalți actori ai sistemului internațional prin puterea deținută (sau afișată), iar pentru realizarea acestui obiectiv utilizează protocolul diplomatic și etalarea forței militare.²⁷

Balanța de putere servește, în cazul viziunii lui Morgenthau, ca dispozitiv/mecanism de organizare a sistemului internațional, în cadrul căruia analizează dificultățile măsurării puterii și gradul de stabilitate a diferitelor configurații de putere.²⁸ Totodată, căutarea unei balanțe de putere este o proprietate fundamentală și permanentă a sistemului de state.²⁹

Kenneth Waltz nu distinge între tipuri de politică, așa cum face Morgenthau, deoarece acesta din urmă abordează relațiile de putere de la nivel de stat către cel de sistem, în timp ce exponentul neorealismului are o abordare de la nivelul sistemului la cel al statului.

În cadrul sistemului internațional, statele depun eforturi intense pentru a-și spori puterea sau pentru a o recupera prin intermediul alianțelor, dacă rămân în urmă. Cu toate acestea, urmărirea securității este scopul primordial al statelor în sistemul anarhic.³⁰ Acest lucru se întâmplă deoarece la nivelul sistemului există o puternică tendință către echilibrare. Odată atins un anumit echilibru de putere în cadrul sistemului, acesta nu are caracter de permanență, în condițiile unui mediu internațional anarhic și dinamic. Odată perturbată balanța de putere, aceasta va fi refăcută, deoarece statele se angajează în comportament de contrabalansare, indiferent dacă echilibrarea puterii din cadrul sistemului este un scop al acțiunilor lor sau nu. Totodată, Waltz susține că sistemul internațional este unul competitiv, că statele vor afișa trăsături similare celor ale com-

petitorilor economici – se vor imita unul pe altul și vor sfârși prin a se adapta sistemului.³¹

La nivelul sistemului internațional, din acțiunile statelor vor rezulta balanțe ale puterii. Acesta este un fenomen independent de dorința sau acțiunea conștientă a statelor. Structura anarhică influențează comportamentul statelor în această direcție. Politica echilibrului de putere predomină oricând sunt îndeplinite două condiții esențiale: ordinea să fie anarhică și să fie populată de unități care doresc să supraviețuiască.³²

Comportamentul statelor se încadrează în două tipuri: contrabalansarea (echilibrarea – *balancing*) și alinierea (*bandwagoning*), aflate în contrast.³³ Imperativul securității, în accepțiunea autorului, face ca rațional să fie primul tip de comportament – contrabalansarea puterii superioare a unui stat sau a unei alianțe de state. Alinierea la statul mai puternic nu este considerată o soluție, întrucât mai târziu acesta se poate întoarce împotriva actualilor parteneri, iar statul va rămâne descoperit în fața amenințării. Contrabalansarea unui potențial agresor nu va lua în calcul numai motivele, ci și capacitățile acestuia. Ea se poate realiza prin eforturi interne (sporirea propriei capacități) sau externe (crearea de alianțe).³⁴

Concluzii

Cei doi autori privesc diferit nu doar natura puterii (materială/non-materială), ci și sursa (individul/sistemul) și scopul luptei pentru putere (dominare/supraviețuire). Se poate spune că, în timp ce din punctul de vedere al lui Morgenthau, puterea este mai curând un scop în sine și sursa conflictelor la nivel internațional, pentru Waltz puterea este mijlocul prin care statele își asigură supraviețuirea.

Această abordare diferită a conceptului puterii, coroborat cu utilizarea diferită a nivelurilor de analiză (Morgenthau pune accentul pe unitate - stat), în timp ce la Waltz determinantă este structura sistemului) determină și o perspectivă diferită asupra cauzei și atractivității puterii, ambii autori subliniază ca o necesitate conceptul „balanței de putere”.³⁵ Ambele abordări fac distincția între statul dominant și cel dominat, statul puternic și statul slab, adică mari puteri și mici puteri, în funcție de distribuția capacităților.

Dacă teoria expusă de Hans Morgenthau permite identificarea unor tipare de comportament

manifestate de actorii-state, Kenneth Waltz pune accentul pe mecanismele prin care se reglează echilibrul de putere la nivelul sistemului, rezultat în urma luptei pentru putere/supraviețuire.

Deși prezintă diferențe majore de abordare a unor concepte-cheie și metodologie, cele două teorii sunt puternic complementare. Așa cum teoria realistă a lui Morgenthau nu este pur axată pe actorul-unitate, teoria lui Waltz nu este una pur sistemică, împreună permițând o abordare mai complexă a sistemului relațiilor de putere și proceselor din interiorul acestuia.

Dincolo de aceste teorii, în practica relațiilor internaționale, situațiile întâlnite reclamă o abordare flexibilă, singura care poate aduce succesul în efortul explicativ.

Fiind teorii, ele nu pot epuiza imensa diversitate a realității. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Organizația Națiunilor Unite (ONU), care, în unele situații, a reușit să se manifeste ca un element moderator al tendinței naturale a statelor către o poziție de putere mai vizibilă, de unde concluzia că și instituțiile reprezintă un ingredient al relațiilor internaționale ce nu poate fi neglijat.

Astfel, o șansă pe acest plan ar putea-o constitui o reformă de succes a Consiliului de Securitate al ONU, care să conducă la eliminarea posibilității blocării funcționării acestuia în situații de confruntare între unele dintre puterile deținătoare de drept de veto. Dacă această dilemă va fi rezolvată, statelor le-ar putea fi oferită și o altă opțiune decât a alege între contrabalansare și aliniere, această opțiune ar putea fi generată de nevoia de a acționa în consens pentru valori și interese reciproc recunoscute. Totuși, fundamentarea mecanismelor unui astfel de model poate constitui subiectul unei abordări realizate din punctul de vedere al teoriilor liberale care alocă instituțiilor un loc aparte în ecuația politicii internaționale.

Deși, din perspectiva teoriei relațiilor internaționale, ONU s-a intenționat a fi o materializare a teoriilor liberal-instituționale, structura și modul de funcționare al Consiliului de Securitate indică o luptă pentru menținerea puterii de către membrii permanenți (SUA, Federația Rusă, Marea Britanie, Franța și China). Dreptul de veto de care beneficiază aceștia, chiar dacă nu le conferă întotdeauna capacitatea de a urmări interese proprii, împiedică folosirea ONU împotriva acestora. Logica de la baza Consiliului de Securitate este aceea a evitării antagonizării

acestor mari puteri și reducerea riscului apariției unui conflict major prin implicarea celorlalți actori aliniați și scindarea ONU pe criterii care țin cont de sferele de influență sau interese.³⁶

Astfel, atât timp cât marile puteri au la dispoziție dreptul de veto, se poate spune că ele dispun de mijloace pașnice de apărare a intereselor proprii.

Dacă o reformă a Consiliului de Securitate ar conduce la eliminarea acestui drept, cei cinci membri permanenți ar fi nevoiți să recurgă la alte metode de apărare și promovare a interesului național, mergând până la mijloace violente.

Nu trebuie pierdut din vedere conceptul de stat revizionist, care acționează pentru modificarea status-quo-ului. Reforma Consiliului de Securitate nu este izvorâtă doar din considerente pragmatice, precum cel al nevoii de eliminare a blocajelor ce sunt permise de actualul mod de funcționare a acestei structuri. State precum Germania (unul dintre principalii contributory la bugetul ONU și o mare putere europeană) sau Brazilia (una dintre cele mai mari armate din cadrul organizației) se consideră îndreptățite la un scaun permanent în cadrul Consiliului și, implicit, la posibilitatea de a-și putea apăra interesele naționale prin intermediul dreptului de veto. Dorința acestora se lovește nu doar de opoziția, mai mult sau mai puțin exprimată, actualilor membri permanenți, ci și de aceea a altor state – Italia se opune Germaniei, în timp ce Argentina și Mexic, Braziliei. Totuși, aceste poziții divergente, deși generatoare de conflict, nu ar justifica decât în situații extreme recurgerea la conflictul armat, a cărui evitare printr-un sistem de alianțe și alinamente a stat însăși la baza formării ONU.

Pe de altă parte, într-o lume globalizată și caracterizată de un grad ridicat de interdependență, atât din punct de vedere economic, cât și din perspectiva noilor amenințări comune la adresa securității (în principal, amenințările asimetrice, problemele globale – sărăcie, epidemii, ecologie), șansele ca „cei cinci”, sau alte state membre ONU, să fie pe poziții divergente până la o gravitate generatoare de conflict armat sunt considerabil reduse. Excepții precum intervenția SUA în Irak sunt posibile, însă ele par a fi apanajul strict al marilor puteri militare, susținute de o economie puternică și o sferă largă de influență.

Se poate concluziona că, așa cum este acum este așezată harta politico-economică a lumii, orice revizuire a relațiilor de putere este posibilă

și pe cale pașnică. Acest lucru, deși nu este în mod necesar favorizat de existența unor structuri supra-și inter- guvernamentale, este posibil datorită intereselor naționale comune, gradului ridicat de interdependență existentă între marile puteri economico-militare, precum și a costurilor ridicate ale unui conflict și incertitudinii amortizării acestora.

BIBLIOGRAFIE:

- GRIFFITHS, Martin, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*, București, Ed. Ziua, 2003.
- HOBSON, John M., *The State and International Relations*. London: Cambridge University Press, 2000
- JACKSON, Robert H., Georg SØRENSEN, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press, 2007.
- KISSANE, Dylan, "Thinking about Power in a Complex System" (http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=dylan_kissane)
- KOŁODZIEJ, Edward A., *Securitatea și relațiile internaționale*, Iași, Polirom, 2007.
- MIROIU, Andrei și UNGUREANU, Radu-Sebastian, *Manual de relații internaționale*, Iași, Polirom, 2006.
- MORGENTHAU, Hans J., *Politica între națiuni*, Iași, Polirom, 2007.
- SCHWELLER, Randall, "Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma?" în *Security Studies*, 5, p. 90 – 121.
- TAYLOR, Nicholas A.J., "Morgenthau or Waltz? International Relations after the Cold War"
- WALTZ, Kenneth, *Omul, statul și războiul*, Iași, Institutul European, 2001.
- WALTZ, Kenneth, *Teoria politicii internaționale*, Iași, Polirom, 2006.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Hans J. MORGENTHAU, **Politica între națiuni**, Iași, Polirom, 2007, p.43.
- 2 Interesul, definit în termeni de putere este, conform celui de al doilea principiu al realismului politic expus de H.J. Morgenthau, principalul indicator care ajută realismul să traseze harta politicii internaționale. Acest

concept fundamentează politica internațională ca sferă autonomă de acțiune și studiu, așa cum interesul definit ca bogăție fundamentează economia, atingerea unui grad cât mai ridicat de moralitate – etica și religia. Vezi „Cele șase principii ale realismului politic” în Hans J. MORGENTHAU, **op. cit.**, pp. 44-55.

3 John M. HOBSON, **The State and International Relations**. London: Cambridge University Press, 2000, p. 17.

4 Randall SCHWELLER, "Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma?" în *Security Studies*, 5, pp. 90-121.

5 Robert H. JACKSON, Georg SØRENSEN, **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**. New York: Oxford University Press, 2007, p. 75.

6 Kenneth W. THOMPSON, W. David CLINTON, „Cuvânt înainte” în Hans J. MORGENTHAU, **Politica între națiuni**, Iași, Polirom, 2007, pp. 21-22.

7 Hans J. MORGENTHAU, **op. cit.**, p. 50.

8 Ibidem, p. 50

9 Ibidem, p. 68

10 Ibidem

11 Andrei MIROIU, Simona SOARE, „Realismul” în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Polirom, 2006, pp. 98-99.

12 Hans MORGENTHAU, **op. cit.**, p. 74.

13 Lucian Dumitru DÎRDALĂ, „Kenneth Waltz și realismul celei de a treia imagini”, în Kenneth WALTZ, **Omul, statul și războiul**, Iași: Institutul European, 2001, p.266.

14 Martin GRIFFITHS, **Relații internaționale. Școli, curente, gânditori**, București, Ed. Ziua, 2003, p. 77.

15 Lucian Dumitru DÎRDALĂ, „Neorealismul”, în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Polirom, 2006, p. 137.

16 Kenneth WALTZ, **Teoria politicii internaționale**, Iași, Polirom, 2006, p. 259.

17 Ibidem, p. 177

18 Lucian Dumitru DÎRDALĂ, „Kenneth Waltz și realismul celei de a treia imagini”, în Kenneth WALTZ, **Omul, statul și războiul**, Iași: Institutul European, 2001, p.287.

19 Martin GRIFFITHS, **Relații internaționale. Școli, curente, gânditori**, București, Ed. Ziua, 2003, pp. 92-93.

20 Kenneth WALTZ, **Teoria politicii internaționale**, Iași, Polirom, 2006, pp. 258-259.

21 Ibidem, p. 130.

22 Hans J. MORGENTHAU, **Politica între națiuni**, Iași, Polirom, 2007, p. 86.

23 Ibidem, p. 87.

24 Ibidem, p. 89.

- 25 Ibidem, pp. 99-101.
26 Ibidem, pp.101-108.
27 Hans J. MORGENTHAU, **Politica între națiuni**, Iași, Polirom, 2007, pp. 116-117.
28 Martin GRIFFITHS, **Relații internaționale. Școli, curente, gânditori**, București, Ed. Ziua, 2003, p. 75.
29 Edward A. KOLODZIEJ, **Securitatea și relațiile internaționale**, Iași, Polirom, 2007, p. 168.
30 Kenneth WALTZ, **op. cit.**, p. 177.
31 Ibidem, p. 179.
32 Lucian Dumitru DÎRDALĂ, „Neorealismul”, în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Polirom, 2006, p. 130.
33 Kenneth WALTZ, **Teoria politicii internaționale**, Iași: Polirom, 2009, p. 176.
34 Lucian Dumitru DÎRDALĂ, „Neorealismul”, în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Polirom, 2006, p. 130
35 Nicholas A.J.TAYLOR, *Morgenthau or Waltz? International Relations after the Cold War*, najtaylor.com/?p=109
36 Radu-Sebastian UNGUREANU, „Securitatea colectivă” în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Polirom, 2006, p. 229.

Generalul-maior Nicolae TABARCIA (ntabarcia@yahoo.com) este directorul Statului Major General.

CARACTERISTICILE ȘI DINAMICA FLUXURILOR IMIGRAȚIEI ÎN ROMÂNIA

Ionel STOICA

Începând cu anul 2002, și, mai ales, după 2004, fenomenul emigrației românești a început să fie studiat tot mai sistematic de către experți din diferite discipline: sociologie, economie, geografie sau științele sociale - lucru firesc, dacă avem în vedere amploarea pe care a căpătat-o fenomenul în acești ultimi ani. Mult mai puțin studiată este imigrația în România, deși nici acest proces nu este lipsit de importanță pentru țara noastră, datorită, printre altele, responsabilităților ce îi revin în calitate de membru al UE, mai ales în etapa actuală, când vocile țărilor din sudul continentului solicită tot mai des solidaritate față de povara imigrației „nedorite” (incluzând aici și refugiații). În lucrarea de față ne propunem o trecere în revistă a trăsăturilor actuale ale imigrației în România, pe baza cărora vom formula câteva concluzii și aprecieri privind perspectivele procesului în țara noastră.

Cuvinte-cheie: imigrație, țări de origine, motivații ale imigrației, factori de atracție, factori de respingere, variabile ale imigrației, România.

1. Perspectiva istorică a imigrației în România

În perioada regimului comunist, intrările străinilor în România erau restricționate, deoarece aceștia, și, în special cei care proveneau din țări capitaliste, erau percepuți ca amenințări potențiale la adresa regimului din România. Excepție de la această regulă făceau studenții străini care proveneau, în general, din țările din Orientul Mijlociu și nordul Africii. Numărul maxim de studenți străini a fost înregistrat în 1981 și se ridica la 16.900, reprezentând circa 7-8% din totalul studenților din România la acea dată¹.

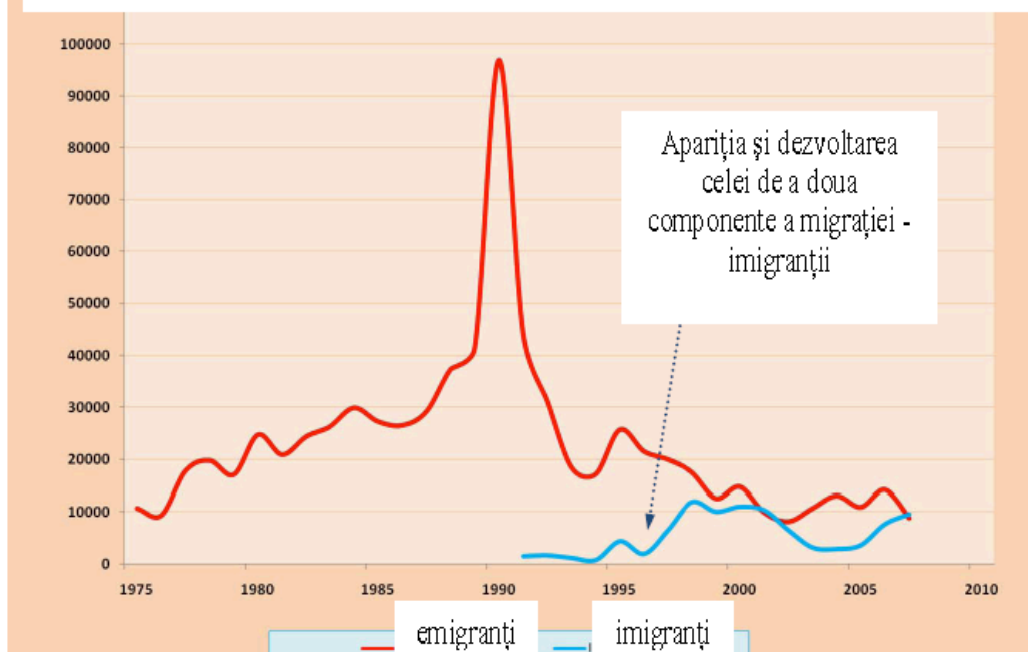
După 1990, România a devenit o zonă de interes

pentru fluxurile de imigrație, a căror orientare spre țara noastră a fost puternic motivată de perspectivele de integrare a țării noastre în NATO și UE. Imigrația permanentă în România a crescut, cu unele fluctuații, începând cu anul 1991, când numărul imigranților permanenți a fost de 1.602 persoane. Cel mai mare număr de imigranți a fost înregistrat în anul 1998 (11.907 persoane, de 7,4 ori peste valoarea înregistrată în 1991)². În perioada 1999-2001, imigrația s-a stabilizat în jurul unei cote anuale de 10.000 - 11.000. În perioada 2007 - 2008, numărul imigranților l-a depășit chiar pe cel al emigranților, pentru prima dată după 1990 (a se vedea Figura 1).

În prezent, în România nu există un mecanism care să evidențieze fenomenul imigrației în amploarea și complexitatea sa (sub toate formele sale), dar există câteva instituții guvernamentale care gestionează diferite segmente ale acestei problematice. De aceea și modalitatea de înregistrare a imigranților diferă de la o instituție la alta, în funcție de scopul urmărit, ceea ce pune în discuție acuratețea evaluării acestor fluxuri. Astfel, Oficiul Român pentru Imigrări (ORI) înregistrează numărul cetățenilor străini în baza acordării dreptului la ședere în România și a autorizațiilor pentru muncă. Potrivit acestei instituții, numărul imigranților din România, atât a celor aflați temporar în țara noastră, cât și a celor sosiți pe o perioadă mai lungă de timp, a crescut constant în perioada 2006 - 2008.

Pe de altă parte, INS înregistrează imigrația pornind de la datele furnizate de ORI, pe care le completează cu datele din Sistemul Național de Administrare a Bazelor de Date. Aceasta explică de ce valorile furnizate de INS pentru imigrația permanentă sunt mai mari decât cele prezentate de ORI (a se vedea Tabelul 2 - Evoluția numărului

Figura 1 - România. Numărul imigranților în perioada 1991 - 2007 și numărul emigranților în perioada 1975 - 2007

Sursa: Vasile Ghețu, *The Known And The Unknown Face Of Romanian International Migration*, International Conference "Effects Of Migration On Population Structures In Europe", Vienna, 1-2 December, 2008, organizator - Vienna Institute Of Demography / IIASA

imigranților permanenți în perioada 2000 - 2007).

Comparativ cu celelalte țări din spațiul UE, în România, rata imigrației este foarte mică (0,4%) și ne situăm pe penultimul loc înaintea Bulgariei (la egalitate cu Polonia), în pofida creșterii sale constante în ultimii ani (INS, *Migrația externă permanentă*, 2008). Totuși, deficitul de forță de muncă deja semnalat pentru unele sectoare economice, creșterea în continuare a cererii pentru acest factor de producție, reducerea numerică a populației autohtone și îmbătrânirea acesteia fac previzibilă o creștere a volumului imigrației pentru muncă în România, în anii următori. Autoritățile române estimează că, în perioada 2007 - 2010, în România vor sosi anual între 15.000 și 18.000 de imigranți,

iar stocul de străini va ajunge la 200.000 - 300.000, în perioada 2013 - 2015³.

O astfel de evoluție ar fi de altfel firească, dacă avem în vedere că și în cazul altor țări din regiune numărul imigranților a crescut mult după aderarea lor la UE (inclusiv a celor aflați ilegal în aceste țări).

Criza economico-financiară mondială actuală care are ca efect, printre altele, creșterea semnificativă a ratei șomajului și în România, nu va conduce la o diminuare a fluxurilor imigrației către țara noastră, deoarece majoritatea românilor afectați de această situație se vor orienta mai degrabă spre țările dezvoltate din UE, mizând mai puțin pe șansele de a obține un venit suficient în țară.

Tipul de ședere	2006	2007	2008
Temporară	42.987	52.259	69.825
Permanentă	4.696	6.791	6.901
Total	47.683	59.050	76.726

Tabelul 1 - Intrările străinilor în România după tipul de ședere, în perioada 2006-2008

Sursa: ORI

Anul	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total imigranți	11.024	10.350	6.582	3.267	2.987	3.704	7.714	9.575	10.030

Tabelul 2 - Evoluția numărului imigranților permanenți în perioada 2000 - 2007

Sursa: INS, Anuarul statistic al României, anul 2008

Creșterea numărului de cetățeni străini rezidenți în România se datorează îmbunătățirii condițiilor economice interne, deschiderii pieței muncii din țara noastră, dar și perspectivei de aderare a României la UE (și, ulterior, concretizării acestei perspective). Aderarea României la UE a constituit un stimul important pentru imigranții care doreau să ajungă în spațiul UE, pentru care prezența în România constituia un prim pas spre destinația finală - o țară din vestul continentului.

Imigrația din România poate fi privită și din perspectiva factorilor de atracție-respingere, cu mențiunea că factorii de atracție trebuie înțeleși mai degrabă prin simbolismul lor (apartenența la organizațiile mai sus menționate este asociată cu starea de stabilitate și securitate), dat fiind faptul că, în majoritatea cazurilor, cei implicați nu sunt atrași în fapt de piața forței de muncă din România, ci mai degrabă de cea din vestul continentului, țara noastră constituind, în multe dintre cazuri, doar o placă turnantă pentru destinația finală a imigrației.

2. Țările de origine ale imigranților din România

În România, migrația pentru muncă a cetățenilor străini este strâns legată de obținerea permisului /autorizației de muncă. În acest sens, numărul permiselor de muncă emise de autoritățile române a crescut constant în ultimii ani, ca expresie a cererii pentru forța de muncă străină. Astfel, dacă în 1996 au fost emise doar câteva sute de permise de muncă, în anul 2000 numărul acestora era de 1.580, iar în 2008 au fost eliberate un număr de 15.000 de permise de muncă cetățenilor străini din România. Numărul total al cetățenilor străini care au obținut permise de muncă în România depășește 75.000.

În anii următori este previzibilă creșterea numărului de autorizații de muncă pentru a acoperi deficitul de forță existent în România, dacă ținem cont de creșterea cererii pentru forța de muncă străină din partea angajatorilor din România⁴.

Argumentele de mai sus arată de ce majoritatea cetățenilor străini de pe teritoriul României provin din state care nu sunt membre ale UE. Pe primele 10 locuri se situează cetățenii din Republica Moldova, Turcia, China, Siria, SUA, Liban, Ucraina, Tunisia, Irak, Iran. La nivelul anului 2008, cei mai mulți imigranți proveneau din Republica Moldova (19,80%), urmați de cei din Turcia (12,35%), China (9,84%), Italia (7,14%), Germania (5,5%), Franța (3,72%), Siria (2,65%). (Sursa: Calculele autorului, pe baza datelor ORI). De altfel, imigrația în România a fost permanent dominată de Republica Moldova, care a furnizat între 83,88% (2001) și 19,8% (2008) din numărul total de cetățeni străini care și-au stabilit domiciliul definitiv în România.

Imigrația dinspre Republica Moldova către România, susținută de legături istorice și de limba comună, s-a intensificat după adoptarea Legii Cetățeniei Române⁵ care, practic, definește migrația cetățenilor moldoveni ca o formă de repatriere, stipulând că descendenții foștilor cetățeni români pot obține din nou cetățenia română, la cerere, chiar dacă aceștia au deja o altă cetățenie sau nu locuiesc în România. Totodată, imigrația din R. Moldova a crescut și ca urmare a creșterii cererii pentru forță de muncă în agricultura românească, după emigrația masivă, în ultimii ani, a românilor din mediul rural.

Imigrația dinspre Republica Moldova continuă și în prezent, după ce România a devenit stat membru al UE, dar, după acest moment, România a introdus cerințe de viză obligatorie pentru cetățenii moldoveni, ceea ce a condus la creșterea substanțială a numărului cetățenilor moldoveni care au solicitat cetățenia română anterior acestui moment. Se estimează că circa 500.000 de cetățeni moldoveni (dacă adăugăm și copiii, numărul acestora ajunge la 800.000) au solicitat cetățenia română începând cu anul 2007 și se previzionează că numărul acestora ar putea depăși 1,8 milioane (din totalul de 3,8 milioane locuitori ai Republicii Moldova) până la finele anului 2009⁶.

Principalele domenii de activitate ale imigranților din România sunt: comerțul (en gros și cu amănuntul), industria textilă, serviciile și sectorul financiar-bancar.

După 1990, imigrația în România a înregistrat o evoluție mult mai dinamică și în bună măsură diferită (inclusiv sub aspectul motivațiilor) de cea anterioară. Dacă în perioada anilor 1990, majoritatea imigranților din România erau oameni de afaceri care proveneau din Orientul Mijlociu, Turcia și China, ulterior, odată cu privatizarea economiei românești și cu adâncirea integrării acesteia în economia globală, a crescut numărul cetățenilor din statele membre ale UE care s-au stabilit temporar sau permanent în România.

Chiar dacă pe primele locuri în privința numărului de imigranți din România se situează state din afara spațiului UE, în ultimii ani se observă o creștere importantă a numărului celor care provin din state membre ale UE. În perioada 2006-2008, ponderea cetățenilor provenind din state membre ale UE a crescut constant. Astfel, dacă la nivelul anului 2006, 20,37% dintre cetățenii străini proveneau din state membre ale UE, în 2007, ponderea acestora era de 26,54%, iar în 2008, de 29,97%. Explicația acestui rezultat constă în aceea că odată cu delocalizarea activităților în România, societățile transnaționale au adus în

țara noastră și personalul necesar pentru derularea afacerilor (cel puțin, a managerilor la nivelul de vârf). În acest sens, este de remarcat faptul că din totalul permiselor active emise în anul 2006, 29,9% sunt pentru funcții de conducere, (Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă). În multe cazuri, delocalizarea în România, ca, de altfel, în majoritatea țărilor receptoare, a vizat activitățile intensive în forță de muncă (în România, la cote mai ridicate decât în alte țări din regiune⁷).

Se observă, de asemenea, că pe primele locuri în privința imigranților, între țările din spațiul UE, se situează, în linii mari, țările care au cele mai ridicate niveluri ale investițiilor străine directe în România (Italia, Germania, Franța, Austria, Ungaria⁸). Reține atenția creșterea substanțială, într-un interval de numai doi ani (2006 - 2008), a celor care au venit în scop de muncă din Italia (de la 2.907 persoane în 2006, la 5.479 în 2008), Germania (de la 1.767 persoane în 2006, la 4.216 în 2008), Franța (de la 1.413 persoane în 2006, la 2.858 în 2008), Austria (de la 425 lucrători în 2006, la 1501 în 2008), Marea Britanie (de la 681 lucrători în 2006, la 1.331 în 2008) și Ungaria (de la 214 lucrători în 2006, la 1.337 în 2008; Sursa: ORI).

3. Motivațiile imigranților

Motivul șederii în România	2006	2007	2008
La studii	11.036	10.716	10.576
Membru de familie cetățean român	7.786	11.997	17.093
Reîntregirea familiei	4.598	3.732	3.209
Întreprinzători în sectorul comercial	7.708	5.509	3.815
Angajare pe piața muncii	5.504	5.700	8.821
Activități religioase sau umanitare	1.806	1.281	1.093
Specializare	850	892	1.090
Doctorand	173	189	194
Activități didactice	16	7	2
Tratament medical	...	1	...
Activități de cercetare științifică	2
Alte activități profesionale	27	20	18
Alte scopuri	3.483	2.507	4.446
TOTAL	47.683	59.050	76.726

Tabelul 3 - Numărul cetățenilor străini care aveau drept de ședere valabil, după scopul sosirii în România, perioada 2006-2008
Sursa: ORI, 2009

Grupa de vârstă	Structura imigranților pe grupe de vârstă (în %)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Sub 18 ani	18,81	17,60	13,64	13,38	13,53	14,96	14,04	14,98
18-25 ani	17,17	17,12	19,42	16,74	13,86	11,50	11,25	10,46
26-40 ani	32,55	33,11	36,54	34,89	34,42	38,07	42,33	39,22
41-50 ani	18,30	17,41	17,68	16,84	16,37	17,52	19,04	19,63
51-60 ani	8,24	8,05	7,99	9,64	11,65	10,15	9,45	10,49
61 ani și peste	7,94	6,71	4,73	8,51	10,18	7,80	3,89	5,22

Tabelul 4 - Variația structurii imigranților pe grupe de vârstă

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor din Anuarul statistic al României, anul 2008

Mutațiile înregistrate în dinamica imigrației au vizat nu doar țările de origine ale imigranților, ci și motivațiile acestora și variabilele imigrației. Astfel, dacă în perioada comunistă majoritatea străinilor rezidenți în România erau studenți și numai o mică parte oameni de afaceri, în prezent, paleta motivațiilor pentru migrație este mult mai diversificată. Cei sosiți la studii prezintă în continuare cea mai mare pondere, însă a crescut mult numărul celor care au venit pentru muncă. Au apărut totodată o serie de motivații noi, unele decurgând din statutul țării noastre de membru al UE (spre exemplu, dreptul la reîntregirea familiei a putut fi invocat și utilizat de un număr tot mai mare de cetățeni străini), altele putând fi puse pe seama globalizării și a creșterii interesului pentru țara noastră din partea unor organizații internaționale/umanitare (al căror scop în România nu este întotdeauna suficient de transparent sau, în orice caz, nu corespunde cu cel declarat decât în mică măsură).

Redăm în continuare o listă a motivațiilor prezenței în România a cetățenilor străini, așa cum a fost ea întocmită de ORI (a se vedea Tabelul 3 - Numărul cetățenilor străini care aveau drept de ședere valabil, după scopul sosirii în România).

Chiar dacă această delimitare are unele curențe (dacă avem în vedere faptul că cei care aparțin unei familii în care unul dintre soți este cetățean român pot fi la fel de bine angajați pe piața muncii - apare astfel o redundanță a motivațiilor), ea oferă o imagine suficient de detaliată asupra spectrului motivațiilor imigranților și a importanței relative a acestor motivații.

4. Variabile ale imigrației în România

Modificările înregistrate în dinamica fluxurilor imigrației au vizat atât aspectele cantitative cât și pe cele calitative, acestea din urmă fiind relevate prin intermediul unor variabile precum: vârsta și

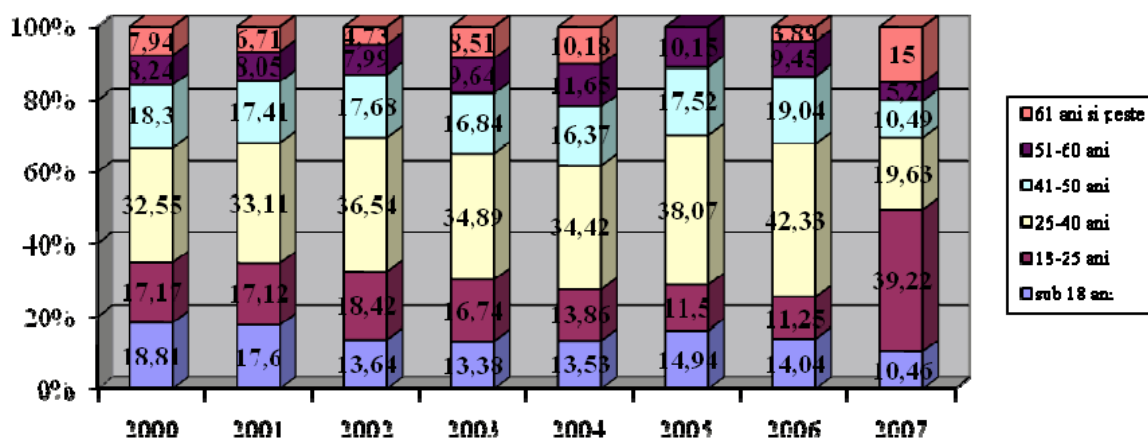

Figura 2 - Structura imigranților pe grupe de vârstă

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din Anuarul statistic al României, 2007

Sex	Structura imigranților pe sexe, în perioada 2000 - 2007 (%)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Masculin	50,91	51,25	51,87	53,44	56,58	57,15	61,73	61,32
Feminin	49,09	48,75	48,13	46,56	43,42	42,85	38,27	38,68

Tabelul 5 - Structura imigranților pe sexe, în perioada 2000 - 2007 (%)

Sursa: Calculele autorului, pe baza datelor din Anuarul statistic al României, anul 2008

genul imigranților, nivelul studiilor și distribuția lor după zona de rezidență din România. Pentru a putea înțelege consecințele dinamicii actuale a imigrației și pentru a evalua impactul acestor consecințe asupra societății românești, atât pe termen scurt, dar mai ales pe termen lung, este necesar să examinăm tendințele de evoluție ale fiecăreia dintre aceste variabile.

a) Vârsta imigranților

Imigranții din România sunt, în general, persoane adulte, cu potențial ridicat de integrare pe piața muncii (INS, Migrația externă permanentă, 2008). Potrivit INS (Anuarul statistic al României, anul 2008), ponderea imigranților cu vârste sub 25 de ani și a celor peste 61 de ani s-a redus în ultima decadă, fiind însoțită de creșterea celor cu vârste cuprinse între 26 și 60 de ani (a se vedea Tabelul 4 și Figura 2).

În ultima decadă, ponderea tinerilor sub 25 de ani nu a depășit 37% în niciun an, ceea ce sugerează o posibilă reducere a numărului celor aflați la studii în România. De asemenea, nici ponderea celor cu vârste de 51 de ani și peste nu a depășit 22% din totalul imigranților (cea mai mare pondere - 21,83% - înregistrându-se în anul 2004). Cel mai

important segment de populație imigrantă a fost reprezentat de persoanele cu vârsta cuprinsă între 26 și 50 de ani. Această categorie, care prezintă și cel mai mare interes pentru piața internă a muncii, a înregistrat, în ultima decadă, ponderi de 50 - 59% din total. Creșterea ponderii migrației pentru muncă reprezintă explicația sporului înregistrat de grupele de populație activă.

Aceste tendințe sunt în concordanță cu motivațiile prezenței lor în România, expuse mai sus.

b) Structura imigranților pe sexe

În România, structura pe sexe a imigranților permanenți a cunoscut variații importante de la un an la altul, pe parcursul intervalului 1991 - 2008. Inițial (în 1991), ponderea femeilor a fost covârșitoare (63,7%), ulterior însă, această caracteristică a dispărut, imigrația bărbaților devenind majoritară și menținându-se astfel în toți ceilalți ani ai intervalului 1991-2008 (a se vedea Tabelul 5; Figura 3). Cea mai redusă pondere a femeilor în totalul imigranților s-a înregistrat în anul 2008 (32,82%, potrivit datelor ORI).

Aceeași tendință de reducere a ponderii femeilor în totalul imigranților din România rezultă și din datele ORI, deși cifrele sunt ușor diferite.

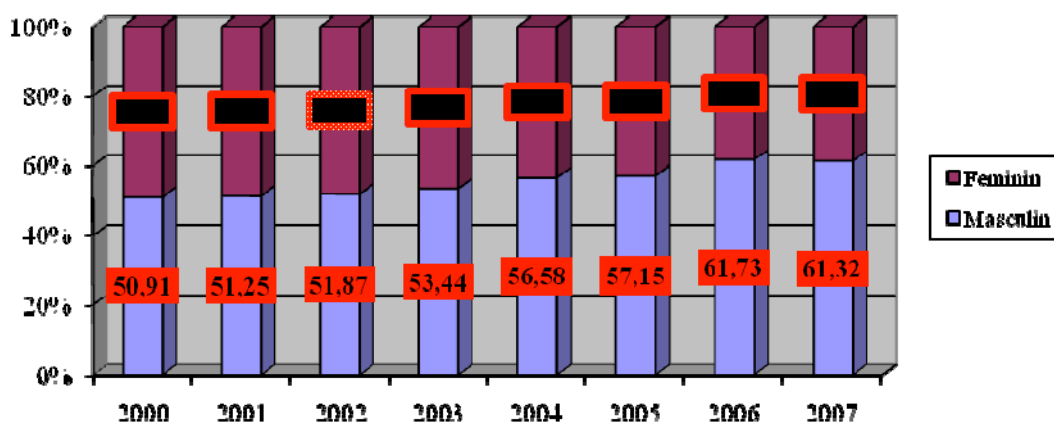

Figura 3 - Structura imigranților pe sexe și ani, în perioada 2000-2007

Sursa: Calculele autorului, pe baza datelor din Anuarul statistic al României, anul 2008

Sex	Structura imigranților pe sexe, în perioada 2006 - 2008 (%)		
	2006	2007	2008
Masculin	63,15	64,91	67,18
Feminin	36,85	35,09	32,82

Tabelul 6 - Structura imigranților pe sexe, în perioada 2006 - 2008 (%)

Sursa: Calculele autorului, pe baza datelor ORI

Imigrația femeilor se explică prin creșterea cererii de forță de muncă în industria textilă și agricultură, creșterea ponderii migrației pentru afaceri (aici avem în vedere în principal imigranții de origine turcă, arabă, chineză) și extinderea delocalizării activităților marilor societăți transnaționale în România. Îndată ce afacerea a devenit stabilă, întreprinzătorii au procedat la reunificarea familiei, ceea ce a sporit și ponderea femeilor în totalul imigranților. În particular, pentru imigranții de sex feminin din Republica Moldova, distribuția pe sexe este mai echilibrată în raport cu situația generală, fapt determinat de prezența importantă a femeilor din această țară în activitățile agricole din România.

c) Nivelul studiilor

Structura imigranților după nivelul studiilor a înregistrat modificări de mică intensitate în ultima decadă. Reține totuși atenția creșterea cu circa 12% a ponderii imigranților cu studii liceale în ultima decadă, care au ajuns la circa 46% din total în anul 2008 (Tabelul 7 și Figura 4), precum și creșterea ponderii celor cu studii superioare (circa un sfert din totalul imigranților înregistrați la nivelul anului 2008), în detrimentul celor cu studii gimnaziale și primare.

Referitor la nivelul de pregătire al cetățenilor străini care vin să lucreze România, o statistică

a Ministerului Educației și Cercetării (prin Centrul Național de Recunoaștere și Echivalare a Diplomelor) evidențiază următoarele aspecte⁹:

- numărul total al cetățenilor străini care au solicitat recunoașterea diplomelor de studii în perioada 2003 - 2006 (ianuarie - aprilie)¹⁰, este de 5.174, dintre care 795 (15,37% din numărul total de solicitări) au solicitat recunoașterea diplomelor de studii superioare, restul de 4.379 (84,63% din același total) solicitând recunoașterea diplomelor de studii medii;

- în ceea ce privește solicitările pentru recunoașterea diplomelor de studii ale cetățenilor străini care provin din statele membre ale UE, putem remarca că primele cinci locuri sunt ocupate de: Franța - 350 solicitări (6,76% din total), Germania - 218 solicitări (4,21% din total), Italia - 173 solicitări (3,34% din total), Marea Britanie - 149 solicitări (2,88% din total) și Grecia - 107 solicitări (2,07% din total);

- din analiza solicitărilor pentru recunoașterea diplomelor de studii superioare, raportându-ne la numărul total al acestora, statele membre ale UE cu cei mai mulți solicitanți sunt: Franța - 217 solicitări (27,30%), Marea Britanie - 132 solicitări (16,60%), Germania - 117 solicitări (14,72%), Grecia - 64 solicitări (8,05%), Austria - 56 solicitări (7,04%).

Nivelul studiilor	1995	2000	2005	2008
Studii superioare	18,98	22,49	20,36	24,98
Studii liceale	29,79	34,39	43,93	46,27
Studii profesionale și tehnice	11,91	11,60	6,80	3,23
Studii gimnaziale și primare	27,88	23,21	21,57	16,43
Alte situații	11,44	8,31	7,34	9,1

Tabelul 7 - Structura imigranților după nivelul studiilor (%)

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din Anuarul demografic al României, edițiile 2007 și 2008 și Migrația externă permanentă, 2008

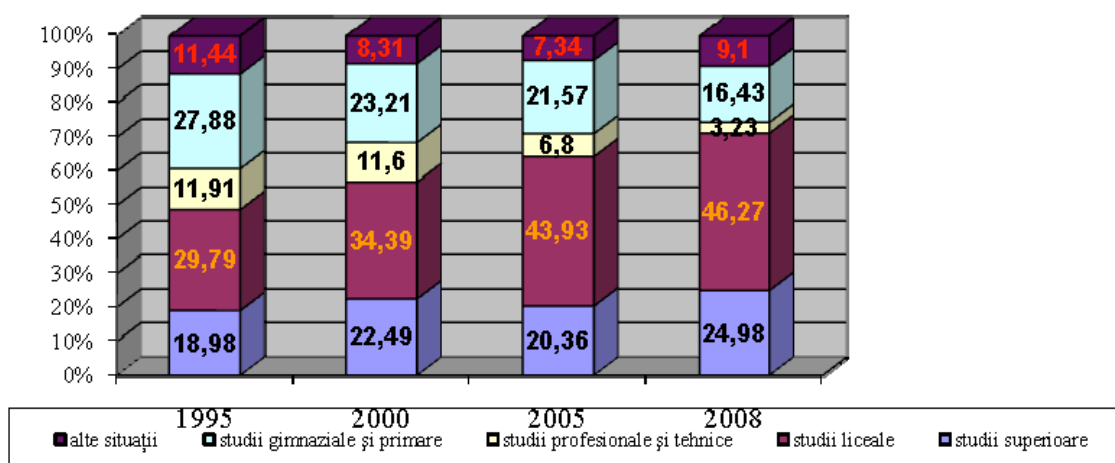

Figura 4 - Structura imigranților după nivelul studiilor (în %)
Sursa: Prelucrări pe baza datelor din Anuarul demografic al României, 2006
și Migrația externă permanentă, 2008

d) Distribuția imigranților după zona de rezidență din România

Potrivit INS (Migrația externă permanentă, 2008), circa jumătate (50,18%) dintre imigranții permanenți de pe teritoriul României sunt necăsătoriți; majoritatea covârșitoare a acestora (90,94%) s-a stabilit în mediul urban. Comunitățile de imigranți din România sunt localizate mai ales la nivelul marilor orașe.

În cazul unora dintre imigranți se observă o predilecție pentru orientarea spre anumite regiuni geografice. Astfel, la Iași întâlnim preponderent cetățeni din Republica Moldova; la Cluj, interesant de semnalat este existența unei comunități de imigranți niponi, iar la Craiova există o comunitate străină destul de puternică, dominată de foști studenți arabi.

Cele mai importante târguri comerciale din Bănie sunt patronate de aceștia. Arabii mai dețin firme de transport de mărfuri și persoane, case

de schimb valutar, firme de construcții și stații de betoane.¹¹

Străinii care și-au stabilit reședința temporară sau permanentă în România au preferat regiunile mai dezvoltate din punct de vedere economic, precum și centrele universitare.

Din tabelul 8 se observă că aproape două treimi din totalul imigranților sunt rezidenți în București și alte cinci județe.

La nivelul anului 2008, cei mai mulți străini se înregistrau în municipiul București și județul Ilfov (33.032), urmate de județele Iași (4.230), Cluj (4.090), Timiș (3.914) și Constanța (3.454). Și anterior anului 2008, regiunea București-Ilfov a dominat categoric ierarhia preferințelor imigranților, situându-se la mare distanță de celelalte regiuni de dezvoltare ale țării. Fluxuri mai modeste ale imigrației se înregistrează în regiunea Sud-Vest Oltenia.

Județul	Ponderea imigranților (%)		
	2006	2007	2008
București și județul Ilfov	45,55	43,98	43,05
Iași	6,07	5,56	5,51
Cluj	5,65	5,65	5,33
Timiș	4,84	5,05	5,10
Constanța	4,55	4,01	4,50
Total	68,00	64,25	63,49

Tabelul 8 - Topul primelor cinci județe, după numărul de imigranți
Sursa: Calculele autorului pe baza datelor ORI

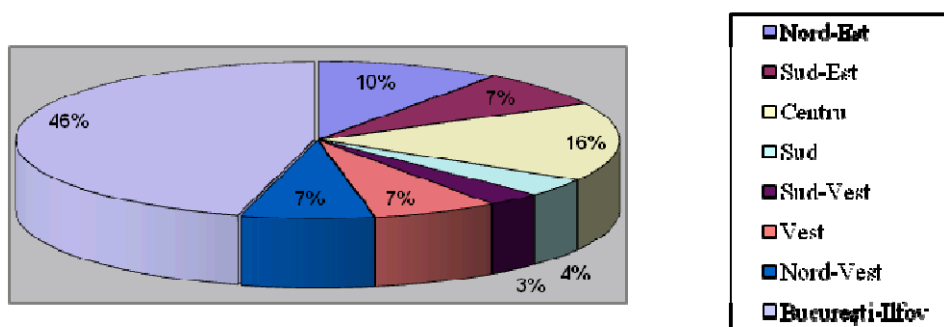

Figura 5 - Distribuția imigranților după regiunea de dezvoltare, la nivelul anului 2008
Sursa: Prelucrări după INS, Migrația externă permanentă, 2008

Concluzii

Din cele prezentate în lucrare deducem că atât sub aspectul vârstei, genului, al nivelului studiilor sau al distribuției teritoriale, fluxurile de imigrație au o repartitie dezechilibrată. Un profil actual al imigranților din România ar arăta astfel: tineri cu vârste până la 40 de ani, atât bărbați (care predomină) cât și femei, cu studii medii (deși nu lipsesc nici cei cu studii superioare), care se stabilesc în marile orașe.

Afluxul de cetățeni străini pe piața muncii din România încă este modest comparativ cu defluxul românilor spre Vest și va continua să depindă în foarte mare măsură de atractivitatea economiei românești (de măsura și ritmul în care aceasta va reuși să recupereze decalajul care o separă de economiile dezvoltate din Europa). Situația României nu reprezintă o noutate în această privință, dacă ținem cont că țări precum Grecia, Spania și Portugalia au preluat fluxuri migratorii mari la circa cinci ani de la aderarea la UE (pe de altă parte, Cipru primea deja, la numai un an de la aderarea la UE, fluxuri masive de imigranți).

Cel mai probabil, fluxurile imigrației vor avea două componente principale: vecinii mai săraci (mai ales Republica Moldova și Ucraina), care profită fie de cunoașterea limbii, fie de apropierea geografică, sau de regimul vamal mai permisiv, și cei din unele țări asiatice (mai ales chinezi, vietnamezi, arabi, afgani, pakistanezi și indieni). Indiferent de zona geografică din care provin, imigranții vor încerca să folosească teritoriul românesc ca o placă turnantă spre Europa de Vest¹².

În aceste condiții, este probabil ca regiunile de Sud și Nord-Est, predominant agricole, să primească un număr tot mai mare de lucrători

din Republica Moldova și Ucraina, în timp ce imigranții din țările asiatice se vor orienta spre mediul urban, unde, cel mai probabil, vor lucra în sectorul construcțiilor, industria textilă, comerț și prestările de servicii.

Atât cei care vor proveni din estul continentului european, cât și imigranții de origine asiatică se vor implica în activități ilegale (trafic de droguri, de persoane, furturi, jafuri), dacă nu-și vor putea asigura subzistența. În majoritatea cazurilor, este de așteptat ca imigranții să se așeze în cartierele marginase din marile orașe sau în localitățile din apropierea acestora, unde chiriile sunt mai accesibile. Nu poate fi exclusă însă nici apariția unor construcții ilegale, în genul celor locuite de către unii emigranți români din țările occidentale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Hunya and Anna IARA, Impact of Romania's Accession to the EU on the Austrian Economy, A study commissioned by the Romanian Embassy in Vienna, Vienna, March 2006.
2. GHEȚĂU Vasile, *The Known And The Unknown Face Of Romanian International Migration*, International Conference "Effects Of Migration On Population Structures In Europe", Vienna, 1-2 December 2008, organizer - Vienna Institute Of Demography / IIASA.
3. *Fenomenul migraționist din perspectiva aderării la UE*, Institutul European din România (2004), www.ier.ro.
4. Focus Migration: Romania, <http://www.focus-migration.de/Rumaenien.2515.0.html?&L=1>.
5. *Liberalizarea pieței muncii din România*. Studiu de impact realizat de Departamentul pentru Muncă în Străinătate, Oficiul pentru Migrația Forței

de Muncă și Catedra de Științe Politice a Facultății de Științe Politice și Științele Comunicării din cadrul Universității din Oradea, 21 noiembrie 2006, Ediția a II-a.

6. Anuarul Statistic al României, Edițiile 2007, 2008 (Institutul Național de Statistică).

7. Migrația externă permanentă, 2008 (Institutul Național de Statistică).

8. Oficiul Român pentru Imigrări.

9. Revista *Capital*, 14 noiembrie 2005.

10. Cotidianul *Gândul*, 15.08.2008, *Ungurii muncesc în România pe jumătate din banii ceruți de localnici*.

11. Mediafax, 30.10.2008.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Focus Migration: Romania, <http://www.focus-migration.de/Rumaenien.2515.0.html?&L=1>

2 Sursa: *Anuarul statistic* al României, 2007, 2008; *Migrația externă permanentă, 2008*, Institutul Național de Statistică.

3 Revista *Capital*, 14 noiembrie 2005.

4 Numai în perioada 1 ianuarie - 19 septembrie 2008 au fost înregistrate 13.699 de solicitări din partea angajatorilor pentru eliberarea de noi autorizații de muncă. Dintre acestea, au fost soluționate pozitiv 10.000 de cereri, au fost respinse 1.880 de solicitări și alte 1.819 formulare fiind în curs de soluționare (Sursa: Mediafax, 30.10.2008).

5 **Ca o consecință a acestei legi, se estimează că mai mult de 250.000 de cetățeni moldoveni au primit cetățenia română în anii 1990. În aceste circumstanțe, numărul oficial al cetățenilor moldoveni din România ar putea fi mult mai mare în realitate decât cel prezentat în statisticile oficiale, pentru că cetățenii moldoveni care au obținut cetățenia română nu figurează în acte ca imigranți, ci ca cetățeni români.**

6 Focus Migration: Romania, <http://www.focus-migration.de/Rumaenien.2515.0.html?&L=1>

7 Spre exemplu, subsidiarele firmelor austriece din România angajează o persoană pentru un stoc de 37.500 euro. În alte țări din regiune, această cifră este aproape dublă: în R. Cehă - 58.100 euro, în Ungaria - 64.200 euro (a se vedea Gábor HUNYA and Anna IARA, *Impact of Romania's Accession to the EU on the Austrian Economy*, A study commissioned by the Romanian Embassy in Vienna, Vienna, March 2006).

8 În cazul Ungariei, prezența în număr relativ mare a cetățenilor provenind din această țară se explică și prin faptul că un număr în creștere de cetățeni maghiari din estul Ungariei - zonă mai săracă și cu o rată ridicată a șomajului - vin în România, fie pe cont propriu, fie recrutați de companiile ungare care operează în țara noastră, unde câștigă mai bine decât în țara de origine. Aceștia lucrează în special în sectorul construcțiilor, grav afectat de lipsa forței de muncă prin plecarea masivă a românilor la muncă în alte state (Sursa: Cotidianul *Gândul*, 15.08.2008, *Ungurii muncesc în România pe jumătate din banii ceruți de localnici*).

9 Liberalizarea pieței muncii din România. Studiu de impact realizat de Departamentul pentru Muncă în Străinătate, Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă și Catedra de Științe Politice a Facultății de Științe Politice și Științele Comunicării din cadrul Universității din Oradea, 21 noiembrie 2006, Ediția a II-a.

10 S-au transmis informații și pentru solicitările de recunoaștere a diplomelor din anul 2002, însă doar pentru cetățenii UE cu studii superioare, motiv pentru care acestea nu au fost luate în considerare.

11 Revista *Capital*, 14 noiembrie 2005.

12 Potrivit datelor Poliției de Frontieră, în 2001, un număr de 3.577 cetățeni străini au fost prinși încercând să intre sau să iasă din țară pe zona verde a frontierei; trei ani mai târziu, numărul acestora s-a redus la 622. Majoritatea proveneau din India, China, Irak și Pakistan. În același timp, însă, a crescut numărul tentativelor de trecere a frontierei cu documente falsificate, mai ales din partea cetățenilor moldoveni, turci, ucraineni și chinezi.

Maior inginer Ionel STOICA (jstoica2001@yahoo.com) este analist pe probleme politico-militare în cadrul Statului Major General. Licențiat în domeniile tehnic (Academia Tehnică Militară, București) și economic (Universitatea Lucian Blaga, Sibiu), este doctorand al Facultății de Geografie din Universitatea București. De asemenea, este autor al mai multor lucrări în domeniul securității naționale și internaționale, publicate în țară și străinătate, preocupat în mod special de problematica migrației internaționale.

O POSIBILĂ SOLUȚIE: CONTINUUM SINERGIC MEDITERANO-PONTIC

Dr. Grigore ALEXANDRESCU

De-a lungul întregii evoluții a civilizației europene, Marea Neagră și Marea Mediterană au fost legate strâns între ele nu numai prin întinderile de apă, dar și prin destinul comun al popoarelor care le-au mărginit. Aceasta a determinat ca eșichierul să genereze un efect sinergic în relația eurasiatică și în cea eurafricană. Drept urmare, de o parte și de alta a țărmurilor, au fost realizate confluențe care adăpostesc esențele civilizațiilor care s-au dezvoltat în această parte a Lumii și la sedimentarea unor sisteme de valori incontestabile.

Azi, ghidându-se după lecțiile istoriei, UE ar putea stimula realizarea unui continuum sinergic de la Marea Mediterană la Marea Neagră, cu scopul de a asigura un cadru mai larg și mai flexibil de dialog, care să dea coerență și substanță politicilor ce se adresează zonei. Acest mecanism poate servi la dinamizarea actualului proces de cooperare regională printr-un dialog intensificat, care să crească încrederea între statele de pe cele trei continente.

Cuvinte-cheie: sinergie, platforma geografică inițială, Procesul Barcelona, Parteneriatul Euro-Mediteranean, Sinergia Mării Negre, Parteneriatul Estic, securitate regională.

Mările și oceanele sunt, în esența lor, imense spații fluide care separă, identifică și unesc continente și civilizații, stimulând, în același timp, realizarea unor construcții geopolitice de mare anvergură. În cea mai mare parte, mările și oceanele lumii sunt ape internaționale, ape ale nimănui și ale tuturor, mărginite de ape teritoriale, continente și țări.

De-a lungul mileniilor, mările și oceanele nu au separat marile comunități umane, ci doar le-au

reduc vremelnic mobilitatea. Mișcarea continuă a populațiilor dinspre Est spre Vest s-a produs în etape și a avut (și are și în continuare) efecte conflictuale și reacții de respingere, dar nu poate modifica esențial configurația civilizațională, ci doar alimentează tensionarea și dinamica ei.

Azi, *nolens-volens* mările și oceanele lumii au devenit punți de legătură între actorii internaționali, și nu numai, și interesele lor politice, economice, culturale, militare și de orice altă natură. Prin aceasta, se poate afirma că marile întinderi de apă au căpătat, în ultimul timp, o funcție extrem de importantă în etapa pe care o trăim, etapa evoluției omenirii către globalizare: *funcția sinergică* sau *efectul sinergic*.

Se poate constata că prima concretizare a acestei funcții are drept coagulant Oceanul Atlantic. De-a lungul timpului, Oceanul Atlantic, mai ales ca urmare a celor două războaie mondiale, prin efectul său sinergic, a generat o dimensiune euro-atlantică, pe care s-a construit și consolidat o entitate euro-atlantică, o sinergie euro-americană, concretizată într-o evoluție tehnologică și culturală accelerată și foarte consistentă a celor două maluri ale Atlanticului. De altfel, în opinia noastră, este și singura sinteză geopolitică și geostrategică de mare anvergură realizată până în prezent. Ea se constituie într-o concretizare a unui model *offshore*, prin care oceanul permite conexiunea a două efecte de putere. Pe deoparte, cel european, care se prezintă ca un efect remanent de putere generativă, întrucât expansiunea europeană a generat America de azi. De partea cealaltă, efectul american, întrucât America (îndeosebi SUA) a generat puterea tehnologică și informațională care constituie, azi, o foarte consistentă matrice civilizațională pentru epoca societății bazată pe cunoaștere, pentru epoca

globalizării. De aici nu rezultă neapărat că societatea omenească, globalizată, va arăta precum Statele Unite de azi, ci doar că efectul de sinteză generat de relația euro-atlantică, coroborat cu efectul de sinteză Asia-Pacific, cu cel eurasiatic și cu cel eurafrican va sta la baza noului tip de civilizație.

Deocamdată, dimensiunea euro-atlantică este singura sinergie de acest gen realizată pe planeta noastră. Este posibil ca Oceanul Arctic să stimuleze o altă sinergie. Numeroasele resurse energetice ascunse azi sub calota de gheață îi vor determina nu numai pe riverani să colaboreze și să coopereze pentru prospectarea, probarea și recuperarea acestora, ci și pe ceilalți.

Iată dovada că efectul sinergic al mărilor și oceanelor nu își va pierde importanța în anii ce vor urma. El va fi, probabil, liantul principal al conexiunilor și jocurilor geopolitice și geostrategice care vor însoți societatea umană în deceniile următoare.

Pentru ca lucrurile să se deruleze într-adevăr pe aceste coordonate, Europa trebuie să genereze, să întrețină, să dezvolte și să valorifice la maximum efectul de sinteză din toate zonele care îi aduc și îi vor aduce beneficii.

Din multitudinea acestora ne propunem să ne focalizăm asupra zonelor din sudul și din estul construcției europene, prin *efectul sinergic eurafrican* și cel *eurasiatic*. Aceasta se impune din cel puțin două motive foarte importante:

- UE dispune de mijloacele necesare pentru ca, împreună cu Rusia, Japonia, China, India, Turcia și țările Orientului Mijlociu și Apropiat, să iasă din prejudecăți și să realizeze unitatea eurasiatică, pe care noi o înțelegem ca pe o entitate geopolitică, economică, îndeosebi energetică, multiculturală, multicivilizațională, dar care poate deveni de tip integral, precum și complementaritatea eurafricană, absolut necesară pentru securitatea configurației geografice actuale a platformei geofizice inițiale (Asia, Europa, Africa);

- numai o astfel de unitate este și poate fi în măsură ca, împreună cu complementaritatea eurafricană și cu entitatea euro-atlantică, să genereze securitatea lumii și dezvoltarea ei durabilă.

Chiar dacă acum sunt oarecum distincte, aceste dimensiuni ale politicii europene pot fi ușor asamblate într-un tot unitar. Marea Mediterană și Marea Neagră, mări interioare ale spațiului eurasiatic și eurafrican, devin, în această nouă epocă,

punți de legătură și de sudură intracontinentală și interculturală. Cele două mări – legate strâns între ele de-a lungul întregii evoluții a civilizației europene –, au constituit din totdeauna un spațiu cu efect sinergic în relația eurasiatică și în cea eurafricană. Acest efect a condus la realizarea, și de o parte și de alta a țărmurilor, a unor confluențe care adăpostesc esențele civilizațiilor care s-au perindat pe aici și la sedimentarea unor sisteme de valori incontestabile.

Azi, Europa de Sud aduce, în avantajul întregii construcții europene și euro-atlantice relația cu statele africane și cu cele din Asia. Este drept, o astfel de relație se află încă în reconstrucție. Dar ea a fost cândva – în vremea civilizației grecești și a celei romane – centrul vital al dezvoltării europene. E drept, în acele vremuri nu exista o dimensiune euro-atlantică. Pe măsură ce s-a consolidat o astfel de dimensiune, începută încă în vremea Renașterii și amplificată odată cu dezvoltarea mijloacelor de navigație, cea euro-mediteraneană și cea a Mării Negre s-au estompat, dar nu au dispărut, ci au trecut doar într-un plan secundar.

Este timpul ca vechile sinergii să fie revigorate. Efectele lor vor fi cât se poate de benefice, în primul rând, pentru țările din zonă, dar și pentru cele mai îndepărtate. Desigur, mileniile de războaie și conflicte care au măcinat și au fragmentat aceste imense spații nu și-au epuizat în totalitate consecințele, iar noile provocări, pericole și amenințări se grefează pe vulnerabilitățile deja existente, generând numeroase riscuri. Iar Europa trebuie să și le asume. Acestea pot fi însă ameliorate, dacă nu chiar înlăturate. Din această perspectivă, una dintre metode poate fi generarea unor efecte sinergice în spațiile de contact și de confluență. Prin aceasta, zonele de falii strategice, care au separat și opus statele, regiunile și oamenii se pot transforma în zone de confluență strategică. Iar acesta este un obiectiv important al societăților bazate pe cunoaștere.

Extinderea succesivă a NATO și a UE a adus cele două alianțe la țărmurile Mării Mediterane și ale Mării Negre, generând noi provocări pentru acestea.

Regiuni cu particularități politice, economice, strategice, civilizaționale, impuneau abordări specifice. A fost nevoie de programe de cooperare distincte - Procesul Barcelona, Parteneriatul Euro-Mediteranean (Euromed) pentru sud și Sinergia Mării Negre și Parteneriatul Estic pentru răsărit.

Dar, după o analiză mai atentă a problemelor cu care se confruntă azi cele două regiuni, se poate observa că multe dintre ele sunt asemănătoare, unele chiar similare. Terorismul, crima organizată, migrația ilegală, traficul de arme, droguri, carne vie, proliferarea armelor de distrugere în masă sunt amenințări transfrontaliere pe care le monitorizează majoritatea statelor. Având în vedere caracterul transnațional al noilor riscuri și amenințări la adresa securității, apropierea geografică a Mării Negre și Mării Mediterane, interdependența lor, dar și faptul că singura ieșire din Marea Neagră către Oceanul Planetar se face prin Marea Mediterană, considerăm că este necesară o abordare comună a provocărilor pe care cele două le aduc pe scena internațională și elaborarea de soluții similare. Aceasta cu atât mai mult cu cât cele două mări fac parte din același arc strategic ce bordeiește marile construcții care identifică Europa de azi: NATO și UE.

Una dintre căile pe care le considerăm de succes este realizarea unui *continuum sinergic* de la Marea Mediterană la Marea Neagră. Acesta ar putea fi concentrat asupra coordonării diferitelor politici și inițiative dezvoltate pe eșichier de către statele riverane și de către instituțiile internaționale interesate. Sinergia Mării Negre, elaborată de UE în aprilie 2007, poate fi un laborator de studiu.

Pe scurt, Sinergia Mării Negre sintetizează viziunea UE asupra cooperării cu statele din zonă. Ea nu își propune să constituie o nouă strategie independentă a Uniunii pentru această regiune. Aceasta deoarece, în timp, au fost elaborate o serie întreagă de politici referitoare la acest areal: Politica Europeană de Vecinătate (PEV), ce se adresează noilor state independente, strategia de pre-aderare a Turciei, Parteneriatul Strategic cu Rusia. Mai degrabă, ea trebuie privită ca o inițiativă complementară acelor politici care se focalizează pe nivelul regional. Este un efort complementar acestor politici pentru a întări cooperarea între statele adiacente mării și între aceste state și UE.

Din această perspectivă, prin realizarea unui continuum sinergic de la Marea Mediterană la

Marea Neagră, UE ar putea asigura un cadru mai larg și mai flexibil de dialog, care să dea o coerență mai substanțială și o mai bună orientare politicilor ce se adresează zonei. Acest mecanism poate servi la dinamizarea actualului proces de cooperare regională printr-un dialog intensificat, care să crească încrederea între statele de pe cele trei continente.

Aici, provocările comune cu care se confruntă statele riverane Mării Negre și Mării Mediterane își pot găsi locul ideal de dezbateră și de soluționare printr-o abordare integrată a lor la nivel euro-afro-asiatic.

Din punct de vedere *economic*, ambele regiuni pot constitui zone de legătură între continente, importante și viabile rute comerciale, căi pentru susținerea dezvoltării economice, sociale și politice durabile.

În plus, cele două mări sunt căi de *transport* ideale pentru a asigura legătura rapidă între continente. Aceasta poate constitui atât un avantaj (dacă luăm în considerare posibilitatea de valorificare comercială, energetică și militară), cât și un dezavantaj, dacă avem în vedere că ele pot fi folosite de rețelele de crimă organizată transfrontalieră și de organizațiile teroriste, ca porți de acces către spațiul euro-atlantic.

De aici rezultă *dimensiunea de securitate și apărare*, unde continuumul sinergic realizat de toate statele din zonă ar putea asigura negreșit liniștea și pacea în spațiul Mediteranian-Pontic.

În concluzie, pentru realizarea securității, stabilității și prosperității marelui eșichier al platformei geofizice originale, se impun armonizarea și amplificarea eforturilor europenilor, asiaticilor și africanilor pentru realizarea unei noi și durabile relații la Marea Mediterană și la Marea Neagră. Este timpul ieșirii din fantasmеle trecutului și al pregătirii unui nou viitor în care sinergizarea unor spații de contact, confluență și conexiune își are un loc binemeritat.

Dr. Grigore ALEXANDRESCU (grigalex@yahoo.com) este cercetător științific gradul I, autor și coautor a peste 40 de monografii și studii de specialitate. A publicat peste 130 de articole pe teme de securitate, strategie și istorie militară în reviste prestigioase din țară și de peste hotare. Este absolvent a numeroase cursuri organizate de NATO și UE și a participat la operații de stabilitate și sprijin.

DIFERENȚE CULTURALE DINTRE ARMATĂ ȘI SOCIETATE

Grațiela VLĂDĂIANU

Articolul își propune să ridice, în mod legitim, câteva semne de întrebare în legătură cu locul destinat forțelor și structurilor militare în cadrul sistemului social, maniera în care acestea relaționează cu societatea pe care sunt chemate s-o apere. Care este rolul armatei în societatea românească? Dezvoltă forțele militare diferențe și similitudini culturale în raport cu aceasta? Este armata parte a societății sau se articulează ca o entitate distinctă? Și, în fond, cum operaționalizăm aceste concepte? În condițiile în care lumea contemporană traversează o criză identitară fără precedent, iar mișcarea doctrinară este nevoită să se reajusteze într-un ritm alert, redefinirea conceptelor devenind, fără doar și poate, imperativ major pentru supraviețuirea lor.

Cuvinte-cheie: armată, societate, raporturi civil-militare, sistem social, cultură militară, organizație, subcultură, control, teoria divergenței, teoria convergenței, tradiție militară, cultul patriei, elite feudale, fenomen militar, război, ritual, anchetă, cercetare sociologică, corp de ofițeri, sacrificiul suprem, globalizare, națiune, specificitate.

Societatea contemporană cunoaște o serie de schimbări dramatice la nivel structural, schimbări care o aruncă în vârtoarea unei crize de identitate fără precedent. Mișcarea doctrinară este chemată și ea, în egală măsură, să țină pasul cu această evoluție năucitoare: reajustarea doctrinelor, redefinirea conceptelor devin, astfel, imperative majore pentru supraviețuirea lor. Care este locul statului național în cadrul procesului globalizării? Cum rezolvăm, în sfârșit, dilema securității? Și, de fapt, securitatea cui? A individului, a statului, a societății? Societate închisă sau „Open Society”, după faimoasa licență a lui Popper¹? Dar problema libertate/securitate? Ei bine, acesteia, ce viitor îi profețim? Ce este dincolo de liberalism și conservatorism?

Doctrinile postmaterialiste răspund mai bine la chemarea societății? Secolul XXI va proclama pompos sfârșitul istoriei, după expresia, de acum celebră, a lui Francis Fukuyama²? Acestea sunt tot atâtea întrebări la care cercetarea științifică este chemată să răspundă, să constate tendințe, să reconceptualizeze și, în final, să formuleze direcții de acțiune pentru societate.

Aici încadrăm eforturile comunității științifice românești de a inaugura domenii de cercetare complet noi pentru orizontul intelectual din țara noastră. Cercetarea raporturilor existente între societate și structurile militare este, fără îndoială, o muncă de pionierat, dar, nu este mai puțin adevărat că, acest demers se articulează cu necesitate, în condițiile în care, odată cu prăbușirea comunismului, România se reîntoarce la democrație, reușind, după eforturi îndelungate, să se integreze în structurile euro-atlantice, devenind membră cu drepturi depline a NATO și UE.

Sunt de părere că un studiu pertinent asupra diferențelor culturale dintre armată și societate trebuie să aibă ca punct de plecare definirea sistemului social, urmată de încadrarea și relaționarea armatei în interiorul acestuia: armata este parte a societății și nicidecum o entitate separată. Rolul ei este să apere societatea, acțiune care antrenează, în mod evident, un cumul de factori obiectivi și subiectivi, un complex de trăsături specifice, care ne îndreptătesc să remarcăm o serie de aspecte culturale, proprii armatei. Faptul că aceste aspecte se constituie în cultură, în subcultură sau, dimpotrivă, rămân doar la stadiul de simple diferențe care nu afectează și nu schimbă nici forma și nici fondul culturii societății, aceasta este o problemă pe care sociologii români au abordat-o în diferite lucrări³.

În acest sens, demersul meu se dorește, mai degrabă, a fi o schemă de lucru, o propunere de abordare sintetică a problematicii armată

/ societate, cu scopul declarat de a înlesni înțelegerea mai rapidă a subtilităților acesteia, într-o anumită logică, într-o anumită dinamică, a cărei analiză să poată servi drept bază de prognoză pentru îndeplinirea, în condiții optime, a misiunii fundamentale a armatei, aceea de a se afla în slujba și apărarea societății.

Întrebări fundamentale ale sociologiei: Ce este societatea? Ce este cultura? Ce loc ocupă forțele armate în cadrul sistemului social?

Aplecându-se extrem de riguros asupra conceptelor de cultură și societate, Anthony Giddens aprecia că, deși între acestea există, fără doar și poate, numeroase puncte comune, cele două noțiuni sunt, totuși, separate, iar raportul care se instituie între ele este acela al interdependenței, al necesității reciproce: „Cultura se referă la modurile de viață ale membrilor unei societăți sau ale grupurilor aparținând unei societăți. Ea include modul în care aceștia se îmbracă, tradițiile de nuntă și viața de familie, stilul lor de muncă, ceremoniile religioase și maniera în care își petrec timpul liber. **Cultura** poate fi deosebită în mod conceptual de **societate**, dar între aceste noțiuni există strânse legături. O societate reprezintă un **sistem de interrelaționări** care pun în legătură un individ cu altul... Nicio cultură nu poate exista fără societate, așa cum nicio societate nu poate exista fără cultură. Fără cultură, n-am mai fi deloc umani, în sensul general al termenului. N-am avea un limbaj în care să ne exprimăm, n-am poseda simțul conștiinței de sine, iar capacitatea noastră de gândire sau de judecată ar fi extrem de limitată.”⁷⁴

Pe aceeași linie, Lisette Coandă, referindu-se la George Simmel⁷⁵ și la contribuția acestuia la cercetarea sociologică, aprecia că sociologul german a abordat studiul societății plecând de la ideea că aceasta este un „... produs al interacțiunilor individuale între unități sociale (indivizi, grupuri)”, iar „... fiecare tip de interacțiune are o dimensiune socială și chiar un rol în constituirea socialului. Cu alte cuvinte, alături de structuri cristalizate și stabile cum ar fi statul, familia, corporația și biserica, clasele sociale și organizațiile bazate pe interese comune coexistă nenumărate alte forme de relații și tipuri de interacțiuni, parte integrantă a formațiunilor sociale mai ample, țesătură fără de care societatea nu ar putea exista. Societatea în concepția lui George Simmel nu este o **substanță**,

ceva concret, ci un **eveniment**. Ea constă în totalitatea acțiunilor și influențelor pe care indivizii le suportă și le exercită unii asupra celorlalți, fie că sunt conștienți sau nu de aceasta. Lumea poate fi cel mai bine înțeleasă în termenii conflictelor și contrastelor dintre categorii opuse ; condiția însăși a vieții este coexistența elementelor diametral opuse.”⁷⁶

Cu alte cuvinte se poate evidenția o abordare sistemică a socialului, evidentă, atât în studii aparținând secolului XIX, cu caracter de pionierat – termenul de sociologie se inventează acum, iar părintele său este Auguste Comte (1798 – 1857), care o considera „drept ultima știință de dezvoltare ce derivă din fizică, chimie și biologie, dar și cea mai complexă și mai importantă dintre toate ...”⁷⁷, știință care, „... ar trebui să contribuie la bunăstarea umanității”⁷⁸, prin intermediul ei fiind posibilă „... înțelegerea și, prin aceasta, prevederea și controlul comportamentului uman.”⁷⁹ – , dar și în studii de referință ale secolului XX.

În acest sens, Alexandru Radu, în studiile sale asupra fenomenului politic contemporan, aprecia că, „deși termenul de sistem este unul dintre cele mai vechi în tradiția gândirii europene (primele cercetări sistemice datând încă din Antichitate, sistemul filosofic aristotelian - n.n.), teoria sistemismului s-a născut abia spre mijlocul secolului XX, odată cu paradigma complexității. Criza gândirii științifice tradiționale, pe de o parte, și tendințele globalizatoare, pe de altă parte, au fost condițiile generatoare ale unei noi abordări teoretice a socialului și a lumii, bazată pe pluridisciplinaritate și pe modelare.”⁷¹⁰

Așadar, nu este deloc întâmplătoare studierea și analiza fenomenului social și a raporturilor existente între armată și societate prin prisma teoriei generale a sistemelor, analiză operată cu succes de către sociologii militari: „... societatea este un mod organizat de existență în sfera fenomenelor vieții, ce presupune existența comunitară a unor indivizi articulați în ansambluri mai mult sau mai puțin persistente. Viața din cadrul societății umane prezintă caracteristica de sistem la toate nivelurile organizării sale: individ, familie, diverse tipuri de grupuri, instituții, localități, societate globală, umanitate. Între aceste niveluri de organizare, denumite subsisteme, pot fi stabilite relații de sub- și supraordonare, de influență reciprocă, de competiție sau de cooperare.”⁷¹¹

În această viziune, sistemul social este alcătuit din subsistemele: statul și instituțiile sale, societatea civilă, societatea politică, partidele și formațiunile politice, acestea din urmă văzute ca liant între subsistemul societății civile și cel al societății politice, toate trei, în fapt, concurând prin relaționarea operată, la funcționarea eficientă a subsistemului statului. Locul în care plasăm forțele armate pe această hartă este în subsistemul statului, fiind subordonat acestuia.

Dar, putem opera și o altă împărțire a sistemului social, văzut ca dualitate armată - restul societății, adică, acea parte a societății identificată ca fiind civilă, în sensul că nu este purtătoare de simboluri ale autorității militare (de exemplu, uniformă) și nu se supune disciplinei militare. Aceasta este, desigur, o abordare grosieră, chiar simplistă, a problematicei în cauză, întrucât ceea ce numim îndeobște societate civilă formează obiectul unei analize specializate, mult mai complexe și, evident, mult mai nuanțate: „termenul **societate civilă** se referă la forme voluntare de asociere ale locuitorilor unei comunități, libere de controlul statului. Aceste forme de asociere (firme, asociații, școli, cluburi, syndicate etc.), împreună cu locul de muncă și familia constituie baza organizațională a societății cotidiene. În teoria democratică, societatea civilă, ca domeniu public al asocierii voluntare, este esențială stabilității democrației.”¹²

Așadar, vorbim despre forțele armate, aflate în subordinea statului, văzut „ca formă de organizare politică a unei comunități umane, care, prin organisme sale specializate și prin forța legitim instituită, asigură difuzarea puterii la diferite paliere ale societății, în scopul coordonării serviciilor publice, al asigurării ordinii și al dezvoltării comunității. Statul apără și garantează integritatea teritorială și autonomia comunității a cărei expresie oficială este”¹³. Mijlocul prin care „statul apără și garantează integritatea teritorială și autonomia comunității a cărei expresie oficială este” îl reprezintă, evident, armata. Și, de fapt, aici identificăm corect punctul de plecare în operarea unei analize pertinente, obiective a raporturilor instituite între societate și forțele sale armate.

Statul își controlează armata, iar natura și gradul de intensitate a acestui control au fost și continuă să fie subiecte de dezbateri intense la nivelul întregii societăți, mai ales a uneia aflate într-o tranziție prelungită ca a noastră, subiecte controversate adeseori și, fără îndoială, departe de a beneficia

de formulări definitive. Explicația este simplă și ține, în ultimă instanță, de logica bunului simț: societatea este suma interacțiunilor indivizilor și grupurilor, ca atare este dinamică, iar raporturile pe care aceasta le stabilește cu armata se constituie într-un perpetuum mobile, adică, este expresia unei realități care se construiește în fiecare zi.

De fapt, consider că formularea „raporturile dintre armată și societate” este una care nu reflectă situația de facto și, fără exagerare, poate induce un sentiment greșit de separare, care, în anumite circumstanțe, poate degenera în derapaje serioase. Pentru că armata este parte a societății. Ea nu este o entitate separată, ca atare, este mai corect să vorbim, bunăoară, despre relații armată – societate civilă, sau relații armată - societate politică, armată - biserică etc. În acest sens, eforturile noastre ar trebui canalizate spre relaționarea armonioasă a forțelor armate cu restul sistemului social, prin impulsivarea acelor elemente care fac posibil, în ultimă instanță, sacrificiul suprem: devotament, loialitate, respectul legii și al statului de drept.

Cu alte cuvinte, apreciez ca fiind mai aproape de adevăr viziunea pluralistă a lui Charles Moskos care, potrivit lui Marian Zulean, „... a încercat reconcilierea celor două teorii (teoria divergenței sferelor militară și civilă a lui Samuel Huntington și cea a convergenței, promovată de Morris Janowitz - n.n.) prin formularea modelului ‘pluralist’ de relații civil-militare. Teza lui Moskos afirmă că transformarea armatei trebuie judecată în evoluția sa dialectică, cea în care sfera militară parcurge atât faza divergenței, cât și a convergenței cu sfera civilă. Armata nu este o instituție omogenă, ci un organism pluralist, în care coexistă sectoare asimilate de societatea civilă cu sectoare care prezervă gândirea și acțiunea militară tradițională. În acest context istoric, pluralismul lui Moskos oferea cea mai bună soluție organizațională, de combinare a celor două sfere pentru realizarea celor mai importante deziderate: eficiența operațională și controlul de către autoritatea civilă.”¹⁴

Cultura militară – cultură organizațională, rezultat al interacțiunii forțelor armate cu celelalte subsisteme ale sistemului social

După cum spuneam, armata este parte integrantă a sistemului social, ca atare, este corect să plecăm de la premisa că, cel puțin pe fond, împărtășește aceleași valori culturale cu societatea pe care este

chemată s-o apere. Cu toate acestea, rolul pe care este chemată să-l joace, acela de apărare a statului, presupune un anumit tip de organizare, precum și cultivarea și conservarea unor trăsături specifice.

Este posibil, cu alte cuvinte, să asistăm la apariția unui fenomen identificat în literatura de specialitate drept variație culturală în matricea aceleiași culturi, mai exact, vorbim despre ceea ce sociologia numește sub cultură, termen prin care înțelegem „un pattern¹⁵ de moravuri, obiceiuri și valori, împărtășite doar de un segment al societății, deosebit de pattern-ul general al societății. ... Membrii unei subculturi participă, atât la cultura de bază, cât și la forme unice, deosebite de comportament; prin argou, de pildă, membrii unei subculturi percep sensuri specifice ale cuvintelor, împiedicând totodată înțelegerea lor de către outsideri. Subculturile apar atunci când un segment al societății trebuie să facă față unor probleme sau privilegii unice pentru poziția sa socială.”¹⁶

Să încercăm, așadar, la modul concret, să susținem afirmația că forțele armate dezvoltă „forme unice, deosebite de comportament”¹⁷, fără însă ca prin aceasta să se separe complet de cultura de bază a societății.

Dar, în fond, raportându-ne strict la cazul românesc, despre ce societate vorbim? Ne referim cumva la prezentul pe care ne place să-l evaluăm ca fiind democratic, la o societate modernă, deschisă și care exercită asupra forțelor sale armate un control pe care, de asemenea, îl considerăm democratic (idee de origine liberală, care pleacă de la necesitatea spargerii monopolului puterii în puteri mai mici, cu grade de intensitate diferite, aflate în echilibru; vorbim despre un echilibru instabil, evident, deoarece în realitatea practică, cotidiană, nu poate exista un echilibru perfect, întrucât ar duce la blocarea funcționării sistemului politic — un echilibru perfect presupune absența mișcării, a evoluției, iar societatea este dinamică, în continuă mișcare și schimbare)?

Însă, abordarea hic et hunc¹⁸ nu cred că este onestă¹⁹, pentru că România nu are o cultură solidă și îndelungată a democrației, iar modernitatea de care beneficiază azi nu are în spate secole de progres economic și social. Structurile statale românești ies din feudalism cu o mare întârziere și destul de forțat, arzând, practic, etapele. Progresul, perceput la noi sub forma liberalismului, are parte de ostilitatea generală a unei societăți patriarhale, tradiționale, țărănești, prin toata fibra ei, imaginea

fiind aceea a unui produs de import, străin realităților naționale, cu alte cuvinte **forma fără fond** despre care vorbea Titu Maiorescu²⁰.

La rândul ei, tradiția militară românească nu începe cu liberalismul, ea se construiește pe un cult al patriei și al strămoșilor, pe un cult al liderului militar, al eroului izbăvitor al neamului, personaj mai apropiat de tradiția răsăriteană a tătucului omniprezent și omnipotent, identificat la noi în figura voievodului. Ei bine, toate acestea nu s-au evaporat odată cu intrarea în NATO și ar fi o mare eroare să considerăm că armata română, de acum profesionistă și sedusă de noile abordări ale securității și strategiei, a trecut în uitare vechile mentalități.

Dimpotrivă, este corect să apreciem că fenomenul transformării forțelor armate în spiritul democrației liberal-occidentale, mai exact în spiritul culturii organizaționale de tip occidental, nu se va produce curând, înscriindu-se în coordonatele a ceea ce numim schimbare socială: transformări observabile în timp, care dau sensul sau tendința generală de organizare a unei colectivități.

Nu mai puțin elocvent este faptul că, în ceea ce privește existența sau non-existența unei tradiții militare românești, identificăm în cercetarea sociologică militară de la noi abordări substanțial diferite, care lasă să iasă la suprafață faimosul conflict între generații.

Dacă, de pildă, Marian Zulean, reprezentant al tinerei generații de sociologi, cu studii în SUA, adică în țara care se prezintă pe sine drept etalon al democrației, are o percepție flexibilă și pragmatică — considerând că „România nu are o tradiție militaristă. Cu excepția unei scurte perioade, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, armata română modernă s-a aflat mai mereu sub un anumit tip de control civil. În Evul Mediu, teritoriile românești au fost ocupate fie de imperiile Otoman, Țarist ori Austro-Ungar, astfel încât percepția populației despre armată era aceea despre o armată de ocupație”²¹ — nu la fel stau lucrurile cu Marius Hanganu, care apreciază că „întreaga istorie a românilor este una militară”²².

Recunosc că, până la un punct, împărtășesc aceeași opinie cu a dr. Zulean, referitoare la inexistența unei tradiții militariste²³ a României și la controlul civil exercitat aproape permanent asupra forțelor sale armate, în sensul în care vorbim despre România (inițial, Principatele Unite, n.n.) ca stat modern, adică, după 1859. După cum și afirmația

potrivit căreia percepția publică despre armată în perioada medievală ar fi fost aceea a unei armate de ocupație este una pertinentă, în condițiile în care ne referim strict la ceea ce numim armată regulată, organizată (instituție a statului ocupant), adică, acel fel de armată pe care societatea românească îl va cunoaște abia după Unirea Principatelor, prin reforma instituțională demarată de Cuza.

Însă, istoria românilor nu începe la 1859 și ar fi greșit să ignorăm fenomenul militar românesc, remarcabil, de altminteri, în Evul Mediu, după cum nu consider că problema raporturilor pe care statele feudale românești le-au dezvoltat cu marile puteri vecine poate fi tranșată într-o singură frază: teritoriile românești nu au cunoscut ocupația permanentă, ci, mai degrabă, lupta permanentă împotriva agresorului extern. Până și Transilvania, lacrima neamului și leagănul românismului, care a stat cel mai mult sub ocupație străină, a cedat după secole întregi de luptă: cucerirea maghiară se produce în mai multe etape, fiecare dintre ele însumând o perioadă de aproape 100 de ani, începând cu secolul al IX-lea - atunci când înregistrăm rezistența acerbă a cnezatelor românești conduse de Gelu, Glad și Menumurut - și încheindu-se, în linii mari, la începutul secolului al XIII-lea.

Elitele feudale românești, pline de păcate, așa cum le-au descris cronicarii, au promovat totuși o politică externă flexibilă, a supraviețuirii între marile puteri, într-o „regiune-răspântie” sau „zonă de fricțiune”, după expresia lui Ion Conea²⁴, adică, ceea ce Sergiu Tamaș numea „regiune de intensă viață politică ... unde se întâlnesc interesele și disputele mai multor puteri”²⁵.

Desigur că dezvoltăm aici o discuție despre armata unei Români, membră a NATO, o armată modernă, flexibilă, funcțională (cel puțin în ceea ce privește intenția). Discutăm despre forțele armate care se articulează într-o instituție, într-o organizație, dezvoltând, firesc, o cultură de tip organizațional, dar până să ajungem la această cultură organizațională contemporană a fost nevoie de secole, în care fenomenul militar, așa cum a fost el, mai mult sau mai puțin structurat, a sădit și conservat elemente culturale care s-au păstrat în memoria socială (este adevărat că există un întreg folclor referitor la „cătănie”, cu trimitere directă la armata regulată, modernă – de pildă, în regiunea Teleormanului au fost culese nenumărate cântece despre Războiul de Independență de la

1877-1878 — , dar nu trebuie să ignorăm creațiile populare care vorbesc despre vitejia neasemuită a voievozilor români, despre plecarea țaranului în oastea Domnitorului, despre bătrâna Vrâncioaia, care îi oferea lui Ștefan cel Mare pe toți cei șapte fii ai săi: „Iaca, am și eu șapte feciori voinici și frumoși. Ți-i dau pe toți să-ți ajute să mântuiești țara”). Ca atare, mă număr și eu printre aceia care spun că „întreaga istorie a românilor este una militară”.

Am ținut să fac aceste precizări, deoarece atunci când încercăm să depistăm elemente de subcultură militară în ansamblul cultural al societății trebuie să avem în vedere principiul continuității și al raportării constante la istorie: culturile nu se nasc peste noapte, din neant, iar „lumea în care trăim nu a început ieri. Are o istorie — și o poveste de spus, dacă o vom asculta ...”²⁶.

Și, fără îndoială că această lume este una organizațională, nevoită să răspundă unei provocări fără precedent: uriașa diversitate culturală dintre indivizi, grupuri, comunități, societăți.²⁷

Dar, ce este organizația și ce anume înțelegem prin cultură organizațională? După Lisette Coandă, organizația este unul din elementele fundamentale ale structurii sociale, membrii societății alcătuind „grupurile sociale, organizațiile și instituțiile, în procesul interacțiunii sociale”²⁸. După Dicționarul Explicativ al Limbii Române, organizația este o „asociație de oameni cu concepții sau preocupări comune, uniți conform unui regulament sau a unui statut, în vederea depunerii unei activități organizate”²⁹.

În ceea ce privește cultura organizațională, acest concept „se referă la tot ceea ce înseamnă standarde colective de gândire, atitudini, valori, convingeri, norme și obiceiuri care există într-o organizație. Cultura organizațională se formează datorită interacțiunilor repetate între membrii organizației, a aducerii în comun a credințelor și valorilor indivizilor care o alcătuiesc, deși există factori modelatori puternici care o particularizează, cum ar fi: stilul de conducere și implicit modul de luare a deciziilor, nivelul de formalism, structura de organizare, politicile și know-how-ul și mai toate sistemele care oferă valoare și suport unui anumit tip de muncă și unui anumit tip de comportament.”³⁰

Marian Zulean, în studiul său asupra raporturilor civil-militare, **Militarul și societatea – relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea,**

operează o analiză asupra culturii militare, plecând de la viziunea lui Amitai Etzioni asupra fenomenului organizațional contemporan: „organizațiile sunt sisteme culturale orientate spre scopuri. Scopul unei organizații este cheia înțelegerii structurii și culturii ei specifice”³¹.

Ca atare, odată identificat scopul, misiunea structurilor militare, putem să înțelegem și să operăm asupra noțiunii de cultură organizațională militară. Astfel, organizațiile militare fiind „specializate în folosirea amenințării și utilizării violenței colective”³², se poate afirma că „războiul determină convingerile centrale, valorile și formațiunile simbolice complexe ce determină cultura militară”³³. Urmând această logică, raportându-se în permanență la război, organizația militară reclamă un nivel avansat de coordonare. Ca atare, „cultura organizațională a armatei este bazată pe un leadership strict structural, de sus în jos, cu un lanț de comandă organizat conform cu principiului centralizării.”³⁴

Dar, aici depistăm o altă problemă: acest război este posibil să nu vină niciodată. Cu toate acestea, militarul se pregătește permanent pe timp de pace pentru eventualitatea unei confruntări, însă această pregătire „se bazează pe simulare, supoziții ipotetice și operațiile din trecut”³⁵. Cu alte cuvinte, soldatul operează cu evenimente și situații virtuale, pe care nu le trăiește de facto, cu falsuri, aspect care poate antrena mutilări la nivel comportamental, evidente în calitatea raporturilor sociale pe care le dezvoltă: „Nivelul scăzut al feed-back-ului din partea mediului social poate conduce majoritatea culturilor militare spre o

orientare puternică spre sine. Acest lucru duce la o tendință spre ritualizarea comportamentului. Din punct de vedere funcțional, ritualizarea servește la ‘ghidarea comportamentului individual’ și pentru a ‘oferi o imagine de ordine în fața realității dure a morții și distrugerii care adesea amenință să fie copleșitoare’³⁶.

Așadar, identificăm o activitate de modelare comportamentală prin ritual, adică, prin atitudini stereotipe, dar purtătoare de semnificații subtile, menite să dezvolte capacitatea soldatului de a face față provocărilor la care este sau ar putea fi supus (problema războiului care este posibil să nu vină niciodată), pe principiul potrivit căruia, în fond, și curajul se poate învăța.

Toate acestea, coroborate cu faptul că organizația militară este una închisă, la modul propriu, fizic, soldații trăind în cazărmi și garnizoane, aflați într-o situație de izolare față de restul societății, percepută ca fiind civilă, determină o anumită poziționare a comunității pe scara valorică, poziționare pe care militarul o tranșează în favoarea acesteia: „Pentru nevoile funcționale, comunitatea este apreciată mai puternic decât individul, existând o prioritate clară a colectivității. În cultura militară individul e instrumentalizat și individualizat în favoarea grupului, se așteaptă ca soldatul să-și sacrifice libertatea și, dacă e inevitabil, viața pentru un scop colectiv la care s-ar putea să nu adere.”³⁷

Evident că, pentru a proba un astfel de comportament, militarul are nevoie de o gamă întreagă de trăsături: disciplină, capacitate de autocenzură, moral ridicat, acceptarea propriei condiții prin conștientizarea identității specifice a

SOCIETATE	ARMATĂ
Existență ipotetică, abstractă, integrată doar pe baza unor instrumente birocratice și observabilă static.	Organizare concretă, înalt grad de instituționalizare.
Un tot în aparență nestructurat, un conglomerat de instituții, care, în mare parte, se întrepătrund și de grupuri, organizate sau nu formal.	Instituție înființată pe baza legilor. Este un sistem de roluri interdependente, ai cărui reprezentanți au un comportament orientat prin obligații severe. Structurare evident pe verticală.
Nu poate fi vorba de selecționarea membrilor societății (în mod forțat, se poate vorbi despre marginalizarea socială, dar aceasta nu înseamnă că indivizii respectivi sunt excluși din societate, ci doar sunt introduși într-o categorie specială a sa).	Membrii săi sunt recrutați pe baza anumitor principii, dintre membrii societății, fiind astfel controlat accesul în această instituție.

Tabelul nr. 1

profesiei, cultivarea unor teorii favorabile ideilor de comunitate și solidaritate, deci, antiindividualiste etc.

Tot aici, este interesant de urmărit schema de lucru privind cercetarea raporturilor civil-militare și depistarea diferențelor culturale dintre societate și armată, plecând de la o încadrare a acesteia în ansamblul societății în formula parte/întreg, sistem/subsistem (formulă pe care, personal, o apreciez ca fiind una corectă), propusă de Nicolae Dolghin, Petre Duțu și Alexandra Sarcinschi³⁸ în Tabelul nr. 1.

Spuneam, la începutul demersului meu, că activitatea de cercetare a raporturilor civil-militare este o muncă de pionierat, dar necesară, deoarece România trăiește astăzi o realitate specifică, definită de noua sa calitate de membru al structurilor euro-atlantice. Acest context nu este deloc facil, dimpotrivă, comportă toate trăsăturile unei tranziții, de la certitudine la aruncarea în necunoscut, determinând mutații majore în ceea ce privește cantitatea și calitatea raporturilor pe care forțele armate le dezvoltă cu societatea, antrenând diferențe, dar și similitudini culturale: „Astăzi, când România a devenit membră a NATO și a fost evaluată asupra normelor de control democratic civil, este interesant să aflăm dacă există o diferență între cultura militară și a societății parentale. Deoarece criteriile tehnice de admitere în NATO necesitau o armată profesionistă, este de așteptat ca procesul de profesionalizare a armatei să ducă la ‘remilitarizarea’ culturii militare, la creșterea diferenței culturale față de societatea românească.”³⁹

Există, referitor la această problematică, civil-militară, câteva demersuri sociologice întreprinse, de genul chestionarului sau interviului, însă acestea sunt timide, iar aria de cuprindere limitată, ca atare insuficientă. Din păcate, nu putem spune că a fost întreprins un efort de cercetare sociologică la nivel național și este evident că numai o anchetă de anvergură poate determina aprecieri obiective, demne de luat în seamă și de fixat ca repere. Dar, chiar și raportându-ne la datele obținute până în prezent, putem desprinde câteva idei destul de interesante.

Avem, în acest sens, în lucrarea lui Marian Zulean, **Diferențe culturale dintre armată și societate**, analiza unei anchete desfășurate în anul 2005, în mediul academic, cu scopul declarat de a compara opiniile studenților civili, care urmau cursuri de științe economice și politice cu cele

ale studenților militari, plecând de la premisa că elitele politice actuale absolviseră studii de această factură: „Într-un studiu recent despre carierele liderilor post-comuniști al Centrului de Analize și Studii Politice (CASP) a reieșit că principalele specializări ale parlamentarilor de după 1990 sunt: ingineri (40%), științele sociale, economiști și juriști”⁴⁰

Rezultatul acestei anchete a dus la identificarea unor elemente culturale, pe care le împărtășesc în comun, atât studenții civili, cât și cei militari, de pildă: valorile fundamentale ale societății (care țin de esența ei democratică: statul de drept, respectul legii, drepturile omului și cetățeanului etc.), dar și cele care țin de convingerile religioase ale comunității. De asemenea, s-au remarcat puncte de vedere comune în ceea ce privește rolul forțelor armate în contextul riscurilor și amenințărilor contemporane, asupra fenomenului organizațional internațional sau asupra modului în care sunt integrate femeile în armată.

În ceea ce privește diferențele, acestea au fost identificate, mai cu seamă referitor la valori, precum patriotismul, rolul disciplinei în educarea tinerelor generații, orientarea actuală a politicii externe și de securitate a statului român, viziunea asupra profesiei militare, asupra obligativității serviciului militar etc.

Concluzia acestei anchete, în opinia dr. Zulean, a fost că, deși s-au remarcat diferențe, totuși, ele nu sunt atât de adânci, încât să justifice teama legitimă, de altminteri, că am putea să ne confruntăm cu „o tendință de militarizare a societății. Dimpotrivă, anumiți experți consideră că instituțiile controlului democratic civil, măsurile pentru profesionalizarea armatei pentru a o face compatibilă cu NATO poate reprezenta un risc de ‘civilire’ a armatei.”⁴¹

În continuare, dr. Zulean apreciază corect că ancheta desfășurată nu este reprezentativă, însă nu pot fi de acord cu opinia domniei sale, potrivit căreia o cercetare sociologică națională ar trebui „... să cuprindă atât ofițeri, dar și elite actuale în eșantion”⁴², întrucât societatea nu se reduce la corpul de ofițeri și la elite (indiferent de natura lor: intelectuală, politică, economică, financiară). Este adevărat că, atunci când vorbim despre cultura militară, accentuăm rolul corpului de ofițeri, ca formator de opinie, fiind chiar rezonabil să considerăm că putem depista o cultură a ofițerilor, în cadrul celei militare. Tot așa, nu putem pune la îndoială faptul că vocea unei societăți este vocea

elitelor sale și, atunci când elitele dorm, doarme și societatea.

Sistemul social, în ansamblul său, funcționează prin relaționarea și armonizarea permanentă între toate subsistemele sale, de aceea, pentru a avea o imagine cât mai aproape de adevăr în ceea ce privește o problemă sau alta (în cazul nostru, diferențele culturale dintre armată și societate) este necesară o investigație profesionistă, care să includă atât elita militară, dar și trupa (în definitiv, ea se confruntă cu problema sacrificiului suprem pe teatrul de operațiuni), elitele politice, intelectuale etc., dar și populația civilă, per ansamblu, structurată pe criterii de vârstă, sex, religie, socio-profesionale etc. Numai un asemenea demers sociologic poate fi reprezentativ și numai atunci putem să tragem concluzii pertinente în legătură cu raporturile civil-militare, respectiv diferențele și similitudinile culturale.

Concluzii

Fără îndoială că, dată fiind natura de pionierat a cercetării sociologice militare de la noi, nu putem dispune de o bază de investigație a raporturilor civil-militare solidă, care să facă posibilă formularea unor aprecieri cu caracter definitiv, adăugând și faptul că societatea reacționează destul de confuz la transformările care s-au petrecut și încă se petrec în armată: avem de-a face cu un proces în derulare, iar atitudinea față de acesta este una de expectativă, reacțiile fiind, adesea, incoerente. Totuși, „conținutul și natura acestor raporturi se cer cunoscute de către factorii responsabili din societate pentru a putea interveni oportun și eficace atunci când este necesară fie maximizarea efectelor pozitive, fie minimizarea consecințelor nedorite.”⁴³

Referitor la modelarea armatelor contemporane, în contextul deosebit de complex al globalizării, care determină reasezări pe scara valorică a unor elemente pe care, până mai ieri, le consideram de neatins (de exemplu, conceptul de stat național sau principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat, atât de trâmbițat la Helsinki, în anii ‘70⁴⁴ etc.), voi face recurs la aprecierea unui militar de carieră, a unui membru al „corpului de ofițeri, formatori de opinie”, gl.mr.prof.univ.dr. Nicolae Uscoi: „În general, reformele pe care le parcurg armatele moderne prezintă multe caracteristici comune, dar și aspecte de incontestabilă specificitate. În mod

logic, armatele moderne reflectă cultura națională a poporului din care se trag și nivelul tehnologic al societății de care aparțin. Totodată, fiecare armată are o relație unică, inconfundabilă cu societatea civilă și națiunea pe care o apără. Această situație explică diferențele, inclusiv în maniera în care se produc transformările în timp de pace.”⁴⁵

Și, de fapt, aici identificăm punctul de plecare corect pentru toate studiile prezente și viitoare privind această problemă deosebit de complexă: societatea este apărută / armata apără.

BIBLIOGRAFIE:

ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN”, **Dicționarul Explicativ al Limbii Române**, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

BALL, Terence, DAGGER, Richard, **Ideologii politice și idealul democratic**, Editura Polirom, Iași, 2000.

COANDĂ, Lisette, **Sociologie Generală – note de curs**, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, București, 2005.

DOLGHIN, Nicolae, DUȚU, Petre, SARCINSCHI, Alexandra, **Raporturile dintre armata României și societatea civilă**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2005.

GIDDENS, Anthony, **Sociologie**, Editura BIC ALL, București, 2000.

MUREȘAN, Mircea, MOȘTOFLEI, Constantin, DOLGHIN, Nicolae, DUȚU, Petre, **Raporturile dintre armată și societate în contextul integrării României în NATO și aderării la Uniunea Europeană**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

RADU, Alexandru, **Sisteme politice contemporane – curs universitar**, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, București, 2006.

ro.wikipedia.org

TAMAȘ, Sergiu, **Geopolitica – o abordare prospectivă**, Editura Noua Alternativă, București, 1995.

TOHĂNEANU, Cecilia, **Sociologie politică – curs universitar**, Editura Pro Universitaria, București, 2006.

USCOI, Nicolae, **Repere teoretice ale transformării instituției militare** (Lucrarea

a beneficiat de susținerea MEC-CNCSIS, prin Contractul nr. 32950/22.06.2004, cod CNCSIS 812).

VLĂSCLEANU, Mihaela, **Organizații și comportament organizațional**, Iași, Editura Polirom, 2003.

ZULEAN, Marian, **Militarul și societatea – relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea**, Editura Militară, București, 2008.

www.elfconsulting.ro

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Sir Karl Raimund Popper (1902- 1994), filosof englez de origine austriacă, considerat unul din cei mai mari filosofi ai științei din secolul al XX-lea, fondator al raționalismului critic împotriva determinismului istoric, s-a opus oricărei forme de scepticism, convenționalism și relativism în știință și în activitatea umană în general, a susținut ideea unei societăți deschise (Open society), adversar implacabil al totalitarismului sub orice formă, sursa: ro.wikipedia.org.

2 Francis Fukuyama, sociolog și politolog american, **Sfârșitul istoriei și ultimul om** (1991) este cartea care i-a adus notorietate internațională, sursa: ro.wikipedia.org

3 De pildă, studiul **Diferențe culturale dintre armată și societate** al dr. Marian Zulean, apărut în anul 2005, la Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.

4 Anthony GIDDENS, **Sociologie**, Editura BIC ALL, București, 2000, p. 26.

5 George Simmel (1858 – 1918), sociolog și filosof german, s-a remarcat prin studiile întreprinse asupra sociologiei urbane, asupra teoriei conflictului social, precum și asupra relațiilor stabilite între unități sociale – indivizi, grupuri , sursa : ro.wikipedia.org.

6 Lisette COANDĂ, **Sociologie Generală – note de curs**, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, București, 2005, p. 16.

7 Comentariu asupra lui Auguste Comte, în Anthony GIDDENS, **op. cit.**, p. 16.

8 Ibidem.

9 Ibidem.

10 Alexandru RADU, **Sisteme politice contemporane – curs universitar**, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir ”, București, 2006, p. 6.

11 Nicolae DOLGHIN, Petre DUȚU, Alexandra SARCINSCHI, **Raporturile dintre armata României și societatea civilă**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I ” București, 2005, p.5.

12 Cecilia TOHĂNEANU, **Sociologie Politică – curs universitar**, Editura Pro Universitaria, București, 2006, p. 65.

13 Nicolae DOLGHIN, Petre DUȚU, Alexandra

SARCINSCHI, **op. cit.**, p. 3.

14 Comentariu asupra lui Charles Moskos, în Marian ZULEAN, **Militarul și societatea – relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea**, Editura Militară, București, 2008, p. 11.

15 Pattern – model, tip; cultural patterns – moduri sau tipuri de comportamente pe care mediul social, conștient sau inconștient, le impune membrilor săi; clasificarea acestor modele constituie o tipologie culturală, definiție oferită de dr. Lisette COANDĂ, **op., cit.**, p. 73.

16 Lisette COANDĂ, **op. cit.**, p. 51.

17 Ibidem.

18 Hic et hunc - aici și acum, din lat.

19 Desigur, și eu împărtășesc o mare admirație față de valorile liberale, între care pragmatismul își are locul binemeritat. Dar, consider că a întreprinde foarte rapid demersuri, cu scopul declarat de a institui un control civil democratic asupra armatei, de a transforma forțele armate în concordanță cu noua viziune asupra războiului, care nu mai este, după toate aparențele, unul clasic, comportă un risc major: induc ideea unei acțiuni forțate și, de asemenea, ridică o întrebare legitimă: în ce măsură aceste transformări sunt compatibile cu cultura națională?

20 Titu Liviu Maiorescu (1840 – 1917), academician, avocat, critic literar, eseist, estetician, filosof, pedagog, politician și scriitor român, prim-ministru al României între 1912 și 1914, ministru de interne, membru fondator al Academiei Române, personalitate remarcabilă a României sfârșitului secolului al XIX-lea și începutului secolului XX. Maiorescu este autorul celebrei teorii sociologice a formelor fără fond, baza Junimismului politic și „piatra de fundament” pe care s-au construit operele lui Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale sau Ioan Slavici , sursa : http://ro.wikipedia.org/wiki/Titu_Maiorescu.

21 Marian ZULEAN, **op. cit.**, p. 81.

22 Aserțiune formulată în timpul cursului *Fundamente militare ale securității și apărării; planificarea apărării*, desfășurat în cadrul Masterului în Studii de securitate și apărare, organizat de Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

23 Militarism – politică de subordonare a activității de stat, și, prin aceasta, a întregii vieți sociale, intereselor de mărire a potențialului militar și de pregătire pentru război, precum și de menținere cu ajutorul forței a relațiilor de dominație, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional — din fr. militarisme — în **Dicționarul Explicativ al Limbii Române**, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 634.

24 Ion Conea (1902 - 1974), geograf și geopolitician român, doctor-docent, reputat specialist în geografie istorică și toponimie geografică. A condus activitatea de cercetare monografică a satului Clopotiva (județul

Hunedoara), monografie tipărită în 1940 cu titlul **Clopotiva, un sat din Hațeg – Monografie sociologică**. A colaborat la revista Geopolitică și geoistorie, sursa : ro.wikipedia.org

25 Sergiu TAMAȘ, **Geopolitica – o abordare prospectivă**, Editura Noua Alternativă, București, 1995, p. 55.

26 Terence BALL, Richard DAGGER, **Ideologii politice și idealul democratic**, Editura Polirom, Iași, 2000, p.18.

27 Mihaela VLĂSCLEANU, **Organizații și comportament organizațional**, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 391.

28 Lisette COANDĂ, **op. cit.**, p. 32.

29 **Dicționarul Explicativ al Limbii Române**, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 726.

30 Sursa : <http://www.elfconsulting.ro/showdef.php?nrdef=14>

31 Comentariu asupra lui Amitai Etzioni, în Marian ZULEAN, **Militarul și societatea – relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea**, Editura Militară, București, 2008, p. 57.

32 Comentariu supra lui James Burk, Ibidem.

33 Ibidem.

34 Comentariu asupra lui Maurice Feld, Ibidem.

35 Marian ZULEAN, **Diferențe culturale dintre armată și societate**, Editura Universității Naționale de

Apărare, București, 2005, p. 6.

36 Ibidem.

37 Ibidem.

38 Nicolae DOLGHIN, Petre DUȚU, Alexandra SARCINSCHI, **op. cit.**, p. 16.

39 Marian ZULEAN, Ibidem.

40 Idem., p. 17.

41 Idem, pp. 31-32.

42 Ibidem.

43 Mircea MUREȘAN, Constantin MOȘTOFLEI, Nicolae DOLGHIN, Petre DUȚU, **Raporturile dintre armată și societate în contextul integrării României în NATO și aderării la Uniunea Europeană**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007 p. 92.

44 Principiul „Neamestecul în treburile interne” — „Statele participante se vor abține de la orice intervenție, directă sau indirectă, individuală sau colectivă, în treburile interne sau externe care intră în competența națională a altui stat participant, oricare ar fi relațiile lor reciproce”, în Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975.

45 Gl. mr.prof.univ.dr. Nicolae USCOI, **Repere teoretice ale transformării instituției militare**, p.1. (Lucrarea a beneficiat de susținerea MEC-CNCSIS, prin Contractul nr. 32950/22.06.2004 (cod CNCSIS 812).

Grațiana VLĂDĂIANU (gratiela.ploesteanu@yahoo.com) este licențiată a Facultății de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” și urmează programul de masterat „Studii de Securitate și Apărare”. Aria sa de expertiză include: sisteme politice contemporane, doctrine politice, securitatea internațională postbipolară.

NECESITATEA TRANSFORMĂRII NATO. FACTORI GENERATORI AI TRANSFORMĂRII

Aurelian RAȚIU

Articolul de față prezintă câteva dintre aspectele referitoare la transformarea NATO și la factorii care au declanșat sau care mențin acest proces. Analiza s-a concentrat pe transformarea NATO din punct de vedere conceptual, structural și acțional.

Schimbări sociale, transformare militară, amenințări asimetrice, angajamente privind capacitățile, structuri modulare, operații bazate pe efecte sunt concepte pe care Armata României trebuie să le aprofundeze și de asemenea să dezvolte altele noi, pentru a consolida profilul țării noastre în formatul Alianței.

Cuvinte-cheie: NATO, factori de risc.

1. Contextul internațional și factorii de risc

Rădăcinile schimbărilor care au transformat harta politică a Europei își au originile în câteva evenimente din anii șaiszeci și șaptezeci (adoptarea la NATO a doctrinei Harmel¹, introducerea de către Guvernul Republicii Federale a Germaniei a „Ostpolitik” (Politica Răsăriteană), menită să promoveze relații mai bune cu țările din Estul Europei și Uniunea Sovietică sau adoptarea Actului Final de la Helsinki al CSCE²), iar pe parcursul anului 1989 această serie de evenimente cu semnificație majoră pentru întregul continent european și pentru relațiile internaționale în ansamblul lor a continuat cu prăbușirea unor edificii statale (dezintegrarea URSS, reunificarea Germaniei) și de apărare (Pactul de la Varșovia), care păreau indestructibile.

Transformările ce păreau a fi fost începutul instaurării unei ordini politice echitabile și a unei „păci eterne” prin ridiculizarea noțiunii de război,

au creat, mai degrabă, instabilitate și chiar haos, noi provocări pe care oamenii, atât individual, cât și colectiv, nu știau să le întâmpine și să le facă față. În același timp, au izbucnit diverse conflicte (militare sau de altă natură), cu o mai mare virulență, dar și pe alte coordonate și cu noi caracteristici, determinând organizațiile internaționale să suporte schimbări și adaptări, cu scopul de a evita și soluționa, pe cât posibil, în mod pașnic, diferendele și chiar conflictele armate care ar fi putut să apară. Una dintre aceste organizații este și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Astfel, s-a început construirea unei noi ordini de securitate bazată pe alte criterii. Dacă în timpul Războiului Rece, misiunea principală a NATO era aceea de a apăra teritoriul membrilor în fața pericolului sovietic, după terminarea acestuia își adaugă o funcție foarte importantă ce revine, de obicei, organizațiilor de securitate, și pe care o promovează prin integrare și cooperare.

Pentru NATO, transformarea nu este un domeniu nou, fiind greu de imaginat un singur moment în care Alianța nu s-a aflat în procesul propriei sale reinventări. Însă, în mod paradoxal, acest proces nu a urmat o dimensiune clasică de transformare de sus în jos: tiparul instituțional și structural al NATO nu s-a schimbat fundamental odată cu dispariția Uniunii Sovietice, fiind depășit în mod evident de creșterea membrilor NATO și a sarcinilor și activităților sale³.

Pericolul invaziei sovietice dispărând total în 1991, era firesc să apară imediat numeroasele întrebări cu privire la viitorul Alianței și iminenta dezintegrare a acesteia, precum și a rolului său ca organizație de securitate, pe de o parte, dar și modul cum pot fi rezolvate nevoile de securitate ale statelor

foste membre ale Tratatului de la Varșovia, pe de altă parte.

Surprinzător de repede, dezbaterile s-au centrat nu pe problema desființării sau a continuării existenței Alianței, ci pe ceea ce ar fi trebuit să facă de acum încolo, deoarece în noul mediu strategic se mențineau pericolele și amenințările la adresa păcii și securității Europei.

Provocările și riscurile cu care se confruntă NATO sunt diferite ca natură față de cele din trecut. Amenințarea unui atac prin surprindere sau unul masiv, simultan pe toate fronturile europene ale NATO a fost înlăturată și, deci, nu mai constituie preocuparea centrală a strategiei Alianței⁴, dar riscurile la adresa securității euroatlantice care persistau erau de natură multiplă și multidirecționate, ceea ce le face greu predictibile sau de evaluat și că instabilitatea putea proveni din serioasele dificultăți economice, sociale și politice, inclusiv rivalități etnice și dispute teritoriale, cu care se confruntau multe state din Europa Centrală și de Est. De aceea, existența Alianței Nord-Atlantice și procesul de transformare a acesteia trebuia să țină cont de contextul internațional în care interesele de securitate puteau fi lezate de riscuri de natura proliferării armelor de distrugere în masă, apariția conflictelor intra și interstate generate de perturbarea accesului la resursele vitale, separatismul, terorismul internațional și crizele de diverse tipuri care se pot dezvolta rapid și care cer un răspuns pe măsură.

La sfârșitul rivalității bipolare, mediul de confruntare al Războiului Rece a fost înlocuit de un peisaj de securitate extrem de fluid și complex. Alianța Nord-Atlantică era una statică, defensivă și reactivă, dar, progresiv, acesta și-a modificat percepția asupra securității, asupra rolului său, mai bine zis, al forțelor sale armate, de la menținerea capacităților necesare apărării împotriva unei posibile agresiuni a fost extins prin participarea la misiuni de pace, a dezvoltat relații cu alte organizații de securitate și cu țări considerate până atunci adversare și a acceptat ulterior noi membri. Evenimentele din anii '90 (conflictele din Balcani, procesul de extindere) au dovedit că NATO este o organizație flexibilă, care se adaptează evoluțiilor mediului de securitate.

Începea atunci procesul de „globalizare al NATO”⁵, ca răspuns la globalizarea riscurilor, într-o lume în care insecuritatea nu mai este definită în parametri geografici teritoriali.

Mediul de securitate este caracterizat de un ridicat grad de instabilitate și imprevizibilitate, de manifestarea unor noi riscuri și amenințări, mai ales a celor cu caracter asimetric, de redefinirea relațiilor dintre marile puteri, precum și de creșterea libertății de acțiune a actorilor regionali (statali și nonstatali).

Amenințările curente prezintă două caracteristici care fac dificilă folosirea eficientă a instrumentelor pre-proiectate. În primul rând, amenințările netradiționale sunt mai curând generate de evoluțiile din cadrul societății umane decât de deciziile guvernamentale, iar în al doilea rând, incertitudinea este o trăsătură definitorie a politicii de securitate din zilele noastre, deoarece motivația, intențiile și capacitățile adversarilor nonstatali sunt deseori necunoscute⁶.

Apariția unor astfel de riscuri și amenințări a necesitat însă, o metamorfoză și o restructurare a Alianței, mecanismele acesteia de gestionare a crizelor trebuind adaptate noului context, mai vulnerabil, mai incert.

În aceste circumstanțe caracterizate de incertitudine, NATO a fost nevoită să-și adapteze comandamentele și forțele militare pentru a funcționa eficient și a fi utilizate rapid oriunde ar fi nevoie de ele. În același timp, aliații au căutat să reducă nivelul de incertitudine prin sprijinirea construirii stabilității politice și a transparenței în regiunile de criză. Această abordare duală a ghidat procesul de adaptare, pe care, deși ezitant, NATO l-a desfășurat după sfârșitul Războiului Rece și pe parcursul căruia putem identifica trei elemente⁷, fiecare având propriile motivări și forțe motrice.

Primul element este construirea unor parteneriate de securitate, care urmăresc extinderea zonei de stabilitate în Europa. Răspunzând la vidul de securitate creat prin desființarea Tratatului de la Varșovia, NATO a oferit structuri de cooperare pentru a crea o legătură cu foștii adversari, inclusiv un mecanism care să permită aderarea la Alianță, și pentru a integra armatele partenerilor în operațiile de gestionare a crizelor din Europa.

Cel de-al doilea element privește creșterea dorinței NATO de a utiliza forța militară în cadrul gestionării crizelor – mai întâi în Balcani și în prezent în Asia Centrală.

Cel de-al treilea element a fost generat de restructurarea în anii '90 a forțelor rămase din timpul Războiului Rece și a evoluat în actualul program ambițios de transformare a forțelor.

Cerințele militare ale noilor operații ale Alianței au creat presiune asupra reformelor originale.

Toate cele prezentate răspund întrebării „de ce” a fost necesară demararea procesului de transformare a NATO. A fost necesar pentru ca Alianța să poată face față noilor riscuri și provocări din mediul de securitate, pentru a acționa într-un număr sporit și diversificat de misiuni și operații, la care va fi solicitată să răspundă, într-o arie geografică mult lărgită față de garnițele tradiționale.

2. Teorii ce abordează schimbarea

Este un adevăr axiomatic faptul că lumea este într-o continuă schimbare, singura constantă a acesteia fiind însăși schimbarea.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române⁸, *schimbarea* și transformarea se definesc una prin cealaltă: schimbarea presupune – a modifica, a preschimba, a înlocui, a (se) transforma, a reforma, a (se) preface; a da unui lucru altă formă, alt aspect etc., iar *transformarea* – a (se) metamorfoza, a (se) preface, a (se) schimba, a deveni, a modifica; a (a-și) schimba înfățișarea, a da sau a căpăta alt aspect, altă formă.

Dar, făcând apel la literatura de specialitate, putem să identificăm locul schimbării sau a transformării în viața unei organizații.

Schimbarea este ansamblul de activități înlănțuite privind cunoașterea, inovarea, proiectarea, planificarea, transformarea, însușirea, evaluarea și dezvoltarea tuturor activităților ce sunt implicate în schimbarea respectivă.

Departamentul american al apărării (DoD) definește transformarea⁹ ca „*un proces care modelează natura în schimbare a competiției și cooperării militare prin noi combinații de concepții, capacități, oameni și organizații, care exploatează avantajele națiunii noastre și asigură protecția împotriva vulnerabilităților noastre asimetrice, pentru a susține poziția noastră strategică, care contribuie la întărirea păcii și stabilității în lume*”.

Schimbările sunt generate de megatendențele din cadrul tuturor sistemelor sau subsistemelor. Acestea sunt ample, se manifestă pentru perioade mai mari și la nivelul tuturor domeniilor de activitate. Schimbarea reprezintă un ansamblu de transformări radicale cu un caracter durabil și semnificație deosebită pentru sistemul funcțional al fiecărei organizații, ce se produce pentru a face față la diverse situații și în special la cele de criză.

Procesul devenirii și transformării NATO poate fi explicat dintr-o perspectivă teoretică utilizând principalele teorii care prezintă procesele de schimbare organizațională.

*Teoria ciclului de viață*¹⁰ este teoria cea mai utilizată în literatura de specialitate pentru a explica dezvoltarea și schimbarea organizațională. Principalele trăsături ale acestei teorii sunt:

a) *schimbarea este iminentă*;

b) *evenimentele din mediu* [internațional de securitate] *determină schimbarea* – anul 1989 putând fi considerat anul care a declanșat, pe principiul dominoului, schimbările majore de pe eșichierul politic și social din Europa, aceasta impunând reconfigurări radicale privind obiectivele militare și ulterior, cele politico-militare ale Alianței;

c) *schimbarea este rezultatul parcurgerii unei succesiuni de faze* – putem să defalcăm procesul de transformare al NATO în două etape majore: primii ani ai secolului trecut în care NATO se distingea prin căutarea unei noi identități și lansarea parteneriatelor, ca după 1995 să găsim Alianța concentrată nu numai pe problema extinderii, ci și implicată militar în Bosnia și Kosovo; iar a doua etapă abordează cu mai mult aplomb extinderea, dar este și angajată în operații militare la mare distanță de zona consacrată sau pe baza faimosului articol 5 din Tratatul Nord-Atlantic;

d) *schimbarea este cumulativă*, în sensul că întreaga experiență obținută în fazele intermediare este utilizată în stadiul următor – NATO și-a lărgit sfera de interese, îmbogățindu-și agenda cu problematici pe care să le gestioneze și, de asemenea, adaptarea s-a făcut prin redefinirea misiunilor și obiectivelor sale, modificarea ariei geografice a teritoriului aliat, precum și prin proiectarea stabilității dincolo de zona euroatlantică propriu-zisă, prin operații “*out of area*”, până la ambiția sa actuală de a acționa acolo unde este nevoie;

e) *schimbarea este conjunctivă*, deoarece fazele decurg logic una din alta, evoluând ca o progresie pe traiectoria prefigurată – astfel, Alianța a trecut printr-un proces complex de transformare (acesta continuă), determinat de riscurile cărora trebuie să le facă față și care s-a reflectat în modificarea structurii sale (număr de membri, modalitate de organizare) și a tipului de răspuns pe care trebuie să-l genereze.

Conform teoriilor organizaționale, există trei tipuri de comportament menit să asigure

supraviețuirea unei organizații, ca actor important în mediul internațional: *adaptarea la schimbare, susținerea necesităților organizației și rezistența la schimbare*. În decursul existenței sale, NATO a aplicat toate cele trei tipuri de comportament menționate anterior, un rol decisiv avându-l procesul de adaptare.

Nevoia de transformare poate exista în orice domeniu, dar mai cu seamă într-un mediu des schimbător, precum mediul de securitate.

Impulsul pentru transformare poate varia. În anumite cazuri, transformarea este stimulată de deteriorarea rapidă a poziției unei organizații în cadrul competiției, rezultată din schimbări neprevăzute și neașteptate în mediul în care se desfășoară competiția sau de ritmuri ale schimbării necunoscute până la un moment dat. În alte cazuri, transformarea reprezintă o oportunitate condusă și generată de dorința de a crea sau întări avantajul în cadrul competiției.

Transformarea poate presupune patru etape:

- *diagnosticarea situației existente și detalierea aspectelor critice* – transformarea NATO a presupus identificarea acelor priorități și mijloace de acțiune care să o mențină relevantă în noul context de securitate internațional. Provocările la adresa securității spațiului aliat s-au intensificat pe măsură ce riscurile au început să cunoască o delocalizare accentuată;

- *conceperea și planificarea acțiunii de transformare* – elaborarea Conceptului Strategic în 1991 și revizuirea lui în 1999, lărgirea Alianței, adoptarea unor noi scenarii de planificare, reforme semnificative ale structurii de comandă, acestea sunt direcții de transformare pe care le-a urmat NATO de la finele Războiului Rece, cu scopul dezvoltării unor capacități relevante de apărare; de asemenea, Summit-ul de la Praga a marcat o nouă etapă în acest proces, generând dezvoltarea unor inițiative (Angajamentele privind Capacitățile, Forța de Răspuns a NATO) ce presupun reexaminarea procesului de planificare a apărării urmând realizarea unor legături efective între obiectivele strategice și cerințele privind capacitățile;

- *aplicarea schimbării prin punerea în practică a întregului sistem de transformări* – Alianța a trecut de la operații cu caracter strict militar spre operații de gestionare a crizelor, prevenirea conflictelor, operații în sprijinul păcii, răspuns la dezastre, urgențe civile, sprijin umanitar etc., au

fost dezvoltate parteneriate ale NATO cu statele din zonele de interes (fostul spațiu sovietic sau zona mediteraneană), lărgire după 1990;

- *monitorizarea și evaluarea transformărilor* – revizuirea Conceptului Strategic, analiza la fiecare Summit sau întâlnire a Consiliului Nord-Atlantic a mediului de securitate, a riscurilor/amenințărilor și a implicațiilor pentru Alianță, a obiectivelor și a funcțiilor de securitate, a cerințelor privind operațiile militare curente, a direcțiilor de acțiune în domeniile prioritare.

În condițiile în care schimbările politice, geopolitice și ale mediului de securitate au impus transformarea Alianței Nord-Atlantice într-o organizație care să asigure securitatea colectivă și stabilitatea regională și chiar globală, NATO este obligată să se adapteze din punct de vedere conceptual, structural și acțional noilor realități, astfel încât să poată răspunde cu eficiență și oportunitate provocărilor tot mai complexe și mai diversificate din mediul actual de securitate.

3. Subprocesele transformării NATO

În domeniul securității, există două căi prin care o organizație își poate contura sensul și conținutul transformării: *comparația cu alte organizații și evaluarea internă*. NATO, la acea dată nu avea o altă organizație concurentă cu care să se compare, și, de aceea, a apărut ca o necesitate internă o nouă abordare a securității pentru a răspunde eficient riscurilor și amenințărilor complexe din mediul strategic.

Punctul de plecare în transformarea NATO a fost Declarația de la Londra privind o Alianță Nord-Atlantică Transformată, din 1990, care a reprezentat o trecere de la o abordare defensivă și reactivă a securității la una mai proactivă și axată pe extinderea securității și stabilității. Totuși, declanșatorul procesului de transformare a fost Conceptul Strategic, adoptat la Reuniunea la vârf din 1991, de la Roma. Conceptul combina menținerea capacităților de apărare colectivă cu reducerea substanțială a dimensiunilor forțelor, aspectele politice și militare ale doctrinei NATO, folosirea sporită a grupărilor multinaționale, crearea unui Corp de Reacție Rapidă, precum și adaptarea procedurilor de planificare a apărării. Reuniunea de la Roma a avut ca rezultat trei principale documente: „Noul concept strategic”, declarația privind „Evoluției situației din Uniunea Sovietică” și „Declarația asupra Păcii și Cooperării”.

Încă din 1992, NATO și-a asumat rolul de promotor al securității în orice parte a lumii, iar, pe fondul crizelor din fosta Iugoslavie și din alte regiuni, atenția a fost din ce în ce mai mult îndreptată către rolul NATO în domeniul rezolvării crizelor și menținerii păcii și în special către sprijinul acordat activităților ONU de menținere a păcii.

Ca urmare a summit-ului de la Londra și a propunerilor Declarației șefilor de stat și de guvern s-a facilitat cooperarea în spațiul euroatlantic și într-o perioadă foarte scurtă (decembrie 1991) luând ființă Consiliul de Cooperare Nord-Atlantic (NACC), care în 1997 a fost înlocuit cu *Consiliul Parteneriatului Euroatlantic* (EAPC), un forum care să reunească NATO și noile țări partener pentru a discuta aspecte de interes comun.

Această stare de fapt s-a schimbat în 1994, odată cu lansarea *Parteneriatului pentru Pace* (PfP), un program deosebit de important de cooperare practică bilateral între NATO și țările partener, care a reprezentat un salt calitativ semnificativ în cadrul procesului de cooperare.

Aceste procese și inițiative privind cooperarea au continuat să se dezvolte amintind crearea Dialogului Mediteranean în 1995 și formalizarea relațiilor bilaterale dintre NATO și Rusia, respectiv NATO și Ucraina în 1997. Cu prilejul summit-urilor de la Praga, Istanbul, Riga sau București au fost întreprinse eforturi privind consolidarea cooperării dintre NATO și parteneri, precum și referitor la eficientizarea activităților de parteneriat în vederea abordării provocărilor de securitate ale secolului al XXI-lea.

La 24 aprilie 1999, celebrând a 50-a aniversare, Alianța a adoptat, la Summit-ul de la Washington, un *nou Concept Strategic*. Acesta este considerat a fi al doilea în ierarhia documentelor politice ale Alianței, după Tratatul Nord-Atlantic.

Conceptul Strategic revizuit oferă instrucțiuni generale pentru dezvoltarea unor politici și planuri militare detaliate, descrie *Scopul și Funcțiile Alianței* și îi examinează *Perspectivile Strategice*, în lumina evoluției mediului strategic, a pericolelor și riscurilor pentru securitate. Conceptul stabilește *Abordarea de către Alianță a problemei securității în secolul al XXI-lea*, reafirmând importanța unei legături transatlantice și a menținerii capacităților militare ale Alianței¹¹.

Una dintre principale probleme abordate de Conceptul actualizat este redefinirea misiunilor fundamentale de securitate ale Alianței. Conceptul

Strategic din 1999 inserează două misiuni devenite fundamentale: una legată de *gestionarea crizelor*, inclusiv *prevenirea conflictelor și operațiile de răspuns la crize*, și o alta, de *întărire a dialogului și cooperării* cu alte națiuni în zona euroatlantică.

Poate, cea mai interesantă dinamică în spațiul conceptelor a avut-o *Inițiativa Capacităților de Apărare ale Alianței*, (Defence Capabilities Initiative – DCI) lansată tot la întâlnirea la nivel înalt de la Washington din aprilie 1999, urmărind identificarea noilor provocări de securitate ale secolului al XXI-lea, configurarea tabloului noilor amenințări, astfel încât Alianța să fie pregătită să rezolve diverse crize, păstrându-și în același timp capacitatea de a face față responsabilităților sale fundamentale privind apărarea membrilor săi. Inițiativa Capacităților de Apărare a fost lansată pentru a garanta faptul că NATO este gata în orice eventualitate.

Dacă mai era nevoie, atacurile teroriste de la New York, Madrid și Londra au demonstrat, o dată în plus, că amenințările neconvenționale la adresa securității mondiale au un caracter multi-direcțional, sunt dificil de prognozat, analizat și combătut.

Luând în considerare aceste evenimente și tendințe, Summit-ul NATO de la Praga, din noiembrie 2002, a luat decizia importantă de a se angaja într-un proces profund de *transformare* a Alianței. Acesta a inclus lărgirea Alianței, remodelarea structurii militare de comandă și a structurii de forțe la care se adăugă noi măsuri menite a optimiza eficacitatea și eficiența Alianței: *Angajamentul de la Praga referitor la capacități* (Prague Capability Commitment – PCC); *modificarea structurii de comandă și crearea Forței de Răspuns a NATO*.

Pe acest drum lung deschis de Praga, procesul de transformare a mecanismelor de cooperare în cadrul Alianței a primit la *Istanbul* o nouă dezvoltare.

Summit-ul de la Istanbul, desfășurat în perioada 28-29 iunie 2004, s-a concentrat pe problema proiectării securității și stabilității, prelucrând pachetul de decizii politice de la Praga, reafirmând rolul global în creștere al NATO și urmărind trei piloni importanți: *extinderea operațiilor, dezvoltarea capacităților și întărirea partnership-ului*. Acesta a reprezentat un eveniment de referință pentru evoluția Alianței Nord-Atlantice, oferind un nou dinamism misiunilor și parteneriatelor NATO din Balcani până în Afghanistan și de la Marea Neagră la Mediterană și Orientul Mijlociu.

Liderii aliați participanți la Istanbul au trasat Consiliului Nord-Atlantic sarcina să pregătească o directivă politică generală în sprijinul *Conceptului Strategic*, în privința tuturor aspectelor capabilităților, domeniilor planificării și a informațiilor Alianței, adoptată apoi la *Summit-ul de la Riga* din 2006. *Directiva Politică Generală* urmărea să sporească importanța deciziei politice aflată la baza angajamentelor naționale de a îmbunătăți capabilitățile și a contribui, în același timp, la armonizarea diferitelor domenii implicate în proiectarea, dezvoltarea și plasarea în teren a capabilităților.

Extinderea NATO, protecția împotriva rachetelor balistice în Europa, angajamentul în Afghanistan și continuarea luptei împotriva terorismului sunt principalele teme dezbătute în cadrul *Summit-ului NATO de la București* (2-4 aprilie 2008), iar liderii statelor membre și-au exprimat susținerea pentru eforturile de transformare militară a Alianței și menținerii eficienței sale noile tipuri de misiuni și sarcini de securitate.

4. Transformarea structurilor politico-militare ale NATO

Complexitatea și dinamica mediului de securitate internațional au imprimat un ritm de dezvoltare rapid al Alianței Nord-Atlantice. Astfel, Alianța a trecut printr-un proces complex de transformare, determinat de riscurile cărora trebuie să le facă față și care s-a reflectat în modificarea structurii sale (număr de membri, modalitate de organizare) și a tipului de răspuns pe care trebuie să-l genereze.

În septembrie 1994, Comitetul Militar a propus un studiu pentru a examina structura militară integrată a Alianței și pentru a înainta propuneri în vederea modificării structurii de forțe, a structurii de comandă și a infrastructurii comune ale Alianței. Încă dinainte de finalizarea studiului, miniștrii de externe din țările NATO au adoptat o serie de linii de acțiune principale, în cadrul *reuniunii de la Berlin din iunie 1996*, definind scopul misiunilor Alianței, pentru îndeplinirea cărora era necesară adaptării noii structuri de comandă.

De asemenea, în 1996, a luat ființă Grupul de Coordonare a Politicii – Policy Coordination Group (PCG), principal organ consultativ al Consiliului Nord-Atlantic în chestiuni politico-militare, furnizând sfaturi și direcții pentru îmbunătățirea operațiilor de gestionare a crizelor, dezvoltarea conceptului de *Forțe Întrunite Multinaționale*

(Combined Joint Task Forces – CJTF), și, de asemenea, în sprijinul Comitetului Militar a fost aprobat înființarea unei noi celule și anume, Celula de Coordonare a Capabilităților – Capabilities Coordination Cell (CCC), cu rolul de a asigura elementele de stat major necesare luării deciziilor și de a le transmite către comandamentele strategice NATO și de a dezvolta procedurile de planificare a operațiilor¹².

O altă ilustrare a modului în care forțele militare aliate și structurile de comandă sunt adaptate la noi circumstanțe este implementarea conceptului militar cunoscut sub denumirea de *Forțe Operative Multinaționale Interarme* sau *Forțe Întrunite Multinaționale* (CJTF). Pe cale de consecință, în 1996, ia ființă Statul Major Întrunit pentru Planificare – Combined Joint Planning Staff (CJPS) - care avea să planifice operațiile Forțelor Întrunite Multinaționale (CJTF) și să decidă comandamentele ce vor fi implicate efectiv în conducerea acestora. Multe dintre trăsăturile conceptului CJTF au fost puse în practică în contextul operațiilor NATO din Balcani.

Transformarea structurilor NATO a presupus atât reducerea de personal din cadrul comandamentelor, cât și diminuarea semnificativă a forțelor convenționale¹³.

De asemenea, la Washington, NATO a lansat *Inițiativa Capacităților de Apărare ale Alianței*, menită să ajute forțele militare ale Alianței să devină mai mobile, mai interoperabile, mai sustenabile și mai eficiente. În mod similar, Alianța a introdus modificări în structura de comandă militară integrată care reflectă mediul de securitate transformat. Aceste modificări vor permite NATO să își desfășoare operațiile într-un mod mai eficient.

Luând în considerare evenimentele și tendințele de după septembrie 2001, la *Summit-ul NATO de la Praga*, din noiembrie 2002, a fost luată decizia importantă de a începe un proces profund de transformare a Alianței, care a inclus *remodelarea structurii militare de comandă* și a *structurii de forțe*, prin intermediul cărora insuficiența capacităților este abordată de statele membre pe baza unor angajamente și inițiative de cooperare individuale.

Acordurile de la Praga s-au concretizat sub forma a trei inițiative separate, dar interrelaționate:

- un set mai larg de angajamente în domeniul capabilităților – *Prague Capabilities Commitments*, care să asigure cadrul investițiilor statelor

membre într-o gamă de noi capacități, incluzând C4ISR (*Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*), apărarea împotriva rachetelor la nivel teatru, superioritatea informațională, mobilitatea, susținerea și logistica;

- angajamentul de a crea, până în 2006, o *Forță de Răspuns a NATO – NRF*, compusă din 20.000 de oameni – cu elemente terestre, aeriene și navale, care să funcționeze pe principiul rotației, la fiecare 6 luni, desfășurabilă la cinci zile de la notificare și care să poată fi susținută o perioadă de 30 de zile de luptă de mare intensitate;

- comanda militară a NATO restructurată, incluzând noul *Comandament Aliat pentru Transformare – Allied Command Transformation – ACT*, prin intermediul căruia să se promoveze reforme militare relevante, coerente, integrate și operaționale între membrii Alianței.

Angajamentul de la Praga asupra Capacităților diferă de DCI prin aceea că aliații și-au asumat individual angajamente politice ferme de îmbunătățire a capacităților proprii în conformitate cu programul stabilit și vizează reducerea decalajului dintre SUA și aliații europeni în domeniul tehnologiilor și capacităților militare, mai ales în ceea ce privește proiecția forței pentru executarea de misiuni expediționare.

Forța de Răspuns a NATO (NRF) constituie elementul-cheie de concretizare a eforturilor de transformare, ce va asigura o forță de înaltă tehnologie, flexibilă, cu capacitate ridicată de dislocare, interoperabilă și autosustenibilă. Aceasta urma să includă elemente de forțe terestre, maritime și aeriene și să fie pregătită să se deplaseze rapid oriunde este nevoie, conform deciziei Consiliului Nord-Atlantic. NRF este acum punctul focal al transformării forțelor, servind drept un teren de testare pentru noile tehnologii, doctrine și proceduri.

O altă decizie importantă a Summit-ului de la Praga a fost aceea de a modifica **structura de comandă** a NATO pentru a asigura „o structură de comandă mai suplă și mai eficientă”, care să poată fi ușor dislocată, „vizând îndeplinirea cerințelor operaționale necesare desfășurării întregii game de misiuni ale Alianței.”¹⁴

Dacă la nivel *politico-militar*, sub aspect organizatoric, nu sunt diferențe mari față de structura cunoscută, în cea militară, la toate eșaloanele, schimbările sunt decisive.

La *nivel strategic*, Alianța dispune de două comandamente: unul operațional, *Comandamentul Aliat pentru Operații* (ACO) responsabil cu toate operațiile militare ale NATO, și altul de transformare, *Comandamentul Aliat pentru Transformare* (ACT), care va asigura continuarea schimbării capacităților militare și promovării interoperabilității forțelor.

Nivelul operațional are un pronunțat caracter funcțional (și nu regional), iar comandamentele au fost reduse simțitor de la 5 la 3, acestea fiind subordonate *Comandamentului Aliat pentru Operații: Comandamentul Aliat Întrunit* (Joint Force Command – JFC Headquarters, de la Brunssum (Olanda), *Comandamentul Aliat Întrunit* (JFC HQ), de la Napoli (Italia), capabile să conducă operații fie din locația lor, fie prin activarea unui *Comandament* pentru o *Forță Întrunită Multinațională (CJTF HQ)* și *Comandamentul Aliat Întrunit* robust, dar mult mai restrâns situat lângă Lisabona (Portugalia), care poate crea o CJTF maritimă (de unde se pot desfășura oricând capacități militare navale în teatrele de operații).

Atât *Comandamentul Întrunit Brunssum*, cât și cel din Napoli au în subordine comandamente specifice fiecărei categorii de forțe în parte. Acestea sunt considerate la *nivel tactic*.

Astfel, cele cinci comandamente operaționale regionale existente au fost reduse la doar două *Comandamente Aliate Întrunite* și un *Comandament Aliat Întrunit* restrâns, iar cele 13 comandamente operaționale, subordonate acestora au fost reduse la șase, aceasta însemnând o reducere totală de la 20 de comandamente la 11.

5. Abordarea acțională a transformării

Această *transformare*, pe deplin necesară, reprezintă o punte între diferențele fizice, conceptuale și acționale dintre două ere diferite privind modul de desfășurare a războaielor. În perioada Războiului Rece, Alianța era preocupată în principal de asigurarea atât a numărului de militari și mijloace de luptă, cât și a puterii de foc necesare pregătirii și ducerii unui război de uzură cu eventualul inamic de la est.

Forțele Alianței, de mari dimensiuni, aveau rolul de a oferi cadrul organizatoric pentru apărarea eficientă a teritoriului statelor membre, în cazul unor amenințări, prin acțiuni declanșate în baza unor planuri de apărare colectivă pregătite cu mult

timp înainte. Această atitudine era una *reactivă*, iar de atunci, Alianța și-a stabilit ca obiectiv dezvoltarea abilității de a acționa *proactiv*.

Contribuția NATO la realizarea păcii și a stabilității prezintă, pe lângă capacitățile militare, o gamă deosebit de variată de inițiative politice și modalități de natură nonmilitară, dar în cazul tuturor acestor funcții, valoarea specifică a Alianței este strâns legată de abilitatea sa de a transpune consultările din cadrul parteneriatelor și acordurilor politice în acțiuni militare.

De aceea, a acționa *proactiv* nu înseamnă, însă, întotdeauna, a recurge rapid la forță. O importanță deosebită o au agilitatea și natura expediționară a forțelor, care pot contribui în primul rând la prevenirea conflictului sau la descurajarea unei situații în curs de deteriorare. Prezența unei forțe, de exemplu, în timpul unei crize umanitare, ar putea contribui la stabilizarea situației anterior escaladării acesteia și ar putea contribui chiar la crearea condițiilor pentru ajungerea la o soluție politică înainte de a se produce victime sau pagube materiale.

Multe dintre transformările pe care Alianța le-a inițiat au reprezentat eforturi conștiente pe care aceasta le-a făcut pentru a-și întări eficacitatea operațională. Astfel, este și cazul creării *Forței Întrunite Multinaționale* și, pe cale de consecință, a *Operațiilor Întrunite Multinaționale*. Astfel, NATO urmărește permanent să-și îmbunătățească abilitatea de a desfășura atât operațiile curente, cât și pe cele viitoare.

Cerințele militare ale noilor operații ale Alianței au creat presiune asupra transformării forțelor. Drept răspuns, principii ca flexibilitatea, posibilitatea de dislocare, sustenabilitatea, superioritatea decizională și tehnologică, eficacitatea și, cel mai important, interoperabilitatea au devenit principalele repere ale relevanței NATO ca organizație de securitate.

Un noul sistem de forțe, menit să satisfacă nivelul ambițiilor Alianței a fost implementat, caracterizându-se prin: forțe dislocabile și forțe teritoriale; sau *forțe comandate* NATO (Command Forces) sub comandă operațională și control operațional încă din timp de pace; *forțe alocate* NATO care sunt prevăzute pentru acțiuni sub control NATO; și *forțe destinate* NATO prevăzute pentru acțiuni viitoare sub comandă NATO.¹⁵ Pentru desfășurarea acestor operații, NATO utilizează modele organizaționale: fondul comun

de forțe, pachete de forțe, forțe adaptate nevoilor operației.

Pentru a garanta succesul acestor noi misiuni, NATO recunoaște că trebuie să adopte noi moduri de gândire, și că mijloacele și procedurile militare trebuie să cuprindă utilizarea coordonată și reciproc benefică a instrumentelor *economice, politice și militare ale puterii* națiunilor aliate, în scopul realizării efectelor dorite asupra obiectivelor identificate. De aceea, transformarea NATO nu se rezumă doar la noi sisteme de arme și un echipament mai modern, ci reprezintă o nouă manieră de a îmbunătăți modul de acțiune, aceasta constituind punctul de plecare pentru Comandamentul Aliat pentru Transformare – *ACT* în dezvoltarea conceptului *EBAO – Operațiile bazate pe efecte (Effects Based Approach to Operations)*¹⁶.

În sens tradițional, *operațiile bazate pe efecte* nu reprezintă o noutate, dar noile tipuri de operații bazate pe efecte vizează însă altceva. Tehnologia înaltă, dominanța informațională și inițiativa strategică permit centrarea operațiilor nu doar pe manevre, ci centrarea lor, de la început, adică, încă din etapa planificării, pe efecte complexe, iradiante și în lanț. Efectele care se au în vedere sunt cele care-l pun pe inamic în situația de a nu putea nici să riposteze, nici să-și protejeze forțele și mijloacele, nici să-și poată regenera în timp util forța.

Transformarea este un proces continuu, nu o stare finală. Dar nevoia pentru continuarea schimbării este, de asemenea, generată de faptul că NATO trebuie să realizeze suficiente progrese în îmbunătățirea diferitelor componente ale eficacității operaționale, urmărind spectrul valoric: *coordonarea* componentelor naționale – *integrarea* deplină a forțelor – *coerența*, inclusiv a capacităților nemilitare, bazate pe efecte, colaborarea cuprinsă în rețea și interdependență.

Generalul-maior Frank H.J. Hye, fost reprezentat pentru Europa al Comandamentului Aliat pentru Transformare, estima la nivelul anului 2006 că s-a atins, cu siguranță, stadiul *coordonării* și că forțele Aliate se îndreptau spre stadiul următor. De asemenea, își exprima punctul de vedere că cel mai bun vehicul care să-i permită Alianței să ajungă și să depășească stadiul *integrării* este Forța de Reacție a NATO (NRF – NATO Response Force).

Ultimul stadiu este descris de o forță capabilă să desfășoare operații bazate pe efecte, pusă în rețea și interdependentă – o forță *coerentă*.

ACT este o organizație concepută de către națiunile Alianței în mod unic și creată pentru a fi durabilă în vederea explorării, dezvoltării și aplicării transformării militare în cadrul Alianței. ACT este catalizatorul Alianței pentru transformarea militară. ACT este cel care impulsionează NATO și națiunile membre să-și transforme forțele, metodele și organizarea, astfel încât să facă față nevoilor Alianței în secolul XXI.

Putem încheia printr-un citat din Strategia de transformare a Armatei României 2007, care subliniază faptul că „motorul transformării îl reprezintă contextul schimbărilor ce se produc în societate, trecerea de la era industrială la era informației, schimbările în caracteristicile războiului precum și amenințările asimetrice. [...] Transformarea militară reprezintă un proces continuu de dezvoltare și integrare de noi concepte, strategii, doctrine și capacități, cu scopul de a îmbunătăți eficiența și gradul de interoperabilitate al forțelor și de adaptare a Alianței la noul context de securitate, aflat într-o continuă schimbare, care evidențiază necesitatea de reevaluare a factorului militar ca principală sursă de credibilitate. Aceasta presupune schimbări la nivelul doctrinelor, organizării și structurii forțelor, capacităților, activității de informații, instruirii, educației și achizițiilor, managementului personalului și programării pe bază de programe, care devin principalele domenii de aplicare a transformării”¹⁷.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Se mai poate vedea *Manualul NATO*, Brussels, Office of Information and Press, 2001, p.26.
- 2 Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, redenumită Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), în ianuarie 1995.
- 3 Teodor FRUNZETI, *Globalizarea securității*, București, Editura Militară, 2006, p. 194.
- 4 NATO Basic Texts, *Conceptul Strategic al Alianței*, adoptat de șefii de stat și de guvern participanți la Reuniunea Consiliului Nord-Atlantic (Roma, 7-8 noiembrie 1991), în **România – NATO, Negocierea și ratificarea Protocolului de aderare**, Vol.2, Ploiești, Editura Printeuro, 2005, p.531.
- 5 FRUNZETI, Teodor, **op. cit.**, București, Editura Militară, 2006, p. 194.
- 6 Henning RIECKE, *The need for change*, în „NATO Review”, Nr.1 spring, 2005, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/art2.html>.
- 7 Ibidem.
- 8 <http://dexonline.ro>.
- 9 Apud, John GARSTKA, *The transformation challenge*, în „NATO Review”, Nr.1 Spring, 2005, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/special.html>.
- 10 Emil MARE, *Managementul schimbării în organizații*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare”, Nr.2, 2006, București, Editura Universității Naționale de Apărare, p. 140.
- 11 **Manual NATO**, Brussels, NATO Office of Information and Press, 2001, pdf, p. 43.
- 12 Institute for National Strategic Studies, *Allied Command Structures in the New NATO*, Washington DC, National Defense University Press Publications, 1997, p. 10.
- 13 Detalii în: Institute for National Strategic Studies, *Allied Command Structures in the New NATO*, Washington DC, National Defense University Press Publications, 1997, pp. 13-21 și *NATO Transformed*, Brussels, NATO Public, Diplomacy Division, 2004, p.12.
- 14 NATO Basic Texts, *Prague Summit Declaration* Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002, **Paragraful 4b**, pe <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>.
- 15 Statul Major General, *Doctrina pentru Operații Întreprinse Multinaționale*, București, 2001, p 35.
- 16 Frank H.G. NYE, *A înțelege transformarea militară a NATO*, în „Impact Strategic” București, Nr. 3, 2006, Editura Universității Naționale de Apărare, pp.45-46.
- 17 *Strategia de transformare a Armatei României*, București, 2007, p.7.

Căpitanul Aurelian RAȚIU (aurelian_ratiu@yahoo.com) este lector universitar la catedra Științe Militare și Manageriale din cadrul Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu, absolvent al programului de master „Diplomație și politică externă în relațiile internaționale” și doctorand în științe militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

DESPRE LOVITURA DE STAT ȘI APĂRAREA ÎMPOTRIVA EI

Volumul *Despre lovitura de stat și apărarea împotriva ei*, semnat de dr. Victor Strimbeanu (Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2009, 238 pagini), are meritul de a aduce în prim-plan lovitura de stat, natura fenomenului, originile, evoluția sa, forțele implicate și finalitățile, pornind de la premisa că nu te poți apăra împotriva a ceea ce nu cunoști.

Statul modern, în forma de azi, a apărut și s-a cristalizat ca o necesitate istorică într-o anumită zonă și într-o anumită perioadă din evoluția societății omenești. Dacă în privința începutului statului există un consens aproape unanim acceptat, în privința sfârșitului, opiniile sunt diverse, ceea ce îl determină pe autor, încă din *Introducere*, să formuleze o serie de interogații tranșante legate de stat: Unde se află acesta în evoluția sa la momentul de față? Cât de departe sau cât de aproape este sfârșitul statului clasic în forma pe care o cunoaștem astăzi? Mai este nevoie de stat? A ajuns societatea omenească la un asemenea nivel de dezvoltare încât să poată renunța la atribuțiile statului? Sau pot fi aceste atribuții transferate altor forme de organizare socială, fără riscul pierderii drepturilor fundamentale ale oamenilor?

Structurat în nouă capitole (*Monografia loviturii de stat; Vectorii loviturii de stat; Serviciile secrete (de informații) în lovitura de stat; Forțele Armate în lovitura de stat; Mass-media în lovitura de stat; Populația în lovitura de stat; Structurile masonice în lovitura de stat; Alte organizații în lovitura de stat; Apărarea împotriva loviturii de stat*), volumul încearcă o apropiere de standardul unui manual sau al unui mini-tratat, printr-un înalt nivel de abstractizare și generalizare, evitând voit referirile la exemple din istorie. Tot în acest sens, al desprinderii de particularitate și al generalizării, la sfârșitul fiecărui capitol sunt menționate luna, anul și locul în care a fost scris capitolul respectiv, încercând a se sugera, indirect, caracterul universal, detașat și independent de o anumită țară, regim politic sau epocă istorică.

Meritul de bază al lucrării este acela că metodologia de analiză utilizată de autor conduce la o mai bună cunoaștere și înțelegere a fenomenului contemporan, la clarificări conceptuale, lansând o provocare celor din lumea academică și analiștilor asupra motivațiilor, simptomelor, condițiilor, forțelor, etapelor și dinamicii loviturii de stat, prezentând și ultimele evoluții intervenite în plan național și internațional, contextul oferit de globalizare, reconfigurarea forțelor interioare (poliție privată, „structuri de securitate corporative”), restructurări și readaptări ale armatei, evoluția funcțiilor statului ș.a.

Analiza făcută volumului - intitulat simplu *Despre lovitura de stat și apărarea împotriva ei* - în realitate, o realizare științifică originală, se vrea o motivație suficientă, un îndemn sincer adresat celor interesați de a-l procura și a-l parcurge pe îndelete.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

OCTOMBRIE-DECEMBRIE 2009

Trimestrul al IV-lea al anului a fost bogat în activități științifice importante pentru cercetătorii Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Cea mai amplă dintre acestea a fost Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională **„Perspective ale securității și apărării în Europa”**, ce s-a desfășurat în perioada 19 – 20 noiembrie la Palatul Cercului Militar. Au susținut comunicări cercetători științifici și profesori din străinătate (Luxemburg, Ucraina, Republica Moldova) și din țară, de la instituții militare și civile. În cadrul activității au fost dezbătute probleme privind procesul de securitate în condițiile crizei globale, influența domeniului spațial în securitatea și apărarea europeană, importanța instituțiilor de securitate într-o lume în schimbare, provocări pentru apărare și Armata României între apărare și noi misiuni. Activitatea a fost organizată împreună cu Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România.

Cercetători din Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, au participat la diverse activități științifice din țară și străinătate. În luna noiembrie, la Roma, Italia, șeful Secției studii și cercetări a participat, cu comunicarea **„Sinergii la Mediterana și la Pontul Euxin”**, la Conferința **„Zona mediteraneană: perspective diferite, obiective comune”** organizată de Centrul Italian de Înalte Studii de Apărare (CASD). Una din concluziile conferinței a fost și aceea că problematica Mării Mediterane este strâns legată de cea a Mării Negre.

În această perioadă, în cadrul Centrului, a fost publicat studiul **“Influența factorului economic în realizarea securității”**.

Ca în fiecare an, și în anul 2010, Centrul va fi implicat în organizarea Sesiunii anuale de comunicări științifice STRATEGII XXI, cu tema **“Securitatea europeană în contextul crizei economice”**, secțiunea Securitate și apărare, care se va desfășura în perioada 15 – 16 aprilie. Informații despre condițiile de înscriere la această sesiune vor fi publicate pe site-ul <http://cssas.unap.ro>. Detalii despre activitățile Centrului din anul 2010, seminarul ce va fi organizat în luna mai și a X-a sesiune de comunicări științifice cu participare internațională vor fi anunțate pe site-ul CSSAS.

Irina CUCU

ÎN ATENȚIA AUTORILOR

La selecția articolelor se au în vedere: circumscrierea în aria tematică a revistei, actualitatea subiectului, noutatea și originalitatea, conținutul științific al materialului, ca și adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă. Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid.

Evaluarea științifică a textelor se va face de către doi referenți științifici cu grad profesional de profesor universitar sau cercetător științific gradul I. Conținutul textului trimis spre publicare nu trebuie să fi apărut anterior în alte reviste, în format tipărit sau online.

Articolul, elaborat în limba română și o limbă de circulație internațională (engleză, franceză), poate conține maximum 10-12 pagini (6.000 – 7.000 cuvinte) și trebuie să fie redactat în format electronic și pe hârtie A4, cu font Times New Roman, corp 12, cu spațierea la un rând, iar tabelele și schemele transpuse pe pagini separate.

Textul trebuie să fie precedat de un rezumat de maximum 250 cuvinte în limbile română și engleză și cel mult 10 cuvinte-cheie. Materialele să fie semnate cu gradul științific, numele și prenumele autorului, instituția de care aparține și să se încheie cu un curriculum vitae care să includă următoarele elemente: o scurtă biografie, listă de lucrări personale, anul și locul nașterii, adresă, oraș, cod poștal, țară, numere de telefon și fax, adresă de e-mail și o fotografie în format jpeg.

Trimiterile bibliografice se fac la sfârșitul materialului și trebuie să respecte regulile internaționale. Autorii pot publica doar un articol pe număr.

Textul trebuie să prezinte o structură ușor identificabilă, cu titluri (eventual subtitluri) reflectând această structură. Abrevierile vor fi indicate în text la prima apariție. În continuare, denumirea întreagă nu va mai fi repetată. Este de dorit ca articolele să se încheie cu câteva concluzii mai importante, privind avansul realizat în cunoaștere prin cercetarea respectivă.

Articolele nu vor conține informații clasificate.

Revista neavând scop lucrativ, articolele nu vor fi remunerate.

Adresa noastră este: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (revista „Impact Strategic”), București, Șoseaua Panduri nr. 68-72, Sectorul 5, Telefon: (021)319.56.49; Fax: (021)319.55.93, E-mail: cssas@unap.ro; Adresă web: <http://cssas.unap.ro>; <http://impactstrategic.unap.ro>.

La opt ani de la apariție, revista IMPACT STRATEGIC a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, se prezintă ca o publicație științifică trimestrială, recunoscută pe plan național și cunoscută pe plan internațional pentru aria tematică complexă abordată – actualitate politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, societate informațională, problematica păcii și a războiului viitorului. Cititorii găsesc în paginile ei analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere, precum și o rubrică specială, intitulată „Eveniment strategic”, în care se studiază impactul strategic al dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

IMPACT STRATEGIC numără între colaboratorii săi personalități de marcă din domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, național și internațional, din structurile Ministerului român al Apărării Naționale, Statul Major General, statele majore ale categoriilor de forțe ale armatei, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Afacerilor Externe, unități militare și alte instituții ale statului, organizații neguvernamentale, firme etc.

Recunoașterea internațională a calității revistei este confirmată de difuzarea ei pe site-urile unor prestigioase instituții de peste hotare (Defence Guide, în colaborare cu Institutul Elen de Studii Strategice; Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale Viitorul din Republica Moldova - Biblioteca virtuală „Politics – security” etc.). De asemenea, revista este inclusă în baze de date internaționale: CEEOL - Central and Eastern European Online Library, Germania, IndexCopernicus International, Polonia.

Publicația este apreciată, pentru standardul de calitate, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România, prin clasificarea la categoria B+, ca revistă ce deține potențialul necesar obținerii recunoașterii internaționale.

Oglindă fidelă a gândirii militare românești și străine actuale, IMPACT STRATEGIC este un forum reprezentativ de reflecție și dezbateră aprofundată a problematicii strategiei și securității în comunitatea științifică și academică națională și internațională.

În prezent, IMPACT STRATEGIC se tipărește concomitent în două ediții: una în limba română și alta în limba engleză, și se difuzează în mediul științific și academic din țară și străinătate, ca și în principalele instituții din sfera securității și apărării.

Responsabil de număr: Vasile POPA
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Corina VLADU
Tipografia Universității Naționale de Apărare "Carol I"
